

**AFET HABERCİLİĞİNİN AZERBAYCAN
MEDYASINDA SUNUMU: 6 ŞUBAT
KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nasiba JAFARLI

Eskişehir 2025

**AFET HABERCİLİĞİNİN AZERBAYCAN MEDYASINDA SUNUMU: 6 ŞUBAT
KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ**

Nasiba JAFARLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temmuz 2025

ÖZET

AFET HABERCİLİĞİNİN AZERBAYCAN MEDYASINDA SUNUMU: 6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ

Nasiba JAFARLI

Basın ve Yayın Ana Bilim Dalı

Basın ve Yayın Programı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temmuz 2025

Danışman: Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN

Dünya var olduğundan bu yana birçok doğal afet yaşanmakta, özellikle depremler en sık karşılaşılan ve yıkıcı sonuçlar doğuran olaylardan biri olmaktadır. Toplumlar bu süreçlerde doğru ve hızlı bilgiye ihtiyaç duymakta, bu da afet haberciliği adı verilen yeni bir gazetecilik alanını ortaya çıkarmaktadır. Afet haberciliği, afet öncesi, sırası ve sonrasında kamuoyunu bilgilendirme işlevi gören bir medya faaliyetidir. Bu bağlamda medya hem yerel hem de uluslararası düzeyde kriz iletişimi ve iş birliğini de sağlamaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş Depremi, Türkiye tarihinde “yüzyılın felaketi” olarak nitelendirilmiş; büyük can kayıplarına ve yıkımlara yol açmıştır. Bu felaket, uluslararası medyanın ve yardım ekiplerinin de dikkatini çekmiş, Azerbaycan hem insani yardım hem de medya desteğiyle Türkiye’nin yanında yer almıştır. Bu çalışma, söz konusu depremin Azerbaycan mediasındaki yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasında Azerbaycan gazetelerinde yayımlanan haberler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Gazetecilerin kriz dönemlerindeki tutumları, haberlerin toplumsal etkisi ve kamusal yarar açısından taşıdığı önem tartışılmış ve Azerbaycan basınının afet haberciliği pratiği, doğru ve etik habercilik ilkeleri bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Afet haberciliği, Gazete haberleri, Azerbaycan medyası, Kahramanmaraş depremi, Etik ilkeler

ABSTRACT

THE PRESENTATION OF DISASTER JOURNALISM IN AZERBAIJANI MEDIA: THE CASE OF THE FEBRUARY 6TH KAHRAMANMARAS EARTHQUAKE

Nasiba JAFARLI

Department of Journalism

Programme in Journalism

Graduate School of Anadolu University, July 2025

Supervisor: Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN

Since the beginning of human history, many natural disasters have occurred, with earthquakes being among the most frequent and devastating. In such times, societies require accurate and timely information, giving rise to a specialized field known as disaster journalism. Disaster journalism functions as a media activity that informs the public before, during, and after a disaster. In this context, the media plays a crucial role in facilitating crisis communication and cooperation both locally and internationally. The Kahramanmaraş Earthquake, which struck on February 6, 2023, has been described as the "disaster of the century" in Turkish history, resulting in significant loss of life and destruction. This catastrophe captured the attention of international media and aid organizations, and Azerbaijan stood by Türkiye through both humanitarian aid and media support. This study aims to analyze how this earthquake was reflected in the Azerbaijani media. News articles published in Azerbaijani newspapers between February 7 and 12, 2023, were examined using content analysis. The attitudes of journalists during crises, the societal impact of news, and its importance in terms of public interest are discussed. Furthermore, the study evaluates the Azerbaijani press's disaster journalism practices within the framework of accurate and ethical journalism principles.

Keywords: Disaster journalism, Newspaper articles, Azerbaijani media, Kahramanmaraş earthquake, Ethical principles

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca bilgi, birikim ve rehberliğiyle bana yol gösteren, sabrıyla her zaman destek olan çok değerli danışmanım Prof. Dr. Halil İbrahim Gürcan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisinden öğrendiklerim, akademik hayatım boyunca bana ışık tutacaktır. Çalışmama farklı bakış açıları kazandıran, yapıcı eleştirilerini benimle paylaşan ve kıymetli katkılarıyla tezimin gelişimine büyük destek sağlayan jüri üyeleri Prof. Dr. Süleyman Karaçor ve Dr. Öğr. Üy. Fatma Seçil Banar'a da teşekkür ederim.

Bu zorlu ve yoğun süreçte yanımda olan, moral ve motivasyonu bana güç veren, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tüm arkadaşlarıma gönülden teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkürü ise hayatımın her anında yanımda olan, sevgileriyle beni sarıp sarmalayan, desteğiyle her zaman güç veren canım aileme sunuyorum. Yorulduğumda beni ayağa kaldıran, vazgeçmek üzereyken bana inanç aşılayan, sabırları ve dualarıyla her zaman arkamda duran anneme, babama ve kardeşime çok teşekkür ederim. Onların inancı ve desteği olmasaydı bu süreci bu denli güçlü tamamlayamazdım.

İyi ki varsınız...

....../....../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “Bilimsel İntihal Tespit Programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Nasiba JAFARLİ

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI.....	I
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar DİZİNİ	XI
GÖRSELLER DİZİNİ	XIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1
1 BÖLÜM AFET VE AFET HABERCİLİĞİ	7
1 AFET KAVRAMI.....	7
1.1 Afet Tanımı.....	7
1.1.2 Afetin Sınıflandırılması	9
1.1.3 Afetin Nedenleri.....	14
1.1.4 Afetin Toplumsal Etkileri	19
1.1.4.1 Biyolojik Etkiler.....	19
1.1.4.2 Fiziksel ve Sosyal Etkiler	22
1.1.4.3 Psikolojik Etkiler	29
1.1.4.4 Ekonomik Etkiler	31
1.1.4.4.1. Kahramanmaraş Depremlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi	35

1.5 Medyanın Afet Döneminde Bilgilendirme Fonksiyonu.....	38
1.5.1 Afet Zamanında Hızlı ve Etkili Bilgi Aktarımı.....	40
1.5.2 Medyanın Bilgi Kaynağı Olarak Güvenirliği	41
1.5.3 Kamunun Bilgiye Erişimi ve Medya Araçları	43
1.5.4 Yanlış Bilgi ve Dezenformasyonla Mücadele.....	48
1.5.4.1 Yanlış Bilgilendirme Riskleri ve Etkileri.....	52
1.5.4.2 Dezenformasyonun Önlenmesi için Medya Politikaları.....	55
1.6 Afet Haberciliğinde Etik Değerler	58
1.6.1 Doğruluk ve Tarafsızlık.....	61
1.6.2. Hassas Durumlar ve Mağdurların Mahremiyetine Saygı.....	65
1.6.3. Afet Haberciliğinde Söylem, Dil ve Üslup Kullanımı	70
2 BÖLÜM AZERBAIJAN MEDYASINDA AFET HABERCİLİĞİ.....	73
2.1 Azerbaycan Medyasında Habercilik Anlayışı	73
2.1.1. Medyanın Türleri ve Yapıları	76
2.1.2. Habercilik İlkeleri	90
2.1.3. Kamuoyu ve Medya İlişkisi.....	96
2.2. Azerbaycan’da Gazete Haberciliği	103
2.2.1. Azerbaycan’da Gazete Haberciliğinin Tarihi ve Gelişimi	104
2.2.2. Günümüzde Azerbaycan Gazeteleri: Yapı ve İçerik	110
2.3. Azerbaycan Medyasında Afet Haberlerinin Sunumu	116
3 BÖLÜM AFET HABERCİLİĞİNİN AZERBAIJAN MEDYASINDA	
SUNUMU: 6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ.....	123
3.1 Araştırmanın Konusu	123
3.2 Arkaplan: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi	123
3.3 Araştırmanın Problemi	124
3.4 Araştırmanın Amacı.....	125
3.5 Araştırma Soruları.....	125
3.6 Araştırmanın Önemi	126
3.7 Sınırlılıklar	127
3.8 Tanımlar.....	128
3.9 Yöntem	129

3.9.1 Araştırma Modeli	130
3.9.2 Evren ve örneklem	131
3.9.3 Veri Toplama ve Analizi Yöntemi	132
3.9.4 Etik Bildirim	135
3.10 Bulgular ve Yorum.....	135
3.10.1. 7 Şubat tarihli gazetelerin analizi.....	135
3.10.1.1 Gazetelerin deprem haber sayıları.....	136
3.10.1.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	137
3.10.1.3 Haberlerin içeriği	140
3.10.1.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi	141
3.10.1.5 Haberlerin üslubu	143
3.10.1.6 Gazetelerin deprem haberlerinde kullanılan görsel unsurlar	145
3.10.1.7 Haber kaynakları	147
3.10.2. 8 Temel ve alt konular	148
3.10.2.1 Gazetelerin deprem haber sayıları.....	151
3.10.2.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	151
3.10.2.3 Haberlerin içeriği	154
3.10.2.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi	156
3.10.2.5 Haberlerin üslubu	158
3.10.2.6 Görsel unsurlara yer verilmesi	160
3.10.2.7 Haber kaynakları	165
3.10.2.8 Haberlerin temel ve alt konuları.....	167
3.10.3 9 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi	169
3.10.3.1 Gazetelerin deprem haber sayıları.....	169
3.10.3.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	170
3.10.3.3 Haberlerin içeriği	173
3.10.3.4 Haberlerin üslubu	175
3.10.3.5 Görsel unsurlara yer verilmesi	176
3.10.3.6 Haber kaynakları	179
3.10.3.7 Haberlerin temel ve alt konuları.....	180
3.10.4. 10 şubat tarihli gazete haberlerinin analizi	182
3.10.4.1. Gazetelerin deprem haber sayıları.....	183
3.10.4.2. Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	184
3.10.4.3 Haberlerin içeriği	187
3.10.4.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi	191
3.10.4.5 Haberlerin üslubu	196
3.10.4.6 Görsel unsurlara yer verilmesi	200
3.10.4.7 Haber kaynakları	203
3.10.4.8 Haberlerin temel ve alt konuları.....	206
3.10.5. 11 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi.....	211
3.10.5.1 Gazetelerin deprem haber sayıları.....	212
3.10.5.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	213

3.10.5.3 Haberlerin içeriği	217
3.10.5.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi	220
3.10.5.5 Haberlerin üslubu	222
3.10.5.6 Görsel unsurlara yer verilmesi	224
3.10.5.7 Haber kaynakları	227
3.10.5.8 Haberlerin temel ve alt konuları.....	229
3.10.6. 12 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi	233
3.10.6.1 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu	234
3.10.6.2 Haberlerin içeriği	237
3.10.6.3 Uzman görüşlerine yer verilmesi	238
3.10.6.4 Haberlerin üslubu	239
3.10.6.5. Görsel unsurlara yer verilmesi	241
3.10.6.6 Haber kaynakları	245
3.10.6.7 Haberlerin temel ve alt konuları.....	246
3.10.7 Azerbaycan Medyasında Afet Haberciliğine Dair Mesleki Gözlemler ve Medya Ortamlarına Yönelik Değerlendirmeler	248
3.10.8 Yorumlama.....	255
3.4 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	256
3.4.1 Sonuç.....	256
3.4.2 Tartışma	258
3.4.3 Öneriler.....	259
3.4.3.1 Çalışmaya yönelik öneriler	259
3.4.3.2 Geleceğe yönelik öneriler	261
KAYNAKÇA	262
EKLER	
ÖZ GEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1 1990-2017 yılları arasında Türkiye’de meydana gelen önemli afetler	22
Tablo 1.2 1980-2011 Yıllarında Meydana Gelen En Maliyetli 10 Afet	32
Tablo 1.3 Meskenlerin Yeniden İnşa Maliyetleri 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremleri Toplam Sonuçları.....	34
Tablo 1.4 Hasar Tespiti Yapılan Bina Sayısı (6 Mart 2023)	36
Tablo 1.5 İl Bazında Hasar Tespit Raporu (6 Mart 2023)	37
Tablo 3.1 Örneklem alınan gazetelerdeki deprem konulu haber sayıları	136
Tablo 3.2 Haberlerin yayımlandığı sayfalar	137
Tablo 3.3 Haberlerinin yayımlandığı gazete sayfasındaki konumları.....	139
Tablo 3.4 Gazetelere göre haber içerikleri.....	140
Tablo 3.5 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	144
Tablo 3.6 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	145
Tablo 3.7 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	147
Tablo 3.8 Gazete haberlerinin temel konuları.....	148
Tablo 3.9 Gazete haberlerinin alt konuları	149
Tablo 3.10 Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları.....	151
Tablo 3.11 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar	152
Tablo 3.12 Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu	153
Tablo 3.13 Gazete haberlerinin içeriği	154
Tablo 3.14 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	158
Tablo 3.15 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	160
Tablo 3.16 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	166
Tablo 3.17 Gazete haberlerinin temel konuları.....	167
Tablo 3.18 Gazete haberlerinin alt konuları	168
Tablo 3.19 Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları.....	169
Tablo 3.20 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar.....	171
Tablo 3.21 Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu	172
Tablo 3.22 Gazete haberlerinin içeriği	174
Tablo 3.23 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	175
Tablo 3.24 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	177
Tablo 3.25 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	179
Tablo 3.26 Gazete haberlerinin temel konuları.....	181
Tablo 3.27 Gazete haberlerinin alt konuları	182
Tablo 3.28 Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları.....	183
Tablo 3.29 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar.....	184
Tablo 3.30 Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu	186

Tablo 3.31 Gazete haberlerinin içeriği	187
Tablo 3.32 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	196
Tablo 3.33 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	200
Tablo 3.34 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	204
Tablo 3.35 Gazete haberlerinin temel konuları.....	207
Tablo 3.36 Gazete haberlerinin alt konuları	209
Tablo 3.37 Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları.....	212
Tablo 3.38 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar	214
Tablo 3.39 Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu	216
Tablo 3.40 Gazete haberlerinin içeriği	218
Tablo 3.41 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	222
Tablo 3.42 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	224
Tablo 3.43 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	228
Tablo 3.44 Gazete haberlerinin temel konuları.....	230
Tablo 3.45 Gazete haberlerinin alt konuları	233
Tablo 3.46 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar	235
Tablo 3.47 Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu	236
Tablo 3.48 Gazete haberlerinin içeriği	237
Tablo 3.49 Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı	240
Tablo 3.50 Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı	241
Tablo 3.51 Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı	245
Tablo 3.52 Gazete haberlerinin temel konuları.....	246
Tablo 3.53 Gazete haberlerinin alt konuları	247

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1.1 Enkaz altındaki çocuk fotoğrafının paylaşımı	67
Görsel 2.1 Afet haberlerinde fotoğraf kullanımı.....	120
Görsel 3.1 525. Gazete'nin ön sayfasında sürmanşet haberi.....	154
Görsel 3.2 Azerbaycan gazetesinin 5. sayfasında yer alan battaniyeye sarılmış bebek görseli	164
Görsel 3.3 Azerbaycan gazetesinin 5. sayfasında yer alan bir çocuğun enkaz altından kurtarılma anı	164
Görsel 3.4 Yaşlı depremzedelerin görüntüsü.....	164
Görsel 3.5 Şarg gazetesinin ön sayfa manşetindeki görsel	165
Görsel 3.6 Şarg gazetesinin 4. sayfasında yer alan haber	199
Görsel 3.7 Azerbaycan gazetesi 8. Sayfa haberindeki yardım kampanyalarından görüntüler	203
Görsel 3.8 Şarg gazetesi son sayfa haberi: eski arabasıyla deprem bölgesine yardım taşıyan Azerbaycan vatandaşı.....	203
Görsel 3.9 Şarg gazetesi ön sayfada yer alan haber	227
Görsel 3.10 Deprem bölgesine gönderilen sağlık ekiplerinin tıbbi müdahalelerinden görüntüler	244
Görsel 3.11 7. sayfadaki konsolosluk önüne bırakılan çiçek görseli	244
Görsel 3.12 Gence ilinden gönderilen yardım tırlarının uğurlanması	244
Görsel 3.13 Enkazdan çıkarılan depremzede görüntüleri	244

KISALTMALAR DİZİNİ

AFP	: Agence France Presse (Fransa Haber Ajansı)
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AMEA	: Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi
APA	: Azerbaijan Press Agency (Azerbaycan Haber Ajansı)
ATO	: Ankara Ticaret Odası
AUR	: Azerbaycan Uluslararası Radyosu
AZERTAC	: Azerbaycan Devlet Ajansı
AZERTA	: Azerbaycan Telgraf Ajansı
AzTV	: Azerbaycan Devlet Televizyonu
BMTİ	: Bilim Maarif Tahsil ve İnkişaf
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇŞİDB	: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
CSHM	: Cumhuriyet Sismolojik Hizmet Merkezi
CRED	: Center for Research on the Epidemiology of Disasters
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
EM-DAT	: The Emergency Events Database
EXIF	: Exchangeable Image File
FDA	: Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi
GRADE	: Global Rapid Post-Disaster Damage Estimation
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICRC	: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi
IFJ	: Uluslararası Gazeteciler Federasyonu
IFRC	: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu

İB	: İşleri Bakanlığı
İTV	: İtimai Televizyon
KİV	: Kitle İletişim Araçları
n.d	: no date
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SİTA	: Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı
SMS	: Kısa Mesaj Servisi
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TGC	: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
t.y.	: tarih yok
TİMBİR	: Türk İnternet Medya Birliği
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu
UNISDR	: Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
USGS	: ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi
UTV	: Nahçıvan Devlet Üniversitesi'ne ait televizyon
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü
YAP	: Yeni Azerbaycan Partisi

GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan itibaren doğa olayları ile iç içe yaşamıştır ve bu olaylar, toplumların kültürel yapıları, inanç sistemleri ve günlük yaşamlarının bir parçası olmuştur. İnsanlık tarihi boyunca, bu doğal olaylar genellikle korku ve saygı ile karşılanmış, toplumlar bu olayları anlamlandırmak ve gelecekteki nesillere aktarmak için çeşitli yollar aramıştır. Doğal afetler arasında, özellikle deprem, insan hayatı ve toplumsal yapılar üzerinde büyük yıkıcı etkilere sahip olan, önceden tahmin edilmesi güç ve aniden gelişen felaketler arasında yer almaktadır. Depremler, birkaç saniye içerisinde yer yüzeyini ve insan hayatını köklü bir şekilde altüst edebilecek kapasiteye sahip doğa olaylarıdır. Bu tür afetlerin yıkıcı etkileri, özellikle hazırlıksız ve dayanıklı olmayan altyapı ve binalarda daha belirgin hale gelmektedir.

Depremler, yalnızca fiziksel tahribatla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan da derin etkiler bırakır. Toplumların bu tür afetlere karşı hazırlıklı olmamaları, can ve mal kayıplarının yanı sıra, uzun vadeli kalkınma süreçlerinde geri dönüşü olmayan kayıplara yol açabilmektedir. Deprem gibi büyük felaketlerin etkilerini en aza indirmek ve olası yıkımları önlemek amacıyla bir dizi stratejik önlem almak büyük önem taşımaktadır. İlk olarak, toplumların bu tür afetler hakkında doğru ve zamanında bilgilendirilmesi gerekmektedir. Kamuoyunun deprem riskleri ve alınması gereken önlemler konusunda bilinçlendirilmesi, afet yönetiminin etkinliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca, depreme dayanıklı yapıların inşaa edilmesi, modern mühendislik ve inşaat tekniklerinin kullanılması, deprem öncesi, sırası ve sonrasında dair hazırlıkların yapılması, bu tür felaketlerin yıkıcı etkilerini önemli ölçüde azaltabilir.

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle sık sık doğal afetlerle karşılaşan bir ülkedir ve bu durum, ülkenin afet risklerini sürekli olarak göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir. Özellikle, Türkiye'nin deprem riski, dünya genelindeki yüksek riskli ülkeler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Risk Yönetimi Endeksi (INFORM) 2019 verilerine göre, dünya genelinde 191 ülkeden Türkiye, yüksek riskli ülkeler arasında beş puanla yer almaktadır. Bu da ülkenin doğal afetlere karşı duyduğu hassasiyetin ve risk yönetimi stratejilerinin önemini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en büyük tehditlerden biri olan deprem, bu riskli durumlar içinde ön sıralarda yer almaktadır (AFAD, 2020). Türkiye'nin deprem riski altındaki bölgeleri, yalnızca coğrafi anlamda

değil, aynı zamanda nüfus yoğunluğu ve konut yapılarının dağılımı açısından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ülke genelinde, nüfusun ve konut stokunun tamamı, farklı şiddet derecelerine sahip deprem riski taşıyan bölgelerde yer almaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalar, Türkiye'deki konutların yaklaşık %44'ünün birinci derece deprem bölgesinde bulunduğunu göstermektedir (Ersoy, 2016). Bu durum, ülkenin deprem tehlikesine karşı yapılaşma, altyapı ve halk sağlığı açısından ciddi bir tehdit taşıdığını göstermektedir.

Tarihte Türkiye'de yaşanan büyük depremler, toplumsal yapıyı derinden etkilemiş ve büyük can kayıplarına yol açmıştır. 2020 yılı öncesinde Türkiye'de yaşanan en yıkıcı on afet değerlendirildiğinde, 1939 Erzincan depremi, yaklaşık 40 bin can kaybıyla ilk sırada yer almaktadır. Bu depremi, 1999 yılında meydana gelen İzmit depremi takip etmektedir. Bu iki felaket, Türkiye'deki en büyük ve yıkıcı depremler olarak kaydedilmiş olup, her iki olay da hem can hem de mal kaybı açısından ülke tarihinin en ağır afetlerinden olmuştur (Güzel & Akdur, 2020, s. 1095).

6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen iki büyük deprem, ülke tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İlk deprem, Türkiye saatiyle 04:17'de, Pazarcık ilçesinde 7.7 büyüklüğünde gerçekleşmiş, ikinci deprem ise aynı gün saat 13:24'te Elbistan ilçesinde 7.6 büyüklüğünde olmuştur. Her iki deprem, başta Kahramanmaraş olmak üzere Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde büyük yıkımlara yol açmış, çevre illerde de güçlü şekilde hissedilmiştir. Bu felaketler, sadece büyüklükleriyle değil, aynı bölgede 12 saatlik kısa bir süre içinde ardışık büyük depremlerin yaşanmasıyla da olağanüstü bir durumu ortaya koymuştur.

Söz konusu depremler, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sindeki en büyük afet olarak kaydedilmiş gerek can kayıpları gerekse ekonomik tahribat açısından ciddi etkiler yaratmıştır. Yaşanan felaketlerde 48 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, yarım milyondan fazla bina hasar görmüş, iletişim ve enerji altyapısı büyük oranda zarar görmüş ve geniş çaplı maddi kayıplar meydana gelmiştir. Ayrıca, bu depremler sonrası 20 Şubat 2023 tarihinde Hatay'ın Yayladağı ilçesinde 6.4 büyüklüğünde bir deprem daha gerçekleşmiş, bu da bölgedeki sismik hareketliliği arttırmıştır. Bu depremler hem şiddeti hem de kapsadığı coğrafya bakımından yakın tarihin en büyük doğal felaketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Toplumun afetlere karşı direncini artırma ve hazırlık

süreçlerinin önemini bir kez daha gözler önüne seren bu büyük felaket, Türkiye'nin afet yönetimi ve müdahale kapasitesini yeniden gözden geçirme gerekliliğini ortaya koymuştur.

Doğal afetler ve acil durumlar sırasında medya, yalnızca bilgilendirme aracı olmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun afetlere karşı bilinçlenmesi, hazırlıklı olması ve iyileşme süreçlerine etkin katılım göstermesi açısından da kritik bir rol üstlenmektedir. Medya organları, afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru, güvenilir ve zamanında bilgi sunarak toplumsal farkındalığın artırılmasına, risklerin azaltılmasına ve kamuoyunun yönlendirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır (Sreedharan vd., 2019, s. 8; Scanlon, 2007a, s. 413). Bu bağlamda medya, yalnızca olayların aktarımını sağlayan bir platform olmanın ötesinde, afet risklerinin yönetimi, toplumsal dayanıklılığın artırılması ve kriz anlarında iletişimin etkin bir şekilde sağlanması açısından stratejik bir enstrüman işlevi görmektedir.

Afet anlarında doğru biçimde sunulan haber içerikleri, sadece bilgi verme işlevi görmez; aynı zamanda kamuoyunun paniğe kapılmasını önleme, psikolojik etkilerin hafifletilmesi ve yardım faaliyetlerinin koordine edilmesi açısından da yaşamsal öneme sahiptir. Özellikle zamanında ve teyit edilmiş bilgilerin paylaşılması hem hayat kurtarıcı etkiler yaratmakta hem de toplumun afete verdiği tepkiyi daha düzenli ve etkili bir hâle getirmektedir. Bu çerçevede afet haberciliği, geleneksel habercilikten farklı olarak; kamuoyunun acil bilgilendirilmesi, olası yanlış bilgilerin düzeltilmesi, olayların bağlamsal analizinin yapılması ve uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesi gibi çok boyutlu görevleri kapsamaktadır (Houston vd., 2019, s. 591; Scanlon, 2007b, s. 79-91). Afet dönemleri, olağan zamanlardan farklı olarak yüksek belirsizlik, yoğun bilgi akışı ve kamuoyunda artan bilgi ihtiyacı ile karakterize edilen özel koşullardır. Bu nedenle söz konusu süreçlerde yapılan habercilik faaliyetleri, büyük bir sorumluluk ve hassasiyet gerektirmektedir. Haberin zamanında, doğru, tarafsız ve güvenilir bir şekilde sunulması; kamuoyunun yönlendirilmesi ve toplumsal tepkinin sağlıklı şekilde şekillenmesi açısından elzemdir. Özellikle dijital medya çağında yanlış bilgilerin hızla yayılabildiği dikkate alındığında, teyit edilmemiş içeriklerin paylaşılmasından kaçınılması, etik habercilik ilkelerinin bir gereği olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen ve on bir ili etkileyen büyük depremin haberleştirilmesini inceleyerek afet

haberciliği olgusunu gazetecilik açısından ele almaktadır. Araştırmanın odak noktası, söz konusu depremin Azerbaycan basınında nasıl sunulduğu, haber metinlerinde hangi temaların öne çıktığı ve olayın hangi söylemsel çerçeveler içerisinde aktarıldığıdır. Bu çerçevede, deprem ve medya ilişkisi Azerbaycan’da faaliyet gösteren basılı gazeteler bağlamında tartışmaya açılmaktadır. Çalışmanın kapsamı, 7 Şubat 2023 ile 12 Şubat 2023 tarihleri arasında Azerbaycan’da yayımlanan deprem temalı haberlerle sınırlandırılmıştır. Araştırmada, Azerbaycan’da yayın yapan ve farklı yayın politikalarını temsil eden üç basılı gazete (Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg) örneklem olarak seçilmiştir. Bu gazeteler üzerinden yapılan analizde, öncelikle niceliksel içerik analizi yöntemiyle haberlerin genel dağılımı, tema sıklığı ve kaynak kullanımı gibi ölçütler incelenmiş; ardından elde edilen bulgular ışığında haberlerin niteliksel yönlerine, söylemsel yapılarına ve sunum biçimlerine yönelik yorumlamalarda bulunulmuştur. Bu bağlamda çalışma, Azerbaycan medyasında afet haberciliğinin nasıl şekillendiğini ortaya koymayı ve bölgesel medya pratiklerinin uluslararası boyuttaki kriz olaylarını yansıtmaya biçimlerini anlamaya katkı sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, afet haberciliğine ilişkin kuramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Bu kapsamda öncelikle “afet” kavramı açıklanmış; afetlerin türleri ile birlikte fiziksel, sosyal, biyolojik, psikolojik ve ekonomik etkileri ele alınmıştır. Afetlerin toplum yapısı üzerindeki çok yönlü etkilerine dikkat çekilmiş, farklı afet türlerinin yıllar içerisindeki hasar boyutları ve bu hasarların ülkelere göre dağılımı istatistiksel verilerle desteklenerek değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’nin afet risk profili ve geçmişte yaşanan afetlerin yarattığı yıkım da ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Kuramsal çerçevenin devamında ise afet haberciliği olgusu medya perspektifinden irdelenmiş, afet dönemlerinde medyanın rolü, işlevi ve sorumlulukları üzerinde durulmuştur. Özellikle kriz anlarında bilgi akışının yönetimi, kamuoyunun doğru ve zamanında bilgilendirilmesi ile dezenformasyon ve yanlış bilgilendirme gibi sorunlara karşı medyanın nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği literatür ışığında tartışılmıştır. Ayrıca afet süreçlerinde kamuoyunun oluşumu, bilgiye erişimin önemi ve medyanın güvenilirliğini etkileyen faktörler de değerlendirilerek, doğru, tarafsız ve sorumlu haberciliğin önemi vurgulanmıştır. Böylelikle çalışmanın uygulamalı kısmına teorik bir zemin hazırlayan kapsamlı bir literatür temeli oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Azerbaycan medyasına odaklanılarak ülkenin medya tarihine ve yapısına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Azerbaycan'da basın hayatının başlangıcı, ilk gazetelerin ortaya çıkışı ve bu gazetelerin içerik, dil ve yayın politikaları bakımından taşıdığı öneme değinilmiştir. Ardından, ülkede televizyon ve radyonun tarihsel gelişim süreci ele alınarak, geleneksel kitle iletişim araçlarının oluşumu ve yaygınlaşması incelenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanmasıyla birlikte medya alanında yaşanan dönüşümler de değerlendirilmiş; bağımsızlık sonrası dönemde medyanın kurumsal yapısı, yasal çerçevesi ve ifade özgürlüğü bağlamındaki durumu analiz edilmiştir. Bu çerçevede geleneksel medyanın geçirdiği dönüşüm, yeni medya ile olan ilişkisi, dijitalleşmenin sektöre etkisi ve medya çeşitliliği gibi konulara da yer verilmiştir. Ülkenin önde gelen haber ajansları, köklü gazeteleri ve medya kuruluşları hakkında bilgi sunularak Azerbaycan medya ortamının genel bir panoraması çizilmiştir. Bölümün devamında, Azerbaycan'da gazetecilik mesleğinin yapısı, işleyişi ve mesleki etik ilkeleri tartışılmış; basın özgürlüğü, sansür, otosansür gibi konulara yönelik değerlendirmelere yer verilmiştir. Son olarak ise, afet dönemlerinde Azerbaycan medyasının rolü ele alınmış; kriz anlarında gazetecilerin uyması gereken etik ilkeler, haberlerin sunum biçimi ve kamuoyunun doğru bilgilendirilmesine yönelik sorumluluklar literatür doğrultusunda analiz edilmiştir. Böylece ikinci bölüm, çalışmanın uygulamalı kısmına yerel bağlamda kuramsal bir zemin sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin Azerbaycan basınında nasıl haberleştirildiği, afet haberciliği bağlamında analiz edilmiştir. Bu bölümde öncelikle araştırmanın yöntemi açıklanmış, veri toplama ve analiz sürecine ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırma kapsamında, Azerbaycan'da yayımlanan üç farklı basılı gazete örneklem olarak seçilmiş; bu gazetelerde yayımlanan deprem temalı haber içerikleri sistematik biçimde incelenmiştir. Analiz sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden açık kodlama tekniği kullanılmış; haber metinleri detaylı biçimde okunarak, içeriklerde tekrar eden anlatım biçimleri, belirgin tematik yapılar ve içerik yönelimleri kodlanmıştır. Kodlanan veriler benzerlikleri doğrultusunda gruplandırılmış ve ana temalar altında sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgular her bir gazete özelinde ele alınarak başlıklar halinde sunulmuş; analiz sonuçları tablo ve görseller aracılığıyla desteklenerek açıklanmıştır. Bu bölüm, Azerbaycan medyasının uluslararası bir afet karşısındaki habercilik yaklaşımını ortaya

koymayı ve afet dönemlerinde kullanılan dil, vurgu ve çerçeveleme biçimlerini anlamaya yönelik katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın afet gazeteciliğinde etik ilkelere odaklanması, medya etiği ve kriz dönemlerinde sorumlu habercilik konusundaki güncel tartışmalara da katkı sunmayı hedeflemektedir. Afet anlarında medyanın yalnızca bilgi aktaran bir araç değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve kamuoyunu yönlendiren önemli bir aktör olduğu dikkate alındığında, etik sorumlulukların önemi daha da belirginleşmektedir. Bu bağlamda çalışma, daha bilinçli, duyarlı ve dirençli bir toplum yapısının inşasına katkı sağlayacak şekilde afet haberciliğinin etik standartlarının geliştirilmesine yönelik bir farkındalık oluşturmaya amaçlamaktadır. Azerbaycan’da ise afet haberciliği, özellikle son yıllarda yaşanan krizlerin ardından medya gündeminde daha görünür hâle gelmiş; medya kuruluşları etik ilkelere dayalı, kamu yararını önceleyen ve doğru bilgiye erişimi esas alan bir habercilik anlayışına yönelmeye başlamıştır. Dijitalleşme ile haber üretim ve yayım süreçlerinin hızlanması, Azerbaycan basınında afet dönemlerinde daha etkili ve sorumlu habercilik örneklerinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, Azerbaycan bağlamında afet haberciliğinin mevcut durumuna ışık tutarken, aynı zamanda medya ve iletişim literatürüne özgün katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

1 BÖLÜM AFET VE AFET HABERCİLİĞİ

1 Afet Kavramı

1.1 Afet Tanımı

Afetler, insanlık tarihinin başlangıcıyla birlikte var olmuştur. İnsanların var olup zarar görmemesi durumunda, herhangi olayda afetten söz etmek mümkün değildir. Tarih boyunca her medeniyet afetlerle mücadele etmiş ve insanların elde ettiği değerler bu olaylar sonucunda yok olabilmıştır. Afet yalnızca bir olay değil, insan yaşamını farklı yönlerden etkileyen bir fenomendir. İnsanoğlu bilinmeyi anladıkça afet kavramına olan bakış açısını da geliştirmiştir. Teknolojik, bilimsel ve ekonomik ilerlemelere rağmen, dünya genelinde afetler hâlâ yaşanmakta ve bu olaylar insanları derinden etkilemektedir.

Afet kavramı, İngilizcede “*disaster*” terimiyle ifade edilmektedir ve bu kelime dünya genelinde “*felaket*” anlamında kullanılmaktadır. Türkçede “*afet*” kelimesi başlangıçta Arapçadan alınmış olup, doğa kaynaklı yıkımları tanımlamak için kullanılmaktaydı. “*Musibet*”, “*belâ*” ve “*dâhiye*” terimleri de bu bağlamda yer almaktaydı. Zaman geçtikçe Çağatay ve Osmanlı Türkçesinden gelen “*felaket*” ve “*facia*” terimleri de “*afet*” kelimesinin anlamına dahil olmuştur (Gönülal, 2014).

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde yer alan tanımlamaya göre afet, çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım anlamını taşımaktadır (TDK, 2024). Britannica ansiklopedisi afet terimini “insan yaşamına büyük zararlar veren veya doğal çevrenin, özel mülkün veya kamusal altyapının tahribatına yol açan doğal veya insan kaynaklı herhangi bir felaket olayı” olarak tanımlamaktadır. Terim, savaş gibi durumlarda büyük nüfus hareketlerini de kapsayabilmektedir (Encyclopædia Britannica, 2024, September).¹ Shaw (2006), afeti, toplumların doğal veya insan kaynaklı olaylar sonucunda maruz kaldığı büyük zararlar ve kayıplar olarak tanımlamaktadır. Bu tür olaylar, insan yaşamını, ekonomik durumu ve çevreyi olumsuz etkileyerek önemli bir tehdit oluşturur. Afetlerin

¹ Ansiklopedideki tanımlamaya göre bir olayın sıklığı ve etkisinin büyüklüğü, bir olayın afet olarak kabul edilip edilmeyeceğini etkiler. Büyük ekonomik ve insan kayıpları açısından düşük sıklıkta meydana gelen ve yüksek büyüklükte etkisi olan olaylar genellikle hükümet yetkilileri tarafından afet olarak ilan edilir. Yüksek sıklıkta meydana gelen ve düşük büyüklükte etkiye sahip olan olaylar normal veya rutin olaylar olarak kabul edilebilir. Bu nedenle benzer özelliklere sahip afetler farklı ortamlarda farklı şekilde görülebilir.

etkileri, olayın büyüklüğüne ve toplumun hazırlık düzeyine bağlı olarak değişiklik gösterir.

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı'nın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde bu terim toplumun tümünü veya belirli gruplarını etkileyen, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açan, normal yaşamı durduran ya da kesintiye uğratan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu tür olaylar, doğa, teknoloji ya da insan kaynaklı olabilmekte ve etkilenen toplumun başa çıkma kapasitesinin yetersiz olduğu durumları ifade etmektedir. Dolayısıyla, afetler, sadece bir olay değil, bu olayların yarattığı sonuçlardır (AFAD, 2014). Genel olarak afetler, toplumun karşılayabileceği kapasitenin ötesine geçen, normal düzeni bozan, can ve mal kaybına yol açan ve dışarıdan yardım gerektiren önemli olaylardır (Özmen, 2017).

Avustralya Acil Durum Yönetimi Sözlüğü, afeti, toplulukta ölüm veya yaralanmalara yol açabilen ya da bunlar için tehdit oluşturan, toplum yaşamında önemli bir kesintiye neden olan ve yasal otoritelerin beklenen günlük kapasitesini aşan durumlar olarak tanımlamaktadır. Bu tür olaylar, normalde kullanılabilecek kaynakların dışındaki özel seferberlik ve organizasyon gerektiren maddi zararlara yol açar (Carey, 2011). *Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)*, afeti terimini etkilediği toplulukta uyum sorunları yaratan ve toplumsal yaşam düzenini bozan durumlar veya durumlar olarak tanımlamaktadır (WHO, 2002). *Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNISDR)*, afetleri “*Tehlikeli olayların, maruz kalma, hassasiyet ve kapasite koşullarıyla etkileşimi sonucunda, herhangi bir ölçekte bir topluluğun veya toplumsal işleyişin ciddi şekilde bozulmasına ve buna bağlı olarak insan, maddi, ekonomik ve çevresel kayıplar ile etkilerden bir veya daha fazlasına yol açmasına*” ilişkin bir tanım olarak belirlemektedir.

Afetlere ilişkin yapılan tanımlamaların bir kısmı olayın kendisine odaklanırken, diğer bir kısmı ise sosyal olgulara vurgu yapmaktadır. David Alexander (2005), felaketlerin statik olaylardan ziyade sosyal yapılar aracılığıyla tanımlandığını ve bu yapıların zamanla değişme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir. Felaket tanımı, sosyologlar arasında tartışmalara yol açmıştır. Bu bağlamda, sosyolojide çeşitli tanımlamalara rastlamak mümkündür. Afetler, insanların yaşamını ve çevrelerini olumsuz etkileyen, büyük hasar ve kayıplara yol açabilen olaylardır. Quarantelli (1998) afetlerin toplumsal etkileri ve müdahale gerekliliğinden bahsederek afetlerin insan topluluklarının normal işleyişini bozacak kadar büyük ölçekli olaylar olduğuna vurgu yapmaktadır.

William Dynes (1988), felaketlerin yalnızca toplumların maruz kaldığı olaylarla değil, bu olaylara verilen tepkiler ve sosyal dinamikler bağlamında anlaşılması gerektiğini vurgular. Toplumların olaylara nasıl tepki verdiği, felaketin sonuçlarını şekillendiren kritik bir unsurdur.

1.1.2 Afetin Sınıflandırılması

Afetler coğrafi bölgeye, ülkeye, uzmanların bu konuda çalışmalarına göre farklılık göstererek sınıflandırılmaktadır. Bu bakımdan afetleri kökenlerine, büyüklüklerine, etkisine ve süreçlerine göre sınıflandırmak mümkündür. Afetler kökenlerine göre doğal ve insan kaynaklı olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Gökçe & Tetik, 2012). İnsan kaynaklı afetler aynı zamanda teknolojik kökenli olarak da literatürde yer almaktadır. Teknolojinin insan tarafından yapılması sebebinden bu olaylar insan kaynaklı afetler olarak tanınabilmektedir (Çelik, vd. 2020, s. 51).

Doğal afetler, toplumları etkileyen, insan yaşamında kayıplara neden olan doğal tehlikelerin ortaya çıkardığı olaylar şeklinde tanımlanmaktadır (Şahin & Sipahioğlu, 2009, s. 18; Yılmaz, 2018). Afet terimleri sözlüğünde (AFAD, 2014, s. 64) ifade edilen tanımlamaya göre doğal afetler “deprem, sel, heyelan, çığ, kuraklık, fırtına, dolu, hortum, göktaşı düşmesi vb. Gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biolojik ve kaynağı dünya dışında olan tehlikelerden kaynaklanan doğa olaylarının sonuçları” şeklindedir. Doğal afetlerle ilgili yapılan bir diğer tanımlamaya göre ulusal veya uluslararası yardıma ihtiyaç olan, ülke kapasitesine sınır koyan bir durum olarak belirtilmektedir (Kim, 2011, s. 12). *Birleşmiş Milletler (BM)* sosyal ve ekonomik kayıplara dikkat çekerek doğal afeti, afet sebebiyle etki altında olan bölgeye bölgelerarası veya uluslararası yardımı gerektiren, çok sayıda insan ölümü, yüz binlerce insanın evsiz kalması, önemli ölçüde ekonomik krizlerin yaşanması ve büyük sigorta kayıplarına yol açması şeklinde nitelendirmektedir (Natcat, 2011, s. 1).

Doğal afetler literatürde farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Etkilerinin büyüklüğüne göre doğal afetler büyük, orta ve küçük olarak sınıflandırılmaktadır. Büyük ölçekli doğal afetler geniş alanları kapsamakta ve büyük can ve mal kaybına yol açmaktadır. Örneğin, büyük depremler, tsunamiler veya büyük yangınlar büyük ölçekli doğal afetler sayılmaktadır. Orta ölçekli doğal afetler de geniş bölgelerde etkili, daha fazla

insanı etkileyen ve önemli ölçüde ekonomik kayıplara neden olan durumlardır. Bu tip afetler büyük çaplı sel veya yerel depremlerdir. Küçük ölçekli doğal afetler ise sınırlı alanı etkilemekte ve sadece yerel topluluklar için etki yaratmaktadır. Küçük sel olayları veya yerel fırtınalar buna örnek verilebilir.

Doğal afetler meydana geliş hızlarına göre ani (hızlı) gelişen ve yavaş gelişen olarak sınıflandırılmaktadır. Ani gelişen doğal afetler kısa zamanda meydana gelmekte ya da gelebileceği tahmin edilmekte ancak kesin tarihi bilinmemektedir. Bu tür afetler rastlanan bölgede büyük hasarlar bırakmakta ve kayıplara yol açmaktadır. Deprem, sel, kasırga, fırtına, tufan, tsunami, su baskını, özellikle akma tipi heyelanlar, deniz ve okyanus fırtınaları, yanardağ volkanik patlamaları, yangın, çığ, ani hava değişimleri (aşırı sıcak ya da şguk hava dalgası), kar fırtınası, dolu, kuvvetli rüzgâr fırtınaları, yıldırım düşmeleri, kaya düşmeleri, hortumlar ve aşırı yağışlar iklimsel ve jeolojik nedenlere bağlı olarak meydana gelmektedir (AFAD, 2021a, WHO, 1998). Yavaş gelişen doğal afetler belirli bir zaman içerisinde geliştiği için meydana gelen kayıplara koruyucu ve önleyici tedbirler almak daha kolaydır. Bu tür doğal afetlere kuraklık, şiddetli soğuklar, kıtlık, çölleşme, çevre kirlenmesi, erozyon, orman tahribatı, deniz ve göl suyu yükselmesi gibi olaylar örnek verilebilir.

Doğal afetler çeşitli nedenlerden dolayı da meydana gelebilmektedir. Bunlar jeolojik, iklimsel, çevresel nedenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Jeolojik afetler, tektonik hareketlerin neden olduğu depremler ve volkanik etkilerin oluşturduğu tehlikelerin sonuçlarıdır. Bu afetler, yerkürenin içinden kaynaklanan enerjinin doğa olayları aracılığıyla ortaya çıkmasıyla meydana gelmektedir. Jeolojik afetler, doğrudan yer kabuğundan veya yeryüzünün derinliklerinden kaynaklanmaktadır (Zibel, 2017). Tektonik hareketlerin neden olduğu bu tür olaylar deprem ve volkanik etkilerin oluşturduğu tehlikelerin sonuçlarıdır. Deprem, heyelan, kaya düşmesi, volkanik patlamalar, çamur akıntıları, çökme ve sıvılaşmalar, tsunami jeolojik afetlere örnek verilebilir.

Deprem, yer kabuğunda enerji salımının sonucunda yayılan sismik dalgalardır (Sever, 2019, s. 29). Bu zaman yeryüzünde titreşim ve jeolojik faylarda yer kaymaları görülmektedir (UK Essays, 2018). Doğal afetler içerisinde en yıkıcı etkisi olan depremler, büyüklüğüne göre verdiği hasarla can ve mal kaybının yaşandığı afet türlerindendir.

Deprem yaşandığı zaman insan yaşamı altüst olmakta, evler, yollar, ormanlar ve birçok kayba yol açmaktadır. Depremler aynı zamanda diğer doğal afetler olan yangınlar, tsunamiler (sismik deniz dalgaları) ve yanardağ gibi olayların yaşanmasına neden olmaktadır. 1960 yılında Şili depremi birçok ülkeyi etkileyerek tsunamiye neden olmuş ve 2000'den fazla kişi hayatını kaybetmiş, 3000 kişi yaralanmış, 2 milyona yakın insan ise evsiz kalmıştır (Pomonis, 2010). 1995 yılında Richter ölçeğine göre 7.3 büyüklüğe sahip Kobe depremi büyük yıkıma yol açmıştır. Depremi ardından Kobe'de 100'den fazla olmakla özellikle Hyoga bölgesinde 200'den fazla yangın meydana gelmiştir. Yangınlar sonucunda 7000'den fazla bina zarar görmüştür. Ayrıca, depremde 6400 kişi hayatını kaybetmiş ve 15000'den fazla kişi yaralanmıştır (Horwich, 2000).

Türkiye'de, deprem başta olmak üzere birçok doğa kaynaklı afetin etkili bir şekilde sıkça yaşandığı belirtilmiştir (Özşahin, 2013). Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle sürekli deprem riski taşımaktadır ve tarih boyunca birçok yıkıcı deprem olmuştur. Bu depremler sonucunda yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş ve büyük hasarlar yaşanmıştır. AFAD'ın 1961-2019 yılları arasındaki verilerine göre, 58 yıl içinde depremler nedeniyle 58,202 kişi hayatını kaybetmiş, 122,096 kişi yaralanmış ve yaklaşık 411,465 bina yıkılmıştır. Bu rakamlar incelendiğinde, her yıl ortalama 1,003 kişinin yaşamını yitirdiği ve 7,094 binanın yıkıldığı anlaşılmaktadır (AFAD, 2019). Geçmişten günümüze Türkiye'de meydana gelen depremler ele alındığında, ortalama her beş yılda bir büyük bir depremin can ve mal kaybına yol açtığı görülmektedir. Bu büyük depremler sonucunda yılda yaklaşık 1000 kişinin yaşamını yitirdiği ve 2,100 kişinin yaralandığı kaydedilmiştir. Ayrıca her yıl 7000'den fazla binanın ya yıkıldığı ya da ciddi hasar aldığı belirtilmektedir (AFAD, 2011).

Türkiye'de 1939 yılında meydana gelen Erzincan depremi, 1668 yılından bu yana yaşanan en büyük deprem olarak kaydedilmiştir. Kış mevsiminde gerçekleşen bu sarsıntı, tüm ülkeyi etkilemiştir. Deprem sonucunda 3000'den fazla insanın hayatını kaybettiği belirtilmektedir (AFAD, t.y.). 1976 yılında gerçekleşen Çaldıran depremi sonucunda 3,840 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca depremin etkisiyle 9,232 konut oturulamaz hâle gelmiştir (AFAD, t.y.). 17 Ağustos 1999 tarihinde saat 03:02'de meydana gelen Gölcük depremi, 7.6 büyüklüğünde ve yaklaşık 45 saniye sürmüştür. Resmî verilere göre, depremde 17,480 kişi hayatını kaybetmiştir.² Ayrıca, 505 kişi sakat kalmış, 23,781 kişi

² 2010 yılında yayınlanan meclis raporunda bu sayı 18,373 olarak güncellenmiştir.

yaralanmış ve 285,211 ev ile 42,902 iş yeri hasar görmüştür (AFAD, t.y.). Bundan başka 2011 yılında Van ilinde, 24 Ocak 2020 tarihinde Elazığ'da, 30 Ekim 2020 tarihinde İzmir'de ve Türkiye tarihinde en sarsıcı depremlerden olan ve asrın felaketi olarak nitelendirilen 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta ve civarındaki 10 ilde etkili olan 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki depremlerin meydana geldiği görülmüştür.

İklimsel doğal afetler, iklim değişikliğinin neden olduğu, doğal çevreyi, insan hayatını ve ekonomik yapıyı etkileyen olaylardır. Bu tür afetlere tropik siklonlar (güçlü fırtınalar), kasırga, hortum, sel, şiddetli yağmur, dolu fırtınası, deniz erozyonu, orman yangını, kuraklık gibi olaylar örnek verilebilir. Çevresel doğal afetler, doğanın dinamikleri neticesinde ortaya çıkan, insan yaşamını ve çevreyi olumsuz şekilde etkileyen olaylardır. Genel olarak bir anda ortaya çıkar ve yıkıcı sonuçlar doğurur. Bu sebepten yaşam alanlarını, toplulukların alt yapısını tehdit eder. Bu tür afetlere çevre kirliliğine yol açan olaylar, hava, su ya da toprak kirliliği örnek verilebilir.

Doğal afetler kökenlerine göre jeolojik, meteorolojik ve teknolojik veya insan yapısı kökenli afetlere ayrılmaktadır. Meteorolojik afetler, aşırı hava koşulları sonucunda meydana gelen atmosferdeki doğa olaylarının insanlara, ekosisteme veya altyapıya zarar vermesidir. Doğa olaylarının büyük bölümünü bu afetler oluşturmaktadır. Fırtına, sel, çığ, kuraklık, su baskınları, hortum, tayfun, şiddetli kış şartları, tropikal fırtınalar, orman yangınları, çölleşme, göl ve deniz suyu seviyesi yükselmeleri meteorolojik şartlarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili olan afetlerdir. Dünya genelinde doğal afetler araştırıldığında 31 çeşit doğal afetin 28 tanesinin meteorolojik afetler olduğu görülmüştür (Usta, 2023). *Dünya Meteoroloji Örgütü* (WMO)'ne göre 1980'li yıllarda dünyada 700,000 kişi meteorolojik afetler nedeniyle hayatını kaybetmiştir (MMO, 1999). Türkiye'de farklı türlerde ve sıklıkla şiddetli meteorolojik afetler gözlenmektedir. Başta sel, taşkın, şiddetli yağış, kuraklık, yıldırım, çığ, don, orman yangınları, kar ve fırtınalar olmak üzere çok sayıda afetler meydana gelmekte ve can ve mal kayıplarına neden olmaktadır (AFAD, 2020). Türkiye'de depremde sonra en sık rastlanan afet türü seldir. Genel olarak uzun zaman yağın yağmurlardan sonra ortaya çıkmaktadır (AFAD, 2018, s. 52-53). 2021 yılı *Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*'ne göre, 2000'li yıllardan bu yana sel olaylarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Son on yıl içerisinde her yıl 100'den fazla sel olayı meydana gelmiştir. Ayrıca, 1940'tan bu yana en fazla sel felaketi 2010 yılında yaşandığı tespit edilmiştir. Son yıllarda meteorolojik afetler, hem şiddet hem de

sıklık açısından artış göstermekte ve farklı bölgelerde değişen sürelerde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde sanayileşme, düzensiz yapılaşma ve doğanın tahrip edilmesi gibi insani faktörler, bu tür afetlerin etkilerini güçlendirebilir veya yeni afetlerin ortaya çıkmasına yol açabilir (Kadioğlu, 2012).

Teknolojik afetler, küreselleşmenin ve gelişmenin yaşanması sonucunda ortaya çıkan risk ve tehlikelerden oluşmaktadır. Teknolojik afetler, doğa olaylarının sebep olduğu durumlarla doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi bulunmayan, insanın yararlı bir şekilde geliştirdiği ve kullandığı teknolojinin hatalı, dikkatsiz veya kasti kullanımı sonucunda ortaya çıkan olaylar olarak tanımlanmaktadır (Ege, 1986, s. 5). endüstriyel kaza ve yangınlar, büyük petrol ve doğal gaz sızıntıları, nükleer kazalar teknolojik afetlere örnek verilebilir. Afete neden olan unsurların insan veya insan eliyle oluşmasından dolayı bu tür afetler teknolojik-insan kaynaklı afetler olarak literatürde yer almaktadır.

İnsan kaynaklı afetler, siyasi faktörlerin etkisiyle meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar, terör eylemleri, büyük göçler ve endüstriyel kazalar gibi olaylar ile bu olayların yol açtığı sonuçların tümünü kapsamaktadır (AFAD, 2018). İnsan kaynaklı afetlerin 1. Nükleer, biyolojik, kimyasal kazalar 2. Taşımacılık kazaları 3. Endüstriyel kazalar 4. Aşırı kalabalıktan meydana gelen kazalar 5. Göçmenler ve yerlerinden edilenler vb. dünya gözlenen türleri vardır.

1. Nükleer kazalar, nükleer enerji santralleri veya diğer nükleer tesislerde meydana gelen nükleer olayların doğrudan ya da dolaylı etkileriyle oluşan olaylardır. Fukushima I Nükleer Santrali kazaları (2011), Çernobil Nükleer Santral kazası (1986), Thre Mile Adası (1979) ve SL-1 kazası (1961) bu tür afetlere örnek verilebilir.

Biyolojik afetler, insan, toprak, bitki örtüsü ve hayvanlardan kaynaklanarak geniş ölçekli sağlık problemlerine, ölüme yol açabilen canlı organizmaların ürettiği biyolojik maddelerin sebep olduğu afetlerdir. Erozyon, orman yangınları, hayvansal salgınlar, bitkisel salgınlar biyolojik afetlere örnek verilebilir (Zibel, 2017).

Kimyasal kazalar, doğada meydana gelen kimyasal olaylar sonucunda ortaya çıkan tehlikeli durumları tanımlamaktadır. Bu tür olaylara endüstriyel kimyasal sızıntılar, asit yağmurları, volkanik gaz salınımları örnek olarak gösterilebilir.

2. Taşımacılık kazaları, yolcu ya da mal taşımacılığı zamanı kazaya neden olan araçların, yüklerin veya insanların zarar görmesine sebep olan olaylardır. Bu tür kazalara

kara, hava, deniz veya demir yolları taşımacılığında rastlanabilir. Trafik kazaları, tren/tramvay kazaları, uçak düşmesi, gemi kazaları örnek verilebilir.

3. Endüstriyel afetler, sanayi tesislerinde ortaya çıkan ve insan sağlığına, çevreye ya da ekonomik yapıya etki gösteren olaylardır. Petrol sızıntıları/petrol kaynaklı yangınlar, endüstriyel kazalar gibi örnekleri olabilir.

4. Yoğun insan veya araç trafiği nedeniyle ortaya çıkan kazalar aşırı kalabalıktan meydana gelen kazalardır. Bu kazalar özellikle konserler, spor etkinlikleri, festivaller ve yoğun ulaşım noktalarında görülebilmektedir. Bu zaman yaralanma ve can kaybının olma riski yüksektir.

5. *Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM)*, göçmeni çeşitli nedenlerden ötürü geçici veya kalıcı olarak yaşadığı yerden ayrılan ve ulusal veya uluslararası sınırları geçen bireyler olarak tanımlamaktadır. *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu*'nun "Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Klavuz İlkeler"inin giriş bölümünde, zorla yerinden edilenleri veya mecburen evlerinden veya sürekli yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan kişileri genellikle silahlı çatışmalar, yaygın şiddet, insan hakları ihlalleri veya doğal ya da insan kaynaklı felaketler gibi nedenlerle, uluslararası olarak tanınan devlet sınırlarını geçmeden yerlerini terk eden bireyler veya gruplar olarak tanımlamaktadır.

Genel olarak dünyada her yıl birçok afetler yaşanmaktadır. Yıllık ortalama olarak yaklaşık 220 doğal felaket, 70 teknolojik kaza ve 3 yeni silahlı çatışma meydana gelmektedir (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2001). 1900 ile 2022 yılları arasında yapılan araştırmada dünya genelinde toplam 25,470 afet kaydedilmiştir. Bu afetlerin 206'sı doğa kaynaklı, 170'i ise teknolojik nedenlerle meydana gelmiştir. Türkiye'de ise toplamda 376 afet yaşandığı tespit edilmiştir (Usta, 2023, s. 179).

1.1.3 Afetin Nedenleri

Afetlerin ortaya çıkmasının çok yönlü nedenleri vardır. Bu olaylar başlıca olarak doğadaki değişimler ve insan faaliyetinin sonucunda meydana gelmektedir. Doğal değişimlerden meydana gelen afetler genel olarak doğanın kendi dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Doğal afetlerin neden olduğu faktörler tektonik hareketlerden ortaya

çıkılmaktadır. Bu zaman yerkabuğundaki levhalar yerlerini değıştirir ya da çarpışarak büyük hasarlara sebep olmaktadır. Depremler, volkanik patlamalar ve tsunamiler bu olayların yaşanmasına yol açmaktadır. Diğer bir faktör ise aşırı hava olayları ve iklim değışiklikleridir. Havadaki ani değışimler sel, fırtına, kasırğa, hortum gibi olaylara neden olmaktadır. Bundan başka küresel ısınma da doğal afetlerin yaşanmasına büyük katkı sağlamaktadır. Küresel ısınma okyanustaki sıcaklığın yükselmesine neden olmakta ve bu da kasırğa ve tropikal fırtınaların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Havadaki aşırı sıcaklıklar aynı zamanda yangınların da meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu yangınlar ormanların yok olmasına veya ormansızlaşmaya yol açmaktadır. Ormanlar yeraltı su kaynaklarını dengeleyerek suyun kesintisiz akışını sağlamaktadır. Ormanlar, yağmur suyunun doğrudan yüzeyden buharlaşmasını önleyerek suyun yeraltına geçişini kolaylaştırır ve buharlaşmayı azaltır. Bu sayede, ormanlar sel ve kuraklık gibi doğal afetlerin zararlarını önemli ölçüde aza indirir. Diğer taraftan, ormansızlaşma yeraltı su kaynaklarının tükenmesine, su akışlarının bozulmasına ve toprak erozyonunun artmasına neden olabilir. Ormanların yok olması, ciddi sorunlara yol açarak yağmurların hızlı bir şekilde akıp gitmesine, toprağın suyu tutabilme kapasitesinin azalmasına yol açar. Bu zaman ani gelişen doğal afetlerin yanı sıra kuraklıklar artarak şiddetli hale gelebilir.

Doğal afetlerin yaşanmasına neden olan bir diğer faktör, doğal yer şekilleri ve coğrafi konumdur. Bu faktör, afet riskinin yoğunluğunu önemli ölçüde etkilemektedir. Dağlık bölgelerde, yer hareketlerinin ve suyun etkisiyle toprak kaymalarına sık rastlanırken, okyanus kıyılarında tsunami riski daha çok görülmektedir. Bu tür coğrafi özellikler, afetlerin ortaya çıkmasını artırarak onu şiddetli hale getirmektedir.

Biyolojik etmenler, doğal afetlerin nedenleri sırasında önemli yer tutmaktadır. Bu etmenler hastalık yapıcı mikroorganizmaların etkisiyle salgın hastalıklarının ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra, tarım ürünlerine zarar veren zararlılar ve bitki hastalıkları da olumsuz etkiler yaratarak gıda güvenliği ve ekonomik yapılara tehdit oluşturmaktadır. Bu tür biyolojik afetler, insan sağlığı ve tarımsal üretim açısından büyük sorunlar yaratmaktadır.

Afetlerin ortaya çıkmasının nedeni doğal sebepler olsa da bu olaylar insan faaliyetleri sonucunda afete dönüşmektedir. Doğal çevrenin tahribatında aşırı nüfus artışı,

sürekli olarak ve bilinçsiz bir şekilde tüketim, hatalı politikalar ve sorumsuz davranışlar gibi etmenler etkili olmaktadır (Gökçe & Kaya, 2009). Dünyanın birçok yerinde çevreye zarar veren faktörler farklı ölçeklerde olmakla beraber etkisini hissettirerek büyük sorunlara neden olmaktadır (CDÖP, 2006, s. 14). Teknolojinin gelişmesi ve endüstrinin artması ile insanın çevreye etkisi artmaya başlamıştır. Kimyasal maddelerin çevreye sızması veya büyük sanayi kazaları insan kaynaklı çevresel felaketlere yol açabilmektedir. Petrol sızıntıları, kimyasal sızıntılar ve nükleer kazalar gibi olaylar ekosistemler üzerinde tahribatlara neden olabilmektedir. Bu kazalar çevreyi kirleterek insan sağlığını tehdit etmekle doğal yaşam alanlarını yok etmektedir. İnsan etkisiyle meydana gelen bu felaketler önlenabilir olmalarına rağmen ihmaller ve güvenlik önlemlerinin yeterli olmaması sebebinden büyük hasarlara yol açmaktadır. Bu önlemlerin ve zararların azaltılması için afetlerin zararlarının en aza indirilmesi, hazırlık yapılması, müdahale ve iyileştirme aşamalarının oluşturulması gerekmekte, tüm kurum ve kuruluşlar koordineli bir şekilde çalışmalı ve kapsamlı bir yönetim sistemi kurulmalıdır (Kadioğlu & Özdamar, 2006).

Afetlerin meydana gelmesinin sebeplerinden biri de çarpık kentleşme ve altyapı yetersizliğidir. Planlama eksiklikleri, yanlış yerleşim alanları seçimi ve altyapı eksiklikleri, afetlerin yarattığı hasarları ağırlaştırmaktadır. *Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)* Yönetim Kurulu başkanı Emin Koramaz, 28 Temmuz 2017 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, 27 Temmuz 2017'de İstanbul'da yaşanan sel ve taşkınlara dikkat çekerek, şehirlerin doğal yapısının hızla bozulduğunu vurgulamıştır. Koramaz, yeşil alanların yapılaşmaya açılmasının ve kent ormanlarının tahrip edilmesinin, şehirlerin doğal dengesini yok ettiğini ifade etmiştir. Bu tür kentsel yapılaşmaların, yağış ve yüzey sularının toprak tarafından emilememesine, bunun sonucunda ise şehirlerin alçak bölgelerinde ve alt geçitlerinde sel, taşkın ve su baskınları gibi sorunlara yol açtığını belirtmiştir.

Koramaz, altyapı eksikliklerinin yalnızca taşkınlara değil, aynı zamanda ulaşım sistemlerini de etkileyerek metro, metrobüs ve tramvay hatlarının işlevsiz hale gelmesine neden olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, yetersiz paratoner ve yangın öncesi önlemlerinin, yangınların büyümesine zemin hazırladığını vurgulamıştır. Plansız ve çarpık kentleşmenin, özellikle tarım arazileri üzerine inşa edilen yerleşim yerlerinin, yok edilen orman alanlarının, bilinçsizce müdahale edilen dere yataklarının ve kıyı bölgelerinin,

yaşanan çevresel felaketlerin başlıca sebepleri olduğunu ifade etmiştir. Bu unsurların birleşimi, şehrin doğal dengesini bozar ve felaket risklerini artırır (TMMOB, 2021).

Afetlere etki eden diğer faktör nüfus artışı ve sosyo-ekonomik durumlardır. Hızlı nüfus artışı ve kırsal alandan kentlere göç afetlere daha açık yerleşim alanlarının oluşmasına yol açabilir. Düşük gelirli bölgelerde, insanlar daha az güvenli yapılarda yaşamak zorunda kalabilir. Hızlı kentleşme, doğal afetlere karşı duyarlılığı önemli ölçüde artırmaktadır (UNDP, 2004). Bir şehrin nüfusu hızla arttığında yeterli altyapı ve temel yerleşim alanlarını inşa etmek zorlaşır. Gecekondu ve düşük kaliteli konutlar, küçük bile olsa doğal afetlere karşı korunmayı zayıflatarak önemli riskler oluşturur. Yoğun nüfus, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirerek, kaynaklara erişimi kısıtlar (UNDP, 2004). *Birleşmiş Milletler (BM)*'in 2011 yılına ait *Dünya Kentleşme Beklentileri* raporu, dünyanın en kalabalık şehirlerinin yaklaşık %60'ının giderek daha yoğun hale gelen kasırgalar ve deniz seviyesi yükselmesinin yol açtığı sel gibi yüksek riskli doğal afetlere maruz kaldığını belirtmektedir. Ayrıca, artan sıcaklıklar, bazı bölgelerde aşırı yağışlara neden olarak sel riskini artırırken, diğer bölgelerde ise daha az yağışa yol açarak kuraklık riskini yükseltmektedir. Bu iklim değişiklikleri, afetlere karşı duyarlılığı daha da artırarak, kentsel alanlarda ciddi tehditler oluşturmaktadır. Silahlı çatışmalar, can ve mal kaybına neden olmakla beraber, toplumsal ve sağlık yapısını da derinden etkilemektedir. *Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)*'ne (2007) göre, sağlık sistemlerinin zayıflaması, özellikle göç ve yerinden edilme durumlarında, halk sağlığı güvenliğini tehdit eden önemli bir faktördür.

Afetin meydana gelmesinde sosyoekonomik durumların önemini vurgulamak gerekmektedir. Sosyoekonomik durumlar, bir toplumun ekonomik ve sosyal yapısının afetlere karşı kırılganlık³ üzerindeki etkilerini anlatan bir kavramdır. Blaikie ve arkadaşları (1994), afetlerin sadece doğal olaylarla sınırlı olmadığını, afetlerin etkilerinin ve yayılma düzeylerinin, toplumun sosyal yapısı, ekonomik durumu ve altyapı koşullarına göre değiştiğini belirtmektedir.

³ Kırılganlık, çağdaş toplumun risklere karşı tutumunu etkileyen bir kavramdır. Bir toplumsal grubun "kırılgan" olarak nitelendirilebilmesi için, o grubun belirli bir risk faktörüne sahip olması gerekmektedir (Kuzucuoğlu, 2013).

Yoksul bölgelerin afete dayanıklılığı düşük düzeyde görülmektedir. Bu bölgelerin alt yapısı yetersiz olmakta, eğitim ve kaynaklar ise eksik ve sınırlı sayıdadır. Sosyoekonomik durumların önemli bir unsuru düşük gelir seviyesine sahip topluluklardır ve onlar afetlere karşı savunmasızdırlar. Bu gruba mensup insanlar yoksul bölgelerde yaşamakta ve altyapı eksikliği sebebinden afet sırasında zarar görme olasılığına sahiptirler. Örneğin, kötü inşa edilmiş evler deprem, sel gibi doğal afetlerde kolayca yıkılabilir, bu da büyük can ve mal kayıplarının yaşanmasına yol açar. Ayrıca, ulaşım yollarındaki eksiklikler afetten sonra yardım ekiplerinin ve kurtarma araçlarının afet bölgesine ulaşmasını zorlaştırır, sonuçta acil müdahale sürecinde gecikmeler yaşanabilir. Cannon (2008), yoksulluğun afetlerin etkilerini derinleştirdiğine vurgu yaparak düşük gelirli grupların afet sonrası iyileşme süreçlerinin genel olarak zorlayıcı ve sınırlı olduğunu belirtmektedir.

Toplumdaki sınıf eşitsizliği de afetin etkilerini artırabilir. Üst sınıfa mensup kesimler dayanıklı altyapıya sahip oldukları için afet yaşanırken daha az zarar görürken, alt sınıf grupları ise daha kötü koşullarda yaşayarak daha çok hasarlar almaktadırlar.

Eğitim düzeyi afet karşısında korunma, hazırlıklı olma durumlarında önemli bir rol oynamaktadır. Yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler afet konusunda bilinçli oldukları için afetin önlenmesine katkı sağlayabilirler. Eğitimdeki eksiklik toplumun afete karşı duyarsız olmasına ve bu risklere karşı önceden hazırlık yapılmamasına yol açar. Afete karşı dirençli ve bilinçli bir toplum oluşturmak için eğitim düzeylerini artırmalı ve afet yönetimi konusunda bilinçlendirilmelidir. Aynı zamanda toplumsal yapıların ve yerel yönetimlerin de bu alanda sorumluluğu önem arz etmektedir.

Quarantelli (1992), *“Felaketleri Sosyal Olaylar Olarak Düşünmenin Önemi”* adlı makalesinde felaketi toplumsal fenomen olarak ele almakta ve onu yalnızca fiziksel etkenlere dayanan olaylar olarak tanımlamanın yanıltıcı olacağını vurgulamaktadır. Ona göre, felaketler, doğrudan bir tetikleyici olayın ötesinde, toplumsal bir olgudur. Şöyle savunulmaktadır:

“Felaketler, bir şekilde veya başka bir şekilde, öncelikle insan eylemlerinin sonuçlarıdır. Bir felaket fiziksel bir olay değil, toplumsal bir olaydır. Belirli fiziksel olayların ve belirli toplumsal olayların bir araya gelmesiyle oluşur. Bu nedenle, eğer insan yaralanması veya kaybı ve/veya çevresel etki yoksa, o zaman felaket yoktur.”

Sonuç olarak, afetlerin ortaya çıkmasında doğal etkenler kadar toplumsal faktörler de belirleyici rol oynamaktadır. İnsan eylemleri, eğitim eksiklikleri, altyapı yetersizlikleri ve toplumsal hazırlık düzeyleri gibi unsurlar, afeti tetiklemekte ve toplumu daha kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle, afetleri önlemek ve etkilerini en aza indirmek için doğal risklerin ve toplumsal hazırlığı göz önünde bulundurmak son derece önemlidir.

1.1.4 Afetin Toplumsal Etkileri

*Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD)*⁴ raporlarında, afetlerin etkileri dört temel başlık altında incelenmektedir. Bunlar biyolojik, fiziksel, sosyolojik ve ekonomik etkilerdir.

Biyolojik etkiler, afetin doğrudan insan yaşamını tehdit ettiği durumlardır. Bu etkiler, afette hayatını kaybeden, yaralanan, sakat kalan, fiziksel olarak zarar gören bireylerin sayısı ile kendini gösterir. Bireylerin sosyal ve toplumsal yaşamlarını etkileyen yapı, altyapı ve tarım sistemlerinde meydana gelen zararlar fiziksel etkiler olarak tanımlanmaktadır. Meydana gelen zararın maddi boyutu ve ekonomik sonuçları ise bireylerin ve toplumların finansal durumunda ciddi olumsuzluklara yol açar. Bu ise ekonomik etkiler olarak nitelendirilmektedir. Afet sonrasında hayatta kalan bireylerin yaşadığı fiziksel, psikolojik ve sosyal travmalar, toplum üzerinde derin izler bırakan sosyolojik etkiler olarak değerlendirilebilir. Bu etkiler, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekle kalmayıp, toplumsal dayanışmaya ve sosyal ilişkilere de olumsuz etkileri olmaktadır.

1.1.4.1 Biyolojik Etkiler

Afetler, pek çok ülkede telafisi son derece zor kayıplara yol açmakta ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınma süreçlerini yıllarca sürebilecek kesintilere uğratmaktadır (Press & Hamilton, 1999, s.1927). Şiddeti 1 ila 3 arasında değişen ve büyük ölçekli doğal afetler olarak sınıflandırılan olaylar, geniş çapta can kayıplarına yol

⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 1961 yılında kurulan bu kuruluş, üye ülkeler arasında uluslararası düzeyde ekonomik büyümeyi teşvik etmek, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek ve küresel ticareti geliştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir.

açarak insan yaşamını derinden etkilemektedir. Doğal afetler içerisinde, meydana geldiği bölgelerde toprağı belirli bir süre su altında bırakan sel felaketi önemli bir yer tutmaktadır. *CRED (Center for Research on the Epidemiology of Disasters)*'in uluslararası afetlere ilişkin gerçekleştirdiğı bir araştırmaya göre, 1994-2014 yılları arasında yaklaşık 2,5 milyar insan sel felaketlerinden etkilenmiştir. Ortaya çıktığı coğrafyada büyük felaketlere yol açan fırtınalar, doğal afetlerin en yaygın türleri arasında yer almaktadır. Bu felaket son dokuz yılda 244 binden fazla insanın ölümüne ve 936 milyar dolarlık ekonomik zarara yol açmıştır. Özellikle son 20 yıl içinde en fazla can ve mal kaybına neden olan fırtınalar, “en yaygın görülen ikinci büyük ölümcül doğal afet” olarak sınıflandırılmaktadır.

Doğal afetlerin bir başka türü, binlerce insanın yaşamını yitirmesine neden olan depremler ve tsunamilerdir. Yapılan araştırmalar, 1994-2013 yılları arasında bu felaketlerin yaklaşık 750 bin kişinin ölümüne yol açtığını ortaya koymaktadır (UNFPA, 2015, s.15). Tsunamiler, depremlerin en yıkıcı ve ölümcül türlerindendir. Ortaya çıktığı bölgede bin kişiden biri tsunaminin olumsuz etkilerine maruz kalmakta ve bu afetler, ortalama olarak 79 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu veriler ışığında, tsunamilerin diğer deprem türlerine kıyasla 20 kat daha ölümcül olduğu belirtilmektedir. Doğal afetlerin en sık görüldüğü bölgelerden biri olan Asya kıtası, bu felaketlerin yıkıcı etkileriyle mücadele etmektedir. Özellikle Çin ve Hindistan’da 3,3 milyar insan doğal afetler nedeniyle ölüm tehlikesi, açlık ve salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır (UNFPA, 2015, s. 17).

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin (USGS) verilerine göre en fazla can kaybının yaşandığı 10 büyük depremin 9’u Asya kıtasında gerçekleşmiştir. Asya’da depremlerden kaynaklanan en yüksek can kaybı Çin’de kaydedilmiştir. Bu ülkede yaşanan 204 büyük deprem, toplamda 1 milyon 300 bin kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Tarihte en fazla can kaybına neden olan depremlerin ikisi, yaklaşık 1162 ve 1125 yıl önce İran’da meydana gelmiştir. Sözlü ve yazılı kaynaklara göre, 856 ve 893 yıllarında gerçekleşen bu depremlerde toplamda 350 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Son 20 yılı aşkın bir süredir, her yıl ortalama 340 doğal afet meydana gelmektedir. Bu afetler, yaklaşık 200 milyon insanı doğrudan etkilerken, ortalama 67 bin 500 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmaktadır.

Türkiye hem jeolojik yapısı hem de iklimsel koşulları nedeniyle doğal afetlere maruz kalma ve bu tür risklerle karşılaşma olasılığının oldukça yüksek olduğu ülkelerden

biridir. Özellikle aktif fay hatlarının yoğunluğu nedeniyle, ülke sık sık büyük depremlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Türkiye’de her beş yılda bir IX (4) şiddetinde bir depremin gerçekleşme ihtimali bulunmakta, her yıl hasar oluşturan bir depremin meydana gelme olasılığı ise %63’tür (JICA, 2004, s.7). Afetler sonucunda yaşanan can kayıplarının önemli bir kısmı, yaklaşık %60’ı, depremlerden kaynaklanmaktadır. Tarihsel veriler, Türkiye’de beş yılda bir ciddi can ve mal kayıplarına neden olan büyük depremlerin gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. AFAD’ın 2011 Van Depremi Raporu’na göre, her yıl ortalama 1000 kişi deprem nedeniyle yaşamını yitirmekte, 2100 kişi yaralanmakta ve 7 binden fazla bina ya yıkılmakta ya da ağır hasar görmektedir. Dünyanın en büyük gönüllülük esaslı kuruluşlarından biri olan ve 189 ülkeyi kapsayan *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu (IFRC)*’nın 2015 *Dünya Afet Raporu*’na göre, Türkiye’de yalnızca son 10 yıl içerisinde 20 milyon 98 bin kişi doğal afetler nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra, bu afetlerden etkilenen kişi sayısı ise 5 milyonu aşmıştır (CRED Crunch, 2016). Bu veriler, Türkiye’nin doğal afetlerin insan yaşamı üzerindeki derin etkilerini en yoğun şekilde hissedilen ülkeler arasında yer aldığını göstermektedir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)’nin verilerine göre, 1900 ile 2012 yılları arasında Türkiye’de 225 büyük deprem kaydedilmiştir. Bu depremlerde resmi rakamlara göre toplam 86.644 kişi hayatını kaybetmiş, 566 bin konut yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. İncelenen 182 büyük depremden 70’inde yalnızca ağır bina hasarı oluşurken, 3’ünde sadece can kayıpları yaşanmış ancak yapısal hasar meydana gelmemiştir. Küresel ölçekte bakıldığında ise 20. yüzyılda yaşanan 31 büyük depremde toplam 1 milyon 548 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Türkiye’de gerçekleşen Marmara ve Erzincan depremleri, bu büyük depremler arasında yer almaktadır (TMMOB, 2012, s. 8).

Tablo 1.1, 1990 yılından bu yana Türkiye’de meydana gelen önemli doğal afetleri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde hem afet türlerinin çeşitliliği hem de neden oldukları kayıpların boyutu dikkat çekmektedir. Depremler, sel, heyelan ve çığ gibi farklı türde afetler, on binlerce can kaybına yol açmıştır. Özellikle 1999 yılında peş peşe yaşanan İzmit ve Düzce depremleri ile 2011 Van Depremi, büyük çaplı kayıpların en önemli örneklerindendir. Bunun yanı sıra, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde çığ felaketleri, Karadeniz Bölgesi’nde ise sel ve heyelan olayları dikkat çeken diğer afet türleri arasında bulunmaktadır.

Bu veriler, doğal afetlerin Türkiye’de yalnızca ekonomik kayıplara değil, aynı zamanda büyük çaplı can kayıplarına da yol açtığını ortaya koymaktadır. Afetler sonucunda milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi, doğal felaketlere karşı daha güçlü bir kriz yönetimi ve risk azaltma stratejilerinin gerekliliğini açıkça göstermektedir. Özellikle afet risklerinin yüksek olduğu bölgelerde alınacak önlemler, can kayıplarını en aza indirme noktasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, afet yönetimi politikalarının güçlendirilmesi ve toplumun afetlere karşı bilinçlendirilmesi, gelecekte yaşanabilecek kayıpların azaltılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 1.1

1990-2017 Yılları Arasında Türkiye’de Meydana Gelen Önemli Afetler (AFAD & AİGM)

Olay türü	İl/Bölge	Tarih	Can Kaybı	Yaralanma
Çığ Düşmesi	Güneydoğu Anadolu (14 Olay)	1992	328	53
Çığ Düşmesi	Doğu ve Güneydoğu Anadolu (31 Olay)	1993	135	95
Deprem	Erzincan	13 Mart 1992	653	3.850
Çamur Akması	Isparta (Senirkent)	13 Temmuz 1995	74	46
Deprem	Afyon (Dinar)	1 Ekim 1995	94	240
Su Baskını	İzmir	4 Kasım 1995	63	117
Deprem	Çorum / Amasya	14 Ağustos 1996	0	6
Su Baskını	Batı Karadeniz	21 Mayıs 1998	10	47
Deprem	Adana (Ceyhan)	27 Haziran 1998	145	1.600
Deprem	İzmit Körfezi	17 Ağustos 1999	17.480	3.953
Deprem	Düzce	12 Kasım 1999	763	4.948
Deprem	Afyon (Sultandağı)	3 Şubat 2002	42	327
Deprem	Bingöl	1 Mayıs 2003	177	520
Su Baskını / Heyelan	Rize (Merkez)	26 Ağustos 2010	14	-
Deprem	Van (Erciş ve Edremit) (2 olay)	23 Ekim 2011	644	1.966
Su Baskını	Samsun (Canik)	3 Temmuz 2012	13	21
Heyelan	Siirt (Şirvan)	17 Kasım 2016	16	-

Kaynak: AFAD & AİGM

1.1.4.2 Fiziksel ve Sosyal Etkiler

Afetlerin insanlar üzerinde etkilerinden bir diğeri fiziksel zararlardır. Bu olaylar yaşandığı zaman insanlar evlerini, iş yerlerini ve diğer mülklerini kaybedebilir. Afetin fiziksel etkisi sonucunda doğal çevre, yapılar ciddi şekilde hasar görür, altyapı sistemleri etkilenir. Deprem, sel felaketi, kasırga ve diğer doğa olaylarının yaşanması yerleşim bölgelerinde binaların yıkılması, yolların tahrip olması, temel hizmetler olan enerji, suyun kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Yaşanan bu zararlar, afet bölgelerinde hayatın durmasına yol açar ve kriz ortamı oluşturur. Fiziksel zararların yaşanmasında etkili olan en yıkıcı afet türü deprem, doğru altyapı sistemlerinin kurulmaması sebebinden binaların yıkılmasına neden olmaktadır. Bu da hem can kayıpları ve hem de insanların evsiz kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin, 1999 Gölcük depreminde binlerce bina yıkılarak altyapı tamamen çökmüş ve bu nihayetinde büyük can kayıpları yaşanmıştır (Ergün, 2000). Bunun benzeri olarak sel felaketleri de fiziksel etkilerde önemli rol oynamaktadır. Sel felaketlerinde su baskınları evlerde büyük hasarlara yol açarak onları kullanılmaz hale getirmektedir. Aynı zamanda tarım alanları da bu felaketten önemli ölçüde zarar görmektedir. Can (2020), afet olaylarının toplumun yaşamında derin etkiler bırakması onun sadece fiziksel olay olmaktan çıkıp, geniş kapsamlı bir sosyal kriz olarak ele alınmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Altun, 2018, s. 6). Afetler etkilerinin büyüklüğüne göre meydana geldiği bölgenin sınırlarından çıkarak ulusal açıdan fiziksel ve ekonomik sorunlar yaratmaktadır (Cavallo & Noy, 2010). Afetlerin her birinin kendine has toplumsal etkileri olsa da genel olarak benzer sonuçlar doğurduğu ve toplumsal yapıda ortak değişimlere yol açtığı söylenebilir.

Sosyolojik etkiler, afetten etkilenen bireylerin ve toplulukların sosyal yapısında meydana gelen bozulmaları ele almaktadır. Ailelerin dağılması, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki aksaklıklar, insanların daha güvenli bölgelere göç etmesi gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Günümüz dünyasında her bireyin afetzede olma ihtimalini taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, afetlerden en fazla etkilenenlerin dezavantajlı gruplar olduğunu vurgulamak büyük önem taşımaktadır. Cinsiyet, ırk, dil, din, sosyal sınıf ve statü gibi alanlarda fırsat eşitsizliği yaşayan bu gruplar, afetlerin etkilerini daha derinden yaşar ve normal yaşamlarına dönmelerinde zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Can, 2020).

Afetin etkileri, toplumsal eşitsizlikleri belirleyiciliğiyle şekillenmektedir. Özellikle toplumsal sınıf ve cinsiyet eşitsizliğinin yaygın olduğu toplumlarda, afet sonrasında

kırılganlık düzeyinin artması kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle, her toplumun afet deneyimi farklılaşmakta ve bu süreçte toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı önemli rol oynamaktadır (Kalaycıoğlu, 2021). Afetler, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirme ve yeniden üretme potansiyeline sahiptir. Toplumun farklı kesimleri, afetlerin etkilerini farklı şekillerde deneyimler ve bu farklılık, mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin bir yansıması olarak ortaya çıkar. Örneğin, sosyoekonomik düzeyi düşük bireyler, afet sonrası süreçte daha fazla dezavantajla karşılaşabilmektedir. Bu durum, afet riskinin yüksek olduğu ülkelerde sosyal politikalarla afet yönetiminin bütünleşmiş bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Özellikle aile gibi geleneksel yapıların afet sonrası sosyal destek mekanizmalarından yararlanamaması, toplumsal çözümleri beraberinde getirerek kırılganlığı artırmaktadır. Bu bağlamda, afet sonrası ortaya çıkan tüm faktörlerin dikkate alınması, zararların azaltılması ve iyileşme süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi açısından kritik öneme sahiptir (Akbaş, 2020).

Bir afet meydana geldikten sonra toplumun çeşitli gruplarında farklı acı çekme ve iyileşme biçimleri ortaya çıkmaktadır. Felaketin yaşandığı bölgelerde herkes olaydan zarar görmüş olsa da en fazla etkilenen toplumun kırılgan kesimleridir. Bu sosyal grubu yoksullar, azınlıklar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler oluşturmaktadır. Bu kesimden olan insanlar afete karşı hazırlıksız olmakla beraber tehlikelere karşı dirençlerini artırmak için yeterli maddi ve manevi kaynağa sahip olmamaktadır. Yüksek riskli bölgelerde yaşayan sosyal gruplar, düşük standartlı konutlarda ikamet etmektedir.

Dünya nüfusunun yaşlanmaya doğru gitmesi yaşlılık politikalarını önemli bir sosyal politika aracına çevirmiştir. Yaşlı bireyler, günlük yaşam içerisinde kronik hastalıklar, fiziksel engeller ve diğer hastalıklar nedeniyle özel yardıma ihtiyaç duyan kesimdir. Özellikle doğal afetler yaşandığında bu grubun sağlık durumu önemli derecede etkilenmektedir. Yaşlı bireylerin gereksinimlerinin artması, kronik hastalıklarında yaygınlaşma, Alzheimer gibi nörolojik rahatsızlıkların riskinde yükseliş, bu grubu daha kırılgan konuma taşımaktadır. Bu açıdan yaşlıların dünya genelinde kırılgan grup olarak görülme oranı artmaktadır (Okay & İnal, 2019). Afet veya büyük acil durumlar sırasında yaşlı bireylerin savunmasızlık durumu gittikçe artmaktadır. Yaşlıların yaklaşık %80'i en az bir kronik hastalığa sahiptir. Bu bireylerin %50'sinden fazlasında genellikle iki kronik hastalık olduğu görülmektedir (CDC, 2011, s.2). Yaşlı kesim, kronik hastalıkları, engellilik ve özel tıbbi gereksinimleri nedeniyle günlük yaşamlarında bakım desteğine ve

tıbbi cihazlara bağımlıdır. Bu durum, afet ve acil durumlar zamanı onların daha kırılgan ve savunmasız grup olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Acil durum yönetimi zamanı yaşlılar daha savunmasız grup olduğu için onlara hassas davranmak gerekmektedir.

Afetten etkilenen sosyal gruplar içerisinde engelli bireyler dikkat çekmektedir. Bu bireyler, acil durum sırasında kurtarma ve yardım süreçlerinde afetin zorluklarını daha ağır şekilde yaşamaktadırlar. Özellikle gıda dağıtımı, barınma ve diğer temel ihtiyaçların karşılanmasında sınırlı erişime sahiptirler. Afet zamanı engelli çocukların psikolojik, eğitimsel ve fizyolojik faktörlerle birlikte savunmasızlığı artmaktadır. Dünya genelinde yaklaşık 200 milyon çocuk farklı engellilik durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Felaket zamanında hem çocuk olmanın kırılganlığı hem de engellilik durumu bu gruptaki çocukları yüksek risk altında bırakmaktadır. Bu sebepten afet yönetiminde birden fazla dezavantajlı olanların özel ihtiyaçlarına öncelik verilmesine dikkat edilmelidir (Peek & Stough, 2010, s. 261).

Kadınlar, hem düşük gelirli hem de gelişmiş ülkelerin dezavantajlı grupları arasında yer aldıklarına göre afet risklerine maruz kalmaktadırlar. Düşük gelirli ülkelerde yaşayan kadınlar afetin etkilerini bir çok açıdan daha derin yaşamaktadırlar. İster toplumsal cinsiyet rolleri olsun, isterse de ekonomik eşitsizlikler ve eğitim eksikliği, bunlar kadınlar için yapısal sorunlar yaratmaktadır. Buna karşın gelişmiş ülkelerde ise kadınlar afetlerin dezavantajlı grupları içerisinde yer almaktadır (Anderson, 2000, s. 86). Afet yönetimi süreçlerinde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin kadınlarının karşılaştığı eşitsizliklerin ele alınması büyük önem arz etmektedir. Afetlerin kadınların ruh sağlığı üzerinde de etkileri vardır. Afet sonrası süreçte kadınlara, toplumsal cinsiyet rolleri gereği daha fazla sorumluluk yüklenmekte ve bu durum onların ruhsal sağlıklarını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu dönemde kadınlar, hem kendileri hem de aile bireyleri için farklı yükümlülükleri üstlenmektedirler. Sonuç olarak kadınlarda stress, kaygı ve travma sonrası stress bozukluğu gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açmaktadır (Karaca & Ünsal, 2012).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların afetin zararlarından etkilenmesini önemli ölçüde artırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeklerin toplum tarafından belirlenen rollerini, sorumluluklarını, davranış ve beklentilerini ifade etmektedir. Bu biçilen roller, bireylere bir çok alanda kısıtlama getirerek onların kaynaklara erişimini, fırsatlara ulaşmasını etkiler. Özellikle afet döneminde bu eşitsizlik kendini daha belirgin şekilde

gösterir (Pincha, 2009, s. 362). Örneğin, Bangladeş’de kadınlar, geleneksel kıyafetler ve toplumsal normlar sebebiyle afetten önce yeterli bilgiye ulaşamamakta ve afet sırasında hareket kısıtlamaları yaşayarak kendilerini korumakta zorlanmaktadırlar (Ikeda, 1995, s. 175). kadınların koşma, yüzme veya tırmanma gibi hayati becerilerini geliştirmesine engel olunması onların kurtulma şanslarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca birçok toplumda kadınların hareket özgürlüğü eşlerine veya erkek aile bireylerine bağlıdır, bu da afet sırasında hızlı karar alma ve hareket etmelerini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, afetler, kadınlar üzerinde birçok olumsuz etkiler yaratmaktadır. Kadınların sosyoekonomik durumlarının düşük olduğu toplumlarda bu etkiler daha derin olmaktadır (Enarson, 2012).

Doğal afetler, çocuklar ve üst yaş grubu ergenler üzerinde derin ve uzun süreli etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler arasında yaralanmalar, sakatlanmalar, kaybolmalar, ebeveynlerini kaybetme ya da ailelerinden ayrılma gibi travmatik deneyimler yer alabilir. Ayrıca, afetler nedeniyle yerlerinden edilen bireylerin temiz su ve gıdaya erişimindeki zorluklar, bu yaş grubunda yetersiz beslenme riskini artırmaktadır. Bu riskler afet süreçleriyle yeterli kalmayıp, afet öncesinde de bu gruplar için tehdit oluşturmaktadır.

Çocuklar, ergenler ve gençler doğal afetten en çok etkilenen ve özel ilgi gerektiren gruplar arasında yer almaktadır (Bhadra, 2015). Özellikle afet sonrası yaşanan zorunlu göçlerin çocukların üzerinde dikkat çekici etkileri vardır. Yapılan araştırmalara göre göç eden çocukların travma sonrası stress bozukluğu (TSSB) ve depresyon belirtilerine daha yatkın olduğu ortaya konulmaktadır. Örneğin, Katrina Kasırgası sonrasında başka şehre göç çocuklarda daha çok bu belirtileri göstermiş ve kronikleşme eğiliminin olduğu tespit edilmiştir (Hansel vd., 2013). Sonuç olarak doğal afetler çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığına önemli ölçüde etkileri olmuştur.

Afetlerden sonra ortaya çıkan sosyal düzensizlik, ekonomik sıkıntılar ve güvenlik endişeleri, bireyleri yer değiştirmeye zorlayan temel nedenler arasında yer alır. Bu göç hareketleri kimi zaman bireylerin kendi isteğiyle, kimi zaman ise zorunlu olarak gerçekleşir (Ekici & Tuncel, 2015). Afet sonrasında bireylerin yaşam alanlarına olan güvenlerini kaybetmeleri ve yeniden bir afet yaşama korkusuyla bulundukları bölgeden geçici olarak ayrılmaları “geçici göç” olarak ifade edilir. Buna karşın, afet riski ortadan kalksa da bireylerin eski yaşam alanlarına geri dönmemesi durumunda bu göçler “kalıcı göç” şeklinde tanımlanır.

Meydana gelen göçler, yalnızca afetzedelerin yaşam koşullarını değil, aynı zamanda göç edilen bölgelerdeki toplumsal yapıyı derinden etkileyerek önemli sosyal değişimlere yol açmıştır (Gökçen, 2020). Göç hareketleri genellikle itici ve çekici faktörlere bağlı olarak şehir içi, şehir dışı veya uluslararası düzeyde gerçekleşebilmektedir. Özellikle doğal afetlerden biri olan depremler, bireylerin göç etme kararları üzerinde daha belirgin bir etkiye sahiptir. Tarih boyunca yaşanan depremler, binlerce insanın hayatını kaybetmesine, yaralanmasına ve yaşadıkları bölgeleri terk ederek başka yerlere göç etmelerine neden olmuştur (Fırat, 2020).

Afetler sonrasında bireylerin yaşamlarını eski rutinlerine en yakın düzeye hızlı bir şekilde döndürebilmeleri, toplumsal iyileşme süreçlerinin temel unsurlarından biridir. Bu dönüşü sağlayabilmek, literatürde “dirençlilik” kavramı ile ilişkilendirilmektedir (Gökalp Yılmaz & Şıkar Turan, 2023, s. 1256). Dirençlilik, toplumun afetlere karşı her açıdan hazırlıklı olması, kriz anında etkin bir şekilde müdahale etmesi ve süreci minimum zararlarla atlattıktan önceki yaşam düzenine dönmesi olarak tanımlanabilir (İnal, Önal vd., 2021). Toplumların bu dönüşü gerçekleştirebilmesi için aile, eğitim, sağlık, medya ve hukuk gibi çeşitli alanlarda afetlere yönelik detaylı planlamaların yapılması önem taşımaktadır.

Afet sonrası dönemlerde dezavantajlı gruplar, toplumsal kargaşadan diğer bireylere kıyasla daha fazla etkilenmekte ve bu durum fırsat eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Bu tür eşitsizlikler, toplumların afete karşı kırılganlık düzeyini artırmaktadır (Gökalp Yılmaz, 2021a). Kırılganlığın yüksek olduğu durumlarda, iyileşme süreçlerinin daha uzun sürdüğü görülmektedir. Ayrıca, toplumların yapısal özellikleri ve dezavantajlı grupların yoğunluğu, afetlere karşı kırılganlık düzeyini belirleyen temel etmenlerden biridir (Kalaycıoğlu, 2021). Bu nedenle, afetlerin etkileri kültürden kültüre, toplumdan topluma ve bireyden bireye değişiklik gösterebilir.

Afetlerin yol açtığı ekonomik kayıplar, yoksulluğun derinleşmesine ve dezavantajlı grupların durumunun daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, afetlerin sosyolojik açıdan dezavantajlı gruplar ve sosyal kırılganlıklar çerçevesinde incelenmesi kritik öneme sahiptir. Toplumun bazı kesimleri, din, dil, ırk, cinsiyet, fiziksel farklılıklar veya ekonomik yetersizlikler gibi nedenlerle fırsat eşitsizliklerine maruz kalmakta ve afet sonrası normale dönüş süreçlerinde diğer bireylere göre daha fazla zorluk yaşamaktadır (Enarson vd., 2007; Can, 2020’den akt.).

Aile, toplum ve sınıf gibi sosyal yapıların zayıflaması veya çözülmesi, bireylerin bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmasına yol açarak, her türlü afette kırılganlığı artıran temel etkenlerden biri haline gelmektedir (Akbaş, 2020). Özellikle depremler gibi geniş çaplı yıkımlarda, toplumun ekonomi, sağlık ve eğitim sistemleri üzerindeki etkiler, bu yapıların dayanıklılığı ve işlevselliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal sistemlerin kriz durumlarındaki işlevlerini sürdürebilme kapasitesi, kırılganlığı azaltırken dirençlilik seviyesini yükseltmektedir. Toplamların kırılganlık düzeyinin düşük olması, afetlerden etkilenme riski yüksek olan dezavantajlı grupların korunmasını ve afet sonrası güvenli bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmelerini kolaylaştırır. Bu durum, toplumsal dayanıklılığın yüksek olması sayesinde eski yaşam koşullarına daha hızlı dönülebilmesine zemin hazırlar.

Afetler sonrasında gerçekleşen göçler, beraberinde yeni zorluklar getirerek adeta ikinci bir felaket halini alabilir. Göç eden bireyler kendilerini güvende hissettikleri yeni bölgelerde işsizlik, barınma sorunları, sağlık hizmetlerine erişimde yetersizlik ve toplumsal uyum problemleri gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Bunun yanı sıra, zorunlu göçe maruz kalan kişiler, yerel halkla kaynaklar için rekabete girebilir ve bu durum, sosyal gerilimlerin artmasına neden olabilir (Gökalp Yılmaz & Şikar Turan, 2023, s. 1256). Türkiye’de gerçekleşen büyük depremler, neden oldukları can kayıpları ve fiziksel yıkımlar açısından değerlendirildiğinde, depremlerin ülke için ciddi bir tahribat kaynağı olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin, 2011 Van depreminde 38 bin 515 bina hasar görmüş, 644 kişi hayatını kaybetmiştir (Altun, 2018). Depremin yol açtığı zorlu yaşam koşullarına bir de olumsuz hava şartlarının eklenmesiyle Van’dan farklı illere gerçekleşen göçler ciddi boyutlara ulaşmış, bu süreçte yaklaşık 70 bin kişinin başka şehirlere göç ettiği tespit edilmiştir (Alaeddinoğlu vd., 2016). “Asrın Felaketi” olarak nitelendirilen 2023 Kahramanmaraş depremleri, 11 ili etkileyerek yaklaşık 15 milyon kişiyi derinden sarsmıştır. Cumhurbaşkanlığı tarafından paylaşılan resmi verilere göre, depremin ardından yaşanan zorunlu göç hareketleri büyük bir nüfusu etkilemiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 14 Şubat 2023’te yaptığı açıklamada, tahliyeler ve bireysel imkanlarla bölgeden ayrılan kişi sayısının 2,2 milyona ulaştığını belirtmiştir (Sağiroğlu vd., 2023). Afetlerin ardından gerçekleşen zorunlu göçler, bireylerin yeni yaşamlarını inşa etmeleri ve yerleştikleri bölgelerde toplumsal uyum sağlamaları açısından ciddi zorluklar doğurabilmektedir. Bu durum, göçün etkilerini hafifletmek ve

afetten etkilenen insanlara destek olmak için etkin bir afet yönetimi ve insani yardım çalışmalarını kaçınılmaz hale getirmektedir.

1.1.4.3 Psikolojik Etkiler

Şiddetli fiziksel hastalıklar, kayıp ve yas süreçleri, doğal afetler ve terörizm, bireylerin yaşamları boyunca sıklıkla karşılaştıkları en yaygın ve etkili travmatik olaylar arasında yer almaktadır (Vishnevsky, Cann, Calhoun, Tedeschi & Demakis, 2010). Bu olaylar, bireylerin yalnızca o anki psikolojik durumlarını değil, aynı zamanda uzun vadede ruhsal sağlıklarını ve yaşam kalitelerini de derinden etkileyebilir. Her bir travmatik deneyim, bireyin algısına, dayanıklılık düzeyine ve çevresel destek sistemine bağlı olarak farklı derecelerde etkiler yaratabilir. Özellikle doğal afetler gibi geniş kitleleri etkileyen olaylar, bireysel travmaların yanı sıra toplumsal düzeyde de ciddi sonuçlara yol açarak uzun süreli ruhsal ve sosyal etkiler bırakabilir.

Medya aracılığıyla afetlerin ülke genelinde duyurulması, toplumsal düzeyde hem psikolojik hem de ekonomik etkiler yaratmaktadır. Afet sonrası bireylerin tepkileri, zaman içinde değişim göstermekte ve bu süreç dört aşama ile incelenmektedir (Karancı & Erdur, 2012). Hacıoğlu ve diğerlerine (2002) göre bu aşamalar genel olarak psikolojik şok, tepki, zihinsel işleme ve iyileşme dönemi olmak üzere dört temel başlık altında incelenmektedir. İlk aşama olan psikolojik şok dönemi, genellikle afetin hemen ardından ortaya çıkmakta ve kısa süreli şok, ani fizyolojik uyarılma, mantıklı düşünememe, karar verme güçlüğü gibi belirtilerle kendini göstermektedir. Ardından gelen tepki dönemi, afet sonrası iki ila altı gün arasında başlamakta ve yoğun duygusal karmaşalar (kaygı, öfke, yalnızlık korkusu) ile bedensel tepkiler (titreme, bulantı, yerinde duramama) gözlemlenmektedir. O'Connell, Abbott ve Beyaz'ın (2017) Haiti ve Endonezya'da afet sonrası duygusal tepkiler üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, genel olarak afetlere ilişkin belirgin bir korku duygusunun olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, bireylerin duygusal tepkilerinin farklı etkenlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmada Haitili bireylerin afetlere yönelik daha yüksek düzeyde korku ve kontrol kaybı hissettikleri, buna karşın Endonezyalı bireylerin daha az korku yaşadıkları gözlemlenmiştir. Çalışma, Haiti'deki bireylerin yaşamlarının yüksek düzeyde risk barındırmasının, korkunun yalnızca afetlere yönelik olmaktan ziyade genel bir endişe durumu ile ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum, afetlerden etkilenme düzeyinin

ve buna bağlı olarak gelişen duygusal tepkilerin, toplumların karşı karşıya kaldığı genel risklerin ve olumsuz yaşam koşullarının yoğunluğuna bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Endonezyalı katılımcılar, felaketten sorumlu tutulan kişilerin bir şekilde bu durumdan kurtulacağına dair inanç taşıdıklarından, daha yüksek düzeyde öfke hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Zihinsel işleme ve olayları düşünme dönemi genellikle bir haftanın sonunda başlamaktadır. Bu dönemde bireyler olayla ilgili konuşmaktan kaçınabilir, kayıplar için yas tutmaya başlar ve üzüntü ile özlem gibi güçlü duyguların etkisi altında kalabilirler. Hafıza ve odaklanma problemleri de bu süreçte sıkça görülmektedir. Son aşama olan iyileşme ve yeniden uyum dönemi ise afetin üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra başlamaktadır. Bu dönemde bireyler yaşama yeniden uyum sağlamaya çalışmakta, duygusal olarak toparlanmakta ve geleceğe yönelik planlar yapmaya başlamaktadır. Bu süreçte, afet anıları zihinde hâlâ yer etse de, ilk zamanlardaki kadar yoğun bir şekilde bireyi meşgul etmez. Bu dönemsel yaklaşım, afet sonrası bireylerin yaşadığı tepkilerin anlaşılmasında ve bireysel müdahale yöntemlerinin planlanmasında önemli bir rehber olarak kullanılabilir. Özellikle her dönemin kendine özgü psikolojik, duygusal ve fizyolojik özellikleri, bireylerin ihtiyaçlarını ve uygun destek yaklaşımlarını belirlemek için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Afet sonrası travma dönemi, bireylerde farklı tepkilerle kendini gösterebilir ve özellikle çocuklar ile ergenler, sınırlı yaşam tecrübeleri nedeniyle bu süreçten yetişkinlere kıyasla daha derin etkilenir (Kukuoğlu, 2018; Erdur Baker, Yıldırım & Altun, 2018). Bu yaş grubu, gelişimsel özellikleri doğrultusunda korku, endişe, içe kapanma ve yas gibi özgün tepkiler sergiler. Ayrıca, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi patolojiler bu grupta sıkça gözlemlenir (Karabulut & Bekler, 2019). Çocukların okul rehberlik servisinden veya psikolojik destek programlarından yardım alması, ruh sağlığını korumada kritik öneme sahiptir (Yıldız, 2014).

Afet sonrası gelişen travmalar, özellikle travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi ruhsal rahatsızlıklara yol açabilir. Bu bozukluk, yaşanan travmatik olayların zihinde sürekli olarak yeniden canlanmasına ve kâbuslara dönüşmesine neden olur. Birey, sürekli tekrarlayan travmatik anıların etkisi altında kalır ve bu durum, uzun süreli psikolojik etkiler yaratabilir (Kukuoğlu, 2018; Hugelius, Becker, & Adolfsson, 2020).

Afetlerin psikolojik etkileri, sadece doğrudan afete maruz kalan bireylerle sınırlı değildir. Yardım ekipleri, afetzedelerin yakınları ve medya aracılığıyla olaya tanıklık eden kişiler de psikolojik sorunlarla karşılaşabilir. Afet sonrası etkilenmiş bireyler, birincil mağdurlar (afet alanında doğrudan etkilenenler), ikincil mağdurlar (birincil mağdurların aileleri ve yakın çevresi), üçüncül mağdurlar (yardım ekipleri ve gönüllüler) ve dördüncül mağdurlar (medya aracılığıyla afetin etkisini görenler) olarak sınıflandırılabilir (Akyılmaz & Karka, 2011, s. 36).

Afet ve acil durumlarda, artan stres ve anksiyete bozuklukları nedeniyle ruh sağlığı ve psikososyal desteğin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bu destek, genellikle bireyin en yakın çevresindeki kişilerle başlayan bir süreçtir ve krizden etkilenmiş bireylerin birbirine destek olmaya çalıştıkları gözlemlenebilir (World Federation for Mental Health, 2016). Dünya Sağlık Örgütü (2014), psikolojik ilk yardımı, kriz durumlarından etkilenen bireylere yönelik insani, destekleyici ve pratik yardım olarak tanımlamaktadır. Psikolojik ilk yardımın temel hedefi, bireylerin duygularını ifade etmelerini sağlamak, travmayı anlamlandırmalarına yardımcı olmak ve temel psikolojik bilgileri paylaşarak onları rahatlatmaktır (Kılıç & Şimşek, 2018; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2021). Ayrıca, psikolojik ilk yardım uygulayıcıları için rehberlik sunmak; etkilenen bireylere nasıl yaklaşacakları, onlarla nasıl iletişim kuracakları ve uygun destek sistemlerine yönlendirmeyi en hızlı şekilde nasıl gerçekleştirecekleri konusunda önemlidir (Şavur & Tomas, 2010). Bu süreç, bireylerin yaşadığı travmayı hafifletmede ve kriz sonrası iyileşme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır.

1.1.4.4 Ekonomik Etkiler

Afetler, bireylerin yaşamını doğrudan etkilediği gibi, toplum üzerinde de geniş çaplı etkiler yaratmaktadır. Maddi kayıpların ötesinde, afetler ekonomik dengeleri sarsmakta ve ülke ekonomisi üzerinde ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle afet bölgelerinde vergi gelirlerinin azalması, üretim ve ihracat faaliyetlerinin sekteye uğraması gibi ekonomik etkiler, kamu harcamalarında beklenmedik artışlarla birleşerek, ülke ekonomisi için olumsuz bir tablo ortaya koymaktadır (Avdar & Avdar, 2022, s. 10-11).

Son yıllarda yaşanan afetlerin ekonomik etkilerinin büyüklüğü, yol açtığı hasarın çeşitliliği ve tehlikenin giderek artan boyutu, bu konunun yalnızca yerel düzeyde değil,

küresel ölçekte de ele alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu durum, afet yönetimi ve risk azaltma stratejilerinin uluslararası iş birliği ve çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmesini gerektirmektedir.

1980-2011 yılları arasında en yüksek ekonomik kayıplara yol açan doğal afetler arasında depremler, özellikle Japonya ve ABD’de meydana gelen büyük felaketlerle dikkat çekmektedir. 2011 yılında Japonya’da meydana gelen deprem ve tsunami, 210.000 milyon dolar ile en maliyetli afet olarak öne çıkarken, 2005’teki Katrina Kasırgası 125.000 milyon dolar, 1995’teki Kobe Depremi ise 100.000 milyon dolar kayba sebep olmuştur. 2008 yılında Çin’de meydana gelen Wenchuan Depremi, 85.000 milyon dolar, 1994’te ABD’deki Northridge Depremi ise 44.000 milyon dolar kayıpla sonuçlanmıştır. 2011 yılında Tayland’da meydana gelen selin maliyeti ise 40.000 milyon dolar olmuştur. Diğer büyük felaketler arasında, 2008’deki ABD Ike Kasırgası 38.300 milyon dolar, 1998’deki Çin seli ise 30.700 milyon dolar kayba yol açmıştır. 2010’daki Şili Depremi 30.000 milyon dolar, 2004’teki Japonya Depremi ise 28.000 milyon dolara mal olmuştur (Munich Re, 2012, s. 1). Bu maliyetli doğal afetler arasında en fazla etkiyi yaratan afet çeşidinin depremler olduğu görülmektedir (Tablo 1.2).

Tablo 1.2

1980-2011 Yıllarında Meydana Gelen En Maliyetli 10 Afet

Dönem	Olay	Etkilenen Bölge	Toplam Kayıp (Milyon \$ ²)
11.03.2011	Deprem, Tsunami	Japonya	210.000
30.08.2005	Katrina Kasırgası	ABD	125.000
17.01.1995	Deprem	Japonya	100.00
12.05.2008	Deprem	Çin	85.000
17.01.1994	Deprem	ABD	44.000
14.09.2008	Ike Kasırgası	ABD	38.300
15.11.2011	Sel	Tayland	40.000
01.09.1998	Sel	Çin	30.700
27.02.2010	Deprem, Tsunami	Şili	30.000

23.10.2004	Deprem	Japonya	28.000

[Tablo 1.2 (Devam) 1980-2011 Yıllarında Meydana Gelen En Maliyetli 10 Afet]

Not*: “Topics Geo Significant Natural Catastrophes 1980-2011”, Munich Re Group

Kaynak: NATCAT, 2012

11 Mart 2011’de Japonya’nın kuzeydoğu kıyılarında, Tohoku bölgesine yakın bir noktada, 9.0 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Depremi ardından hızla ilerleyen devasa bir tsunami, Tohoku kıyı şeridindeki tüm kasaba ve köyleri silip süpürmüş ve kara üzerinde yıkıcı bir su duvarı oluşturmuştur. Deniz duvarlarını aşan bu tsunami, yaklaşık 20.000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Fukushima, Iwate ve Miyagi vilayetlerinde, konutlar, altyapı, tarım ve sanayi tesisleri ciddi şekilde zarar görmüş, yüz binlerce kişi evsiz kalmıştır. Ayrıca, deprem ve tsunami Fukushima Daiichi Nükleer Enerji Santrali’nde büyük bir nükleer kazaya yol açmış ve bunun sonucunda ek toplu tahliyeler gerçekleştirilmiştir. Bu felaketin etkileri yalnızca Japonya’nın toplumsal ve ekonomik yapısını derinden sarsmakla kalmamış, aynı zamanda küresel tedarik zincirlerinde önemli aksamalara neden olmuştur (Takemoto vd., 2021).

Büyük Tohoku Depremi ve ardından meydana gelen tsunami, Japonya’nın modern tarihindeki en yıkıcı doğal afetlerden biri olarak kaydedilmiştir. *EM-DAT (The Emergency Events Database)* verilerine göre, 11 Mart 2011’de gerçekleşen bu felaket, 253 milyar dolarlık ekonomik zarara neden olmuş ve küresel ölçekte etkileri hissedilen bir kriz yaratmıştır (EM-DAT, 2021, s. 2). Bu durum, hem ekonomik hem de toplumsal boyutta uzun vadeli sonuçlar doğurmuştur.

Doğal afetlerin maliyetleri; doğrudan, dolaylı ve ikincil maliyetler olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Doğrudan maliyetler, sabit varlıklar, sermaye ve stokların yanı sıra mamul, yarı mamul ürünler ve ham maddelerde meydana gelen anlık zararları kapsamaktadır. Ayrıca, afet sonrası acil müdahale ve yardım faaliyetlerine yapılan harcamalar da bu gruba dahildir (Pelling, Özerdem, Barakat, 2002, s. 286). Dolaylı maliyetler ise fiziksel hasarların yol açtığı dolaylı kayıpları ifade etmekte olup, doğrudan maliyetler kadar kolay ölçülememektedir. Bu maliyetler arasında üretim kayıpları, kâr ve satış düşüşleri, altyapı hasarları nedeniyle işletmelerin kapanması ve buna bağlı çıktı azalmaları yer almaktadır (National Academy Press, 1999, s. 35). İkincil maliyetler, hem doğrudan hem de dolaylı maliyetlerin ekonomide oluşturduğu zincirleme etkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür maliyetler ekonomik büyümenin yanı sıra üretim,

milli gelir, istihdam, tüketim, kamu gelirleri ve yeniden yapılanma süreçlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Böylece bu etkiler ödemeler dengesi ve borçlanma oranları üzerinde de kendini göstermektedir (Scott–Joseph, 2010, s. 8).

Birincil etkiler, doğrudan ve dolaylı etkileri içermekte olup, özellikle altyapıdaki hasarların ekonomik ve sosyal kayıplara neden olduğu görülmektedir. Afetler sonrasında ulaştırma sektöründe meydana gelen zararlar, karayolları ve demiryollarındaki tahribatlarla birlikte kamu sektörüne büyük bir yük getirmekte ve ticari faaliyetleri ciddi şekilde aksatmaktadır. Ayrıca, enerji dağıtımı ve haberleşme tesislerinde oluşan hasarların kısa sürede onarılması gerekliliği, kamu finansmanına olan ihtiyacı artırmaktadır (DPT, 1999, s. 4).

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin altyapıya verdiği zararlar, milyon dolarlık boyutlara ulaşmıştır. *Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)*'nin raporuna göre, enerji, ulaşım ve iletişim sektörlerinde meydana gelen kayıpların telafisi için kamu kaynaklarından kısa vadede 200 milyon dolar, uzun vadede ise 600 milyon dolar ayrılması gerektiği belirlenmiştir (DPT, 1999, s. 4). Depremin birincil etkilerinden biri de sanayi sektöründe hissedilmektedir. Afet sonrasında iş yerleri, makine ve ekipmanlarda meydana gelen hasarlar, üretim süreçlerini olumsuz etkileyerek hem ürün hem de stok kayıplarına neden olabilmektedir. Ayrıca nitelikli ve niteliksiz iş gücü kaybı yaşanması, üretimin durması ya da aksaması sonucunda ihracatta düşüslere yol açabilmektedir (DPT, 1999, s. 4).

Tablo 1.3'te, Dünya Bankası raporuna göre 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinin meskenlere verdiği hasar ve bu hasarların maliyetleri incelenmiştir. Verilere göre, her iki depremde toplamda 93.618 mesken tamamen yıkılmış ve bu meskenlerin yeniden inşası için mesken başına 20 bin dolarlık bir maliyet hesaplanarak toplamda 1 milyar 872 milyon dolarlık bir kaynak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Orta derecede hasar gören 104.693 meskenin onarım maliyeti mesken başına 8 bin dolar olarak belirlenmiş ve bu kapsamda toplam maliyet 838 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. Hafif derecede hasar gören meskenler için ise mesken başına 3 bin dolarlık bir maliyet öngörülmüş, bu da toplamda 340 milyon dolarlık bir finansman gereksinimine işaret etmiştir.

Tablo 1.3

Meskenlerin Yeniden İnşa Maliyetleri 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremleri Toplam Sonuçları

	Mesken Sayısı	İskân Başına Maliyet (dolar)	Toplam Maliyet (milyon dolar)
Tümüyle Tahrip Olmuş	93.618	20.000	1.872
Orta Şiddette Etkilenmiş	104.693	8.000	838
Hafif Şiddette Etkilenmiş	113.382	3.000	340
Toplam	311.693	9.785	3.050

Kaynak: World Bank, 1999, s. 23.

Afetler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı ciddi şekilde olumsuz etkileyerek var olan sorunları derinleştirir ve çözülmesi zor bir hale getirir. Bu durum, kalkınma planlarını aksatmakla kalmaz, aynı zamanda bu ülkelerin daha da yoksullaşmasına yol açar (Atlı, 2006).

1.1.4.4.1. Kahramanmaraş Depremlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen depremler, ülke genelinde uzun vadede giderilmesi güç hasarlara yol açmıştır. Deprem yarattığı yıkımı hafifletmek ve etkilerini onarmak amacıyla, afetin ilk gününden itibaren ulusal düzeydeki çabalarla birlikte yabancı yardım ekipleri, sağlık uzmanları ve toplumun farklı kesimlerinden bireyler koordineli bir şekilde harekete geçmiştir (World Health Organization, 2023). Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin Türkiye ekonomisine yaklaşık 103,6 milyar dolar (2 trilyon lira) düzeyinde bir mali yük getirdiğini tahmin etmektedir (Euronews, 2023). Deprem bölgesinden gelen hasar ve kayıp verilerinin sürekli güncellenmesi nedeniyle ekonomik etkilerin zamanla revize edilebileceği belirtilmiştir. Ancak mevcut tahminlere göre, Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam maliyetin en büyük kısmını, %54,9 oranla konut hasarının oluşturduğu ve bu hasarın 56,9 milyar dolar (1 trilyon 73,9 milyar lira) olduğu raporlanmıştır.

6 Mart 2023 itibarıyla, depremden etkilenen 11 ilde toplam 1.712.182 binada hasar tespit çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu incelemeler sonucunda, 35.355 binanın yıkıldığı,

17.491 binanın acil yıkım gerektirdiği, 179.786 binanın ağır, 40.228 binanın orta ve 431.421 binanın ise az hasarlı olduğu belirlenmiştir. Yıkılan veya ciddi hasar gören yapılar arasında konutların yanı sıra tarihi ve kültürel yapılar, okullar, kamu binaları, hastaneler ve oteller de bulunmaktadır.

Tablo 1.4

Hasar Tespiti Yapılan Bina Sayısı (6 Mart 2023)

İcmal	Bina Sayısı	Bağımsız Bölüm
Hasarsız	860.006	2.387.163
Az hasarlı	431.421	1.615.817
Orta hasarlı	40.228	166.132
Ağır hasarlı	179.786	494.588
Yıkık	35.355	96.100
Acil yıkılacak	17.491	60.728
Tespit yapılamadı	147.895	296.508
Toplam	1.712.182	5.117.036

Kaynak: ÇŞİDB

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın (ÇŞİDB) yürüttüğü hasar tespit çalışmaları sonucunda, acil yıkılması gereken, ağır hasarlı veya yıkılmış konut sayısının toplamda 518.009 olduğu belirlenmiştir. Orta hasarlı konut sayısı 131.577, az hasarlı konut sayısı ise 1.279.727 olarak tahmin edilmiştir. Bu veriler, deprem sonrası 2.273.551 kişinin doğrudan barınma sorunuyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Depremi süregelen etkileri ve bölgedeki olumsuz koşullar, barınma krizini daha da derinleştirmektedir. Acil yıkılacak, ağır hasarlı veya yıkılmış konutların toplam hasarı 822,9 milyar TL olarak hesaplanırken, orta hasarlı konutların ekonomik kaybı 209 milyar TL'dir. Bu çerçevede, toplam konut hasarının maliyeti 1.031,9 milyar TL'ye (54,7 milyar dolar) ulaşmıştır. 6 Mart 2023 tarihli ÇŞİDB Hasar Tespit Raporu'na göre, deprem bölgesinde ağır hasarlı, acil yıkılacak veya yıkık kategorisinde toplam 14.314 ahır ve

94.217 ticarethane tespit edilmiştir. Bu yapıların toplam ekonomik kaybı ise 42 milyar TL (2,2 milyar dolar) olarak hesaplanmıştır (SBB, 2023).

Tablo 1.5

İl Bazında Hasar Tespit Raporu (6 Mart 2023)

İl	Toplam Acil+Ağır+Yıkık Konut Sayısı	Orta Hasarlı Konut Sayısı	Az Hasarlı Konut Sayısı
Adana	2.952	11.768	71.072
Adıyaman	56.256	18.715	72.729
Diyarbakır	8.602	11.209	113.223
Elazığ	10.156	1.522	31.151
Gaziantep	29.155	20.251	236.497
Malatya	99.326	17.887	161.137
Malatya	71.519	12.801	107.765
Hatay	215.255	25.957	189.317
Kilis	2.514	1.303	27.969
Osmaniye	16.111	4.122	69.466
Şanlıurfa	6.163	6.041	199.401
Bölge Toplamı	518.009	131.577	1.279.727

Kaynak: ÇİŞDİB

Dünya Bankası, büyük felaketlerin ardından hasar boyutlarını hızlı bir şekilde değerlendirmek amacıyla geliştirdiği “Global Rapid Post-Disaster Damage Estimation (GRADE)” yaklaşımı kapsamında, Kahramanmaraş depremleri ile ilgili analiz raporunu 20 Şubat 2023’te yayımlamıştır. Rapora göre, depremlerin doğrudan maliyeti 34,2 milyar dolar olarak hesaplanmıştır; bu tutar, Türkiye’nin 2021 yılı GSYH’sinin %4’üne denk gelmektedir. Söz konusu maliyetin 18 milyar doları konut, 9,7 milyar doları konut dışı binalar ve 6,4 milyar doları altyapı hasarlarından oluşmaktadır. Raporda ayrıca, küresel deneyimlere dayanarak, depremin toplam ekonomik maliyetinin tahmin edilen

rakamların iki katına kadar çıkabileceği ifade edilmiştir. Belirtilen maliyet, yalnızca fiziki hasarı kapsamaktadır; insani yardım ve acil müdahale giderleri, dolaylı etkiler (üretimde aksama, gelir kaybı vb.) ve ikincil etkiler raporda yer almamıştır (Dünya Bankası, 2023, s. 6).

1.5 Medyanın Afet Döneminde Bilgilendirme Fonksiyonu

Afet yönetimi, doğal afetlerin toplum üzerindeki etkilerini en aza indirmeyi, toplumu bilinçlendirmeyi ve aynı durumlarla karşılaştığında hazırlıklı olmayı hedefleyen (Soydan & Alpaslan, 2016, s. 58); hazırlıklı olma, zarar azaltma, müdahale ve iyileştirme süreçlerini kapsayan bütüncül bir yaklaşım ve organizasyon sürecidir (Kadioğlu, 2011, s.18). Afet yönetiminin önemli unsurlarından biri de toplumla etkili bir iletişim kurmaktır. Halkla iletişim kuracak yetkililerin, medyayı özenle ve etkili bir şekilde kullanması gerekmektedir. Medya, çağdaş toplumlarda insanların yalnızca birbirleriyle değil, aynı zamanda küresel olaylarla da etkileşim sağlayan en güçlü araçlardandır. Günümüz dünyasında bilgiye ulaşmak hızlanarak zaman mekân kavramlarını aşmaktadır. Bu ise topluluklar arasında bilgi paylaşımı ile etkileşimde hayati bir işlev üstlenmektedir (Koç Akgül, 2017).

Medya, afet döneminde toplum için hem hazırlık hem de müdahale süreçlerinde kilit rol oynamaktadır. Afet meydana gelmeden önce risk farkındalığını artırmak, etkilerini en aza indirmek ve gerekli tedbirleri teşvik etmek adına güçlü bir bilinçlendirme aracı olarak öne çıkmaktadır. Afet yaşandıktan sonra ise toplumdaki paniği kontrol altına almak, insanları korumaya yönelik bilgilendirme ve güvenli davranışlara yönlendirmek büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda geniş kitlelere ulaşabilme kapasitesine sahip medya, kriz anlarında toplumsal rehberlik görevini yerine getirmektedir (Soydan & Alpaslan, 2014).

Afetlerin meydana gelmesiyle birlikte toplumda kaotik bir ortam oluşmakta ve bu durum, afet yöneticileri için zaman diliminde doğru kararlar almayı zorunlu hale getirmektedir. Bu süreç içerisinde yöneticiler, afetin yaşandığı bölgenin farklı noktaları ile iletişim kurmak ve kriz yönetimini sürdürmek durumundadır. Dolayısıyla iletişim, afet yönetiminde temel unsurlardan sayılır. Toplum, afet öncesi ve sonrasında yapılan çalışmalar hakkında hızlı ve güvenilir bilgilendirme ile doğru yönlendirmelere ihtiyaç

duymaktadır. Bu gereksinimlerin giderilmesinde medya, hayati bir sorumluluk taşımaktadır. Afetlere dair özel bilgi sağlayan kitle iletişim araçları, bireylerin bilinçlenme ve bilgiye erişim süreçlerini kolaylaştırmakta; aynı zamanda kriz anlarında resmî kurumlar ile vatandaşlar arasında bağ kuran bir aracı işlevi görmektedir. Medya, afet öncesinde risk bilincini artırarak toplumu hazırlarken, afet sonrasında hızlı ve doğru bilgi akışıyla kriz yönetimine önemli bir destek sağlamaktadır (Koç, 2013). Medya ile afet azaltma uzmanları ve uygulayıcıları arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi, halkı erken uyarılar karşısında hızlı ve etkili şekilde harekete geçmeye hazırlayarak afetlerin etkilerinin hafifletilmesine katkı sunabilir. Bu yaklaşım, afet yönetiminde ağırlığın afet sonrası yardımlardan, afet öncesi önleme ve hazırlık çalışmalarına kaydırılmasını teşvik edebilir ve bu süreci hızlandırabilir (Rattien, 1990). Bunun yanı sıra, medya araçları bilgi aktarımının ötesine geçerek bireylere duygusal destek sağlamakta ve böylece afet yönetiminde çok boyutlu bir işlev görmektedir.

İnternet ve sosyal medya ağları, afet yönetiminde bilgi paylaşımı ve yayılmasında kritik bir rol üstlenmekte olup, özellikle sosyal medyanın çift yönlü ve geniş ölçekli etkileşim özellikleri, bu platformları afetler sırasında acil müdahale için etkili bir araç haline getirmiştir (Huang vd., 2010; Kankanamge vd., 2020; Yazıcı & Zincir, 2013; Kavota vd., 2020). Sosyal medya ağları, yalnızca afetlerle ilgili statik bilgileri aktarmakla sınırlı kalmayıp, erken uyarı mekanizmalarının bir parçası olarak kullanılmakta ve gerçek zamanlı acil durum bilgilerini yayarak kriz anlarında kritik bir iletişim aracı hâline dönüşmektedir (Mauroner & Heudorfer, 2016; Shandraseharan & Kulatunga, 2026; Shandraseharan & Kulatunga, 2023; De Albuquerque vd., 2015). Bu ağlar, resmi ve gayri resmi kişi ile kurumlar tarafından paylaşılan anlık bilgiler sayesinde durumsal farkındalığı güçlendirmekte ve yardım taleplerinin hızlı bir şekilde karşılanmasına katkıda bulunmaktadır (Houston vd., 2014; Phengsuwan vd., 2021).

Medya araçlarının veya gazetecilerin doğruluk teyidi yapılmadan yayımladığı içerikler, afet yönetiminde ciddi olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarında hızla yayılan yanlış ve yanıltıcı bilgiler, toplumda güvensizlik ortamının oluşmasına ve huzursuzluğun artmasına sebep olabilmektedir (Demiröz, 2020). Sonuç olarak, afet durumlarında medya ve iletişim, yalnızca bilgi paylaşımı için bir araç olmaktan öte, bireylerin hayatta kalma şansını artıran, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve kriz yönetimini kolaylaştıran kritik bir unsurdur. Afet anında hızlı, doğru

ve güvenilir bilgi akışının sağlanması, bireylerin bilinçli kararlar almasına olanak tanırken, yanlış bilginin önüne geçilmesi ve panik ortamının azaltılması açısından da büyük bir önem taşır. Aynı zamanda medya, afet sonrası rehabilitasyon süreçlerinin etkinliğini artırarak toplumsal iyileşmeye katkıda bulunur. Bu bağlamda, afetlerde medya ve iletişim, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde hayati bir role sahiptir.

1.5.1 Afet Zamanında Hızlı ve Etkili Bilgi Aktarımı

Afet anlarında, kurtarma ekipleri ile afetzedeler arasında kesintisiz ve güvenilir bir iletişim sağlanması hayati bir ihtiyaçtır. Arama kurtarma faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesi ve afetin etkilerinin en aza indirilebilmesi için hızlı ve etkili iletişim büyük önem taşır. Ancak afetler sırasında iletişim araçları ve mevcut altyapı ciddi şekilde zarar görmektedir. Bu durum, arama kurtarma çalışmalarının hızını ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Menon ve ark., 2016; Zemp, 2010, s. 46; Yılmaz, 2024). Afet durumlarında, iletişim ağlarının zarar görmesi sebebiyle bilgi akışı genellikle yeterli düzeyde sağlanamamaktadır. Bu tür belirsiz ortamlar, iletişim imkanlarının azalmasına bağlı olarak toplumda endişeyi artırmakta ve bilgiye ulaşma talebini yükseltmektedir. Bu bağlamda, internet tabanlı iletişim araçları bilgi akışını hızlandırmada önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle sosyal medya platformları, bu konuda oldukça etkili bir iletişim aracı olarak öne çıkmaktadır (Cömert Baechler, 2018, s. 809-810; Usta ve Yükseler, 2021, s. 252).

Sosyal medya, zaman ve mekân sınırlarını kaldırarak hızlı ve etkili bilgi akışı sağlamaktadır. Afet zamanlarında yardım çağrıları ve bilinçlendirme mesajları, geniş kitlelere eş zamanlı olarak ulaştırılarak dayanışmayı güçlendirmekte ve kriz yönetimine katkı sunmaktadır. Ayrıca, sosyal medya verileri analiz edilerek yetkililere rehberlik edecek bilgiler sağlanabilir.

Buna karşın, sosyal medyanın afet yönetiminde olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Yanlış bilgilerin yayılması, dezenformasyon faaliyetlerinin artması, toplumda kutuplaşmanın derinleşmesi ve nefret söyleminin yaygınlaşması gibi sorunlar gözlemlenmiştir. Bu durumlar, bilgi akışını olumsuz etkileyerek afet yönetimini zorlaştırabilir. Bu bağlamda, sosyal medya, afet zamanlarında bilgi akışını hızlandırmak ve afet yönetimini desteklemek için önemli bir araç olmasına rağmen, bilinçli ve sorumlu

bir şekilde kullanılmalıdır. Afet anında yürütülen iletişim faaliyetleri, kamuoyunun yaşanan afet hakkında bilinçlendirilmesini hedefler. Bu sayede topluma doğru ve şeffaf bilgi sunularak, ihtiyaç duyulan kaynaklar konusunda gerekli yönlendirmeler yapılması ve gereken her türlü desteğin hızlı bir şekilde temin edilmesi amaçlanmaktadır. Afet yönetimi alanında faaliyet gösteren kuruluşlar, kamuoyunun desteğini kazanmak ve afetle ilgili etkili bir bilgi alışverişi sağlamak amacıyla medya araçlarını, özellikle sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaktadır (Yan ve Martinez, 2019, s. 2519).

Afet anında teknoloji ve internet, hızlı ve etkili bir afet yönetimi için önemli bir araçtır. Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişimi, afet yönetiminde önemli bir değişim yaratmıştır. Geçmişte insan gücüne dayalı olan afet müdahaleleri, teknoloji sayesinde daha hızlı ve etkili hale gelmiş, başarı oranları artmıştır. Sensörler, mobil internet ve Nesnelerin İnterneti gibi teknolojilerle toplanan veriler, tehlikelerin önceden tespit edilmesini ve önlemlerin zamanında alınmasını sağlamaktadır (STM ThinkTech, 2023). Bu noktada medyanın rolü, teknolojinin ve internetin sağladığı imkanlarla daha da önemli hale gelmiştir.

Temel Aktay, Ankara Ticaret Odası (ATO) Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ile Türk İnternet Medya Birliği (TİMBİR) işbirliğiyle gerçekleştirilen "Afet Kriz Yönetiminde Medyanın Rolü Paneli" toplantısında yaptığı konuşmasında, "Artık internete ulaşılan her yerden haber yapılabilen ve cep telefonundan tek tuşla habere ulaşılabilen bir çağdayız. Tüm bu gelişmeler, medyanın gücü ve etkinliğiyle birlikte sorumluluğunu da artırıyor" (Aktay, 2024) ifadelerini kullanmıştır. O, dijital çağda medyanın gücü ve etkinliğinin arttığına vurgu yaparak internetin her yerden ulaşılabilir olduğunu ve bu sayede haberlere hızlı erişimin sağlanabildiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, afet dönemlerinde hızlı ve etkili bilgi aktarımı, krizlerin yönetilmesinde kritik bir rol oynar ve doğru bilgilendirme, afetin olumsuz etkilerini en aza indirmek için büyük önem taşır.

1.5.2 Medyanın Bilgi Kaynağı Olarak Güvenirliği

Günümüzde teknolojinin gelişmesi bilgiye erişimi kolaylaştırmıştır. Bilgiye erişimin kolaylaştığı bu zamanda topluma doğru ve sağlıklı enformasyonu ulaştırmak için medyanın güvenilir olması büyük önem taşımaktadır. Güvenirliğe ilişkin farklı tanım ve

yaklaşımlar vardır. Bilimsel anlamda güvenilirlik, uzman kişiler tarafından değerlendirilmiş ve objektif kriterler çerçevesinde doğruluğu kanıtlanmış bilgilerin kalitesine dayanmaktadır. Medya bağlamında ise güvenilirlik, çoğunlukla inandırıcılık ve algılardaki sağlamlıkla ilişkilendirilmektedir. Kitle iletişim araçlarında bu kavram, doğruluk, tarafsızlık ve hata payının minimum seviyede olması gibi unsurlarla açıklanabilir. Bir bireyin bir haberi güvenilir bulması, o haberi doğru kabul etmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle, izleyicilere sunulan haberler; kesin, tarafsız, önyargısız ve nesnel bir içerikle şekillendirilmelidir (Yılmaz, 2016).

Kitle iletişim araçlarının varlığını sürdürebilmesi, izleyici kitlesinin güvenini ve ilgisini kazanmakla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda medya, toplumun beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak içerikler sunmalıdır. Halkın bu medya araçlarından aldığı doğru ve tarafsız bilgi, onların güven duygusunu pekiştirir (Güz, 2005, s. 88). İnsanlar günümüzde çeşitli kaynaklardan bilgiye ulaşabilmektedir, ancak bu kaynakların her biri her zaman güvenilir, yararlı ve faydalı olmayabilir. Güvenilirlik, bir iletinin veya kaynağın doğruluğunun hem öznel hem de nesnel yönlerini kapsar. Çoğunlukla, güvenilirlik öznel faktörlere dayanırken, iletişim sürecinde kaynağın güvenilirliği ile doğrudan bağlantılıdır. Güvenilirlik araştırmaları, genellikle iletişimin üç temel unsuru olan kaynak, içerik ve medya güvenilirliği üzerine odaklanmaktadır (Metzger vd., 2003: s.271).

Medya güvenilirliği, farklı iletişim araçlarının güvenilirliğine yönelik bir değerlendirme yaparken (Sundar & Nass, 2001, s.52), mesaj güvenilirliği, iletilen bilginin doğruluğu, yeniliği ve kalitesi gibi unsurların alıcı tarafından nasıl algılandığını incelemektedir (Metzger vd., 2003, s.271). Ayrıca, çevrimiçi ortamda iletilen mesajların biçimi de, örneğin yazılı içeriklere kıyasla video veya sesli içeriklerin genellikle daha güvenilir bulunduğu gözlemlenmiştir (Sundar, 1999).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, geleneksel medya ile internetin güvenilirliğini karşılaştırmaya odaklanmıştır. Metzger ve Flanagin (2000)'in "*İnternet Bilgi Güvenilirliğinin Algılanması*" adlı çalışmada internetten elde edilen bilgilerin televizyon kadar güvenilir olabileceği öne sürülmüştür. Buna karşın, genel olarak izleyiciler internet üzerindeki bilgilerin güvenilirliği konusunda tereddüt yaşamaktadır. Bu tereddüt, özellikle bilginin kaynağının doğrulanması gerekliliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bilginin türü, insanların inanırlığını doğrudan etkileyebilmektedir.

Özellikle televizyon gibi kamusal alanlarda sunulan bilgiler, bireyler tarafından genellikle daha gerçekçi ve güvenilir olarak algılanır. İnsanlar, görsel olarak karşılaştıkları bir durumu, sadece duymakla veya okumakla elde ettikleri bilgiden daha inandırıcı bulma eğilimindedirler. Bu da televizyonun güvenilirliğini artıran önemli bir faktördür. Cozma (2006), gerçekleştirdiği araştırmada, bir tehlike haberinin birden fazla kaynaktan yayımlandığında, yalnızca tek bir kaynağa dayanan habere göre daha güvenilir ve inandırıcı olarak algılandığını belirlemiştir.

İnternet ve sosyal medya gibi yeni iletişim ortamlarının yaygınlaşması, doğru ve güvenilir bilgiye erişimi giderek daha karmaşık hale getirmektedir. Araştırmalar, internetin büyük bir bilgi kaynağı olmasının yanı sıra, yanlış ve güvenilir olmayan bilgilere de geniş bir yer verdiğini göstermektedir (Morris vd., 2012; Budak vd., 2011). Bilginin hızlı ve kolay erişilebilir olması, bu platformları etkin bir bilgi kaynağına dönüştürmekle birlikte, kullanıcıların sosyal medyada karşılaştıkları bilgilerin güvenilirliğini değerlendirme süreçlerini de önemli hale getirmiştir (Sutton vd., 2008). Sosyal medya, anlık bilgi akışı sağlayarak toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda yanlış bilgi yayılımını engelleme potansiyeline de sahiptir. Bu nedenle, bireylerin doğru bilgiye ulaşmalarını sağlamak adına güvenilir bilgi kaynaklarının önemi daha da artmaktadır.

Medyanın toplumu bilgilendirme ve aydınlatma sorumluluğu, özellikle olağanüstü durumlarda daha da hassas bir boyuta taşınarak kamuoyunu yönlendirme açısından kritik bir rol oynamaktadır (Demir & Balcı, 2019, s. 54). Afet dönemlerinde yapılan haberlerin toplumsal etkisi oldukça yüksek olduğundan, bu tür durumlarda gazetecilerin bilgi odaklı haberlere öncelik vermesi büyük önem taşır (Değer, 2017, s. 105). Özellikle afet dönemlerinde doğru ve güvenilir bilgi paylaşımı, bireylerin bilinçli kararlar almasını sağlayarak güvenliklerini koruma açısından hayati bir rol oynar. Yanlış veya eksik bilgi paylaşımı ise panik ve kargaşaya yol açabilir. Bu nedenle, afet haberciliğinde kullanılan kaynakların doğruluğu titizlikle kontrol edilmeli ve topluma yalnızca doğruluğu teyit edilmiş bilgiler sunulmalıdır.

1.5.3 Kamunun Bilgiye Erişimi ve Medya Araçları

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı ilerlemeler, bilgi toplumunun ortaya çıkışında önemli bir rol oynamıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, bilginin üretimi,

işlenimi, depolanması ve paylaşımı kullanılan araçların ve ortamların çeşitlenmesine olanak tanımıştır. Sonuç olarak, bilgiye erişimin hızlanmış ve daha kolay hale gelmiştir. Bilgiye erişim kavramı, 1950'li yıllarda bilgisayar ve bilgi bilimi alanında önemli çalışmalara imza atan Calvin N. Mooers tarafından öne çıkarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde bu kavramın kapsamı daha da genişletilerek bilimsel belgelerin düzenlenmesi ve ihtiyaç duyulan verilere ulaşılmasını ifade etmektedir. Mooers'ın tanımladığı şekilde, bilgiye erişim, modern bilgi yönetimi süreçlerinin temel taşlarından biri haline gelmiştir.

Bilgiye erişim alanı, başlangıçta bilimsel yayımlar ve kütüphane kayıtları ile başlamış daha sonra ise kısa sürede bu alan, gazetecilik, hukuk ve tıp gibi meslek içeriklerine doğru genişlemiştir. Günümüzde bilgiye erişimle ilgili çalışmalar, genellikle kurumsal ve resmi alanlarda yapılandırılmamış verilere ulaşma süreçlerine odaklanmaktadır. Bu durum, bilgiye erişimin çok disiplinli bir kullanım alanına sahip olduğunu ve farklı mesleki ihtiyaçlar için de gereklilik olduğunu göstermektedir (Manning, Raghavan & Schütze, 2009, s. 31). Günümüzde küresel dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, bilgiye erişim kavramını daha karmaşık ve dinamik bir boyuta taşımıştır. Bilginin elde edilmesi, paylaşılması ve üretilmesi süreçlerinde en belirleyici unsur, teknolojik yeniliklerdir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkışı toplumsal yapı ve ilişki biçimlerinde köklü değişimlere neden olmuş ve kaliteli bir yaşamın sürdürülmesi için bilgilerin sürekli güncellenmesi zorunlu hale gelmiştir (Özenç Uçak, 2010, s. 712). Sonuç olarak, bireylerin ya da kurumların düzeyinden bağımsız olarak, artan bilgi yoğunluğu, çeşitliliği ve hızı karşısında bilgiye erişim becerileri ve güvenilir bilgi sistemlerinin rolü vazgeçilmez bir öneme ulaşmıştır. Bilginin etkili bir şekilde yönetilmesi, doğru ve güvenilir bilgiye hızlı bir şekilde ulaşmayı mümkün kılan sistemlerin kullanılabilirliğine dayanmaktadır.

Atılğan (2009, s. 202), bilgi çağında gelişimi sağlayacak temel unsurun, bilgiyi ezberleyen değil, ona ulaşabilen, eleştirel düşünen ve yaratıcı çözümler üretebilen bireyler olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde, bilgiye erişimin doğru, güncel ve ihtiyaç anında gerçekleşmesi, özellikle karar alma süreçlerinde hayati bir rol oynamaktadır. İnternetin ve web teknolojilerinin yaygınlaşması, bilgiye erişim yöntemlerini ve ortamlarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Teknolojinin bilgi edinme ve paylaşma süreçlerine dahil olması, bilgiye erişimi daha hızlı ve kolay hale getirmiş, ihtiyaç duyulan bilgilere zamanında ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bilgiye erişim sistemleri, web arama

motorları, kütüphane katalogları, mağaza veri tabanları ve çeşitli dizinler gibi araçlar aracılığıyla, geniş bir bilgi havuzundan kullanıcının ihtiyaçlarına uygun verileri seçip sunma işlevi görmektedir. Bir bilgi sistemi, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşmasını sağlayarak onların görevlerini yerine getirmelerine, sorularına yanıt bulmalarına, sorunlarını çözmelerine ve doğru kararlar almalarına yardımcı olmalıdır. Başarılı bir bilgi erişimi, kullanıcının hangi bilgiye gerçekten ihtiyaç duyduğunu doğru bir şekilde belirlemeye dayanır. Bu süreçte, sorgularla ilgili içerikleri eşleştirmek ve koleksiyon içindeki uygun belgeleri bulmak, bilgi sistemlerinin temel işlevlerinden biridir (Soergel, 2004).

Bilgiye erişim, geçmişe kıyasla çok daha hızlı ve etkileşimli bir yapıya dönüşmüştür. Bilginin toplumsallaşması, yani daha geniş kitleler tarafından kullanılıp işlevselleştirilmesi, paylaşımı zorunlu kılmaktadır. Bu paylaşım, ya bireysel iletişimle ya da kitle iletişim araçları ve medya yoluyla gerçekleşmektedir. Bilginin paylaşımı, kullanılan yöntemle bağlı olarak farklı etki alanlarına sahiptir. Kişisel iletişim, bilgiyi sınırlı bir kitleye ulaştırırken, kitle iletişim araçları, medya ve internet sayesinde bilgi çok daha geniş bir kitleye ulaşabilir. Bu süreç doğru bir şekilde işlediğinde, bilgi toplumun geneline yayılarak toplumsallaşma sürecini destekler (Arklan & Taşdemir, 2008, s. 68). Kitle iletişim araçları, aynı anda geniş bir kitleye ulaşabilme, kolay ve düşük maliyetli kullanım sunma, farklı amaçlara hizmet etme ve engelleri ortadan kaldırma gibi özellikleriyle bilginin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, bilginin toplum geneline yayılması sürecinde vazgeçilmez bir kaynak olarak görülmektedir (Arklan & Taşdemir, 2008, s. 77). Bu bağlamda, günümüzde medya olarak tanımlanan kitle iletişim araçları, sosyal hayatın şekillenmesinde ve sürdürülebilirliğinde kritik bir rol üstlenmiştir (Gökçe, 2006, s. 121).

Kitle iletişim araçları, farklı özellikler taşımalarına rağmen, temel olarak geniş bir kitleye bilgi ve mesaj iletme işlevi gören araçlar olarak tanımlanabilir (Güler, 2006). Bu araçlar, haber, düşünce, fikir veya duyguları yazılı, görsel ya da işitsel biçimde çoğaltarak topluma ulaştırmayı sağlar. İnsanlar bu sayede, hem yakın çevrelerinde hem de uzak bölgelerde yaşanan olaylar ve gelişmeler hakkında bilgi edinme fırsatı bulur. Toplumsal yaşam, televizyon, radyo, sinema, gazete ve bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarının etkisiyle biçimlenmektedir. Medya, yalnızca haber ve eğlence içerikleriyle insanları bilgilendirmekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin yaşam tarzlarını şekillendiren önemli

bir rol üstlenir. İnsanların bilgi edinme ve öğrenme ihtiyaçları, radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap, reklam, telefon, telgraf ve bilgisayar gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla karşılanmaktadır. Bu araçlar, bilgiyi hızlı ve etkili bir şekilde geniş kitlelere ulaştırma kapasitesiyle günlük yaşamda hayati bir rol oynar. Gazetelerden televizyona, telsizlerden radyo yayınlarına, dizüstü bilgisayarlardan görüntülü cep telefonlarına kadar farklı iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, insanlığın iletişim teknolojileri alanında kaydettiği ilerlemeyi açıkça ortaya koymaktadır (Büyükbaykal, 2003, s. 185-186).

Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan, kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkilerini inceleyen en önemli isimlerden biri olarak, bu araçların yalnızca bilgi aktarma işleviyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve kültürü şekillendirdiğini savunmuştur. McLuhan'ın “Araç iletidir” ifadesi, kullanılan iletişim aracının, içeriği kadar önemli olduğunu ve iletişimin niteliğini doğrudan etkilediğini vurgular. Ona göre, elektronik iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte kültürün daha hızlı ve geniş alanlara yayılması sağlanmış ve dünya, bilgi ve iletişim anlamında “küresel bir köy”e dönüşmüştür (İlgaz Büyükbaykal, 2003, s. 72). Bu bağlamda, kitle iletişim araçları, yalnızca mesaj taşıyıcı değil, bireylerin düşünme ve etkileşim biçimlerini dönüştüren güçlü etkenlerdir. Televizyon ve internet gibi araçlar, bilgiyi iletmenin ötesinde, toplumun algı ve değerlerini yeniden şekillendirir. McLuhan'ın bu yaklaşımı, dijital çağda teknolojinin insan davranışları ve toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

Kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen iletişimde, iletişim doğrudan kişiler arasında değil, medya gibi belirli kurumsal araçlar aracılığıyla yapılmaktadır. Basın, radyo ve televizyon gibi araçlar, bu tür iletişimin yayılmasında ana rolü üstlenir. Kitle iletişimi, toplumun geniş bir kesiminin alıcı olduğu bir iletişim türüdür ve bu süreci mümkün kılan araçlar ise kitle iletişim araçları olarak tanımlanır.

Medyanın diğer bir türü olan basılı medyada, yazılı içerik ve sabit görseller, özellikle gazete ve dergiler öne çıkmaktadır. Bu tür medyada günlük yayın yapan gazeteler, köşe yazıları ve analiz gibi bilgilendirici içeriklere yer verilmektedir. Basılı medya, okuyuculara metinleri istedikleri zaman tekrar okuyabilme imkânı vermektedir. Bu da onu görsel ve işitsel medyaya göre bir adım öne çıkarır (Akdeniz, 2011). Televizyon, çağdaş toplumlarda en yaygın ve etkili kültür üretim araçlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde enformasyon kaynağı olarak önemli bir rol

oyunayan televizyon, bilgi dağıtımında etkisini giderek artırmaktadır. Aynı zamanda sosyal değişimlerin gerçekleşmesinde ve ideolojik değerlerin şekillendirilmesinde önemli bir aktör olarak işlev görmektedir (Fiske, 1995, s. 45). Michelle Backes (2002)'a göre, televizyon ve gelişen teknolojiler günümüzde manipülasyonun önemli bir aracı haline gelmiştir. İzleyicilere sunulan görüntülerin büyük bir kısmı, genellikle büyük şirketlerin temsil ettiği gerçeklik algısından ibarettir. Bu durum, izleyicilerin zaman zaman yapay ve çarpıtılmış gerçeklere inanması yönünde etkilenmesine neden olmaktadır.

Kitle iletişim araçları arasında internet ve sosyal medyanın özel bir önemi taşımaktadır. Sosyal medya, çevrimiçi platformlar ve web siteleri üzerinden kullanıcıların bilgi, düşünce ve ilgi alanlarını paylaşmasını sağlayan, çift yönlü etkileşim sunan bir iletişim ortamı olarak tanımlanmaktadır (Sayımer, 2008, s. 123). Bu platformlar, farklı bakış açıları, düşünceler, deneyimler ve bilgilerin paylaşılmasına olanak tanıyarak interneti hayatın vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir (Weinberg, 2009, s. 1). İnternet, genellikle görsel, işitsel ve yazılı medya unsurlarını bir araya getiren kapsamlı bir iletişim platformu olarak tanımlanmaktadır. Bu medya türü, bilgilendirme, eğlendirme ve araştırma yapma gibi işlevlerinin yanı sıra bireyleri bir araya getirme özelliğiyle de öne çıkmaktadır. İnternetin en büyük avantajı, diğer medya türlerine kıyasla aynı anda hızlı ve geniş bir kitleyle iletişim kurabilme kapasitesine sahip olmasıdır (Akdeniz, 2011).

Özet olarak, kitle iletişim araçları, gündemi belirleyerek bireylerin dünyayı algılama biçimlerini şekillendirmekte ve yönlendirmektedir. Bu araçların etkisi, bireylerin çevreleri hakkındaki düşüncelerini uzun vadede biçimlendirme yeteneğinden kaynaklanmaktadır (Gökçe, 2006, s. 146). Bu kadar güçlü bir etkiye sahip olan kitle iletişim araçları, bilgi ve haber sunumunda yayınlarının niteliği, tarafsızlığı ve özelliklerine özen göstermeli, faaliyetlerini basın ahlakı, ilkeleri ve basın özgürlüğü çerçevesinde gerçekleştirmelidir (Taşdemir, 2002, s. 83). Kitle iletişim araçları, yalnızca bireylerin siyasal olaylar ve toplumsal gelişmeler hakkında bilgi edinmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kriz anlarında kitleleri hızlı bir şekilde bilgilendirme ve uyarmada hayati bir rol oynar. Bu araçlar, toplumla bireyler arasında bir bilgi köprüsü kurarak hem toplumsal bütünleşmeyi destekler hem de bireylerin kamusal hayata etkin katılımını teşvik eder (Girgin, 2003, s. 50). Televizyon ve radyo gibi geleneksel kitle iletişim araçları, afet durumlarında kritik bir işlev üstlenir. Özellikle yaşlı bireyler ve teknolojiye erişimi sınırlı olan kesimler için bu platformlar, afetle ilgili hayati bilgilere ulaşmanın

temel kaynaklarıdır. Görsel ve işitsel medyanın etkin şekilde kullanılması, hem toplumu hızla bilgilendirir hem de olası panik ve kaos ortamının yatıştırılmasına önemli ölçüde katkı sağlar.

Medya araçları, afet yönetiminde toplumun bilinçlendirilmesi, durumsal farkındalığın artırılması ve acil durum müdahalelerinin etkili bir şekilde koordine edilmesi gibi süreçlerde kritik bir görev üstlenmektedir. Doğru ve zamanında yapılan medya bilgilendirmeleri, afet anında panik ve karmaşayı önlemeye yardımcı olurken, toplumun afetlere karşı hazırlıklı olmasına da katkı sağlamaktadır (Steiger vd., 2015). Medya araçları, afet yönetiminde halkın eğitimi, erken uyarı mekanizmalarının etkin kullanımı, tahliye süreçlerinin planlanması ve afet sonrası yardım koordinasyonunun hızlı bir şekilde sağlanmasında önemli bir işleve sahiptir. Kitle iletişim araçları, afet öncesinde toplumu bilgilendirerek farkındalık yaratırken, afet sonrasında ise risklerin azaltılması ve toparlanma süreçlerinin hızlandırılması için kritik bir rol oynar (Mavi, 2020; Oran & Akan, 2021). Kitle iletişim araçları, doğal afetler sırasında halkın kaygılarını dile getirerek olayları detaylı bir şekilde ele alır ve insanların bu tür olaylara dair bilgilenme ve algı süreçlerini derinden etkiler. Medya, afet yönetiminde yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda insanlara duygusal destek de sunmaktadır. Bu araçlar, bireylerin izole yaşamlarını dış dünya ile bağlayarak stres düzeylerini azaltmaya ve psikolojik rahatlama sağlamaya katkıda bulunmaktadır (Perez-Lugo, 2004). 2000'li yılların başından itibaren internet ve sosyal medya platformlarının da afet yönetimi süreçlerinde kullanılmaya başlanmasıyla, geleneksel kitle iletişim araçlarının yanı sıra bu dijital platformların önemi de artmıştır. Bu gelişmeler, kitle iletişim araçlarının afet yönetimindeki rolünü daha da güçlendirmiştir (Ngamassi ve ark., 2019; Singla & Agrawal, 2022). İnternet ve sosyal medya ağları, bilgi akışını hızlandırma ve bilginin geniş kitlelere ulaşma konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle sosyal medyanın çift yönlü iletişim ve geniş erişim kapasitesi, afet ve acil durum anlarında hızlı müdahale ve etkili iletişimde güçlü bir araç olarak değerlendirilmesine olanak tanımıştır (Huang ve ark., 2010; Kankanamge ve ark., 2020; Yazıcı & Zincir, 2013; Kavota ve ark., 2020).

1.5.4 Yanlış Bilgi ve Dezenformasyonla Mücadele

Dijital teknolojinin hızla gelişmesi bilginin kolay erişebilir olmasına olanak tanımıştır. Ancak günümüzde bu, her bilginin doğru, faydalı veya bireylerin yaşamına

olumlu etkiler sağlaması anlamına gelmemektedir. Bunun aksine, bazı bilgiler bireyleri yanıltabilmekte ve toplumun genel yapısı üzerinde olumsuz etkiler doğurabileceği görülmektedir (Bölükbaşı, 2021, s. 14). Yeni bilgi teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte, dezenformasyon ve yanlış bilgilere dayalı veri kütlelerinin hızla çoğaldığı gözlemlenmektedir.

Mezenformasyon ve dezenformasyon kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılsa da, aslında farklı anlamlara ve bağlamlara sahiptir. İngilizce “misinformation” olarak ifade edilen yanlış bilgi terimi, Türkçeye “mezenformasyon” olarak çevrilmiştir. Mezenformasyon, bilgilerin kasıtsız bir şekilde yanıltıcı bir nitelik taşıdığı durumları ifade eder. Başka bir deyişle, mezenformasyon, hatalı veya yanıltıcı bilgilerin farkında olmadan doğru kabul edilip paylaşılması anlamına gelir. Dezenformasyon terimi, genel anlamda kasıtlı olarak yapılan yanlış bilgilendirme faaliyetlerini ifade etmektedir. Kökeni Rusça “dezinformatsia” kelimesine dayanan bu kavram, ilk kez 1920’li yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ne (SSCB) karşı yürütülen ideolojik kampanyaları tanımlamak için kullanılmıştır (Aşkın, 2015, s. 4). Dezenformasyon kavramı, Batı dünyasında II. Dünya Savaşı sırasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. İngilizce Webster sözlüğünde dezenformasyon, “Kamuoyunu etkilemek ya da gerçekleri saklamak amacıyla bilinçli ve çoğu zaman örtülü bir şekilde yayılan yanlış bilgi” olarak tanımlanmaktadır (Bennett, 1981, s. 56).

Soe (2018, s. 328)’ye göre, mezenformasyon ve dezenformasyon arasındaki temel fark, yanlış bilginin kasıtlı olarak oluşturulup oluşturulmadığına dayanır. Mezenformasyon, genellikle bireylerin farkında olmadan ve bilinçsizce yaydığı yanlış bilgileri ifade eder. Bu tür bilgilerin, yayıldığı kişiler üzerinde bilerek zarar verme amacı taşıdığı söylenemez. Öte yandan, dezenformasyon tamamen farklı bir boyutta değerlendirilir. Wardle (2020, s. 13)’a göre, dezenformasyon kasıtlı olarak üretilen veya manipüle edilen yanlış bilgilerdir ve genellikle bireylere, gruplara veya kurumlara doğrudan zarar vermek amacı taşır. Başka bir ifadeyle, mezenformasyon yanlış olsa da bunu yayan kişi, bilginin doğruluğuna inanır. Dezenformasyon ise tamamen kasıtlı bir şekilde yayılan yalan bilgidir ve bu bilgiyi yayan kişi onun yanlış olduğunun bilincindedir. Wardle ve Derakhshan (2018, s. 44)’a göre, dezenformasyonda kötü niyetli aktörlerin insanları bilerek ve planlı bir şekilde yanlış yönlendirmesi söz konusudur. Bu durum, medyanın ideolojik ya da maddi çıkar ilişkileri doğrultusunda olayları çarpıtarak

kamuoyuna aktarması ve toplumu yanıltıcı bir şekilde manipüle etmesiyle daha belirgin hale gelmektedir. Özellikle, Amerika'nın Irak Savaşı sırasında uyguladığı dezenformasyon taktikleri, medyanın toplumu yanlış bilgilendirerek algı yönetimi yapmasına çarpıcı bir örnek olarak gösterilebilir (İnceoğlu ve Akıner, 2004).

Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte yaşamımızın ayrılmaz bir unsuru haline gelen sosyal medya ve mobil iletişim, bilginin manipüle edilerek dezenformasyona dönüşmesine zemin hazırlayan önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medya ve mobil iletişim, bilgi kirliliğinin yayılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Facebook ve X (eski adıyla Twitter) gibi platformlarda önce kimlikler (Avcı, 2015, s. 64-66), ardından olaylar manipüle edilmekte ve yanlış bilgilere dönüştürülmektedir. Bu tür sosyal ağlarda, bir kişinin birden fazla hesap açabilmesi, kötü niyetli kişi veya grupların propaganda ve yanlış yönlendirme amacıyla organize olmasına olanak sağlamaktadır. Sosyal medyada bireylerin birden fazla hesabının olması Avcı'nın ifadesiyle, kimliklerin dezenforme olmasına neden olmuştur. Kimlikleri dezenforme olmuş kişilerin paylaştığı bilgiler de dezenformasyona açık hale gelmektedir (Tekke & Lale, 2021). Sosyal medyada hız büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bireylerin paylaştıkları içeriklere insanlar hızlı bir şekilde erişebilmektedir ve sonuç olarak doğru ve yanlış bilgiler kısa sürede geniş kitlelere ulaşmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, bireylerin sosyal medya hesaplarındaki takipçi ve arkadaş sayılarıdır. Bir kişinin hesabında takipçi sayısı ne kadar fazlaysa, paylaşılan bilginin yayılma hızı ve etkisi de o denli artmaktadır.

Yanlış bilgilerin sosyal medyada hızla yayılmasının bir başka nedeni, bazı sitelerin olaylarla ilgili anahtar kelimeler kullanarak sosyal ağlarda link paylaşmak, tıklanma sayısını artırmak, takipçi kazanmak ve etkileşimi çoğaltmak istemeleridir. Bu durum, çoğunlukla magazin ve spor haberlerinde görülse de, özellikle son dakika gelişmeleriyle ilgili kullanılan anahtar kelimeler sayesinde sosyal medyada dezenformasyonun yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Dezenformasyonun sosyal medyada hızla yayılmasının önemli sebeplerinden biri, "kontrol mekanizması"nın ya hiç olmaması ya da son derece sınırlı olmasıdır. Geleneksel medya, sosyal medyaya kıyasla daha güvenilir kabul edilmesinin sebebi, içindeki hiyerarşik kontrol mekanizmalarının varlığıdır. Başka bir ifadeyle, geleneksel medya, haberlerin yayına girmeden önce belirli süzgeçlerden ve aşamalardan geçmesini sağlar. Ancak sosyal medyada, bu tür bir kontrol genellikle

bulunmaz ve var olanlar da oldukça sınırlıdır. Bu durum, haberlerin herhangi bir kontrol aşamasından geçmeden doğrudan paylaşılmasına yol açmakta, bu da bilgi kirliliği ve dezenformasyonun artmasına sebep olmaktadır (Arslan, 2022, s. 124).

Sosyal medyada paylaşılan içeriklerin doğruluğunu veya yanlışlığını tespit etmek, özellikle fotoğraf ve video kullanımının artmasıyla daha da zorlaşmaktadır. Videolar, içeriklerin doğru ya da yanlış olduğunu belirlemek açısından fotoğraflara göre daha kolay bir değerlendirme sunarken, her iki tür de sosyal medyada yayıldığında önemli sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle fotoğrafların orijinalliğini doğrulamak için EXIF verilerine (çekim zamanı, diyafram, ISO gibi özellikler) bakılabilir ya da Google'ın “görsel arama motoru” kullanılarak fotoğrafların kaynağı kontrol edilebilir (Arslan, 2022, s. 125). Manipülasyon, belirli hedeflere ulaşmak için kitlelerin psikolojik süreçlerle uyum içinde olmalarını sağlamaya yönelik tek yönlü bir iletişim yöntemidir. Medyada paylaşılan bilgiler, çarpıtma, eksiltme veya abartma yoluyla, bireylerin düşünce ve davranışlarında belirli çıkarlar doğrultusunda değişiklik yapmayı amaçlamaktadır (Özer, 2019, s. 215). Manipülasyonun temel kuralı, gerçek amacın gizli tutulmasıdır. Bu kuralı uygulayabilmek için ise sıklıkla yalan söyleme, duygusal istismar, mağduriyet yaratma, aşağılayıcı davranışlar, duygusal baskı, mahrum bırakma ve suçluluk duygusu aşılması gibi yöntemlere başvurulmaktadır (Björnsson, 2016, s. 637-653). Sosyal medyada olayların manipülasyonu ve dezenformasyonun en belirgin örneği, Türkiye'deki 2013 “Gezi Parkı” protestoları sırasında görülmüştür. Ana akım medyanın bilgi sunma konusunda yetersiz kaldığı bu süreçte, sosyal medya alternatif bir platform olarak öne çıkmış ve yoğun bir bilgi akışı yaşanmıştır. O dönemde, doğru ve gerçek bilgiyi ayırt etmek oldukça güçleşmiş, her gün yüzlerce fotoğraf ve veri paylaşılmış, ancak sonradan bu bilgilerin çoğunun yanlış olduğu ortaya çıkmıştır (Çetin, 2014).

Bugün, geleneksel medya dışında özellikle sosyal medya, manipülasyon için uygun bir zemin oluşturuyor. Sosyal medya platformlarında denetim eksikliği nedeniyle, kullanıcılar kimliklerini gizleyerek sahte hesaplar oluşturabilmekte ve bu hesaplar üzerinden belirli grupların menfaatine yönelik yanıltıcı içerikler üretebilmektedirler. Bu tür içerikler, doğruluğu sorgulanmadan hızla yayıldığında, yanlış bilgilerin çoğalmasına ve kullanıcıların manipüle edilmesine neden olabilmektedir. Dijital manipülasyonla, fotoğraf ve video gibi görsel içerikler üzerinde yapılan değişiklikler, izleyicilerde yanıltıcı bir güven duygusu oluşturabilmektedir. Bu durum, bireylerin paylaşılan bilgilere

gereğinden fazla inanmasına ve bazen de aşırı tepkiler, hatta şiddetli davranışlar sergilemesine yol açabilmektedir. Bu yüzden, her paylaşılan bilginin doğru kabul edilmemesi, şüpheci bir bakış açısıyla yaklaşılması ve güvenilir doğrulama araçlarının kullanılması hayati önem taşımaktadır (Aydın, 2023, s. 2608).

Kriz dönemlerinde yanlış bilgilerin üretilmesi ve hızla yayılması olağan dönemlere göre çok daha sık yaşanmaktadır. Bu dönemlerde medya organları ve sosyal medya platformları, bilgilerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlarken, bu bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği hayati bir önem taşır. Yanlış veya spekülatif bilgiler, toplumsal panik ve kaosa yol açabilirken, doğru bilginin zamanında ve güvenilir bir şekilde paylaşılması, kriz yönetiminde başarının temel unsurlarından biridir. Bu noktada, haber doğrulama platformlarının ve gazetecilerin, bilgilerin doğruluğunu teyit ederek kamuoyuna sunması temel bir sorumluluk olarak öne çıkmaktadır.

Özellikle doğal afetler veya terör saldırıları gibi beklenmedik olaylarda, teyit edilmemiş bilgilerin ve eski görüntülerin paylaşımı ciddi bir sorun haline gelmektedir. Çoğu zaman zarar verme niyeti taşımayan kullanıcılar, olayın etkisiyle hareket ederek dezenformasyonun yayılmasına aracılık etmektedir (Wardle & Derakhshan, 2018, s. 45). Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sırasında yaşanmıştır. Sosyal medyada yayılan yanlış bilgiler, sadece toplumda manipülasyona neden olmakla kalmamış, aynı zamanda arama kurtarma çalışmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı durum 2020’de pandemi sürecinde de ortaya çıkmıştır. Pandemi döneminde dezenformasyon, salgınla mücadelede ciddi sorunlara yol açarken, deprem sonrasında yayılan bilgi kirliliği ve manipülasyon da afetle mücadele sürecini olumsuz etkilemiştir. Kurtarma çalışmaları sürerken, devlet kurumlarını ve sivil toplum kuruluşlarını hedef alan sahte haberler, halkın doğru bilgiye erişimini engelleyerek yanlış yönlendirilmesine neden olmuştur. Bu süreçte, yürürlüğe giren dezenformasyon yasası çerçevesinde, sosyal medyada yanıltıcı bilgi paylaşımı yapan bazı kişiler gözaltına alınmıştır (Aydın, 2023, s. 2609). Bu durum, krizlerde yayılan dezenformasyonun ne denli büyük bir tehdit olduğunu göstermekte ve devlet ile sivil toplum kuruluşlarının bu sorunla mücadele etmek için etkin önlemler almasını gerektirmektedir.

1.5.4.1 Yanlış Bilgilendirme Riskleri ve Etkileri

Günümüzde bireylerin bilgi tüketimi, rasyonel düşünceden ziyade duygusal tepkilerle şekillenmektedir. Bu durum, sahte haberlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırırken,

bununla mücadelenin neden bu kadar zor bir sorun olduğunu da açıklamaktadır (Cooke, 2018, s. 2). Doğru olmayan bilgilerin gerçeklik olarak algılandığı günümüzde, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmak ve bunun kabul ettirmek her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. İnsanlar duygularının etkisiyle gerçeği göz ardı ederek yanıltıcı bilgilere inanmayı tercih edebilmektedir. Bu doğrultuda, bireylerin algıları belirli hedefler doğrultusunda kolayca yönlendirilebilmektedir. Geçmişte yalanlar, daha çok bireyleri ve düşmanları hedef alırken, günümüzde kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumun genelini hedef alacak şekilde yayılmaktadır. Sonuç olarak, gerçeği dile getirenlerin bazen toplum tarafından dış tehditlerden daha tehlikeli ve düşmanca algılanmasına neden olmaktadır (Brahms, 2020, s. 3). Özellikle çatışma ve savaş dönemlerinde, sahte haberler propaganda aracı olarak kullanılmakta ve etkili sonuçlar doğurabilmektedir (Hendricks & Vestergaard, 2019, s. 69). Brahms (2020, s. 9)'a göre, teknoloji, medya, internet ve sosyal ağlar aracılığıyla yayılan bilgilerin doğruluğu konusunda bilgi tüketicileri sıklıkla net bir sonuca varamamaktadır. Bu durum, tüketicilerin çoğu zaman paylaşılan içeriklerle doğrudan bir bağlarının bulunmamasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal medya, sahte haberlerin yayılması için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, bireylerin ideolojik eğilimleriyle uyumlu olan haberleri okuma ve paylaşma eğiliminde olmalarıdır (Allcott & Gentzkow, 2017, s. 221). Sahte haberlere maruz kalma sıklığı arttıkça, bireylerin bu tür bilgileri doğru kabul etme ihtimali de yükselmektedir (Del Vicario vd., 2016). Yanlış bilgilerin geniş bir kitle tarafından paylaşılması, okuyucuların algısında bu haberlerin doğruluğunu daha olası hale getirebilmektedir. Sosyal medyanın hızlı ve yoğun bilgi akışı, kullanıcıların haberin doğruluğunu sorgulama çabasını zayıflatabilir ve yayılan içerikler bireylerin düşünce dünyasıyla örtüştüğünde bu sorgulama isteği daha da azalabilir.

Yanlış bilgiler, sosyal medyada farkındalık eksikliği, dikkatsizlik veya kullanıcıların güvendikleri kişilerin paylaşımlarını sorgusuz bir şekilde doğru kabul etmeleri gibi nedenlerle kolayca yayılabilmektedir (Shao, Ciampaglia, Flammini, & Menczer, 2016). Dijital platformlarda kullanıcılar, sürekli olarak geniş bir bilgi akışına maruz kalmakta ve bu bilgilerin doğruluğunu sorgulamadan kabul edebilmektedir. Özellikle güven duyulan arkadaşların paylaştığı içerikler, genellikle eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmeden doğru kabul edilmektedir. Pek çok kişi, yanlış ve yanıltıcı

bilgiye maruz kaldığının farkında olmadan bu tür içeriklere inanma eğilimi gösterebilmektedir.

Yanlış bilgi, sağlık alanında ciddi sorunlara yol açabilecek potansiyele sahiptir. Bu tür yanıltıcı bilgiler, bireylerin sağlıkla ilgili kararlarını olumsuz yönde etkileyerek yaşam kalitesini ve süresini düşürebilir. Özellikle kanser, kalp-damar hastalıkları ve obezite gibi kronik rahatsızlıklar konusunda, yanlış bilgiler kişilerin sağlıklı yaşam tercihlerini ve tedavi süreçlerini yanlış yönlendirebilir. Örneğin, bir birey, yanlış bilgilere inanarak kanseri önlemek ya da tedavi etmek amacıyla etkisiz veya zararlı bir yöntemi tercih edebilir. Bu durum, kişinin etkili tedavi seçeneklerini reddetmesine ya da ertelemesine yol açabilir ve bu, sağlık problemlerinin daha da ağırlaşması ile sonuçlanabilir. Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi (FDA) Başkanı Robert Califf, yanlış bilgilerin halk sağlığına olan olumsuz etkilerine vurgu yaparak, bu durumun Amerika'daki en yaygın ölüm nedenlerinden biri olabileceğini dile getirmektedir. Califf, ABD'nin dünyanın en gelişmiş ilaçlarını ve tıbbi cihazlarını üretmesine rağmen, bu ileri teknolojileri etkili bir şekilde kullanmada zorluk yaşadığını ifade etmektedir. Bu zorlukların temel nedenlerinden birinin, Amerikalıların yanıltıcı bilgilere dayanarak yanlış tercihler yapması olduğunu belirtmektedir (Drozdogan, 2023). Sağlık iletişiminde yalan haber ve yanlış bilgilerin hızla yayılması, doğurabileceği ciddi olumsuz etkiler nedeniyle özenle ele alınması gereken kritik bir mesele olarak öne çıkmaktadır.

Dijital medyanın, kullanıcılar tarafından yoğun şekilde takip edilip bilgi paylaşımı için kullanıldığı düşünüldüğünde, yanlış ve yanıltıcı içeriklerin toplum üzerinde ciddi bir sorun oluşturduğu görülmektedir. Sosyal medya platformları ve haber siteleri, bu tür bilgilerin hızla yayılmasına katkı sağlarken, bireylerin bu içeriklere karşı gösterdiği tepkiler de göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir.

İnternet ortamında, daha fazla dikkat çekmek amacıyla yanlış, yanıltıcı ya da çarpıtılmış içeriklerin zaman zaman ana akım medya aracılığıyla bile yayıldığı görülmektedir. Bu durum, özellikle ideolojik sebeplerle doğru bilgi yerine insanlar tarafından istenen haberlerin erişilebilirliğini artırırken, yanlış bilgilerin yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Yeni medya ortamının bu sorunu daha da derinleştirmesi, aynı zamanda son yıllarda gelişen doğrulama platformlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu platformlar, kullanıcıların doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaya çalışırken, şüpheli içeriklerin yayılmasına karşı mücadele etmektedir.

Yanlış bilgi yayılması, bireylerin sağlıklarını, toplum güvenliğini ve sosyal düzeni ciddi şekilde tehdit eden bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda, bilgi kirliliğıyle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için güvenilir kaynaklardan yararlanmak ve medya tüketimini bilinçli bir şekilde yapmak oldukça önemlidir.

1.5.4.2 Dezenformasyonun Önlenmesi için Medya Politikaları

Dezenformasyon, toplumsal koşullar tarafından şekillendirilen ve toplumlar üzerinde önemli etkiler yaratan çok katmanlı bir olgudur. Ekonomik, siyasi ve kültürel faktörler, dezenformasyonun oluşumunda belirleyici olduğu kadar, toplumların bu olguya karşı gösterdiği tepkilerde de etkili olmaktadır. Keller (2021, s. 488)’in belirttiğı gibi, dezenformasyon her ne kadar dijitalleşmeyle ilişkilendirilse de, daha geniş bir teknolojik, sosyal ve siyasal dönüşümler ve gerilimler yelpazesinin bir yansımasıdır. Fallis (2015)’in dezenformasyon tanımına göre, bu tür bilgiyi diğer yanıltıcı içeriklerden ayıran temel özellik, dezenformasyonun “*tesadüfen değil, kasıtlı olarak yanıltıcı bilgi*” içermesidir. Bu bağlamda dezenformasyon, belirli bir çıkar amacıyla ve gerçek olmadığı bilindiğı halde sistematik biçimde paylaşılan bir bilgi türü olarak değerlendirilebilir. Oxford English Dictionary (2020)’nin tanımına göre dezenformasyon, genellikle bir hükümet ya da onun temsilcileri tarafından, hedeflenen bir grup veya medya üzerinden, politikaları ya da kamuoyu görüşlerini etkilemek amacıyla kasıtlı olarak yanlış bilgi yayılması anlamına gelmektedir. Bu süreç, kara propaganda olarak da adlandırılmakta ve bilginin manipülatif amaçlarla nasıl kullanılabileceğini göstermektedir.

Bireylerin gün boyunca maruz kaldığı yoğun iletişim akışı, doğru bilgiye erişim ve bu bilginin kullanımı üzerindeki olasılıkları azaltarak karar verme süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu durum, özellikle sosyal medyanın bilgi dağıtma gücünü göz ardı edilemez bir hale getirmektedir.. Ilgın (2021, s. 307)’a göre, haberin doğruluğunu teyit etmek, oldukça karmaşık araştırma süreçlerini gerektiren bir konudur. Bu bağlamda, dezenformasyonun önlenmesi için haber doğrulama platformlarını aktif bir şekilde takip etmek veya şüpheli haberlerin incelenmesi adına bu platformlara bildirimde bulunmak, önemli ve etkili bir çözüm yolu olarak öne çıkmaktadır. Keller (2021)’e göre, dezenformasyonla mücadele kapsamında yapılan hukuki düzenlemeler üç ana başlıkta ele alınabilir: (1) içerik odaklı düzenlemeler, (2) dezenformasyon amacıyla kişisel verilerin toplanması, işlenmesi ve kullanılmasına yönelik düzenlemeler ve (3) dijital platformların

faaliyetlerini düzenlemeyi hedefleyen düzenlemeler. İçeriğe yönelik zenlemeler, hem bireyleri hem de sosyal medya platformlarını kapsamaktadır. Bu platformlar, içeriklerin denetlenmesi ve gerekli durumlarda yasal zenlemelere uygun olarak kaldırılması gibi sorumluluklar taşımaktadır. Örneğin, Etiyopya’da 1185/2020 sayılı Bildirge, dezenformasyon veya nefret söylemi yayan kişilere hapis cezası öngörmektedir. Benzer zenlemeler Malezya, Kamboçya ve Kenya gibi ülkelerde de kabul edilmiştir (Keller, 2021, s. 497).

Avrupa Komisyonu, 2018 yılında dezenformasyonla mücadele amacıyla bir eylem planı hazırlayarak, sahte haberlerin kamuoyuna zarar vermesini önlemek için tüm ye ülkelere belirli sorumluluklar yüklemiştir. Bu doğrultuda Almanya, sosyal medyada sahte haberlerin yayılmasını engellemek için yasal zenlemeler yapmış ve yanıltıcı içerikleri kaldırmayan sosyal medya platformlarına yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (mleki & Başol, 2019, s. 58). Türkiye de dezenformasyonla mücadele konusunda çeşitli adımlar atmıştır. 2022 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi kurulmuş, ayrıca 5187 sayılı Basın Kanunu, internet ve sosyal medyayı da kapsayacak şekilde genişletilerek dezenformasyonla daha etkin mücadeleye olanak sağlanmıştır. Durach ve diğerlerine (2020, s. 5) göre, dezenformasyona karşı alınabilecek önlemler dört temel başlıkta incelenebilir: (1) z-denetim, yani sosyal medya platformlarının gönüllü olarak gerçekleştirdiği eylemler; (2) ortak zenleme, AB ve ulusal düzeydeki yetkililer ile sosyal medya platformları, medya kuruluşları, araştırmacılar ve diğer paydaşlar arasında iş birliğine dayalı çerçeveler; (3) doğrudan zenleme, yani yasal tedbirler ve yaptırımlar; (4) izleyici merkezli çözümler, bilgi doğrulama süreçlerini destekleyen ve medya okuryazarlığını artırmayı hedefleyen yaklaşımlar. Bu dört başlık, dezenformasyonla mücadelede farklı aktörlerin ve yöntemlerin önemini ortaya koymaktadır.

Marique ve Strowel (2019, s. 392)’e göre, dezenformasyonla mücadele, medya, sivil toplum kuruluşları ve eğitim gibi üç temel kurumun iş birliği ile daha etkili hale getirilebilir. Medyanın kendi içinde etik kodlar oluşturması, özdenetim mekanizmalarını güçlendirmesi ve tık odaklı habercilikten kaçınması bu mücadelenin önemli bir parçasıdır. Ancak dezenformasyon, halkın medyaya olan güvenini zedeleyerek kamusal tartışmalardan uzaklaşmasına da neden olabilmektedir. Bu nedenle, doğru ve tarafsız bilginin dolaşıma sokulması, medya güvenilirliğini artırmaya yönelik önlemlerin

alınması, dezenformasyonun etkisini azaltmak adına Bu bağlamda, doğru ve tarafsız bilginin yaygınlaştırılması ile halkın medyaya olan güvenini yeniden arttırmaya yönelik önlemlerin alınması, dezenformasyonun etkisini azaltmada kritik bir rol oynamaktadır.

İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, afet döneminde de düzenli olarak dezenformasyon bültenleri yayınlayarak bu süreçte ortaya çıkan dezenformasyon faaliyetlerini tespit etmeye ve kamuoyuyla paylaşmaya devam etmiştir. Türkiye’de meydana gelen büyük deprem felaketinin ardından, ağırlıklı olarak sosyal medya kaynaklı olmak üzere pek çok dezenformasyon örneği tespit edilmiştir. Bu yanıltıcı içeriklerin incelenmesi, organize bir biçimde belirli söylemler üretildiğini ve bazı hedeflerin özellikle hedef alındığını göstermektedir. İletişim Başkanlığı tarafından 6-20 Şubat 2023 tarihlerini kapsayan bültende toplamda 110 yalan haber örneğine yer verilmiş olup, bu çalışmalar afet sonrası dezenformasyon faaliyetlerinin belirli amaçlar doğrultusunda yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. 18 Ekim 2022 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7418 Sayılı “Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,” özellikle “dezenformasyon yasası” olarak bilinen 29. maddesiyle geniş çapta tartışmalara yol açmıştır. Dezenformasyona karşı alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler, ülkede siyasi tartışmaların merkezine oturmuş ve çözüm önerileri genellikle tartışmalı hukuki adımlarla sınırlı kalmıştır. Bu durum, düzenlemelerin sansür olarak algılanmasına yol açarak endişe ve dirençle karşılaşmasına neden olmuştur. Ayrıca, bu yaklaşım, hem yasa yapıcıların hem de kullanıcıların platformların hakimiyet biçimleri ve algoritmik sansür gibi kamusal tartışmaları kısıtlayan faktörleri göz ardı etmesine sebebiyet verebilmektedir (Karpinnen, 2019, s. 68).

Dezenformasyonla mücadele politikalarının hazırlanmasında, bu politikaların hem etkili olması hem de demokratik değerleri ve bireysel hakları koruması büyük önem taşımaktadır. Bireyler üzerinde sert yaptırımlar uygulanması, kullanıcılar ve gazeteciler arasında otosansür eğilimini artırabilirken, sosyal medya platformlarına yönelik ağır kamu yaptırımları, bu platformların ifade özgürlüğünü kısıtlama riskini de beraberinde getirebilir. Türkiye’deki dijital medya ortamının kutuplaşmış yapısı ve medyanın parçalanmışlığı düşünüldüğünde, bu riskler daha da önemli bir hale gelmektedir. Bu nedenle, dezenformasyonla mücadele politikaları geliştirilirken, demokratik değerlerin ve ifade özgürlüğünün korunmasını sağlayacak, farklı paydaşların katılımını içeren dengeli ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmelidir (EDAM, 2023). Dezenformasyonla mücadele

konusunda nispeten ilerleme kaydeden Avrupa ülkelerine kıyasla, Türkiye'nin daha çok yasal önlemlere ağırlık verdiği gözlemlenmektedir. Oysa, çeşitli ülkelerde uygulanan ve medya okuryazarlığı ile özdenetimi temel alan alternatif yaklaşımlar, hem dezenformasyonla mücadelede hem de ifade özgürlüğü üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasında daha etkili bir çözüm yolu sunmaktadır.

Yanlış, yanıltıcı ya da kasıtlı olarak yanlış bilgiye yönelik cezai yaptırımlar, dezenformasyonu ortadan kaldırmada tek başına yeterli olmayabilir. Dezenformasyonu etkisiz hale getirmenin en etkili yolu, doğru, tarafsız ve güvenilir haber kaynaklarının yaygınlaştırılmasıdır. Bunu sağlamak için etik değerleri esas alan ve güvenilirliği ön planda tutan bir medya anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. Sosyal medyada yayılan dezenformasyon ve manipülasyonla mücadele hem devletlerin hem de kurumların öncelikli gündeminde yer almaktadır. Avrupa Parlamentosu, dijital platformlarda yayılan sahte haberlere karşı 2018 yılında kapsamlı bir politika oluşturmuş ve bireylerin bilinç düzeyini artırmak amacıyla dijital okuryazarlık projelerini hayata geçirmiştir. Dezenformasyonla mücadelenin en önemli unsurlarından biri eğitimidir. Bu doğrultuda, medya ve dijital okuryazarlık eğitimlerinin her yaş grubuna hitap edecek şekilde müfredata dahil edilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Hem öğrenciler hem de yetişkinler için düzenlenmesi gereken bu eğitimlerin, teknolojik gelişmelerle uyumlu olacak şekilde sürekli güncellenmesi büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda medya okuryazarlığına ve bireylerin öz denetim becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi, dezenformasyonun etkisini azaltmada etkili bir adım olacaktır. İçeriğe yönelik cezai yaptırımlar, bu bağlamda yalnızca son çare olarak ve büyük bir titizlikle uygulanması gereken yöntemler arasında yer almaktadır.

1.6 Afet Haberciliğinde Etik Değerler

Gazetecilik etik ilkeleri, doğru, güvenilir ve insani değerlere saygılı habercilik yapılmasını sağlamak için meslek kuruluşları tarafından belirlenen kurallardır. Bu ilkeler, gerçeği aramayı, kamu yararını gözetmeyi, özel hayatın gizliliğine saygı göstermeyi ve nefret söyleminden kaçınmayı teşvik etmektedir. Ayrıca, kadınların ve çocukların doğru temsilinden, haber kaynaklarıyla ilişkilerde şeffaflığa kadar gazetecilerin mesleki standartlarını belirlemektedir. Amaç, gazetecilerin ahlaki ikilemler karşısında doğru kararlar alarak topluma duyarlı ve sorumlu bir şekilde haber yapmasını sağlamaktır

(Saygın, 2024). Gazetecilik etik ilkelerini şekillendiren pek çok evrensel referans metin bulunmaktadır (Zran, 2021, s. 143). Bu metinler arasında, *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi* önemli bir yer tutar ve gazetecilik etik ilkelerinin evrensel niteliğini güçlendiren temel belgelerden biridir. Beyannamenin 19. maddesi, ifade özgürlüğüyle doğrudan ilişkilidir ve şu ifadeleri içermektedir: “*Herkesin fikir ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır; bu hak, fikirlerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları gözetilmeksizin bilgi ve görüşleri her yoldan aramak, almak ve yaymak özgürlüğünü kapsar*” (Aybay, 2016, s. 17-18). Bu madde, gazetecilik etik ilkelerinin temelini oluşturan ifade özgürlüğünün evrensel bir hak olduğunu vurgulamaktadır.

Haber medyasının temel kamusal sorumluluğu, yurttaşları ülkenin kamusal meseleleri hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir. Gazetecilik etik ilkeleri, kamu yararını ön planda tutmayı ve gazetecilerin topluma karşı sorumlu olduklarını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, depremlerden önce yapılan deprem odaklı yayıncılık, topluma hizmet etmenin önemli bir örneğidir. Afetlerin ardından ortaya çıkan kriz ve kaos ortamında en belirgin sorunlardan biri iletişim aksaklıklarıdır (Baechler, 2018). Medya, afetler sırasında toplum ve hükümet için en önemli bilgi kaynaklarından biri olup, tehlikelerle ilgili algıları ve tepkileri büyük ölçüde şekillendirebilmektedir (Rodriguez, Diaz, Santos & Aguirre, 2007). Ancak medyanın afet iletişimindeki rolü, mesajların genellikle tek bir kaynaktan geniş kitlelere ulaştırılmasıyla sınırlı kalmakta ve izleyici katılımı için yeterli fırsat sunamamaktadır (Houston et al., 2014).

Afet, acil durum, çatışma veya kriz ortamlarında yardım çalışanlarının uyması gereken etik ilkeler ve davranış kurallarına ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların ilki, 1994 yılında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (ICRC) tarafından insani yardım kuruluşları için geliştirilen davranış kurallarıdır. Bu kuralların temel ilkelerinden biri, afet durumlarında medya yönetimi veya içeriği konusunda insani zaruriyetin öncelikli olduğunu vurgulamakta ve hiçbir amacın insan acısını azaltma hedefinden daha önemli olmadığını belirtmektedir (ICRC, 1994). Geleneksel medyaya yönelik etik ilkeler ve davranış kuralları, medyanın değişen yapısı ve genişleyen sınırlarıyla birlikte yeniden ele alınmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun (IFJ) hazırladığı *Gazetecilik Davranışlarına Dair İlkeler Beyannamesi*, gazetecilik mesleğinde uyulması gereken standartlara ışık tutmaktadır. Beyanname; doğru bilgiye erişim, temel bilgilerin saklanmaması, haber toplamada dürüst

yöntemlerin kullanılması ve mesleki gizlilik ilkesinin korunması gibi konulara vurgu yapmaktadır. Ayrıca, ayrımcılıktan uzak durulması, iftira ve rüşvet gibi mesleki hatalardan kaçınılması gerektiğini de önemle belirtmektedir (IFJ, 2019).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin (TGC) *Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*, gazetecilerin doğru davranış kurallarını belirlemektedir. Bildirgede, bireylerin görüntülerinin, kamuya açık bir alanda veya kamusal kimlik taşımadıkları durumlarda, kamu yararı olmadığı sürece izinsiz çekilmemesi ve kullanılmaması gerektiği vurgulanır. Ayrıca, gazetecilerin haber içeriklerinde yönlendirme, yanıltma, gerçeği çarpıtma ve zan altında bırakma gibi eylemlerden uzak durması gerektiği ifade edilmektedir. Kamu yararı kavramının öncelikli olduğu bildirgede, görüntü, ses ve kayıtların sahibinin izni olmaksızın yalnızca belirgin bir kamu yararı durumunda kullanılabileceği belirtilmektedir. Şok halindeki kişilerle ilgili habercilikte ise gazetecilerin insani davranması, gizliliği gözetmesi ve duygu sömürsünden kaçınması gerektiği önemle vurgulanmaktadır (TGC, 2023).

Profesyonel Gazeteciler Birliği (Society of Professional Journalists), gazetecilik etik ilkelerini dört temel unsurda toplamıştır. Buna göre, gazeteciler haber yaparken gerçeği aramalı, habere konu olan kişilere zarar vermekten kaçınmalı, siyasi ve ticari bağımsızlıklarını korumalı ve ürettikleri haberlerin sorumluluğunu üstlenmelidir (Mellinger, 2020, s. 11). *Etik Gazetecilik Ağı (Ethical Journalism Network)*, dünya genelindeki gazetecilik etik ilkelerini beş temel başlıkta toplamaktadır: doğruluk, bağımsızlık, tarafsızlık, insanilik ve hesap verilebilirlik. “Doğruluk” ilkesi, haberlerdeki tüm bilgilerin doğrulanabilir ve gerçeğe uygun olmasını, hiçbir şekilde çarpıtılmamasını vurgulamaktadır. “Bağımsızlık” ilkesi, gazetecilerin mesleklerini icra ederken siyasi ya da ticari güçlerden etkilenmemelerini gerektirir. “Tarafsızlık” ilkesi, haber ile yorumun objektif bir şekilde ayrılmasını önemsemektedir. “İnsanilik” ilkesi, gazetecilerin sorumlu davranarak insanlara zarar vermekten kaçınmalarını ve habere konu olan kişilerin itibarını korumalarını ifade etmektedir. Son olarak, “hesap verilebilirlik” ilkesi, haberlerin sorumluluğunu üstlenmeyi ve yanlış bir durum olduğunda bunu düzeltmeyi zorunlu kılmaktadır (Saygın, 2024, s. 465).

RTÜK'ün *Yayın İlkeleri Rehberi*'nde (2014), “Afet, Savaş, Terör ve Kriz Durumları” başlığı altında, bu tür durumlarda habercilere yönelik önemli tavsiyeler sunulmuştur. Rehberde özellikle, kan, kesik vücut parçaları, yaralanma veya ceset

görüntülerinin ekrana getirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. *Suriye Medya İttifakı Etik Sözleşmesi*'nde, mağdurların (ölü veya yaralıların) onurunu ve kutsallığını zedeleyebilecek resim ve videoların yayınlanmaması gerektiği belirtilmektedir (Suriye Medya İttifakı Etik Sözleşmesi, 2023). Benzer şekilde, *Agence France Presse* (AFP) etik ilkelerinde insani krizler kapsamında “zararı en aza indirme” ilkesine dikkat çekmiş ve travmatik olaylar yaşayan bireylerle röportaj yapılırken hassasiyet ve şefkat gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, medyanın birçok kişi için ek bir stres kaynağı olabileceği ifade edilmiş ve kişilerin gönüllü olmadıkları sürece özel acılarına müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmiştir (AFP, 2023).

Felaket haberlerinde etik ilkelerin gözetilmesi, hem gazetecilik mesleğinin itibarını korumak hem de toplumu doğru bilgilendirmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Medya, bu tür haberlerde yalnızca reyting odaklı bir yaklaşım sergilemek yerine, toplumsal sorumluluğunun bilincinde hareket etmelidir. Etik değerlere bağlı bir habercilik, felaketlerin olumsuz etkilerini hafifletmeye, toplumsal dayanışmayı artırmaya ve toplumun geleceğe daha umutla bakmasına katkı sağlayabilir.

1.6.1 Doğruluk ve Tarafsızlık

Medyanın etik değerler çerçevesinde hareket edebilmesi, toplumun yaşamını etkileyen önemli olayların doğru ve tam bir şekilde haberleştirilmesine bağlıdır (Çaplı, 2002, s. 88). Bu nedenle, haberler derinlemesine araştırmaya dayanmalı, çarpıtmalardan kaçınılmalı ve tarafsız bir bakış açısıyla sunulmalıdır. Ayrıca, haberlerde kullanılan kaynakların güvenilir olması ve tüm tarafların görüşlerine eşit şekilde yer verilmesi temel bir gerekliliktir (Demir, 2006, s. 61). Gazetecilik ilkeleri, halkın doğru bilgiye erişim ve gerçekleri öğrenme hakkını temel alarak, doğruluğu teyit edilmemiş bilgilerin yayınlanmaması gerektiğini vurgulamaktadır (Basın Konseyi, 2023). Bu ilkeler, habercilikte doğrulama sürecinin asla ihmal edilmemesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir.

Basın İlan Kurumu'nun *Basın Ahlak Esasları*'nda, doğruluğu şüpheli olan ve gazetecilik araçlarıyla araştırılabilen haberlerin, doğrulama yapılmadan ve gerçekliği kesinleşmeden yayımlanmasının uygun olmadığı vurgulanmaktadır (Basın İlan Kurumu, 2023). Doğal afetler, depremler ve kriz anlarında doğru bilginin hızlıca paylaşılması

hayati önem taşımaktadır. Bu süreçte, insanlar genellikle yardım amacıyla bilgi paylaşabilmektedirler. Ancak teyit edilmeyen bilgiler, kaygı ve paniği artırabilmekte, yanlış yönlendirmelere yol açabilmekte ve kaynakların verimli kullanımını olumsuz etkileyebilmektedir. Afet, felaket veya kriz dönemlerinde güvenilir bilgiye ulaşmak, hayati bir gerekliliktir.

Doğru ve sorumlu habercilik, yalnızca bir felaketin meydana geldiği anla sınırlı kalmayıp, bu olayın sonrasındaki gelişmeleri de titizlikle takip etmeyi gerektirmektedir. Deprem yarattığı fiziksel ve psikolojik etkiler, kurtarma operasyonlarının seyri, yaralıların sağlık durumu, barınma ihtiyaçlarının karşılanması ve yardım faaliyetlerinin organizasyonu gibi hayati konularda sürekli, doğru ve güvenilir bilgi akışı sağlamak, toplumun olayın boyutlarını anlamasına, krizle başa çıkmasına ve dayanışma ruhunu korumasına büyük katkı sunmaktadır. Bu süreçte medyanın sorumluluk bilinciyle hareket etmesi, hem toplumun doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmasını sağlar hem de mevcut kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasına olanak tanımaktadır.

Afet durumlarında doğru bilginin tek bir merkezden paylaşılması, halkın doğru bilgilendirilmesi, bilgi kirliliğinin önlenmesi ve kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, AFAD'ın sosyal medya hesaplarını aktif şekilde kullanması, afet yönetiminde etkili iletişim sağlanması adına kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin, AFAD'ın deprem sonrası resmi Twitter ve Instagram hesapları üzerinden yaptığı paylaşımlarda, iletişim altyapısının korunması için internet tabanlı uygulamaların veya SMS kullanımının tercih edilmesi gerektiği, hasarlı binalardan uzak durulması, acil durum araçlarının geçişini kolaylaştırmak için yolların boş bırakılması gibi önemli uyarılara yer verilmiştir. Ayrıca, sosyal medyada ortaya çıkabilecek dezenformasyon içeriklerine karşı vatandaşların dikkatli olması, doğru bilgiye ulaşmak için resmi kaynakların takip edilmesi gerektiği vurgulanmış ve deprem bölgesine yardım etmek isteyenlerin hangi tür yardımları nasıl gönderebileceği konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

Tarafsızlık, haberciliğin temel ilkelerinden biri olup, haberi hazırlarken veya sunarken her türlü ideolojik ve siyasi etkiden bağımsız kalmayı ve herhangi bir etnik gruba ayrıcalıklı davranmamayı gerektirmektedir (Ward, 2010, s. 296). Bununla birlikte, tarafsızlık ilkesine uygun olarak haberlerde tüm kurumlara ve siyasi gruplara adil bir şekilde yaklaşılması, farklı görüşlerin eşit şekilde temsil edilmesini zorunlu kılmaktadır

(Hackett, 2006, s. 8). Gazeteci, bir olayı aktarırken tarafların her birinden bilgi almalı ve tüm görüşlere eşit mesafede durarak tarafsızlık ilkesine bağlı kalmalıdır.

Tarafsız habercilik, toplumu doğru bilgilendirmek, güvenilirlik sağlamak ve olayları objektif bir şekilde aktararak toplumsal düzeni korumak açısından büyük bir öneme sahiptir. Habercilikte tarafsızlık, bilgilerin doğru ve nesnel bir şekilde sunulmasını, kişisel yorum veya yönlendirmelerle değiştirilmemesini gerektirir. Bu yaklaşım, özellikle kriz anlarında toplumun paniğe kapılmasını önlemekte ve sağduyulu bir şekilde hareket etmesine katkı sağlamaktadır. Tarafsız bir gazeteci, olayın boyutunu, etkilerini ve gerekli önlemleri sadece güvenilir ve teyit edilmiş bilgiler ışığında kamuoyuna sunmalıdır. Korku uyandıracak abartılardan, dikkat çekmek için kullanılan sansasyonel başlıklardan veya spekülasyona dayalı açıklamalardan özenle uzak durmalıdır. Bu sayede halk hem durumun ciddiyetini fark etmekte hem de korkuya kapılmadan bilinçli hareket etmektedir. Bilginin çarpıtıldığı, gerçeklerin manipüle edildiği bir habercilik anlayışı ise toplumda korku, kaos ve güvensizlik ortamı yaratabilir.

Tarafsızlık, medya kuruluşu sahibinin mali durumu ve diğer iş faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir. Ancak tarafsızlık (nesnellik, objektiflik) olgusuna yaklaşmak, iyi eğitilmiş, kültürlü ve dürüst bir muhabirin katkılarıyla mümkün olmaktadır. Haber üretiminde önyargılardan kaçınmak, gerçekleri belgelerle desteklemek duygusal yorumlardan uzak durmak, politik veya ekonomik görüşler eklememek gibi ilkeler izlenmelidir (Girgin, 1998, s. 23). Tarafsızlık ilkesine yaklaşmak için, haberde konuya dair tüm bilgiler aktarılmalı, tartışmalı konularda farklı görüşler sunulmalı ve gerçekliği kanıtlanan açıklamalara yer verilmelidir. Ayrıca, haber kaynağından alıntılar yapılmalı ve haberde mümkün olduğunca somut verilere yer verilmelidir (Zeytinli, 1997, s. 1102). *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti*'nin "*Gazetecinin temel Görevleri*" ilkeleri çerçevesinde, gazeteci halkın bilgi edinme hakkını gözeterek haber, yorum ve eleştiri özgürlüğünü kullanırken, her durumda gerçekleri saptırmadan doğru bir şekilde aktarmakla yükümlüdür. Ayrıca bilgiye erişim sırasında ve sosyal medyada kimlik gizleme gibi yanıltıcı yöntemlerden kaçınılmalıdır (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2025).

Siyasal iletişim çerçevesinde "Dördüncü Güç" kavramı, özgürlük, objektiflik ve tarafsızlık gibi önemli ilkeleri bünyesinde barındırmaktadır. Toplumun bilgiye erişimi ve alınan kararlarda etkili olabilmesi için medyada yer alan her türlü içeriğin tarafsız bir şekilde sunulması gerektiği savunulmaktadır. Özellikle çoğulcu liberal sistemde,

haberlerin tarafsızlık ve objektiflik doğrultusunda sunulması önemlidir. “Tarafsızlık” ilkesi, habercilik etiği kapsamında, haberi üretenlerin özdenetimine dayalı olarak uygulanmaktadır (Kılıçaslan, 2020, s. 2453). Gazetecilikte objektiflik ilkesi, gazetecinin mesleğini icra ederken uyması gereken temel etik ilkelerden biridir. Bu ilke, tarafsızlıkla doğrudan bağlantılıdır ve haberin yorumlardan arındırılarak gerçeğe dayalı şekilde sunulmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda, objektiflik, gazetecinin okuyucuyu duygusal olarak yönlendirebilecek ya da manipüle edebilecek eğilimlerden kaçınmasını zorunlu kılmaktadır. Haberciliğin temel etik değerlerinden olan bu yaklaşım, okurun doğru bilgiye ulaşmasını ve olayları olduğu gibi değerlendirmesini sağlamaktadır (Dastan, 2021, s. 41).

Gazeteciliğin temel taşlarından olan “tarafsızlık” ve “objektiflik” ilkeleri, gazeteciler ve okurlar arasında karşılıklı güvene dayalı bir ilişki kurmak ve bu güveni sürdürmeyi amaçlayan prensiplerdir. Etik değerler ise, gazetecilerin özgür çalışma ortamlarında karşılaştıkları dış baskılara karşı hem mesleklerini hem de itibarlarını korumak, aynı zamanda kamu güvenini kazanmak için benimsedikleri kurallar bütünüdür (Alemdar, 1999, s. 253). Günümüzde gazetecilikte objektiflik kavramı eski önemini yitirmeye başlamıştır. Başlangıçta benimsenen “gerçekliğin yorumsuz aktarılması” yaklaşımı, uygulamadaki zorluklar nedeniyle terk edilmektedir. Artık haber programlarında yorum ve analizler, ayrı bölümler yerine doğrudan haber sunumlarının içine entegre edilmiştir (Dastan, 2021, s. 43).

Afet haberciliğinde tarafsızlık medyanın temel ilkelerindendir. Özellikle deprem gibi hassas konularda objektif ve tarafsız olmak son derece önem taşımaktadır. Kriz durumlarında tarafsız habercilik, bilginin olduğu gibi ve kişisel yorum ve manipüle edilmeden aktarılmasını gerektirir. Tarafsızlıktan uzak bir habercilik, toplumun yanlış bilgilendirilmesine, kaos ve gereksiz panik ortamının oluşumuna yol açabilmektedir. Depremle ilgili haberlerde gerçeklerin çarpıtılması, olayları abartılı şekilde ifade etmek bireylerin korkuya kapılmasına ve yaşananları sağlıklı şekilde değerlendirememesine neden olabilmektedir. Gazetecinin tarafsızlığı, olayın boyutunu, etkilerini ve alınacak önlemleri sadece teyit edilmiş ve güvenilir bilgilere dayanarak kamuoyuna sunmayı gerekli kılmaktadır. Sonuç olarak durumun ciddiyeti toplum tarafından fark edilir ve bilinçli şekilde hareket edilir. Aynı zamanda tarafsız habercilik bilgi kirliliğini engelleyerek insanların sağlıklı ve doğru kararlar almasına olanak tanımaktadır. Bu

nedenle habercilik etik ilkelerinde tarafsızlığa bağlı kalmak, kamu yararını gözetten bir mesleki zorunluluktur.

1.6.2. Hassas Durumlar ve Mağdurların Mahremiyetine Saygı

Sosyal bilimlerde mahremiyet tanımları, bireylerin, herhangi bir dış müdahale veya denetim olmaksızın kendi hayatlarını kontrol edebilmeleri üzerine odaklanmaktadır (Laudon, 2005). Bu, bireylerin kendilerini başkalarının gözetimi olmadan yönetebilme durumunu vurgulayan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Westin (1968), mahremiyeti, bireyin kişisel hayatına dair bilgileri ne zaman, hangi koşullarda ve ne ölçüde başkalarıyla paylaşacağına karar verme hakkı olarak tanımlamaktadır. Altman (1976), mahremiyeti, bireyin kendisi veya grubuna erişmeye çalışanlara karşı uyguladığı seçici kontrol olarak tanımlamaktadır. Bu kontrol, kişinin diğer insanlarla iletişim kurma zamanını ve kiminle bu iletişimi kuracağına karar verme yeteneğidir. Başka bir deyişle, mahremiyet, bireyin kendi sınırlarını yönetme sürecidir (Petronio, 2008). Mahremiyet, bireyin kişisel bilgilerini yönetme ve bu bilgilerin kimlerle paylaşılacağına karar verme yeteneği olarak da tanımlanmıştır (Stone vd., 1983; Elgesem, 1996). Bu tanımlar ışığında, mahremiyet hakkı, bireyin kişisel verilerinin ne zaman ne şekilde ve ne miktarda paylaşılacağı konusunda tam bir denetim sahibi olarak, bilgilerini seçici bir biçimde paylaşma hakkı olarak ifade edilebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda toplumun mahremiyetine dair en açık düzenleme, özel hayatın gizliliğini temel alan 20. maddede yer almaktadır. Bu madde, herkesin özel hayatına saygı gösterilmesi gerektiğini, kişisel bilgi ve verilerinin korunmasını talep edebileceğini ve dilediğinde bu verilerin silinmesini isteyebileceğini belirtmektedir. Ayrıca, Anayasa'nın 22. maddesi, bireylerin haberleşme özgürlüğüne sahip olduğunu ve bu iletişimin gizliliğinin temel bir ilke olarak korunduğunu vurgulamaktadır. Geleneksel medyada yaşanan etik sorunlar devam ederken, sosyal medyanın hayatın merkezine yerleşmesiyle birlikte bu alanda da benzer tartışmalar ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2015). Sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, paylaşılan sözlü ve görsel içeriklerin özel hayatın gizliliğini ihlal etmesi ve kişisel verilerin korunması gibi etik meseleler gündeme gelmiştir.

Afetlerin neden olduğu can ve mal kayıplarının yanı sıra fiziksel ve ruhsal etkiler, yalnızca afeti birebir yaşayanlarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda onların aileleri, yakın çevreleri, afet ve acil durum çalışanları ve hatta olayı sadece medyadan takip eden kişiler üzerinde de görülebilmektedir. Bu durum, afet, acil durum ve kriz süreçlerinde medyanın ne denli etkili bir rol oynadığını açıkça göstermektedir (İPKB, 2018). Geleneksel ve sosyal medyanın afet ve acil durumlar sırasında karşılaşılan en büyük dezavantajlarından biri, afet bölgesindeki travmatik olayların ve görüntülerin herhangi bir filtreleme veya etkileri değerlendirilmeden doğrudan toplumla paylaşılmasıdır. Bu tür içerikler, yalnızca afeti birebir yaşayanları değil, olayı uzaktan takip eden insanları da psikolojik olarak etkileyebilmekte ve günlük yaşam düzenlerini bozabilmektedir (IASC, 2007). *Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi* (ICRC), afetten etkilenen bireylerin umutsuz ve çaresiz birer nesne gibi topluma sunulmaması gerektiğini vurgulamaktadır (ICRC, 2016). Bu bakış açısı, afet görüntülerinin paylaşımını ve etik boyutlarını tartışmaya açmıştır. Özellikle afet sonrası gerçekleştirilen kurtarma ve yardım çalışmalarında sıkça karşılaşılan bu tür görüntüler, afetzedeleri mağdur ve güçsüz göstererek, müdahale süreçlerinin hak temelli bir yaklaşımdan sapmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, afet ve acil durumlarla ilgili tüm kurum ve kuruluşların, afetin her aşamasında gerçekleştirdikleri faaliyetleri insan onurunu gözeterek yürütmeleri büyük önem taşımaktadır. Afet haberlerinde en temel değerlerden biri, insan haysiyetini korumaktır. İnsani habercilik anlayışı doğrultusunda, bu ilkenin haberin her aşamasında gözetilmesi gerekmektedir. Örneğin, enkaz altındaki kişilerin görüntülerinin ayrıntılı şekilde paylaşılmasından kaçınılmalıdır. Afet haberleri, reyting veya tiraj kaygısıyla ticari bir malzeme haline getirilmemeli, habercilik etik çerçevede yürütülmelidir. Bu doğrultuda, sansasyonel içeriklerden, toplumda panik, korku ve endişe uyandıracak ifadelerden kaçınılması büyük önem taşımaktadır (Medya Okuryazarlığı Derneği, 2023).

Haberlerde ele alınan dezavantajlı gruplar arasında en hassas kesimlerden biri çocuklardır. Medyada çocukların nasıl temsil edildiğine dair araştırmalar, onların genellikle masum ve savunmasız olarak görüldüğünü ve bu nedenle haberlerde duygusal etkiyi artırmak için bir araç haline getirildiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, çocukları haberin öznesi olmaktan çıkarıp bir nesne haline getirmekte ve olağanüstü durumlarda onları çoğunlukla “kurban, mağdur veya acınacak halde” yansıtılmalarına neden olmaktadır (Koman, 2018). Benzer şekilde, Alankuş (2012) afet gibi kriz ortamlarında çocukların “savunmasız, mağdur ve korunmaya muhtaç” bireyler olarak temsil edildiğini

belirtmektedir. Olağanüstü durumlarda, çocukların fotoğraflarının haberlerde yer alması, önemli etik sorunlar doğurmaktadır. Özellikle enkaz altındaki veya enkazdan çıkarılan çocukların görüntülerinin paylaşılması ve bunların küresel çapta yayılması, gazetecilik ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Kriz süreçlerinde çocukların haklarının ihlal edilmemesi gerektiği göz önünde bulundurulmalı ve onların gelecekteki yaşam hakları da dikkate alınarak, bu tür içeriklerin paylaşılmasında büyük bir özen gösterilmelidir.

“Yeni Marmara gazetesi” (Yeni Marmara Gazetesi, 2023) isimli internet sitesinde yapılan haberde yer alan görselde bir çocuğun enkaz altında kaldığı dramatik bir sahne yer almakta ve haber başlığında da kurtarılamadığı belirtilmektedir. Haber içeriği incelendiğinde, bir çocuğun enkaz altındaki görüntüsünün doğrudan paylaşılması, etik tartışmalara yol açmaktadır. *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* ve basın etik kuralları, çocukların kimliklerinin ifşa edilmemesi ve mahremiyet haklarının korunmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu tür haberlerde dramatik görüntüler sıkça kullanılmakta ve kamuoyunun ilgisini çekmek adına etik sınırlar zorlanmaktadır. Çocuk hakları, mahremiyet, psikolojik etkiler ve sansasyonelleştirme gibi açılardan değerlendirildiğinde, görselin etik kurallar çerçevesinde yayınlanmasının sakıncalı olduğu söylenebilir. Etik habercilik, mağdurları koruyarak ve insan onurunu gözeterek kamuoyunu bilgilendirmeyi amaçlamalıdır.

Görsel 1.1

Enkaz Altındaki Çocuk Fotoğrafının Paylaşımı

Kaynak: Yeni Marmara Gazetesi, 2023

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ) tarafından belirlenen ilkelere göre, çocukların özel bilgilerine yalnızca kamusal bir fayda sağlanmadığı sürece müdahale

edilmemeli ve mahremiyetlerine saygı gösterilmelidir. Çocukları konu alan haberlerde, içeriklerin potansiyel zararlarını en aza indirmek, sansasyonel ve kalıplaşmış dil kullanımından kaçınmak ve çocukların kendilerini ifade etme haklarına saygı göstermek gerekmektedir (Save the Children, 2020). Ayrıca, *UNICEF*, çocukların onurlu bir şekilde yaşam haklarının korunması gerektiğine ve çocukları içeren haberlerde, onların görüşlerine yer verilmesi ile zararlı etkilerden korunması gerektiğine dikkat çekmektedir (UNICEF, 2020). Gezgin (2002)'e göre, felaket dönemlerinde görsellerin kamusal fayda taşıyıp taşımadığı dikkate alınmalı ve fotoğrafların yayınlanması bu ölçüte göre değerlendirilmelidir. Caalder ve Garret (1998)'e göre ise haber fotoğraflarının temel amacı, olayın özünü yansıtmak ve halkın yaşananlara dair şüphelerini gidermektir. Bu bağlamda, çocukları içeren haberlerde kullanılan görsellerin yalnızca bilgilendirme amacıyla seçilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak medyada yaygın olarak görülen eğilim, çocuk fotoğraflarının izleyicinin duygularını manipüle etmek ve reyting kaygısıyla bir araç haline getirilmesi yönündedir. Haley (2020), bireylerin rızası olmadan paylaşılan çocuk haberlerinin, dijital ortamda kalıcı bir iz bırakarak çocuklar için ciddi bir sorun teşkil ettiğini belirtmektedir. Nalbantoğlu (2018) de bu konuya vurgu yaparak, afet dönemlerinde çocuklara ait görsel ve içeriklerin internet ortamında yayılmasının geri dönüşü mümkün olmayan sorunlara yol açabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, olağanüstü durumlarda çocuklarla ilgili haber ve görseller etik kurallar çerçevesinde değerlendirilerek, yalnızca bilgilendirme amacıyla ve hassasiyet gözetilerek hazırlanmalıdır.

Afetlerde görev alan insani yardım kuruluşlarının ortak vurguladığı en temel ilke, insan onurunun korunmasıdır. Gerçekleştirilen tüm çalışmalarda bireylerin itibarına saygı gösterilmesi ve onurlu bir yaşam hakkına sahip olduklarının gözetilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda, bireyleri küçük düşüren, onurlarını zedeleyen ya da böyle hissettirebilecek her türlü tutum ve uygulamadan kaçınılması gerektiği vurgulanmaktadır (EMA, 2013). *Türkiye Gazeteciler Cemiyeti*'nin (TGC) *Hak ve Sorumluluk Bildirgesi*, gazetecilerin mesleki etik kurallarını belirleyerek medya alanında doğru uygulamaları vurgulamaktadır. Bu bildirmede “*Unutulma Hakkı*” na da yer verilmiş ve bireylerin bu hakkı talep etmeleri halinde başvurularının titizlikle değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Medyanın, bireylerin damgalanmasına yol açmaktan kaçınması ve özel hayatlarına dair içerikleri izinsiz olarak yayımlamaması gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Ayrıca, kamu yararı ilkesi öne çıkarılarak, görüntü, ses ve kayıtların

yalnızca sahibinin rızası dışında ve açık bir kamu yararı bulunduğu durumlarda kullanılabileceği ifade edilmiştir. Son olarak, insanların şok ve travma yaşadığı anlarda, gazetecilerin empatiyle hareket etmesi, mahremiyete saygı göstermesi ve duygusal sömürüden kaçınması gerektiği ifade edilmiştir (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2025). Mağdurlarla yapılan röportajlarda, duygusal durumlarına dikkat edilerek herhangi bir zorlama ya da yönlendirme yapılmamalıdır. Görüntü alırken veya yayınlarken, mağdurların kimliklerinin gizli tutulması amacıyla yüzlerin bulanıklaştırılması gibi önlemler alınmalıdır. Özel hayatın gizliliği yalnızca mağdurlarla sınırlı kalmamalı; kurtarma ekipleri, sağlık personeli ve diğer görevlilerin de mahremiyetine saygı gösterilmelidir. Bu kişilerle ilgili, izinsiz müdahalelerden kaçınılmalı ve işlerini engelleyecek davranışlardan uzak durulmalıdır.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Elemanı Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Çelik, kriz haberciliği ve sosyal medya kullanımı konusunda yaptığı açıklamalarda, afet bölgelerinden yapılan haberlerin etik kurallara ve sorumlu gazeteciliğe uygun olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Çelik, afet bölgesinden yapılan canlı yayınların potansiyel sorunlarına değinerek, habercilerin dikkat etmeleri gereken başlıca hususları şöyle sıralamaktadır: 1. Afet bölgesinden sürekli canlı yayın yapılmamalıdır. 2. Enkazdan ya da yaralılar arasından canlı olarak çıkarılan kişilerin görüntüleri yayınlanmamalıdır. 3. Göçük altında yakınlarını arayan insanları ekrana getirmekten kaçınılmalıdır. 4. Çocukların, haberlerde sadece duygusal etki yaratmaya yönelik konumda gösterilmesi engellenmelidir. 5. Enkaz altından kurtarılan çocukların fotoğrafları paylaşılmamalıdır. 6. Ailesini kaybeden çocuklar "kimsesiz" olarak lanse edilmemelidir. 7. Çocukların kimlik bilgileri haberlerde ifşa edilmemelidir. 8. Manipülatif içerik üretiminden kaçınılmalıdır. 9. Haberin içine müzik eklenmemelidir. 10. Olaylar dramatize edilerek öyküleştirilmemelidir. 11. Depremzedeler, birer hikaye unsuru olarak kullanılmamalıdır. Dr. Fikriye Çelik, afet bölgelerinde yapılacak haberlerde toplumsal hassasiyetlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirterek, bu tür yayınların afet mağdurları ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Bu yüzden kriz anlarında habercilerin etik ilkelere sadık kalarak yayın yapmaları gerektiğini ifade etmektedir (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2023).

Haber toplama süreci, özellikle anonslar ve röportajlar, afetzedelerin can güvenliğini ön planda tutarak ve arama-kurtarma ekiplerinin çalışmalarını

engellemeyecek bir hassasiyetle yapılmalıdır. Örneğin, enkaz altındaki kişilere mikrofon uzatılmamalı ve afetzedelerin güvenliğini tehlikeye atabilecek, enkazdan çıkarılma anlarının görüntülenmesi gibi rekabetçi yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Ayrıca, arama kurtarma ekiplerinin enkaz altındaki kişileri tespit etmek için yürüttükleri işlemleri, canlı yayınlarda bu kişilerin üzerinde göstererek can güvenliği riski yaratılmamalıdır. Haber toplama sürecindeki acelecilik ve koşuşturma sırasında, kameraların ve fotoğraf makinelerinin ses ve ışıklarının afetzedelerin sağlık ve psikolojik durumlarına zarar verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle engelli ve özel gereksinimi olan bireylerin görüntülerinin alınması ve haberlere dahil edilmesinde son derece dikkatli olunmalıdır (Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi, 2023).

Haberlerin içeriği, bireylerin olayları doğru, gerçek ve nesnel bir biçimde öğrenebilmesi için gazeteciliğin etik ilkelerine dayanarak oluşturulmalıdır. Ancak mevcut durumda, haberlerde etik değerlerin ve ilkelerin genellikle göz ardı edilerek etik dışı yayıncılığın yapıldığı görülmektedir. Medya kuruluşları ve gazeteciler, öncelikli olarak insani bir yaklaşımı benimsemeli ve kamu yararı ilkesini esas almalıdır. Sosyal medya açısından ise afetler sırasında içerik paylaşımlarının düzenlenmesinde ciddi eksiklikler olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, afet dönemi haberlerinde ve paylaşımlarda kişisel hakların, mahremiyetin ve savunmasız grupların korunmasına yönelik duyarlılığın göz ardı edilmesine neden olabilir. Paylaşımların toplumda yaratacağı olumsuz etkiler, genellikle göz önünde bulundurulmazken, duygusal ve manipülatif bir habercilik yaklaşımıyla toplumsal algı yanlış bir şekilde yönlendirilebilmektedir. Bu durum, haberlerin ve paylaşımların afetle ilgili gündem yerine toplumsal karmaşaya dönüşmesine yol açabilir.

1.6.3. Afet Haberciliğinde Söylem, Dil ve Üslup Kullanımı

Habercilik, yalnızca bilgi aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda bu bilgiyi belirli bir dil ve üslupla sunarak toplumsal algıyı şekillendirmektedir. Bu bağlamda, haberin dilindeki tercihlerin, kullanılan söylemin ve üslubun etkisi büyük önem taşır. Habercilerin seçtiği kelimeler, cümle yapıları ve ton, olayların nasıl sunulacağını ve izleyicinin bu olaylara nasıl tepki vereceğini belirlemektedir. Bu nedenle, habercilikte dil ve üslup kullanımı, haberin doğruluğunun yanı sıra, toplumsal etkisini de şekillendiren bir araçtır. Medya analizlerinde metinlerin derinlemesine incelenmesi, söylem analizi kavramının ne

denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Eleştirel söylem analizi olarak da adlandırılan bu yaklaşımın temel hedefi, metinlerde açıkça ifade edilenlerin ötesine geçerek gizli anlamları açığa çıkarmaktır. Söylem; anlam, yorum, bağlam ve ideoloji gibi unsurların bir araya gelmesiyle şekillenir (Vardar, 2002). Haber metinlerinin sunumunda yapılan değişiklikler, haberi hazırlayan kişi ya da kurumun ideolojik bakış açısına göre biçimlenebilmektedir. İnal (1995)'a göre egemen ideoloji yalnızca kelime seçimleriyle değil, aynı zamanda cümle yapısına yapılan müdahaleler ve vurgular aracılığıyla da haber söylemine yön vererek belirli bir anlam çerçevesi oluşturabilmektedir.

Söylem, dil aracılığıyla dışa vurulan bir olgudur (Sözen, 1999). Söylemin oluşumu, dilin nasıl kullanıldığıyla doğrudan ilişkilidir. Seçilen kelimeler, oluşturulan cümle yapıları ve konuşmanın üslubu, söylemin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (İnceoğlu & Çomak, 2009). Söylem, yalnızca dil kullanımını değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ideolojik etkileşimlerin bir yansımasıdır. Fairclough (2010, s. 96), söylemin dilin ötesine geçtiğini ve toplumsal güç ilişkilerinin bir yansıması olarak şekillendiğini ileri sürmektedir. Söylem ve ideoloji arasındaki ilişki, ideolojinin söylemler aracılığıyla yayıldığı ve toplumsal hayatta yeniden üretildiği bir süreçtir. İdeoloji, toplumdaki düşünce biçimlerini, inançları ve değerleri şekillendirir, bu da bireylerin tutumlarını ve davranışlarını etkiler. Bu ideolojik değerler, bireyler tarafından içselleştirilir ve söylem sayesinde toplumda yayılır. Söylem, ideolojik mesajların iletilmesi ve toplumda sürdürülmesi için bir araç olarak işlev görür. Hodge ve Kress (1988, s. 75)'e göre, dilin kullanımı ideolojik içerikler taşır ve bu içerikler, belirli ideolojilerin topluma yayılmasına yardımcı olur. Van Dijk (2011, s. 6), ideolojiyi bir topluluğun paylaştığı ortak politik, dini ve kültürel inanç sistemi olarak tanımlamakta ve bireyin toplumsallaşmaya başladığı andan itibaren bu ideolojileri öğrenerek yaşamına yansıttığını ifade etmektedir. Habercilikte kullanılan dil ve haberin sunum biçimi, belirli ideolojik bakış açılarını yansıtabilir ve okuyucuların tepkileriyle şekillenir. Bu doğrultuda, ideolojiler söylem aracılığıyla yeniden üretilerek toplumda yayılmaya devam etmektedir.

Dil, toplumsal düzenin oluşturulmasında, korunmasında ve değiştirilmesinde önemli bir rol oynar. Bu ideolojik etki, söylemlerin hem metinsel hem de görsel unsurlarında görülebilir. Haberlerdeki cümle yapıları, kelime seçimleri ve kelimelerin cümledeki yerleşimi, metin semantiği analizlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Metin semantiği ayrıca, metindeki önerilerin birbirleriyle bağlantılı olaylarla nasıl

ilişkilendirildiğine de dikkat etmektedir. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel öğeler, arka plan bilgileri üzerinden çıkarımlara dayalı olarak ima yoluyla içerik ve iddialar sunmaktadır. Habercilikte kullanılan üslup, gazetecilerin veya muhabirlerin sosyo-politik ve ideolojik bakış açıları hakkında ipuçları vermektedir. Retorik, bir şeyin nasıl ifade edileceğiyle ilgili olduğu için haberin sunumunda da önemli bir rol oynamaktadır. Haber içeriği ve başlığında yer alan söylem, gazetenin duruşunu ve hedef kitlesini belirler. Bir haberin aktarılmasında tercih edilen dil yapısı, haberin taraflı bir şekilde sunulduğunu gösteren bir anlam çerçevesi oluşturmaktadır. Bu çerçeve, haberin içeriğinin, gazeteci, köşe yazarı ya da yayın kuruluşunun ideolojisi ve dil kullanımı doğrultusunda nasıl yorumlandığını ortaya koymaktadır (Oktar, 2002, s. 39).

Depremler, dünyanın en etkili doğal olaylarından biri olarak toplumları doğrudan veya dolaylı birçok açıdan etkilemektedir. Geçmişte yaşanan depremlerin ciddi toplumsal sarsıntılara yol açtığı göz önüne alındığında, kitle iletişim araçlarının sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ederek kullandıkları dili özenle seçmeleri büyük önem taşımaktadır. Afetlere ilişkin medyada kullanılan söylem, hassasiyet, doğruluk, objektiflik ve toplumsal fayda ilkelerine dayanmalıdır. Bu doğrultuda, afetlerin sebepleri, etkileri, kurtarma çalışmaları, yaralıları ve kayıplar hakkında doğru ve dengeli bilgi verilmesi büyük önem taşımaktadır.

Deprem haberlerinde, doğru ve güncel bilgiyi aktarmak esastır. Panik yaratmadan bilgilendirme yapmak için, depremin büyüklüğü, etkileri ve kayıplar hakkında net ve doğrulanmış bilgiler verilmelidir. Spekülatif, ayrımcı veya önyargılı ifadelerden kaçınılmalı, haberin kaynağı açıkça belirtilmelidir. Deprem haberlerinde toplumsal faydayı gözetken bir dil kullanılarak, insanların can güvenliği, acil yardım çalışmaları ve alınması gereken önlemler hakkında bilgilendirici içerik sunulmalıdır. Ayrıca, bilimsel açıklamalar yapabilecek uzmanların görüşlerine yer vermek, toplumun doğru bilgiye ulaşmasını sağlayacaktır (Özdemir & Maral, 2023, s. 198). Deprem haberlerinde, ilk gün temel bilgiler paylaşılırken, sonraki günlerde genellikle suçlu arayışına girildiği görülmektedir. Haberler ya mevcut sistemi savunarak sorumluluğu bireylere ve kurumlara yüklemekte ya da sistemdeki eksiklikleri öne çıkararak devleti eleştirmektedir. Bu durum, afet haberlerinde bütüncül bir yaklaşım eksikliğini ortaya koymaktadır.

Gazetecilik, yalnızca haber vermekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal sorumluluk taşıyan bir meslek olarak etik ilkelere bağlı kalmayı gerektirir. Özellikle

deprem gibi geniş çaplı afetlerde, gazetecilerin kullandıkları dil ve söylem, toplumun olayları nasıl algılayacağını doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle, haberlerin ideolojik söylemlerden arındırılarak objektif ve doğru bir şekilde sunulması büyük önem taşımaktadır. Kamuoyunun sağlıklı bilgiye ulaşabilmesi için, gazetecilerin haberleri tarafsız bir üslupla sunması, spekülasyon içeriklerden kaçınması ve güvenilir kaynaklara dayanarak haber üretmesi gerekmektedir. Afet dönemlerinde medya, yalnızca bilgilendirme değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendirme ve panik ortamını önleme görevini de üstlenmelidir. Bu bağlamda, etik gazetecilik anlayışı, kriz anlarında kamu yararını ön planda tutarak, doğru ve bilinçli bir habercilik anlayışının benimsenmesini zorunlu kılmaktadır.

2 BÖLÜM AZERBAIJAN MEDYASINDA AFET HABERCİLİĞİ

2.1 Azerbaycan Medyasında Habercilik Anlayışı

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Azerbaycan medyası, Çarlık Rusya'sının baskıcı yönetimi altında şekillenmiş ve gelişim sürecine girmiştir. Ancak bu süreç,

ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal koşullarla doğrudan bağlantılıdır. Bu dönemde basın oluşum sürecinde karşılaştığı en büyük zorluklardan biri ülkenin siyasi bağımsızlıktan yoksun olmasıydı. Örneğin, Aliyev (2020, s. 45) çalışmasında, “*Azerbaycan’ın uzun yıllar Rusya’nın siyasi kontrolü altında bulunması, medya sektörünün gelişimini sınırlandırmış ve bu dönemde bağımsız bir basının varlığını sürdürmesi neredeyse imkânsız hale getirmiştir*” ifadesiyle, medya üzerindeki siyasi baskının etkilerini gözler önüne sermektedir.

1950-1990’lar arasında Sovyet medyası, devletin sıkı kontrolü altında, propaganda aracı olarak sistematik bir şekilde kullanılmaktaydı. Bu dönemde, medyanın temel işlevi sadece halka bilgi sunmak değil, aynı zamanda devletin propagandasını yapmak, seçimlerin usulsüz gerçekleşmesini sağlamak, özgür düşünce ve plüralizmi engellemek ve insan haklarının sistematik ihlaline hizmet etmek olmuştur. Medya, yerel yönetimler, üretim tesisleri ve eğitim kurumlarında devletin kararlarının uygulanmasını destekleyerek, bağımsız bir basın ortamının oluşmasına engel olmaktaydı. Bu durum, Sovyet rejiminin toplumu kendi ideolojisine ve politikalarına yönlendirme stratejisinin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Sovyet medyası, tüm kitle iletişim araçlarının (gazeteler, radyo ve televizyon) tek tip gündelik tematik yapısıyla çalıştığı, merkezi parti ve devlet kontrolü altında olduğu bir sistemdi. Örneğin, “*Pravda*” gibi bazı gazeteler 12 milyon tirajla yayımlanırken, vatandaşlar – memurlar, öğrenciler ve devlet çalışanları – özel baskılar altında partinin gazetesine abone olmaya zorlanıyordu. Bu yapı, medyanın sadece devletin propagandasını yapmak için kullanıldığını gösterir. Parti ve devlet, medyayla ilgili belirlediği kural ve yönergelerle kesin uyum beklemekte, bu kurallardan sapma ise ciddi cezalar ve yoğun sansür uygulamalarıyla sonuçlanmaktaydı (Memmedli, 2006).

Yapılan baskılara rağmen, Azerbaycan basını toplumu eğitimi ve bilinçlenmesini sağlamak için gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Bu dönemde en önemli adımlardan biri, 1875 yılında Hasan Bey Zerdabi tarafından yayımlanan “*Ekinçi*” gazetesidir. 19. yüzyılda Rusya, bünyesinde yaşayan halkların kültürel gelişimini, ulusal kimliklerinin bilincine varmasını ve kendi değerleri uğrunda mücadele etmesini engellemek istemekteydi. Bu nedenle, Zerdabi, gazetenin asıl amacını gizlemek ve Sansür İdaresi’nden izin alabilmek adına, ismini *Ekinçi* olarak seçmiştir (Memmedov, 1977, s. 46). Abbasov (2019, s. 78), *Ekinçi* gazetesinin Azerbaycan basın tarihi açısından

taşıdığı önemi vurgulayarak, onun yalnızca bir gazete olmadığını, aynı zamanda halkın eğitim seviyesini yükseltmeyi amaçlayan bir aydınlanma hareketi olduğunu belirtmektedir. Ancak, Çar yönetiminin sansür ve baskıları nedeniyle gazete 56 sayı yayımladıktan sonra, 1877 yılında faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır.

Ekinçi gazetesinin yayım hayatının sona ermesinin ardından, Azerbaycan dilinde yayımlanan ilk gazete “*Ziya*” olmuştur. 1879 yılında yayım hayatına başlayan *Ziya*, mali sıkıntılar nedeniyle 1885 yılında kapanmak zorunda kalmıştır. *Ziya*’dan sonra ise, 1 Ocak 1883’te yayımlanmaya başlayan “*Keşkül*” dergisi ön plana çıkmıştır. Ancak önceki gazetelerde olduğu gibi *Keşkül* de baskı ekipmanı eksikliği, yetersiz insan kaynağı ve maddi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen 123 sayı yayımlayabilen dergi, 1891 yılında faaliyetlerini durdurmak mecburiyetinde kalmıştır (Pirizade, 2019, s. 36).

1980’li yılların sonunda Karabağ sorunu derinleşmeye başladığında, Azerbaycan bağımsızlığını henüz kazanmadığı için ülke, Sovyetler Birliği’nin medya kontrolü altındaydı. Bu dönemde Azerbaycan halkı, Karabağ’daki gelişmelerin gerçek boyutları hakkında doğru bilgiye ulaşamamaktaydı. Sovyet medyasının yayınladığı haberler, eleştirel bir yaklaşım yerine daha çok Karabağ’ın etnik yapısı, coğrafi konumu ve nüfusuyla ilgili genel bilgilendirme odaklıydı. Moskova merkezli haber akışı, halkı olaylardan habersiz bırakmıştı, bu da medyanın denetimi altındaki bir toplumda, özgür ve objektif bilgilendirmenin zor olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımsızlığın ilanıyla birlikte Azerbaycan’da Ermeni saldırıları devam ederken, ülke içinde ulusal hareketler güçlenmekte ve siyasi gelişmeler yaşanmaktaydı. Karabağ meselesi, hükümetin bu sorunu çözme konusunda yetersiz olduğu gerekçesiyle eleştirilerek sık sık hükümete karşı mitingler düzenlenmekteydi. Bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan basını, özellikle yazılı basın, hâlâ devam eden denetim ve kontrol altına rağmen daha eleştirel bir yaklaşım sergileyebilmişti. Gazetelerde, ülkenin Rusya ve İran ile ilişkileri, Karabağ ve Nahçıvan’daki politikalar gibi önemli meseleler geniş şekilde ele alınmıştı (Budak, 2007, s. 148). Ancak, artan eleştirel yazılar bazı gazetecilerin tutuklanmasına ve bazı gazetelerin yayınının durdurulmasına yol açmıştır. Milliyetçi görüşleri savunan gazeteler, özellikle “Bozkurt” ve “Mehlika” gibi dergiler, fanatik milliyetçilik desteklemekle suçlanarak kapatılmıştır (Esranlı, 1996, s. 16).

Karabağ olaylarının gazeteciler açısından en trajik dönemi, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle başlamış ve eski basın geleneğinin yavaşça yok olmaya başladığı bir döneme denk gelmiştir. Bu dönem, aynı zamanda savaşın en yoğun şekilde yaşandığı, halkın bilgiye ulaşmakta zorlandığı bir süreçtir. Sovyet rejiminin sona ermesi ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte basın, siyasi olayların tam merkezine yerleşmiş ve milliyetçi bir tutum benimseyerek ulusal bağımsızlık mücadelesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemde gazeteciler, yalnızca haber aktarımından ibaret kalmayıp, Sovyet yönetimine karşı halkı bilgilendiren ve direnişi yansıtan önemli bir güç haline gelmişlerdir. Gazeteciler, bağımsızlık mücadelesinin içinde şekillenen bir kimlik kazanmış ve bu mücadelenin aktif bir parçası olarak yer almışlardır (Bağırzade, 2018).

Bağımsızlık ilan edildikten sonra, Azerbaycan medyasının önemli bir adımı, 6 Ağustos 1998'de sansürün kaldırılması olmuştur (Bağırzade, 2018, s.63). Ancak bu karar, yeni kurulan özgür devletin medyasını iyileştirmemiş, aksine durumu daha da kötüleştirmiştir. Sansürün kaldırılmasının ardından 1999 yılında Azerbaycan'da Kitle İletişim Araçları Yasası ve diğer yasal düzenlemeler kabul edilmiş, 2001 ve 2002 yıllarında ise bu yasalara çeşitli değişiklikler getirilmiştir. Özellikle radyo ve televizyon yayıncılığıyla ilgili 5. maddenin yürürlükten kaldırılması, yeni bir yasa önerildiği için yapılmıştır (Enserov, 2013, s. 76).

Azerbaycan'da 2000'li yıllarda medya alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 15 Mart 2003 tarihinde Azerbaycan Gazetecilerinin Birinci Kongresi'nde, gazetecilerin mesleki davranış kuralları kabul edilmiştir. Ardından, 31 Temmuz 2008 tarihinde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in imzaladığı kararname ile "*Kitle İletişim Araçlarının Geliştirilmesi için Devlet Desteği Kavramı*" onaylanmıştır. Bu belgeye dayanarak, 22 Mayıs 2009'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı başkanlığında, Kitle İletişim Araçlarının Geliştirilmesi için bir "*Devlet Destek Fonu*" kurulmuştur. Fonun amacı, ülkede ifade özgürlüğü ve haber alma haklarını güçlendirerek, bu hedefe katkı sağlayan kitle iletişim araçlarına devlet desteği sunmaktır.

2.1.1. Medyanın Türleri ve Yapıları

Azerbaycan medyası tarih boyunca çeşitli süreçlerden geçmiş ve siyasi, ekonomik ve teknolojik gelişimler doğrultusunda sürekli olarak dönüşüm geçirmiştir. Sovyetler

Birliği döneminde devletin kontrolünde olan medya, bağımsızlık kazandıktan sonra daha özgür bir medya yapısına ulaşmıştır. Özellikle 1990'lı yıllar sonrasında medya sektörü, yasal düzenlemeler, teknolojik yenilikler ve küreselleşmenin getirdiği etkilerle önemli değişim yaşamıştır. Azerbaycan'da medya, genel anlamda geleneksel ve yeni medya olmak üzere iki temel kategoride sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma, medyanın türlerinin gelişim sürecini ve toplumda oynadıkları rolü anlamak adına önem arz etmektedir.

Geleneksel medya, uzun yıllar boyunca televizyon, radyo ve basılı yayınlar yoluyla toplumun başlıca bilgi kaynağı olurken, yeni medya dijital platformlar, sosyal medya ağları ve çevrimiçi haber siteleri aracılığıyla daha dinamik ve etkileşimli bir iletişim ortamı sunmaktadır. Azerbaycan, 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra medya özgürlüğü alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 1998'de basına uygulanan resmi sansürün kaldırılması, geleneksel medyanın daha özerk bir yapıya kavuşarak özgürce yayın yapmasına imkan tanımıştır. Bu süreçte özel televizyon kanalları, bağımsız gazeteler ve radyo istasyonlarının sayısı hızla artmıştır. Azerbaycanlı medya araştırmacısı Şamil Veliyev (2016), geleneksel medyanın etkili bir enformasyon kaynağı olmaya devam ettiğini, ancak dijitalleşme sürecinin etkisiyle önemli bir değişim ve dönüşüm yaşadığını ifade etmektedir.

Televizyon, Azerbaycan'da en yaygın geleneksel medya türlerinden biri olup, toplumun bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesinde en güçlü iletişim araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır (Yaqublu, 2014). Azerbaycan'da televizyon yayıncılığının temelleri 14 Şubat 1956'da atılmıştır. Bu tarihe kadar Bakü stüdyosunda test yayınları gerçekleştirilmiş ve ilk resmi yayın, sunucu Necibe Melikova'nın "*Gösterir Bakü!*" anonsuyla başlamıştır. Yayıncılık alanında uzman eksikliği nedeniyle, başlangıçta radyo, gazete ve tiyatro çalışanları televizyon stüdyosunda görev almıştır. 1956'da Bakü televizyon stüdyosu ve Radyo Enformasyon Müdürlüğü bağımsız olarak faaliyet göstermiştir. Ancak, 1957 yılının ekim ayında, Kültür Bakanlığı bünyesinde kurulan televizyon kurumu, Radyo Enformasyon Müdürlüğü ile birleştirilerek Bakanlar Kurulu'na bağlı Devlet Radyo ve Televizyon Programları Komitesi oluşturulmuştur. 1970 yılında ise bu kurum, Devlet Televizyon ve Radyo Programları Komitesi statüsünü kazanmıştır (Azerbaijans.com, 2021).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından *Azərbaycan Dövlət Televizyonu* (AzTV), yeniden yapılanma sürecine girerek modern bir yayın politikası benimsemeye çalışmıştır. Bu süreçte yeni bir Nizamname kabul edilmiş ve alınan kararlar doğrultusunda televizyonun yönetimi, eski Sovyet modeli yerine çağdaş kurallar çerçevesinde şekillendirilmiştir (Alizade & Muharramli, 2006, s. 106-107). AzTV, yayın anlayışını yenileyerek program sürelerini artırmış ve eski klişe, şablonlu ve tekdüze içeriklerden uzaklaşarak daha çağdaş programlar üretmeye başlamıştır. Avrupa standartlarına uygun bir televizyon oluşturma hedefi doğrultusunda, geleneksel yayıncılık anlayışı değiştirilmiş; yönetmenlik alanında canlanma yaşanmış, analiz odaklı programlar öne çıkmış ve yeni sunucular ile araştırmacı gazeteciler sektöre kazandırılmıştır. Bu gelişmeler, bağımsız ve modern bir AzTV'nin oluşum sürecini hızlandırmıştır (Muharremov, 1996, s. 128-129).

Bağımsızlık sürecine geçişle birlikte Azerbaycan'da demokratikleşme eğilimleri güçlenmiş ve medya alanında daha özgür bir yayın anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Hem devlet televizyonu hem de yeni kurulan özel kanallar, iletişim özgürlüğüne daha fazla önem vermiştir. Bu süreçte, 1993 yılında yayına başlayan “7 Gün” enformasyon programı, çağdaş ve yenilikçi yapısıyla öne çıkmış, toplumsal ve siyasi gelişmeleri objektif bir şekilde ele alarak önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir (Alibeyli, 2005, s. 80). 1990'lı yılların ortalarında Azerbaycan'da toplumsal yenilikler ve demokratik ilkeler yaygınlaşsa da, devlet destekli AzTV'nin yayınları büyük ölçüde tanıtım ve propaganda odaklı kalmış, siyasi çoğulculuk yeterince yansıtılmamıştır. Bunun temel sebepleri, eski sistemden çıkışın zorlukları ve yeni yayıncılık anlayışına tam olarak adapte olunamamasıdır (Enserov & Yurdigül, 2016). Bu süreçte, 1998 yılı Şubat ayında AzTV bünyesinde *Uluslararası Programlar* bölümü kurulmuş ve temel hedef olarak yabancı televizyonlarla program alışverişi yapılması belirlenmiştir. Bu kapsamda, bir dönem Türkiye'nin TGRT kanalı aracılığıyla “*Azerbaycan Bugün*” programı yayınlanmış, ayrıca Kanada, Almanya ve İsveç'teki çeşitli yerel televizyon kanallarında Azerbaycan ile ilgili Azerbaycan dilinde programlar hazırlanarak izleyicilere sunulmuştur. Bu yayınlar, Uluslararası Programlar bölümü ekibi tarafından organize edilmiştir (Hudiyev, 2002, s. 171-172). Aynı zamanda AzTV, resmi devlet televizyonu olarak spor içerikli “*İdman Azərbaycan*” ve kültürel programlara odaklanan “*Medeniyyət*” adlı iki tematik kanal ile yayın yapmaktadır. 23 Nisan 2005'te Cumhurbaşkanının fermanıyla AzTV'nin statüsü

değiştirilmiş ve devlet radyosu ile birlikte *Azərbaycan Dövlət Televizyon və Radio Proqramları Anonim Şirkəti* haline getirilmiştir (Murat, 2007, s. 18).

Aynı yıl, ikinci devlet kanalının temelinde *İctimai Televizyon (İTV)* ve *Radio Yayınları Şirkəti* kurulmuş ve yayın hayatına başlamıştır. 29 Ağustos 2005'ten itibaren televizyon ve radyo yayınlarına başlayan İTV, kamu yayıncılığı ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstererek, daha bağımsız ve kısmen tarafsız tartışma programlarıyla devlet televizyonundan ayrılmaya başlamıştır. Özellikle Azerbaycan'ın 2008 yılından itibaren Eurovision Şarkı Yarışması'na katılımında resmi yayıncı olarak görev alması, kanalın yayın politikasına farklı bir ivme kazandırmaktadır.

Azerbaycan'da ilk özel televizyon kanalı, 16 Ağustos 1993 tarihinde yayın hayatına başlayan *Bilim Maarif Təhsil və İnkişaf (BMTİ)* olarak kaydedilmiştir. Ancak, bu kanal yalnızca yaklaşık dokuz ay süresince yayında kalabilmiş ve 1994 yılı Mayıs ayında kapanmıştır. Bu kapanışın ardından, birkaç ay sonra 28 Mayıs 1994 yılında ANS televizyonu, özel yayıncılıkla faaliyete geçmiştir (Hanım, 2004, s.172). Azerbaycan'da ulusal çapta yayın yapan özel televizyon kanalları arasında Real TV, ARB TV, CBC TV, Space, ATV, ATV International, Hazar gibi kanallar öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra, Azerbaycan'a bağlı Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde de Nahçıvan Devlet Televizyonu, Kanal 35 ve UTV (Nahçıvan Devlet Üniversitesi'ne ait televizyon) olmak üzere üç farklı televizyon kanalı aktif olarak yayın yapmaktadır.

Azerbaycan'da düzenli radyo yayınlarının başlaması, 20. yüzyılın ilk çeyreğine, özellikle 1920'li yıllara dayanmaktadır. Radyo yayıncılığı alanında kayda değer ilerlemeler ise 1923 yılının sonlarından itibaren hız kazanmaya başlamıştır. 22 Nisan 1925 tarihinde Azerbaycan Halk Komiserleri Sovyeti tarafından Bakü'de, ülke genelinde hizmet verebilecek bir radyo istasyonunun inşa edilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda, 6 Kasım 1926'da Azerbaycan'da düzenli radyo yayınları resmen başlamış ve “*Dikkət! Dikkət! Konuşuyor Bakü istasyonu*” sözleriyle ilk yayın gerçekleştirilmiştir. Bu gelişme, Azerbaycan halkının siyasi ve kültürel yaşamında önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'ndeki diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Azerbaycan'da da radyo, ideolojik propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Rüstəmov, 2011). Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'da, 1990'lı yılların başlarında özel radyo ve televizyon yayıncılığına geçiş

sağlanana dek, görsel-işitsel medya faaliyetleri serbest bir yapıya sahip olsa da, devlet tekelinde olması nedeniyle önceki kapalı sistemin izlerini taşımaya devam etmiştir.

Bağımsızlığını 18 Ekim 1991’de yeniden kazanan Azerbaycan, radyo yayıncılığında da önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Aynı yıl, Azerbaycan Devlet Televizyon ve Radyo Programları Komitesi yeniden yapılandırılarak *Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Televizyon ve Radyo Programları Şirketi* adını almıştır. Bu dönüşümle birlikte, daha demokratik ve tarafsız bir yayın politikası benimsenmiş, canlı yayınlar yaygınlaştırılarak toplumun beklenti ve taleplerine daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Önceki dönemde yasaklı olan konulara artık radyo yayınlarında yer verilirken, Batılı yayıncılık standartları örnek alınarak haber programlarının sunumu daha etkileyici ve güvenilir hâle getirilmiştir. Bağımsız devlet ideolojisi, vatanseverlik, toplumsal değişim, sosyal meseleler, ekonomik reformlar ve yenilikler gibi konular, yayın içeriklerinin merkezine yerleşmiş ve radyo, halkın bilgi edinme sürecinde daha etkin bir rol üstlenmeye başlamıştır (Alizade & Muharremli, 2006, s. 59-60).

Dağlık Karabağ Savaşı ve beraberindeki gelişmeler, uzun süre Azerbaycan Radyosu’nun haber programlarının merkezinde yer almıştır. Sovyetler Birliği döneminde propaganda ve tek yönlü habercilik anlayışına dayalı olarak faaliyet gösteren devlet radyosu ve onun “*Haberler*” programı, bağımsızlık sonrası dönemde yayın politikasında önemli değişikliklere gitmiştir. Bu süreçte, Azerbaycan’a dair ulusal ve uluslararası haberlerin kapsamı genişletilmiş ve yayıncılık anlayışı, devletin temel değerlerini güçlendirme ve zarar verici propagandalara karşı koyma prensipleri üzerine şekillenmiştir. Özellikle bağımsızlık öncesinde ideolojik propaganda sisteminin ayrılmaz bir parçası olan radyo, uzun yıllar boyunca parti yayıncılığının ve Sovyet gazeteciliğinin katı prensiplerine bağlı kalmıştır. Ancak yeni dönemde en belirgin fark, radyoda görev yapan kadroların değişmesiyle ortaya çıkmıştır. Önceki dönemlerde emperyalist ideolojilere hizmet eden yayın anlayışının yerine, bağımsız devlet menfaatlerini ön planda tutan, özgür düşünceye sahip profesyonellerin öncülüğünde daha bağımsız ve milli değerlere bağlı bir yayın politikası benimsenmiştir (Hudiyev, 2002).

1994 yılından itibaren Azerbaycan’da özel radyoların ortaya çıkmasıyla birlikte, devlet radyosu rekabet ortamına uyum sağlamak amacıyla yeni yayın politikalarına yönelmiştir. Bu doğrultuda, devlet radyosu iki ayrı frekanstan yayın yaparak birinci kanalın yanı sıra “*Araz*” radyosunu faaliyete geçirmiştir. Araz Radyosu, program

çeşitliliği ve çoksesliliği ile öne çıkmış, 10 farklı dilde yayın yaparak serbest düşünce anlayışını yansıtmıştır. Günlük haber akışında her saat başı 10 dakikalık “*Haberler Bülteni*” sunan radyo, özellikle çağdaş habercilik ilkeleriyle hazırlanan ve her akşam 30 dakika yayınlanan “*Gün Geçti*” adlı ana haber programıyla dikkat çekmiştir. Ancak 2007 yılına gelindiğinde Araz Radyosu’nun yayınları sona ermiş ve yapılan içerik düzenlemeleriyle devlet tekelinde yayın yapan Azerbaycan 1. Radyosu faaliyetlerine tek kanal üzerinden devam etmiştir (Muharremov, 1999, s. 137-138).

1941 yılından itibaren Sovyet ideolojisinin bir propaganda aracı olarak yurtdışına yönelik yayınlar yapmaya başlayan *Azerbaycan Uluslararası Radyosu* (AUR), bağımsızlık sonrasında da faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak bu yeni dönemde radyonun yayın politikası köklü bir değişime uğramış, Sovyet merkezli ideolojik içeriklerin yerini Azerbaycan’ın bağımsızlık mücadelesi, uluslararası arenada konumunu güçlendirme çabaları ve ülkenin güncel sorunlarının küresel kamuoyuna duyurulması gibi konular almıştır. “*Azerbaycan’ın Sesi*” anonsuyla yayın hayatına devam eden Azerbaycan Uluslararası Radyosu (AUR), böylece bağımsız devlet ideolojisini destekleyen bir yayın organına dönüşmüştür.

Azerbaycan’da televizyon ve radyo yayıncılığı alanında önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, 2002 yılının Haziran ayında kabul edilen ve Ekim ayında yürürlüğe giren “*Televizyon ve Radyo Yayını Hakkında*” kanun, ülkedeki yayıncılık sektörünün hukuki çerçevesini belirleyen önemli bir adım olmuştur. Ayrıca, 5 Ekim 2002 tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı tarafından, Avrupa Konseyi standartlarına tam uyumlu olarak Milli Televizyon ve Radyo Kurulu’nun oluşturulmasına dair bir kararname imzalanmıştır. 2003 yılının Ocak ayında resmen kurulan bu kurul, ülkedeki televizyon ve radyo yayıncılığının düzenlenmesinde temel denetim organı haline gelmiştir (Azerbaijan.az, 2024).

Azerbaycan medyasının tarihi, birkaç önemli döneme ayrılmaktadır: 1832’den 1917’ye kadar olan Çarlık Rusyası döneminde yayınlanan basın, 1918-1920 yıllarını kapsayan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemi basını, 1920’den 1991’e kadar Sovyetler Birliği dönemine ait basın, göçmen basını ve bağımsızlıktan itibaren günümüze kadar gelişen Azerbaycan basını.

19. yüzyılın sonlarına doğru, devletler arasındaki kültürel ilişkiler, ekonomik ve siyasi ilişkilerle paralel olarak önemli bir şekilde artmıştır. Bu gelişme, Azerbaycan'daki okur-yazar insanları, Rusya, İran ve kısmen Avrupa ülkelerinde gerçekleşen olaylardan etkilenmeye teşvik etmiş ve bu durum, yerel ve milli gazeteler kurarak ülkelerindeki gelişmeleri ifade etme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Adıgözelova, 2021).

Azerbaycan basınının temelleri, 1875 yılında Hasan Bey Zerdabi'nin önderliğinde yayımlanan "*Ekinçi*" gazetesi ile atılmıştır. "*Ekinçi*", milli basının öncüsü olarak aydınlanma hareketinin gelişimine katkı sağlamış, toplumun bilinçlenmesine hizmet etmiş ve tarım, bilim ile sosyal meseleler üzerine yayımladığı yazılarla kamuoyunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu gazetenin etkisiyle ilerleyen yıllarda "*Ziya*" ve "*Keşkül*" gibi yayınlar basılmış, 1906 yılında ise Celil Memmedkuluzade'nin öncülüğünde "*Molla Nasreddin*" dergisi yayımlanarak Azerbaycan'da hiciv basının temelini oluşturmuştur (Aliyev, 2015).

20. yüzyılın başları, Azerbaycan basınının gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde hükümet, basının ve genel olarak matbuatın modernleşmesine yönelik bir dizi düzenleme kabul etmiştir. Söz konusu düzenlemeler, basının kurumsallaşmasını teşvik etmiş ve modern gazetecilik geleneklerinin oluşumuna katkı sağlamıştır. Örneğin, 30 Ekim 1919'da yürürlüğe giren yeni yönetmelikle birlikte basın kuruluşlarının oluşturulması kolaylaştırılmış, ayrıca basılı materyallerin yayımı ve satışı ücretsiz hâle getirilmiştir. Bağımsızlığını yeni kazanan hükümet, 9 Kasım 1918'de basın üzerindeki devlet denetimini kaldıran bir kararname yayımlayarak ifade özgürlüğüne önemli bir adım atmıştır. Bu dönemde Azerbaycan, Rus, Gürcü, Yahudi, Polonya ve Fars dillerinde yayımlanan 100'e yakın gazete ve dergi mevcuttu. Dönemin önemli yayın organları arasında "*Molla Nasreddin*", "*İstiklal*", "*Azerbaycan*", "*Açık Söz*", "*İkbal*", "*Dirilik*", "*Tekamül*", "*Medeniyet*" ve "*Kurtuluş*" gibi gazeteler yer almaktaydı. Bu süreçte basın, düşünce ve inanç özgürlüğü en üst seviyeye ulaşmış ve çok sesli bir medya ortamı oluşmuştur.

1920 yılında Azerbaycan'ın Sovyetler Birliği'ne dâhil edilmesiyle birlikte basın, devlet kontrolü altına alınmış, sansür mekanizmaları güçlendirilmiş ve basın özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlanmıştır (İsmayılov, 2020). Sovyet döneminde yayımlanan gazete ve dergiler büyük ölçüde ideolojik amaçlara hizmet etse de, bu süreçte gazetecilik mesleğinin profesyonellik düzeyi önemli ölçüde artmıştır. "*Kommunist*" (daha sonra

“*Halk Gazetesi*” adını almıştır), “*Bakü*” ve “*Azerbaycan*” gibi gazeteler geniş bir okuyucu kitlesine ulaşarak dönemin önde gelen yayın organları arasında yer almıştır (Hasanov, 2018).

1991 yılında Azerbaycan’ın bağımsızlığını yeniden kazanmasıyla birlikte basın alanında yeni bir dönem başlamıştır. 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, basın özgürlüğünü güvence altına alarak sansürün kaldırılmasına yönelik hukuki bir çerçeve oluşturmuştur (Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, 1992). Bu süreçte “*Azadlık*”, “*525. Gazete*”, “*Yeni Müsavat*”, “*Şarg*” ve “*Zerkalo*” gibi gazeteler yayın hayatına girerek toplumun bilgi edinme sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir (Aslanov, 2021). Bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan’daki basın sektörü hızlı bir gelişim göstermiştir. 1991 yılının başlarında ülkede 78 gazete ve 63 dergi yayımlanırken, 1990-1991 yıllarında 32 yeni gazete ve 8 yeni dergi yayın izni almıştır. Bu sayı her geçen gün artarak ülkenin medya çeşitliliğinin ve bağımsız basının güçlenmesine katkı sağlamıştır (Adıgüzelov, 2014, s. 264).

Ancak, 2000’li yıllardan itibaren çeşitli siyasi ve ekonomik etkenler basın özgürlüğü üzerinde etkili olmuş ve bazı gazetelerin faaliyetleri kısıtlanmıştır (Report, 2023). Sonuç olarak, basılı yayınlar uzun yıllar boyunca toplumun bilgi edinme sürecinde önemli bir rol oynamış ve aydınlanma düşüncesinin yayılmasına katkı sağlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte basılı medyaya olan ilgi azalmış olsa da gazeteler ve dergiler, geleneksel bir bilgi kaynağı olarak hâlâ önemini korumaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti’nde, 3.500’ün üzerinde medya kuruluşu resmi kayıtlara geçmiştir. Bu kuruluşların büyük bir kısmını gazeteler ve dergiler oluşturmakta olup, bunların yanı sıra 30’dan fazla haber ajansı ve 44 elektronik medya organı da faaliyet göstermektedir. Ülkede genel olarak 7 ulusal televizyon kanalı, 14 bölgesel televizyon kanalı, 12 kablolu TV hizmeti ve 11 radyo istasyonu bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının çoğunluğu bağımsız girişimciler, kamu kurumları ve siyasi partiler tarafından kurulmuştur. Ayrıca, Azerbaycan’da birçok gazeteci kuruluşu ve kamu birliği de faaliyet göstermektedir (Azerbaycan Cumhuriyeti Medya Ajansı, 2022). 2009 yılında, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak *Kitle İletişim Araçlarının Gelişimine Devlet Desteği Fonu*’nun kurulması, geleneksel medyanın gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu fon, kurulduğu günden itibaren birçok gazeteye mali destek

sağlamış, editöryal ekiplerin gelişmesi için çeşitli fırsatlar sunmuş ve bu süreç günümüze kadar devam etmektedir (Sultanov, 2019).

Geleneksel medya, gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi araçlar, uzun süre boyunca toplumların bilgi edinme alışkanlıklarını şekillendiren başlıca kaynaklar olmuştur. Ancak, son yıllarda dijital medya araçlarının hızla yayılması, geleneksel medyanın toplumsal etkisini önemli ölçüde azaltmıştır. Özellikle sosyal medya ve çevrimiçi haber platformları, bilgilere hızlı erişim sağlamakta ve geleneksel yazılı medyaya olan ilgiyi giderek daha fazla düşürmektedir. Bu değişim, geleneksel medyanın toplumsal etkisinin azalmış olduğunu göstermektedir.

Günümüzün dijitalleşen iletişim ortamında, Azerbaycan'da yeni medya araçlarının yükselişi geleneksel medya üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye erişim hızlanmış, tüketici alışkanlıkları dönüşüme uğramıştır. Geleneksel basın ve yayıncılık, internet tabanlı habercilik karşısında yeni stratejiler geliştirmek zorunda kalmış, içerik üretimi ve dağıtımı konusunda değişim sürecine girmiştir. Bu durum, medyanın daha dinamik, etkileşimli ve geniş kitlelere ulaşabilir hale gelmesini sağlarken habercilik anlayışında köklü değişimlere yol açmıştır. Yeni medya, geleneksel gazeteler, dergiler, radyo ve televizyonlardan temel olarak, bilgi üretim sürecine toplumun doğrudan katılımına olanak tanınmasıyla ayrılmaktadır. Dijitalleşme ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, bireyler yalnızca bilgi ve haber tüketicisi olmaktan çıkıp aktif içerik üreticilerine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, haberin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde köklü değişimlere yol açarak geleneksel medya ile dijital medya arasındaki sınırları giderek belirsizleştirmiştir (Yüksel, 2014, s. 23).

Yeni medya, geleneksel medyadan farklı olarak, etkileşimi merkeze alan, zaman ve mekân sınırlamalarını ortadan kaldıran ve düşük maliyetli iletişim imkânları sunan bir yapı ortaya koymaktadır. Demokratik bir bilgi paylaşım ortamı yaratarak, bireylerin pasif tüketicilerden aktif içerik üreticilerine dönüşmesini sağlamaktadır. 1990'larla birlikte internetin hayatımıza girmesiyle medya alanında köklü dönüşümler yaşanmış, haber tüketim alışkanlıkları değişmiş ve internet gazeteciliği Azerbaycan da dâhil olmak üzere birçok ülkede yaygınlaşmıştır (Aliyeva, 2019). Dijitalleşme süreciyle birlikte gelişen internet haberciliği, geleneksel gazetecilik anlayışını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde bilgisayar destekli yayıncılığın yaygınlaşmasıyla,

haber üretim ve tüketiminde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Elektronik gazetecilik, yalnızca haberin sunumunu değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda haberin erişim hızını, dağıtım kanallarını ve etkileşim biçimlerini yeniden şekillendiren dinamik bir alan haline gelmiştir (Çakır, 2013, s. 18). Dijitalleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte internet, gazetecilik pratiğini köklü biçimde dönüştürmüş ve medya profesyonellerine daha geniş bilgi kaynaklarına erişme, haber üretim süreçlerini hızlandırma ve teknolojik olanaklardan daha etkin şekilde yararlanma imkânı sunmuştur (Bardoel & Deuze, 2001, s. 91). Bu gelişme, haberin sunum biçimiyle birlikte, gazetecilik etiği, doğrulama süreçleri ve izleyici ile etkileşim dinamiklerini de yeniden şekillendirmiştir. Teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler, haber içeriklerinin hem üretim hem de tüketim biçimlerini dönüştürerek daha dinamik, çok yönlü ve etkileşimli bir yapıya kavuşturmuştur. Bu süreç, geleneksel haber anlayışının ötesine geçerek farklı format ve türlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, medya kuruluşlarını daha yaratıcı ve hızlı içerik üretmeye teşvik etmiştir. Yeni dönemde, haberler daha geniş bir zaman diliminde saklanabilir ve aranabilir hale gelmiş, aynı haber hikayeleri farklı bakış açılarıyla sunulurken, yeni gelişmeler hızla içeriğe dahil edilmiştir. Bu değişim, haberlerin sadece geçmişteki olayları yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda sürekli güncellenen ve farklı sesleri dinleyen bir platforma dönüştüğünü göstermektedir (Van Der Haak v.d, 2012, s. 11).

İnternet medyası, hızlı bilgi aktarımı ve toplumla etkileşim açısından geleneksel medya araçlarını geride bırakmaktadır. Azerbaycan'da internet medyasının gelişimi 1990'lı yıllarda başlamış ve 1994 yılında *Azerbaycan Milli İmler Akademisi (AMEA)* kendi resmi internet sitesini (www.science.az) kurmuştur. Bu site, ülkedeki kamuoyu yaşamına dair düzenli bilgiler sunarak, internetin bilgi paylaşımı ve toplumla etkileşim alanındaki rolünü güçlendirmiştir. Azerbaycan'da ilk Azerbaycan dilinde internet gazetesi olan *Haber.Net*, www.xeber.net adresiyle tanınmaktadır. Bu internet gazetesinin çalışanları, profesyonel gazetecilerden oluşmamakla birlikte, gün boyu düzenli olarak güncellenmiş içerik ve haberler sağladığı belirtilmektedir. Haber.Net, sayfalarına yeterli miktarda haber aktarımı yaparak internet medyasının erken örneklerinden biri olmuştur (Memmedli vd., 2006). Azerbaycan'da 2000 yılında faaliyet göstermeye başlayan *Baku Today* (www.bakutoday.net), aynı zamanda bölgedeki ilk İngilizce bağımsız internet gazetesi olarak dikkat çekmektedir. Elektronik medya formatında yayımlanan bu gazete, güncel haber ve bilgi içerikleri sunmakta olup, yöneticileri, Azerbaycan'ın gerçeklerini

daha geniş bir kitleye ulaştırma amacıyla İngilizceyi kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmektedirler (İskender, 2003).

Azerbaycan'da internet medyasının ortaya çıkışı 1996 yılına dayanmaktadır. Bu tarihe kadar bilgi paylaşımı elektronik mektuplaşma aracılığıyla sağlanmaktaydı. Ülkede internet gazeteciliğinin öncüsü olan yayınlar arasında Rusça yayımlanan “Zerkalo” (www.zerkalo.az) ve Azerbaycan dilinde faaliyet gösteren “Yeni Müsavat” (www.musavat.com) gazeteleri bulunmaktadır. Zamanla, birçok medya organı hem geleneksel yayınlarını sürdürmeye devam etmiş hem de internet üzerinden yayın yapmaya başlamıştır. Bu süreçte “Azadlık” gazetesi (www.azadliq.az), “525. Gazete” (www.525ci.com), “Azerbaycan” (<http://azerbaijan-news.az>) ve “Trend Haber Ajansı” (www.trend-az.com) gibi yayınlar da dijital platformlarda yer almıştır (Babayev, 2004, s. 105). 2003 yılı itibarıyla Azerbaycan'da devlet kurumlarının yalnızca %30'u internet hizmetlerinden faydalanmaktaydı. 2004 yılına gelindiğinde ise 28 devlet kurumu resmi internet sitesine sahip olmuştur (Azerbaycan'da Enformasyon Araçlarının Genel Değerlendirilmesi, 2005). Bu sayı 2006'da 35'e yükselmiş, aynı zamanda ülkede 55 resmi olmayan teşkilatın ve 100'den fazla kitle iletişim aracının çevrimiçi platformlarda yer aldığı belirtilmiştir (Memmedli vd., 2006). Bu süreç, dijital dönüşümün kamu kurumlarına entegrasyonunun kademeli olarak gerçekleştiğini göstermektedir.

Sosyal medyanın hızla yaygınlaşması, geleneksel medyanın bilgi akışındaki tekeli kırarak yeni bir haber üretim ve paylaşım dinamiği oluşturmuştur. Özellikle mobil teknolojilerin desteğiyle, bireyler istedikleri an içerik üretebilir ve paylaşabilir hale gelmiştir. Bu durum, yalnızca haber tüketicisi olan kitleleri aktif içerik üreticilerine dönüştürerek “yurttaş gazeteciliği” kavramını ön plana çıkarmıştır. Geleneksel medyanın denetimli yapısının aksine, sosyal medya platformları katılımcı ve anlık bir haberleşme modeli sunarak iletişim süreçlerini köklü biçimde değiştirmiştir (Behar, 2013). İnternet kullanıcılarının sayısındaki artış ve bireylerin bilgiye erişimde dijital platformları tercih etmeleri, haber portallarının yaygınlaşmasını hızlandırmıştır. Sosyal medya, geleneksel medya araçları olan gazete, televizyon ve sinemadan farklı özelliklere sahiptir. Geleneksel medya içerik üretimi için belirli kaynaklara ihtiyaç duyarken, sosyal medya daha düşük maliyetli ve erişimi herkes için açıktır. Yayın yapmak için matbaa yatırımı veya televizyon lisansı gerektirmez. Sosyal medya ile geleneksel medyanın ortak yönlerinden biri, her ikisinin de geniş veya dar kitlelere ulaşabilme potansiyeline sahip

olmasıdır. Örneğin, bir blog yazısı da, televizyon programı da hiç kimse tarafından fark edilmeyebilir ya da milyonlarca kişiye ulaşarak büyük bir etkileşim yaratabilir. Bu durum, her iki medya türünün de içerik yayılımında belirsizlik taşıdığını ve erişim gücünün çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir (Orucaliyeva, 2018, s. 54).

“Global Stats” verilerine göre, Azerbaycan’da sosyal medya kullanımında Facebook’un payı %23,3 oranında artarak toplam sosyal medya pazarının %89,73’ünü oluşturmuştur. Son yıllarda Facebook kullanıcı sayısında belirgin bir artış gözlemlenirken, YouTube ve Twitter için durum farklılık göstermektedir. YouTube %2,9, Twitter ise %2,24’lük pazar payına sahiptir. Öte yandan, *Odnoklassniki*’nin ülke içindeki kullanıcı oranı %1’in altına düşmüştür. Genel olarak, Azerbaycan’da sosyal medyaya olan ilginin sürekli arttığı görülmektedir (Klieber, 2009).

Sosyal medyanın sunduğu geniş imkânlar ve sağladığı bilgi akışı, toplumların ve bireylerin geleceğini şekillendirme potansiyeline sahip olduğu kadar, aynı zamanda onları ciddi bir dezenformasyon tehdidiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Bilgiye hızlı ve kolay erişim imkânı sunan bu platformlar, doğru ile yanlış ayırt etme sorumluluğunu bireylere yükleyerek, yanlış yönlendirmelerin yayılmasını hızlandırabilmekte ve kamuoyunun algısını etkileyebilmektedir (Çakır, 2013, s. 12). Sosyal medyanın gazetecilik alanına girişi, mesleğe bazı dezavantajlar getirmiştir. Özellikle, sosyal ağlar üzerinden herkesin denetimsiz biçimde içerik üretip paylaşabilmesi, gazetecileri yanıltabilmektedir. Bu ortamda, haberin doğruluğu ve içeriğin gerçekliği konusunda belirsizlikler oluşmaktadır. Bu durum, medya kuruluşlarının güvenilirliğini ve iyi gazetecilerin rehberlik rolünü daha da önemli hale getirmiştir. Dolayısıyla, “güvenilir haber medyası” olma, medya kuruluşlarının en önemli marka değeri haline gelmiştir (Behar, 2013). Sosyal medya platformlarında milyonlarca kullanıcı tarafından paylaşılan doğruluğu belirsiz bilgiler arasında, “güvenilir marka” statüsüne ulaşan medya kuruluşları, okuyucular için önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir (Kurt, 2014, s. 4).

Sovyetler dönemi boyunca tamamen devlet kontrolü altında olan medya yapısı, bağımsızlık sonrasında özel ve bağımsız medya kuruluşlarının ortaya çıkmasıyla değişim göstermiştir. Günümüzde Azerbaycan’daki medya yapısı, esas olarak devlet medya organları, özel medya kuruluşları ve dijital platformlardan oluşmaktadır. Devlete ait medya organlarına AzTV, İçtimai TV ve AZERTAC gibi televizyon kanalları ve haber

ajansları örnek verilebilir. Özel medya ajansları arasında ise APA, Report, Trend, Hazar TV, ATV ve diğer bağımsız haber portalları sayılabilir.

Azerbaycan'da habercilik alanının en köklü ve uzun süreli kuruluşu olan AZERTAC Haber Ajansı, 1919 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Bu, onu ülkenin ilk haber ajansı yaparak önemli bir konumda tutmaktadır. Bugün, bağımsız Azerbaycan devletinin resmi haber ajansı olarak görevine devam etmekte ve ülkenin haber alanındaki temel kaynağı olarak hizmet vermektedir. Azerbaycan, bağımsızlığını ilan ettikten sonra, 3 Mart 1919 tarihinde ülkede ilk haber ajansının kurulmasına dair bir karar almış ve bu kararı takiben Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin Telgraf Ajansı (günümüzdeki AZERTAC Devlet Haber Ajansı) faaliyete geçmiştir. Telgraf Ajansı, kurulduğu dönemde, ülkenin iç ve dış siyasetine dair gelişmeleri takip edip, bu olayları halkla paylaşma amacını güderken, ajansın günlük enformasyon bülteni de kurulumundan yaklaşık bir yıl sonra yayınlanmaya başlamıştır (Mehtiyev, 1994, s. 2).

Azerbaycan Telgraf Ajansı (AZERTA), 27 Nisan 1920'de Azerbaycan'ın Rus işgali altına girmesiyle sona ermiş, bu dönemin ardından ise Moskova'nın kontrolü altında farklı bir çerçevede faaliyet göstermeye devam etmiştir. Bu süreç, Azerbaycan'ın 1990'larda yeniden bağımsızlığını kazanmasıyla sonlanmıştır. Sovyetler Birliği döneminde, AZERTAC ajansı birkaç kez ismini değiştirmiştir; 1972 yılından itibaren ajans AZERİNFÖRM olarak anılmaya başlanmış ve Sovyet rejimi sona erece kadar bu adla faaliyet göstermiştir (Seferli, 1992, s. 2). 1925 yılından itibaren AZERTA, *Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı (SİTA)* ajansının bir parçası olarak çalışmalarına devam etmiş ve Moskova'nın çıkarlarına hizmet etmiştir. Bu dönemde, ajansın yayınladığı haberlerin çoğu Rusça olarak hazırlanmış, bazen ise yerel dilde yazılmış haberler önce Rusçaya çevrilip düzeltilmiş ve ardından tekrar yerel dile çevrilmiştir (Mehtiyev, 1994, s. 2). 2006 yılından itibaren AZERTAC, bağımsız olarak faaliyet göstermeye devam etmesine rağmen, yurt dışındaki abone sayısında belirgin bir artış yaşandığı gözlemlenmiş, ancak günlük iletilen haber sayısında önemli bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir (Ansarov, 2008).

Azerbaycan'daki ilk özel haber ajansı olan Turan Haber Ajansı, Sovyetler Birliği'nin etkisinin hâlâ sürdüğü ve ülkede enformasyon eksikliğinin hissedildiği 1990'lı yılların başlarında kurulmuştur. 30 Ağustos 1990'da bir grup bağımsız gazeteci tarafından temelleri atılan ajans, 1991 yılının Nisan ayında Adliye Bakanlığı'nda resmî kayıttan

geçmiştir (İsmailova, 2004; Hüseyinbeyli, 2001). Azerbaycan, Rus ve İngiliz dillerinde yayın yapan Turan Haber Ajansı, 2005 yılı itibarıyla 160 aboneye ulaşmış olup, bu aboneler arasında 25 yabancı kuruluş da yer almaktadır (Azerbaycan'da Enformasyon Araçlarının Genel Değerlendirilmesi, 2005).

Azerbaycan'ın en genç haber ajansı olan APA (*Azeri-Press Agency*), 16 Kasım 2004 tarihinde ilk bültenini yayımlayarak yayın hayatına başlamıştır. Ajansın haber içeriğinde ağırlıklı olarak siyaset ve gündeme dair gelişmeler öne çıkmaktadır. Dış haberler açısından en fazla yer verilen ülkeler sırasıyla Türkiye, Gürcistan, İngiltere, Fransa, Rusya, ABD ve İran'dır. Yabancı ajanslara dayalı haberler bakımından ise en çok Rusya kaynaklı haberlere yer verilirken, bunu Türkiye ve ABD takip etmekte, ardından İngiltere ve Ermenistan gelmektedir. APA, Azerbaycan'ın tüm bölgelerinde temsilciliklere sahip olmasının yanı sıra Türkiye, Rusya, Gürcistan, İngiltere ve İran'da da ofisleri bulunan uluslararası bir haber ağına sahiptir. Yayınlarını Azerbaycan Türkçesi, Rusça ve İngilizce dillerinde sürdüren ajans, kuruluşundan itibaren dijital haberciliğe önem vermiş ve Azerbaycan'da ilk video haber servisini başlatan ajans olmuştur. Ayrıca, APA bünyesinde faaliyet gösteren “APA-Economics” birimi, sanayi ve enerji sektörü, tarım, finans, bilgi ve iletişim teknolojileri, altyapı, sosyal politika gibi alanlarda haber ve analizler sunarak ekonomi haberciliğine özel bir katkı sağlamaktadır (Oxu.az, 2022).

Azerbaycan'da büyük ajansların yanı sıra daha küçük çaplı haber ajansları da aktif olarak yayın yapmaktadır. Bu ajanslar arasında Trend, Azadinform, Report, Interpress (Interpress.az), Qafqazinfo ve Bakupost gibi platformlar öne çıkmaktadır. Bu ajanslardan özellikle Trend Haber Ajansı, Rusça konuşan kitleye yönelik haberleriyle dikkat çekerken, aynı zamanda ekonomi odaklı içerik üretimiyle diğer ajanslardan ayrılmaktadır.

Azerbaycan medyası, geçmişten günümüze birçok değişime uğramış, özellikle bağımsızlığın kazanılmasının ardından devlet, özel ve dijital medya yapılarının oluşmasıyla gelişim göstermiştir. Günümüzde ülkede medya sektörü üç ana kategoriye ayrılmaktadır: devlet medyası, özel medya ve dijital medya. Devlet medyası (AzTV, İctimai TV, AZERTAC), resmi haberlerin ve devlet politikalarının kamuoyuna aktarılmasında önemli bir rol üstlenirken, özel medya kuruluşları (APA, Report, Trend vb.) daha geniş bir yelpazede haber üretimi yaparak farklı konulara odaklanmaktadır. Öte yandan, internet ve sosyal medya platformları geleneksel medyanın alternatifi olarak hızla popülerlik kazanmış ve haber tüketiminde önemli bir kaynak haline gelmiştir. Aynı

zamanda, bireysel gazeteciler ve içerik üreticileri kendi platformlarını oluşturarak medya alanına katkı sağlamaya başlamıştır. Tüm dünyada olduğu gibi Azerbaycan'da da dijital medya hem güçlü hem de zayıf yönleriyle gelişmeye devam etmekte, geleneksel medya karşısında daha büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, Azerbaycan medyasının yeni çağın gerekliliklerine uyum sağlaması ve bilgi tüketicilerine daha etkili hizmet sunması büyük önem taşımaktadır.

2.1.2. Habercilik İlkeleri

Medya, modern toplumun ayrılmaz bir parçası olup kamuoyunu etkilemenin en önemli araçlarından biridir. Demokratik toplumlarda medya, sadece bilgi aktarımı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal denetim fonksiyonunu da yerine getirir. Ancak, medyanın tarafsız, objektif ve etik kurallara uygun bir şekilde faaliyette bulunması, bu rolünün hakkıyla yerine getirilmesi için vazgeçilmez bir şarttır. Azerbaycan'da medya sektörü, bağımsızlık döneminden sonra kayda değer bir gelişme sürecinden geçmiştir. Ancak son yıllarda medyada etik ilkelerin ihlali, sansür, intihal, sahte haber yayınları ve gazetecilerin mesleki davranışlarına ilişkin bir dizi sorun gözlemlenmektedir. Bu sorunlar, toplumun doğru bilgiye erişim hakkını ve medya kurumlarının güvenilirliğini doğrudan etkilemektedir. Bir gazeteci, görevini yerine getirirken insan haklarını ve etik davranış kurallarını göz önünde bulundurmalıdır. Demokratik bir toplumda basın ve ifade özgürlüğü, medya temsilcilerine ek haklar ve yetkiler sağladığı gibi, onlara aynı zamanda ek sorumluluklar da yükler. Bu sorumluluğun bilincinde olan bir gazeteci, hem meslek etiğine uygun hareket etmiş olur hem de mesleki itibarını koruyarak saygınlığını artırır (Medya Etiği, 2008).

Medya etik kodu, 1947 yılında "Hutchins Komisyonu"nun önerisiyle hazırlanmıştır (Shedden, 2015). "Gazetecilerin Meslek Kodu" olarak adlandırılan bu belgede yedi temel ilke ön plana çıkmaktadır: doğruluk, bağımsızlık, tarafsızlık, objektiflik, zararı en aza indirme, kamuya açıklık ve hesap verebilirlik. Pek çok gazetecilik etik kodunda, özellikle Avrupa ülkelerinde kabul edilen ilkelerde, haberlerde ırk, din, cinsel yönelim, fiziksel ve zihinsel engellere dayalı ayrımcılık konusundaki hassasiyetler vurgulanmaktadır. Avrupa Konseyi Parlament Meclisi tarafından 1993 yılında onaylanan 1003 sayılı Gazetecilik Etiği Kararında, gazetecilere bazı durumlarda, özellikle araştırılması tamamlanmamış

konularda, masumiyet karinesine saygı göstermeleri tavsiye edilmiştir (Council of Europe's Assembly, 1993).

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 2008 yılında meslek kuruluşlarında bu konudaki duyarlılığı artırmak amacıyla küresel gazetecilik etiği girişimini başlatmıştır. 2013 yılında ise federasyonun eski genel sekreteri Aidan White tarafından Etik Gazetecilik Ağı kuruldu. Mevcut etik kurallar iki temel ilke üzerine inşa edilmiştir. Birinci ilke, profesyonel gazetecilerin belirli bir özgürlük alanına sahip olduğunu ve bu özgürlüklerini kullanırken toplum karşısında sorumluluk taşıması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kural, belirli bir statüye sahip kişilerin yetkilerini kötüye kullanmalarının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. İkinci ilke ise toplumun refahının her şeyden üstün olduğunu belirtmektedir. Kişisel kariyer ve bireysel haklardan daha önemli olan kamu yararı, insanları bireysel davranışlarından sorumlu olmaya teşvik eder ve olumsuz eylemlerin etkisini azaltmaya yardımcı olur (Allahverdiyeva, 2023).

15 Mart 2003 tarihinde, Azerbaycan gazetecilerinin birinci kurultayında kabul edilen “*Azerbaycan Gazetecilerinin Meslek Etiği Kuralları*” (günümüzdeki adıyla “*Azerbaycan Gazetecilerinin Etik Davranış Kuralları*”) beş temel ilkeye dayanarak hazırlanmıştır. Bu ilkeler; gerçeğe sadakat, doğruluk ve tarafsızlık, bilgi kaynaklarına saygılı yaklaşım, onur ve itibarın korunması, özel hayatın gizliliği, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılığın önlenmesi ile gazetecinin ve çalıştığı kurumun itibarını koruma prensiplerini içermektedir. *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)* ve *Azerbaycan Basın Konseyi*’nin ortak projesi çerçevesinde geliştirilen bu belge, 2018 yılında Avrupa Konseyi ve Azerbaycan Basın Konseyi’nin girişimiyle yeni ilkelerle zenginleştirilmiştir. 24 Eylül 2022’de düzenlenen *Azerbaycan Gazetecilerinin VIII Kurultayı*’nda yapılan tüm güncellemeler ve değişiklikler onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Bilgi kaynaklarına saygı, gazetecilik etiğinin temel ilkelerinden biridir. Resmi kurumlar, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili gruplar tarafından paylaşılan bilgilerin kaynağı açıkça belirtilerek yayımlanmalıdır. Eğer bilgi sağlayan kişi anonim kalmak istiyorsa, gazeteci bu talebe saygı göstermeli ve kaynağın gizliliğini korumalıdır. Gayriresmî kaynaklardan elde edilen bilgiler ise doğruluğu ve kamu yararı açısından doğrulanmadan paylaşılmamalıdır. Haber sunulurken içeriğin çarpıtılmaması, alıntı yapılan metinlerin başlangıç ve bitiş noktalarının net bir şekilde belirtilmesi önemlidir. Ayrıca, bir gazeteci bilgi edinmek amacıyla tehdit, şiddet veya baskı gibi etik

dışı yöntemlere başvurmamalıdır (Azerbaycan Gazetecilerinin Etik Davranış Kuralları, 2022).

Gazeteci, okuyucularına, dinleyicilerine, izleyicilerine ve meslektaşlarına saygı çerçevesinde yaklaşmalı, toplumsal ahlaki normalara uygun hareket etmelidir. Bireylerin onur ve haysiyetini gözetmeli, özel hayatlarına müdahale etmekten kaçınmalıdır. Bu bağlamda, her gazeteci kişisel mahremiyetin korunması ve insan haklarına saygı ilkelerine bağlı kalmalıdır (Rahimova, 2007). Ayrıca, bireylerin özel hayatıyla ilgili bilgiler, kamu yararı taşımadığı sürece ve ilgili kişilerin açık rızası olmadan yayımlanmamalıdır. Gazeteci ve medya kuruluşunun, yaptığı hata fark edildiği anda, kaynağı kim olursa olsun, en kısa sürede ve eksiksiz şekilde düzeltmelidir. Düzeltme sürecinde, önceki yayındaki yanlış bilginin tam olarak hangi bölümde ve ne şekilde hatalı olduğu net bir şekilde belirtilmelidir. Kişilerin özel hayatına müdahale edilmesi ve bu konudaki bilgilerin izinsiz paylaşılması kabul edilemez. Bir gazeteci, şahsi görüşlerine dayanarak herhangi bir bireyin itibarına zarar verebilecek yazılar yazma veya ifadeler kullanma hakkına sahip değildir. Bundan başka gazeteci, insanları etnik kökeni, cinsiyeti, dili, mesleği, dini inancı veya doğup büyüdüğü yer gibi özellikleri nedeniyle küçümsememeli, bu tür kişisel bilgileri gereksiz yere öne çıkarmamalıdır (Azerbaycan Gazetecilerinin Etik Davranış Kuralları, 2022).

Azerbaycan Gazetecilerinin Etik Davranış Kuralları (2022)'na göre, gazeteci, cinsiyet eşitliği ilkesine saygı göstermeli, cinsiyet ayrımcılığına ve nefret söylemine yol açabilecek dil ve üsluptan kaçınmalı, cinsiyetçi ifadeler kullanmamalıdır. Ayrıca, haberin içeriği bunu gerektirmediği sürece, bir kişinin cinsiyetini vurgulamamalıdır. Gazeteci, cinsiyet temelli şiddet vakalarını medyada ele alırken duyarlı olmalı, bu tür şiddeti teşvik etmemeli ve toplumda olumsuz etkilerinin farkındalığını artırmalıdır. Ayrıca, çalıştığı veya işbirliği yaptığı medya kurumlarında cinsiyet ayrımcılığına uğramamalı ve kadın ile erkek gazetecilere eşit haklar ve fırsatlar sunulmalıdır.

“Gazetecinin kendisinin ve çalıştığı organın saygınlığının korunması” ilkesine göre gazeteci, görevini yerine getirirken hiçbir şekilde değerli hediye kabul etmemeli ve kendisine ücretsiz hizmet sağlanmasına izin vermemelidir. Çalıştığı medya organının prestijini zedeleyebilecek, objektifliğini olumsuz etkileyebilecek herhangi bir faaliyet içinde olmaktan ve siyasi örgütlere üye olmaktan kaçınmalıdır. Ayrıca, gazeteci, işyeri sırrını, Azerbaycan Cumhuriyeti yasaları ve meslek kuralları ihlal edilmediği sürece

korumakla yükümlüdür. Yazılarında ise jargon kullanmaktan kaçınmalı, Azerbaycan dilinin zenginleşmesine katkıda bulunurken aynı zamanda dilin saflığını korumaya özen göstermelidir.

Gazetecilerin faaliyet özgürlüğü, basın özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Gazetecilerin başlıca sorumlulukları, basın özgürlüğünün kendilerine sunduğu geniş imkanlardan yararlanarak, üzerlerine düşen görevleri objektif, doğru ve tarafsız bir şekilde yerine getirmektir. Bu sorumluluğun farkında olan ve mesleki onurunu, okuyucularının ve izleyicilerinin güvenini, temsil ettiği medya kuruluşunun prestijini yüksek tutan her gazeteci, görevini yerine getirirken gazetecilik sorumluluğunu unutmamalıdır. Özgür bir toplumda, vatandaşların haklarından biri olan basın özgürlüğünü sürekli savunmak önemlidir. Bu hak, hükümetin, diğer kamu ve özel kurumların açıklamalarını ve eylemlerini tartışma ve eleştirme özgürlüğünü sağlar ve toplumun gelişimine katkı sunar.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne göre, basın özgürlüğü, medyanın toplum için hayati bir denetim mekanizması işlevi görmesini ve kamuoyunu ilgilendiren bilgi ve düşünceleri serbestçe aktarmasını sağlamalıdır. *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nin 19. maddesine göre, herkes düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın farklı görüşlere sahip olabilme özgürlüğünü ve sınır tanımaksızın her türlü kitle iletişim aracı yoluyla bilgi arama, alma ve yayma hakkını da kapsamaktadır (Rahimova, 2007).

Haydar Aliyev'in 1993 yılında yeniden iktidara gelişi, ifade ve basın özgürlüğü alanında önemli ilerlemelerin önünü açmıştır. Basın kuruluşlarının özgürce faaliyet göstermesine tanınan imkânlar, ülkede düşünce özgürlüğünün genişlemesine zemin hazırladı. Bağımsız Azerbaycan Anayasası'nda basına özel bir yer ayrılarak, kitle iletişim araçlarının söz ve bilgi özgürlüğünün temel taşıyıcıları olduğu vurgulanmaktadır. 6 Ağustos 1998 yılında imzalanan "*Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Söz, Düşünce ve Bilgi Özgürlüğünün Teminat Altına Alınmasına Yönelik Ek Önlemler*" başlıklı kararname, bağımsız basının gelişiminde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu karar, kitle iletişim araçlarının özgürce gelişmesini destekleyerek, onların toplumun demokratikleşme sürecine katkıda bulunan güçlü bir unsur haline gelmesini sağlayan devlet politikasının önemli bir adımı olmuştur. Aynı kararname ile Basın ve diğer Kitle İletişim Araçlarında Devlet Sırlarını Koruma Genel Müdürlüğü feshedildi, askeri

sansürün oluşturulmasına dair 16 Nisan 1992 tarihli kararname ve tüm bilgi akışının denetim altına alınmasına ilişkin 15 Nisan 1993 tarihli karar yürürlükten kaldırıldı (Azadi, 2023).

Azerbaycan’da medya ve basılı yayın organlarında özellikle suç olaylarına dair haberler yayımlanırken veya televizyon programları hazırlanırken masumiyet karinesinin ihlal edilmesine sıkça rastlanmaktadır. Kamuoyunun suç haberlerine duyduğu ilgi, medya kuruluşlarını bu tür konulara daha fazla yer vermeye teşvik etmektedir. Ancak ne yazık ki, bazı durumlarda bu haberler, sansasyon yaratmak ve izlenme oranlarını artırmak amacıyla öyle bir şekilde sunulmaktadır ki, hakkında kesinleşmiş bir mahkeme kararı olmadan bir kişi suçlu olarak gösterilmektedir. Bu durum, toplum nezdinde hukuki süreç tamamlanmadan adeta bir “yargısız infaz” ortamı oluşturarak masumiyet karinesinin ihlal edilmesine yol açmaktadır.

Televizyon, radyo programları, gazete ve dergiler, haber ajansları ve internet kaynaklarında bazen dikkatsizlikten, bazen ise kasıtlı olarak yanlış terimler kullanılarak masum insanların suçlu gibi gösterilmesine rastlanmaktadır (Halilov, 2023). Azerbaycan gazetecilerinin meslek etik kurallarına göre, gazeteciler suç şüphesi altındaki kişilerin masumiyet karinesine saygı duymalı ve onları suçlu değil, şüpheli olarak tanıtmalıdır. Aynı zamanda, kazalar veya suç olaylarında mağdur olan kişilerin rızası olmadan isimlerinin açıklanması ya da fotoğraflarının yayınlanması kabul edilemez. Bu yalnızca mağdurun toplumda tanınan bir kişi olduğu ve haberin kamu yararı taşıdığı durumlarda istisna edilebilir. Eğer suçu reşit olmayan kişiler (18 yaş altı) işlemişse, kimliklerinin ifşa edilmesinden ve görüntülerinin paylaşılmasından kaçınılmalıdır. Bununla birlikte, gazeteciler suç, şiddet, vahşet ve intihar vakalarını haberleştirirken, bu tür eylemleri teşvik eden veya sansasyon yaratma amacı taşıyan üsluptan uzak durmalıdır. Gazeteciler, şiddeti yücelten ya da insanları kışkırtmaya çalışan kişilerin aracı olmamalı; aksine, bu tür olaylara dair haberlere sınırlamalar getirerek yalnızca kamu yararı açıkça ortada olan durumlarda bilgi vermelidir.

Bazı medya kuruluşları ve süreli yayınlar, bir vatandaşın şüpheli olarak gözaltına alındığını veya yargı sürecine dahil edildiğini haberleştirirken, sonrasında o kişinin masum olduğu kanıtlanıp mahkeme tarafından beraat kararı verilse bile kamuoyunu bu konuda bilgilendirmemektedir. Bazen ise beraat haberi verilse dahi, bu tür haberler, kişinin suç işlediğine dair yapılan önceki haberlerin yoğunluğu ve yarattığı güçlü etkiyle

kıyaslandığında yeterince dikkat çekici olmamaktadır. Bu durum, kişinin çevresindeki insanların gözünde suçsuz olmasına rağmen suçlu olduğu yönünde yanıltıcı bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Oysa ki, Azerbaycan gazetecilerinin meslek etiği kurallarına göre, bir medya kuruluşu bir vatandaşın şüpheli olarak gözaltına alındığını veya soruşturmaya dahil edildiğini haber yapmışsa ve sonrasında o kişinin suçsuz olduğu kanıtlanmışsa, aynı medya organı bu durumu kamuoyuna duyurmakla yükümlüdür.

Gazeteci, mesleki faaliyetlerinde evrensel değerlere saygı gösterme ilkesine sadık kalarak, milli vatandaşlık sorumluluğunu yerine getirmeli, devletin bütünlüğü, doğası, tarihi, güvenliği, kültürel mirası ve halkın mal varlığının korunması gibi konuları aydınlatmalı, aynı zamanda diğer halkların kültürel değerlerine, diline ve dinine saygı göstermeli, her türlü ayrımcılıktan kaçınmalıdır (Rahimova, 2007).

Milli basının ilk örneklerinden biri olan “Ekinçi” gazetesinde Zerdabi ve meslektaşlarının yazılarında, mektuplarında ve polemik çıkışlarında halkın geleneksel etik değerlerine büyük bir saygı gösterilmiş, ustalık ve beceriyle korunmuş, yaratıcı bir şekilde geliştirilmiştir. 90’lı yılların başlarında Azerbaycan’daki toplumsal ve siyasi yapıda demokratik bir dönüşüm başlamış, bu dönüşüm ise gazetecilik alanında yeni bir yönelime yol açarak bağımsız gazetelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde ise, gazetecilik mesleğiyle ilgisi olmayan ve gazetecilikten uzak olan kişiler, basına adım atmıştır. Bu da gazetecilik etiğinin çeşitli alanlarda ihlal edilmesine neden olmuştur. Bugün, gazetecilik etiğine çoğu zaman yeterince önem verilmemekte ve bu konu ihmal edilmektedir. Oysa ki, demokrasinin gelişmesi, gazetecilerin faaliyetlerinde manevi değerlerin önemini arttırmıştır. Demokrasi ne kadar genişlerse, gazetecilerden o kadar sosyal, hukuki ve manevi sorumluluk beklenir. İnsan haklarının üstünlüğü, değerlerin korunduğu bir toplumda gazeteci, ahlaki prensiplere ve etik kurallara sadık kalmalı, aynı zamanda devletin yasalarına uymalıdır.

Son dönemde, Azerbaycan gazeteciliğinde bazı gazetelerde sıklıkla dil hataları ve üslup yanlışlıkları gözlemlenmektedir. Bu durum, gazetecilik etiği kurallarının ciddi şekilde ihlal edilmesine neden olmaktadır. Gazetecilik etiğinin temel kurallarından biri, gazete ve dergilerde yer alan haberlerin, alınan bilgilerin kaynaklarının açıkça belirtilmesidir. Eğer kaynak belirtilmezse, bu durum gazetecilik etiğiyle bağdaşmaz ve etik kurallara aykırıdır (Rahimova, 2007). Gazetecilik etiğine ve kurallarına uymak, gazeteci yaratıcılığının önemli koşullarından biridir. Kitle iletişim organlarında çalışan

bir gazeteci, yazdığı her metin için, ister övgü ister eleştiri amacıyla yazılsın, hukuki ve ahlaki sorumluluk taşır. Gazetecinin ahlaki sorumluluğu, verdiği bilgilerin yanlışlık içermemesini sağlamakla başlar. Bu nedenle, gazeteci, en başta kendisine sunulan bilgilerin doğruluğunu kontrol etmeli, bilgi toplarken ve paylaşırken profesyonel etik kurallarına tam olarak uymalıdır (Azerbaycan Cumhuriyeti KİA Hakkında Kanunu, 1992).

2.1.3. Kamuoyu ve Medya İlişkisi

Kamuoyu kavramı, Latince “*publicus*” (halk) ve “*opinion*” (görüş) kelimelerinden türemiş ve zamanla Batı dillerine geçerek İngilizcede “*public opinion*” terimiyle kullanılmaya başlanmıştır. Kamuoyunun bugünkü anlamına yakın bir kavram ise Antik Roma’da ortaya çıkmış ve “*consensus populi*” ifadesiyle, yani “*halkın ortak görüşü*” anlamında kullanılmıştır. Bu ifade özellikle Orta Çağ’da Roma hukukçuları tarafından benimsenmiştir (Mascaro & Goggins, 2012; McCombs, 2014). Kamuoyu, devlet mekanizmasının dışında şekillenen ve bireylerin, toplumun ortak meseleleri hakkında serbestçe ifade ettiği düşüncelerin bir toplamıdır. Bu görüşler, yalnızca bireysel fikirlerden ibaret değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenen, dolayısıyla yöneticiler ve karar alıcılar üzerinde etkili olabilen düşüncelerdir. Daha açık bir ifadeyle, kamuoyu, çoğunluğun düşüncelerini yansıtan ortak bir fikirler topluluğudur (Atabek, 2002, s. 7). İletişim Sözlüğü’ne göre kamuoyu, “*halkın, kamuya açık konulara dair genel yargılarının yansıması*” olarak tanımlanmaktadır (Mutlu, 1994, s. 117). Bu bağlamda kamuoyu, toplumsal meselelerde şekillenen ortak bir bilinç olarak toplumun sesi olma özelliği taşır.

İlk zamanlarda kamuoyu kavramına yalnızca bir referans noktası olarak yaklaşan aydınlar, zamanla bu sosyal gücün toplumsal işlevini sorgulamaya ve eleştirmeye başlamıştır. John Locke ile birlikte kamuoyu farklı bir çerçevede ele alınmış ve yeniden sınıflandırılmıştır. Locke, hukuku üç ayrı kategoriye ayırmış ve bunlar arasında en etkili olanın kamuoyu olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, kamuoyu burjuva sınıfı tarafından şekillendirilmekte ve dolayısıyla kamuoyunda yer alan fikirler, burjuvazinin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmektedir (Speier, 1950). Kamuoyu, tarihsel süreç boyunca her dönemde var olmuş olsa da, bilimsel bir kavram olarak ortaya çıkışı Orta Çağ’a dayanır. İlk olarak İngiltere’de kendini gösteren bu kavram, zamanla bir bilimsel terim olarak kabul edilerek diğer ülkelerde de kullanılmaya başlanmıştır. 18. yüzyılın sonlarına

gelindiğinde sanayi toplumlarının hızla gelişmesiyle birlikte, kamuoyu daha geniş bir şekilde analiz edilmeye başlanmış ve kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Kamuoyu ifadesi, ilk kez 1741 yılında İngilizler tarafından “halkın düşüncesi” anlamında kullanılmıştır. Fransa'da ise 1744 yılında, bu terimi ilk kez J.J. Rousseau, “toplumun görüşü” anlamında kullanmıştır.

Kamuoyu kavramı, 20. yüzyılın başlarından itibaren bilim insanlarının ilgisini daha fazla çekmeye başlamıştır. 18. yüzyıldan önce halkın görüşlerine çok az önem veren ve mevcut yönetimi eleştiren hareketlere karşı güç kullanarak engel olmaya çalışan Avrupa'daki siyasi güçler, 19. ve 20. yüzyılda yaşanan demokratikleşme süreçlerinin etkisiyle bu tutumlarını gözden geçirmek zorunda kalmışlardır. 19. yüzyılda birçok ülkede genel oy hakkı için verilen mücadelenin ardından, 20. yüzyılın başlarından itibaren birçok bölgede seçimler, parlamento ve diğer sistemler aracılığıyla halkla istişare etmenin temelleri atılmış, alt sınıflardan olan insanlara oy verme hakkı tanınmıştır. Artık hükümetler, politikalarını şekillendirirken ve programlarını oluştururken, kamuoyunun görüşlerini dikkatle değerlendirmeye başlamışlardır (Mollayeva, 2020).

Demokratik sistemlerin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen kamuoyunun, siyasi kararlar üzerinde büyük bir etki gücüne sahip olduğu ve günümüzde hükümet politikalarının kamuoyunun eğilimlerine göre şekillendiği görüşü, bu kavramın önemini daha da pekiştirmiştir. Bu çerçevede, siyasi açıdan kamuoyu kavramını ele alan Bektaş (2002, s. 56) şöyle belirtmiştir:

“Siyaset bilimciler kamuoyunu tanımlamaya çalışırken kanaatlerin toplanmasını veya açığa çıkması olayını, seçimler, seçim sonuçları ya da kamu siyasasının çoğunluğun isteği doğrultusunda belirlenmesi ile açıklamaktadırlar. Diğer sosyal bilimcilerin odak noktası ise, kanaatlerin biçimlendirilmesi, nitelikleri, yoğunluğu ve etkisidir. Dolayısıyla sosyal psikoloji uzmanlarına göre kanaatler, kişilerin dış çevrelerinden aldıkları etkilere gösterdikleri psikik tepkilerden ibarettir. Sosyologlar, kamuoyunun oluşumunda kamuoyu önderlerinin büyük bir önem taşıdığı konusunda birleşmektedirler. Sosyologlar, kanaatlerin kişiler ve gruplar arasındaki toplumsal ilişkiler ve etkileşimler sonucu ortaya çıktığı görüşünü savunmaktadırlar. Toplumsal iletişim (yüzyüze temas) sonucu ortaya çıkan kanaatler ise kamuoyunu oluşturmaktadır.”. Quara

Bu çerçevede, bireylerin düşünce ve görüşlerinin şekillendirilmesinin kamuoyu oluşturma süreci olarak değerlendirildiği ve bu sürecin kanaat önderleri olarak bilinen kişiler aracılığıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Kanaat önderleri, toplumun diğer

üyelerinin tutumlarını ve davranışlarını etkileyebilen, belirli bir sıklıkla etkili olan bireylerdir (Mutlu, 1994, s. 122). Kamuoyunda saygı gören, takip edilen ve toplumun düşünce biçiminde belirleyici olan bu liderler, toplumsal düşüncenin temel referanslarını oluştururlar.

Kamuoyu üzerine en önemli teorilerden biri, Neumann'ın Suskunluk Sarmalı Kuramı'dır. Alman sosyolog Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen bu kuram, uzun yıllar boyunca çeşitli şekillerde test edilmiştir (1974; 1984; 1991) ve dört temel öge arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Bu ögeler; kitle iletişimi, kişilerarası iletişim ve toplumsal ilişkiler, bireysel düşüncenin ifadesi ve bireylerin sosyal çevrelerinde mevcut düşünce ortamını algılayış biçimleridir (Alemdar & Erdoğan, 1998, s. 294). Kuram, iktidar ilişkilerinin toplumsal düşünce, tutum ve davranışlar üzerindeki etkilerini eleştirel bir bakışla açıklamaktadır.

Kamuoyu şekillendirilirken, yani toplum belli bir yöne yönlendirilirken, bireylere kendi haklarında yapılan araştırmalar sunulmaktadır. Ancak, kamuoyu araştırmalarının kolektif toplumsal düşüncenin yalnızca çarpıtılmış bir yansımasını sunduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu araştırmalar, toplumun gerçek düşüncelerini tam olarak yansıtmaz; bazı bireyler, araştırmalara katılırken toplumsal baskıdan etkilenerek, gerçek görüşlerini paylaşmaktan kaçınabilirler (Berinsky, 1999, s. 1210-1212). Toplumsal yapı içinde bireyler birbirlerini karşılıklı olarak etkilese de, bu etkileşim onların kontrolü dışında gelişen bir süreçtir ve belirli bir güç tarafından yönlendirilmektedir. Bu güç iktidar olarak tanımlanır (Marx, 1999, s. 134). İktidar, kimi zaman korku yoluyla baskı kurarken, kimi zaman da ikna yöntemleriyle etkisini pekiştirir. Bireylerin korkuya karşı geliştirdiği en yaygın savunma mekanizması ise uyum sağlamak, yani toplumsal otoriteye boyun eğerek onun kurallarına riayet etmektir (Duhm, 1996, s. 36).

Bireyler, toplumda hâkim olan görüşün kendi fikir ve inançlarıyla uygun olduğunu düşündüklerinde, düşüncelerini ifade etme konusunda daha cesur davranmaktadırlar. Buna karşın, baskın görüşü savunanlar seslerini daha fazla yükselttikçe, farklı fikirlere sahip olanlar suskun kalma eğilimi gösterir. Üstelik, bu üstünlük çoğunlukla medya aracılığıyla şekillenir ve güçlendirilir (Severin & Tankard, 1994, s. 443-446). Sonuç olarak, egemen ideolojiye karşı çıkanlar zamanla sessizleşirken, onu destekleyenler daha aktif hale gelir ve hatta bazen saldırgan bir dil kullanabilirler. Medya, kamuoyunu yönlendiren en güçlü araçlardan biri olarak, topluma ve devlete egemen olan ayrıcalıklı

grupların ekonomik, sosyal ve siyasi çıkarlarını yaymayı bir görev olarak üstlenmektedir (Chomsky & Herman, 1998, s. 100). Neumann'ın (1998, s. 199) “*medyanın dillendirme işlevi*” olarak adlandırdığı olgu burada kendini göstermektedir. Medya, bireylere kendi düşüncelerini savunurken kullanabilecekleri kelimeleri ve argümanları sunmaktadır. Ancak insanlar, kendi bakış açılarına uygun ifadeleri düzenli olarak duymadıklarında veya toplumda yeterince yankı bulmadığını hissettiklerinde, zamanla düşüncelerini dile getirme konusunda zorlanır ve suskunlaşırlar.

Medyanın toplum üzerindeki etkisi ve kamuoyunu yönlendirme gücü, yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Özellikle siyasal alanda, propaganda ve kamuoyu oluşturma süreçleriyle kitlelerin düşüncelerini şekillendirmek için en güçlü araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Günümüzde kamuoyunun oluşumunda en belirleyici unsurlardan birinin kitle iletişim araçları (radyo, televizyon, gazete, dergi, sinema) olduğu geniş çevrelerce kabul görmektedir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte etki alanı giderek genişleyen bu araçların en dikkat çekici özelliği, olayları ve yorumları kısa sürede milyonlarca insana ulaştırarak onların düşüncelerine yön verebilme gücüne sahip olmalarıdır (Kapani, 2015). Kitle iletişim araçları, toplumun gelişimine yön veren, onun dinamiklerini şekillendiren ve siyasi sistemin ayrılmaz bir parçası olan güçlü bir etkidir. Medyanın işlevi yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda olaylara yorum getirmekte, belirli ideolojileri, düşünce akımlarını ve siyasi programları tanıtarak kamuoyunu etkilemektedir. Toplumda hakim olan gerçekliklere dair algı oluşturmakta ve sosyal-siyasal etkileşimde önemli bir rol oynamaktadır. Medya, bireylerde toplumsal bilinç, inanç ve sosyal duyarlılık geliştirerek onları belirli eylemlere yönlendirme gücüne sahiptir (Şarg Gazetesi, 2017).

Kitle iletişim araçları arasında önemli bir yeri olan gazeteler, haberlerin ve olayların geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında, kamuoyunun şekillendirilmesinde ve okuyucuların genel kültür seviyelerinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Gazeteler yalnızca eğitim ve kamuoyu oluşturma aracı değil, aynı zamanda ekonomik alanda da güçlü bir etkiye sahip olan bir araçtır. Gazeteciliğin etkin bir şekilde icra edilebilmesi için büyük ekonomik yapılar gereklidir. Gazetelerin sahipliği kişilerin elinde yoğunlaştıkça, bu medya organları, belirli düşüncelerin halk üzerinde yayılmasına olanak tanımaktadır. Demokrasi içerisinde farklı toplumsal gruplar ve baskı grupları, kendi çıkarlarını ve görüşlerini halkı etkilemek için gazeteler aracılığıyla yaymaya çalışmaktadırlar. Bu

durum, gazetelerin bazen gerçeği olduğu gibi değil, çıkarlar doğrultusunda manipüle edilmiş bir şekilde sunmalarına neden olabilmektedir. Radyo da kitle iletişim araçları arasında kamuoyu oluşturmada önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle okuryazar olmayan, kültürel seviyeleri düşük veya gazete okumayan büyük kitlelere hitap ederek, haberlerin hızla yayılmasını sağlamaktadır. Radyonun en büyük avantajlarından biri, haberlerin yolda bile dinlenebilmesi ve hemen her yere ulaşabilmesidir. Bu, bireylerin olaylar hakkında ilk bilgileri hızlı bir şekilde almasını mümkün kılar. Gazete ve radyo, birbirini tamamlayan araçlardır; çünkü birçok kişi, radyodan duyduğu haberin detaylarını öğrenmek için gazete okumayı tercih eder. Böylece, her iki araç da kamuoyunun oluşumunda birlikte önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Televizyon, görsel ve işitsel olarak insanlara hitap etmesi nedeniyle özellikle siyasetçilerin seçim kampanyalarında önemli bir kamuoyu oluşturma aracıdır. Politika yapıcıları, mesajlarını geniş kitlelere ulaştırabilmek için en çok televizyonu kullanmaktadır. Ancak günümüzde televizyon, genellikle izleyicilerin olaylara katılmalarını sağlamak yerine, ilgilerini başka yönler çekmeye yönelik içerikler sunmaktadır. Başka bir deyişle, televizyon, çoğu zaman gerçek olaylardan çok, gösterilere ilgi uyandırmaktadır. Hatta bazen olayları kendisi bir gösteriye dönüştürerek sunar. Televizyonun, uzmanlarca da belirtilen üç ana amacı vardır: eğitmek, bilgi vermek ve eğlendirmek. Ancak yapılan programların çoğunda eğlencenin, bilgi verme ve eğitme işlevlerinden daha baskın olduğu gözlemlenmektedir (Gönenç, 2012).

Bernard Johen, medyanın insanlara ne düşünmeleri gerektiğini anlatmada pek başarılı olmasa da, ne üzerine düşünmeleri gerektiğini öğretmede başarılı olduğunu özellikle belirtmiştir. Maxwell McCombs ve Donald Shaw bu olguyu “*gündem belirleme yöntemi*” olarak adlandırmışlardır. Eğer medya sadece dünyada olup bitenleri yayımlamaktaysa, halkın da aynı meseleleri önemli görmesi oldukça doğaldır (Tokgöz, 2017, s. 17). Gündem oluşturma temel amacı, insanların medyanın ele aldığı konularla ilgili bilgi edinmeye yönelmeleridir. Dolayısıyla, medya doğrudan halkın ne düşüneceğini belirleyemese de, hangi konular hakkında düşünmeleri gerektiğini belirlemektedir. Medyanın ön plana çıkarmak istediği konu ve detaylar, kamuoyuna vurgulanarak, bu konuların önem ve öncelik taşıması sağlanır (Girgin, 2003, s. 16). Gündem belirleme yaklaşımı, medyanın haber sunma biçiminin, kamuoyunun ve siyasetçilerin hangi konuları daha önemli olarak kabul ettiklerini etkilediğini savunmaktadır (Yüksel, 2001).

Medya ile kamuoyu arasındaki ilişkide iki ana görüş öne çıkmaktadır (Atabek, 2002, s. 231). Birincisi, medyanın kamuoyunun sesi, aynası veya yansıtıcısı olduğu yönündedir. İkinci görüş ise, medyanın kamuoyunun şekillendiricisi hatta yaratıcısı olduğunu savunmaktadır. Ancak bu süreçlerin birbirine iç içe geçmiş olduğu ve medyanın hem kamuoyunu oluşturma hem de yansıtma işlevlerinin birlikte ele alınması gerektiği de vurgulanmaktadır (Atabek, 2002, s. 232). Bu farklı görüşler aslında “bakış açısına” bağlı olarak değişir; çünkü çoğulcu demokratik sistemde “kamuoyunun serbestçe oluşumu” ön planda tutulurken, baskıcı rejimlerde kamuoyunun şekillendirilmesi, yaratılması ya da yönlendirilmesi konusu gündeme gelmektedir.

Sosyal medya platformları, toplumsal fikirlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte, sosyal medya milyonlarca insanın etkileşimde bulunduğu, günlük içerik tüketimi yaptığı, görüşlerini paylaştığı, bilgi edindiği ve başkalarıyla iletişim kurduğu önemli dijital alanlar haline gelmiştir. Bu platformlar, sadece bireyler arasında kişisel etkileşimi kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda geniş kitlelere etki edebilen ve toplumsal görüş oluşturan araçlar olarak da işlev görmektedir. Sosyal medya platformları, içerikleri hızla geniş bir izleyici kitlesine ulaştırma gücüne sahiptir. Bir tweet, yazı veya video hızla milyonlarca kişiye ulaşarak viral hale gelebilmektedir. Bu da sosyal medyanın, toplumsal sorunları hızla gündeme getirme ve kamuoyunun dikkatini belirli bir konuya yönlendirme potansiyeline sahip olduğu anlamına gelmektedir. Sosyal medya, topluma belirli bir mesele hakkında sesini duyurma ve değişim talep etme imkanı da sunmaktadır. Bu platformlar, kullanıcıları pasif izleyiciler olmaktan çok, aktif katılımcılara dönüştürmeye teşvik etmektedir. Kullanıcılar, içerik üretmek, paylaşmak, yorum yapmak ve içerik ile etkileşime girmek suretiyle kamu alanında rol oynamaktadırlar. Özellikle gençler arasında popüler olan protesto hareketleri ve interaktif etkinliklere katılım, toplumsal farkındalığı artırmak için etkili bir araçtır. Ancak sosyal medyanın kamuoyu oluşturma gücü, bazı tartışmalı konuları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, sosyal medya platformlarının algoritmaları, kullanıcıları belirli düşünce biçimlerine yönlendirerek farklı fikirlerin ön plana çıkmasını engellemektedir (Ahmadov, 2024).

Son yıllarda sosyal medya, Azerbaycan’da toplumsal fikirlerin şekillenmesinde geleneksel medyadan daha güçlü bir araç haline gelmiştir. Özellikle Facebook, Instagram, X (eski adıyla Twitter) ve YouTube gibi platformlar, insanlar arasında hızlı bilgi

yayılmasına ve kamuoyunun tartışmalarını sürdürmesine olanak tanımaktadır. Araştırmalar, sosyal medyanın toplumun farklı kesimleri arasında toplumsal fikirleri etkileyerek, onların siyasi katılımlarını artırdığını göstermektedir. Örneğin, seçim kampanyaları sırasında sosyal medyada yayılan bilgiler, kamuoyunu şekillendirmeye ve seçmenlerin kararlarını etkilemeye yardımcı olmaktadır (Mascaro & Goggins, 2012). Ayrıca, sosyal medya, dezenformasyonun ve yanıltıcı içeriklerin hızla yayılmasına neden olmaktadır, bu da toplumu yanlış bilgilendirme riskini beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, insanların düşüncelerini şekillendirmek ve yönlendirmek amacıyla da kullanılmaktadır (Şarg Gazetesi, 2017). Özellikle sosyal medya, yanlış ve manipülatif haberlerin yayılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Örneğin, pandemi dönemi boyunca yayılan asılsız iddialar veya siyasi olaylar sırasında yayılan manipülatif içerikler, kamuoyunun algısını ciddi şekilde etkilemiştir.

Bazı kesimler, mevcut koşullarda Azerbaycan medyasının toplum üzerindeki etkisinin olmadığını savunsa da, medya temsilcilerinin çoğunluğu bu görüşe katılmamaktadır. Uzmanlar, medyanın hala toplumu yönlendirme gücüne sahip olduğunu düşünmektedir. “Yeni Nesil” Gazeteciler Birliği Başkanı Arif Aliyev de medyanın etkisinin devam ettiğini belirtmektedir. Sovyetler dönemi gibi totaliter rejimlerin hüküm sürdüğü zamanlarda bile medyanın topluma etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu etkinin, kamuoyu kurumunun zayıf olmasından dolayı görünür olmadığını ifade etmektedir. Aliyev, günümüzde halkın görüşlerinin bozulmasının ve toplumsal-siyasi olaylardan uzak kalmasının, televizyonların uyguladığı politika ile bağlantılı olduğunu dile getirmektedir. Gazeteciler Sendikası Başkanı Müşfik Alaskerli ise Azerbaycan medyasının hala kamuoyu üzerinde etkili olduğuna dikkat çekerek, bu etkinin geçen yıllara kıyasla arttığını, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in medya ile ilgili sözlerine atıfta bulunarak, şu anki medyanın sadece 4. güç değil, 2. güç olduğunu ifade etmektedir (Şarg Gazetesi, 2017).

Medyanın kamuoyuna etkisi hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Olumlu açıdan, medya aracılığıyla insanlar farklı konular hakkında bilgilendirilir, kamusal tartışmalara katılır ve sosyal-siyasi süreçlerde yer alırlar. Özellikle, eğitim amaçlı kampanyalar ve bağımsız medya kuruluşları sayesinde toplumun farkındalık seviyesi artmakta, vatandaşların sosyal ve siyasi katılımı güçlenmektedir. Öte yandan, medya manipülasyon ve dezenformasyon yaymak için de kullanılabilir. Özellikle, siyasi ve sosyal konularda

tarafı bilgilerin yayılması, kamuoyunu etkileyerek kitlelerin düşüncelerini belirli bir yöne yönlendirebilmektedir. Bu durum, kamuoyunun yapay şekilde yönetilmesine ve toplumun kutuplaşmasına yol açabilmektedir. Azerbaycan'da medyanın objektif ve güvenilir olmasını sağlamak için bilgi politikalarının geliştirilmesi, gazetecilerin mesleki yeterliliklerinin artırılması ve medya okuryazarlığının güçlendirilmesi önemlidir.

Son zamanlarda, birbirini tekrarlayan haber ve bilgi portalları bazen doğrularla birlikte, henüz doğruluğu teyit edilmemiş, bazen de tarafı ve kamuoyunu şekillendirmeye yönelik içerikler yaymaktadır. Bazı medya organları, halkın görüşünü dikkate almadan tek tarafı bir tutum sergilemekte; bu durum ise, ticari çıkarların toplumsal çıkarların önünde tutulduğu zamanlarda daha sık görülmektedir. Tam şeffaflık sağlanmadığı bir ortamda, kamuoyu oluşsa da bunu ifade edecek ve ilgili kurumlara iletecek araçların sayısı oldukça sınırlıdır. Sosyal medyanın etkisinin artmasıyla birlikte, Azerbaycan toplumunda bilgi kaynaklarına eleştirel bir bakış açısı geliştirilmesi ve bilgi doğruluğunu kontrol etme alışkanlıklarının pekiştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, hem geleneksel medyada hem de sosyal medyada daha şeffaf ve objektif haberlerin sunulması, yanıltıcı bilgilerin yayılmasının engellenmesi amacıyla mekanizmalar oluşturulmalıdır. Sonuç olarak, medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi karmaşık ve çok yönlüdür. Azerbaycan'da medya ile ilgili yapılan araştırmalar devam etmeli, gazeteciliğin gelişimi ve bilgi güvenliği alanında daha etkili adımlar atılmalıdır. Bu şekilde, toplum daha sağlıklı bir bilgi ortamında gelişebilir ve kamuoyu objektif ve dengeli bir şekilde şekillendirilebilir.

2.2. Azerbaycan'da Gazete Haberciliği

Azerbaycan'da gazete haberciliği, toplumun bilgilendirilmesi, aydınlatılması ve kamuoyunun oluşturulması açısından büyük önem taşıyan bir alan olmuştur. Ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümleriyle yakından ilişkili olan basın, yalnızca haber yayma aracı olmanın ötesine geçerek halkın sesini duyurmak, fikir ve düşüncelerin yayılmasına hizmet etmek gibi önemli işlevler üstlenmiştir. Zardabi'nin ifadesiyle, gazete halkın gözü, kulağı ve dili gibidir. Bu söz, basının Azerbaycan toplumundaki yerini ve oynadığı kritik rolü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Azerbaycan'da basın hayatı, 19. yüzyılın ikinci yarısında ilk gazetelerin yayımlanmasıyla başlamış ve zamanla gelişerek toplumun en önemli bilgi kaynaklarından biri haline gelmiştir. Ülkenin modernleşme

sürecinde gazetecilik, halkın eğitiminde, milli kimliğin pekiştirilmesinde ve demokratik düşüncenin yayılmasında kritik bir rol oynamıştır. Özellikle bağımsızlık mücadeleleri, siyasi rejim değişiklikleri ve teknolojik gelişmeler, Azerbaycan’da gazete haberciliğinin evriminde belirleyici rol oynamıştır. Bu dönemde gazetecilik daha özgür bir yapıya kavuşmuş, çok sesliliğe ve farklı görüşlerin yayılmasına olanak tanımıştır. Haydar Aliyev’in ifade ettiği gibi, özgür basın her demokratik toplumun temel dayanaklarından biridir ve onun gelişimi, toplumun ilerlemesi için önemli bir koşuldur.

Bu bağlamda, Azerbaycan’da gazete haberciliğinin tarihini ve gelişim sürecini incelemek, basının toplum üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Gazeteciliğin geçmişten günümüze nasıl bir yol katettiğini, hangi aşamalardan geçtiğini ve nasıl bir dönüşüm yaşadığını analiz etmek, medyanın günümüzdeki rolünü daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

2.2.1. Azerbaycan’da Gazete Haberciliğinin Tarihi ve Gelişimi

1830’lu yıllarının başlarında, Azerbaycan’da basın ve gazetecilik faaliyetlerinin temelleri atılarak, halkın bilgiye erişimini artıran ve toplumsal aydınlanmaya katkı sağlayan önemli bir süreç başlamıştır. Ruslar, Kafkasya ve Azerbaycan’ı işgal ettikten sonra, izledikleri sömürgeci politikalar çerçevesinde halkla iletişim kurmak ve hükümetin kararları ile yasaları duyurabilmek amacıyla 1828 yılında Tiflis’te “*Tifflisskiy Vedomosti*” (Tiflis Haberleri) adını taşıyan bir gazete yayınlamaya başladılar. Bu gazete, Rus yönetiminin halkla olan bağına güçlendirmeyi ve devlet politikalarını halka iletmeyi hedeflemekteydi (Akpınar, 1994, s. 89; Aşırılı, 2009, s. 6). 1832 yılından itibaren, bu gazetede Azerbaycan Türkçesiyle ekler yayınlanmaya başlanmıştır. Tiflis’te 1840’lı yılların başında yayımlanmaya başlanan “*Zakafkasskiy Vestnik*” gazetesi, Rusça olarak yayımlanmaktaydı. 1845’ten itibaren gazetenin içine Azerbaycan Türkçesiyle “*Kafkasın Bu Tarafının Haberi*” başlığıyla bir sayfa eklenmiş, burada devletle ilgili resmi yazılar yayımlanmıştır. Ancak, bu sayfa eki 1849 yılında kapatılmıştır (Akpınar, 1994, s. 89; Aşırılı, 2009, s. 9-10).

Azerbaycan’ın sosyal yapısının şekillenmesinde önemli bir etken olan basın, Hasan Bey Zardabi’nin öncülüğünde büyük bir değişim yaşamıştır. Zardabi, 1875 yılında Bakü’de ilk Türkçe matbaayı kurarak, Rusya’da ise “*Ekinci*” adlı ilk Türkçe gazeteyi

yayınlanmış ve bu adımlar, dönemin halkını aydınlatma açısından tarihi bir yenilik oluşturmuştur (Milli Azerbaycan Hareketi, 1991, s. 15). Ekinci gazetesi, 1875-1877 yılları arasında ayda iki kez yayınlanarak toplamda 56 sayı çıkarmıştır. İlk sayılarında 4 sayfa olarak yayımlanan gazete, sonraki dönemlerde 8 sayfaya ulaşmıştır. Zardabi'nin "Ekinci" gazetesine, dönemin önde gelen aydınları da katkıda bulunmuşlardır. Bu gazetede, eğitim ve demokratik ideolojilerin savunulmasının yanı sıra, halkın eğitime yönelik yazılar kaleme alınmış ve köy yaşamı, tarım kültürü gibi konulara dair makalelerle bu alanların gelişmesine katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Azerbaycan halkının kültürel yaşamını yansıtan yazılar da yayınlanmıştır. Ancak, gazetenin ileriye dönük bu adımları, Rus yönetiminin hukukuna karşıt olduğu için, 1881'de yayımlanan bir fermanla gazete kapatılmıştır (İsmayılov, 1992).

"Ekinci" kapatıldıktan sonra 1879 yılında "Ziya" gazetesi yayınlanmış, 1880 yılından sonra ise aynı gazete "*Ziya-yi Kafkasiyye*" yayın hayatına devam etmiştir. Toplamda 104 sayı çıkarabilen gazete 2 Temmuz 1884 yılında kapanmıştır. Bunun ardından 1883-1891 yılları arasında "*Keşkül*" gazete ve dergisi çıkarılmıştır. "*Ziya-yi Kafkasiyye*" ve "*Keşkül*", Ünsizadeler tarafından yayımlanan önemli yayınlar arasında yer almıştır. Azerbaycan basınında 19. yüzyılın sonlarında ilk kez *Keşkül* gazetesi, "*Azerbaycan Milleti*" ifadesini kullanan yayın olmuştur. Bu dergi, Rus sansürü nedeniyle kapatıldıktan sonra, 1903 yılına kadar Azerbaycan Türkçesiyle gazete veya dergi yayımlanmasına izin verilmemiştir.

O dönemde Rusça yayımlanan "*Kaspi*" gazetesi, Ali Merdan Topçubaşı, Hasan Bey Zerdabi, Hüseyinzade Ali Bey, Ferudun Bey Köçerli gibi dönemin önde gelen aydınlarının yazılarına geniş yer vermiştir. 1897 yılından sonra *Kaspi* gazetesinin yayıncılığını Hacı Zeynalabdin Tağıyev devralmış, gazetenin editörlüğünü ise sırasıyla Alimerdan Bey Topçubaşov ve Alibey Hüseyinzade üstlenmiştir. Rusça yayımlanan gazeteler, Azerbaycan konulu bir sayfa açma çabalarına girmiş olsalar da, bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır.

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan'da 60'dan çok gazete ve dergi çıkarılmıştır. Bunlara "*İrşad*" (1905-1908), "*Füyuzat*" (1906-1907), "*Hayat*" (1905-1906), "*Açık Söz*" (1915-1918), "*Terakki*" (1908-1909), "*Molla Nasreddin*" (1906-1931), "*Tekâmül*" (1906-1907), "*Seda*" (1909-1911), "*Davet-Koç*" (1906), "*Debistan*" (1906-1908) gibi gazete ve dergiler örnek verilebilir. 1905-1908 yılları arasında yayımlanan "*İrşad*" gazetesi,

toplamda 525 sayı çıkarmış ve dönemin önemli yazarlarına sayfalarında yer vermiştir. Üzeyir Hacıbeyli, Mehmet Emin Resulzade, Ömer Faik Nemanzade ve Mirza Feteli Ahundov gibi isimlerin yazıları, gazetenin siyasi, sosyal, kültürel ve edebî hayat açısından taşıdığı önemi artırmıştır. “*İrşad*” gazetesi, yayın hayatı boyunca millî kimlik, modernleşme, özgürlük, eğitim sorunları, kadın hakları, Ermeni meselesi, Rusya ile ilişkiler ve İran’daki meşrutiyet hareketleri gibi konulara odaklanmıştır. Bu gazete, yalnızca Azerbaycan Türkleri için değil, aynı zamanda Rusya’da yaşayan diğer Türk toplulukları için de önemli bir siyasi, sosyal ve kültürel platform işlevi görmüştür. Ahmet Ağaoğlu ve diğer aydınlar, 1905 Rus Meşrutiyeti’nin sunduğu geçici özgürlük ortamından faydalanarak, Azerbaycan ve Rusya’daki Türk topluluklarının karşılaştığı sorunları “*İrşad*” aracılığıyla kamuoyuna duyurma imkânı bulmuşlardır.

“*Füyuzat*” dergisi, 1 Kasım 1906 - 1 Kasım 1907 tarihleri arasında Hacı Zeynalabdin Tağıyev’in maddi desteğiyle yayımlanmıştır. Azerbaycanlı yazarların yanı sıra Abdullah Cevdet, Ahmet Raik, Tefik Fikret ve Abdülhak Hamit gibi dönemin önde gelen Osmanlı aydınlarının da yazılarına yer veren dergi, kısa sürede önemli bir fikir ve sanat ocağı hâline gelmiştir (Mehmedzade, 2004, s. 45). O dönemde Azerbaycan’da millî bilincin uyanışında büyük rol oynayan Füyuzatçılar, Çarlık yönetimine ve esarete karşı durarak Turancılık düşüncesini savunmuşlardır. Onların amacı, Türk dünyasının manevi birliğini güçlendirmektir. Füyuzatçılık, Azerbaycan’da romantizmin ve ortak bir edebî dil anlayışının gelişmesine öncülük etmiş, aynı zamanda İslamcılık ile Türkçülüğü harmanlayarak Farslaşma ve Ruslaşmaya karşı durmayı hedeflemiştir (Aşırılı, 2009, s. 134-142). Sadece 32 sayı yayımlanmasına rağmen “*Füyuzat*”, Azerbaycan’ın kültürel ve entelektüel hayatına büyük katkılar sunmuş, Türkiye ile Azerbaycan arasında adeta bir kültür ve fikir köprüsü olmuştur.

“*Molla Nasreddin*”, 7 Nisan 1906’da Tiflis’te Celil Memmedguluzade tarafından yayımlanan, haftalık illüstrasyonlu ilk Azerbaycan hiciv dergisidir. Bu dergi, döneminin en yetenekli yazar ve şairlerini bir araya getirerek, Azerbaycan’ın demokrat, aydınlanmacı ve baskılara karşı direnen aydınlarının sesi olmuştur. Celil Memmedguluzade, Mehmet Sait Ordubadi, Necef Bey Vezirov, Abdürrahim Bey Hakverdiyev, Arif Rahimzade ve Firidun Bey Köçerli gibi isimler, derginin en önemli yazarları arasındaydı. 1905 Rusya İnkılabı’nın ardından ortaya çıkan “*Molla Nasreddin*”, sadece bir dergi değil, aynı zamanda dönemin en etkili sosyal ve kültürel hareketlerinden

biri hâline gelmiştir (Mehemmedzade, 2004, s. 49). Yayınlarında Türk dünyasında yaşanan sosyal ve siyasi meseleleri hiciv sanatıyla ele alarak sert eleştiriler yöneltmiş, Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeye dair siyasi ve toplumsal gelişmeleri mizahi bir dille yansıtmıştır. Dergide, Osmanlı'daki olayları alaya alan karikatürlerin yanı sıra İran ve diğer Doğu toplumlarının sosyal ve siyasi yapıları da keskin bir tenkit süzgecinden geçirilmiştir. “*Molla Nasreddin*”, sadece Kafkasya’da değil, Türkiye ve İran gibi geniş bir coğrafyada yankı uyandırmış, cehalete, siyasi baskılara ve sömürgeciliğe karşı mücadelesini sürdürmüştür. Siyasi çalkantılar nedeniyle yayın hayatına zaman zaman uzun aralar vermek zorunda kalsa da “*Molla Nasreddin*”, 1906-1931 yılları arasında varlığını sürdürmeyi başarmıştır. 1906-1917 yıllarında Tiflis’te, 1921’de Tebriz’de, 1922-1931 yılları arasında ise Bakü’de yayımlanmış ve toplamda 748 sayı çıkarmıştır. Bunların 340’ı Tiflis’te, 8’i Tebriz’de, 400’ü ise Bakü’de basılmıştır. “*Molla Nasreddin*”, güçlü hiciv dili ve cesur yayın anlayışıyla sadece bir mizah dergisi olmanın ötesine geçmiş, Azerbaycan ve Türk dünyasının en etkili fikir hareketlerinden biri olarak tarihe adını yazdırmıştır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Mehmet Emin Resulzade öncülüğünde “*Açık Söz*” (1914-1918) gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Toplamda 704 sayı çıkan bu gazetenin ilk 533 sayısında yöneticiliğini Mehmed Abdülazizoğlu üstlenirken, 534. sayıdan itibaren bu görevi doğrudan Mehmet Emin Resulzade devralmıştır. “*Açık Söz*”, Azerbaycan’da Türkçülük düşüncesinin gelişmesinde önemli bir rol oynamış, milli kimlik bilincini güçlendiren yayınlar yapmıştır. Gazete, o dönemde yaygın olan “*Müslüman*” ve “*Tatar*” kavramlarını “*Türk*” kelimesiyle değiştirme girişiminde bulunarak, Azerbaycan toplumunda yeni bir kimlik anlayışı oluşturmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda kendisini “*Gündelik Türk Gazetesi*” olarak tanıtarak, milli bilinç ve Türk kimliğinin pekişmesine katkı sağlamıştır (Milli Azerbaycan Hareketi, 1991, s. 46). “*Açık Söz*”, ilk sayılarında Rusya’daki sosyal ve siyasi gelişmeleri yakından takip ederek, Azerbaycan’da yaşanan olaylara dair kapsamlı bilgiler sunmaktaydı. Aynı zamanda, milli kalkınma meselelerine ve savaşın yıkıcı etkilerine dair eleştirel yazılara da geniş yer vermekteydi. “*Açık Söz*” gazetesi, 725. sayısından itibaren yayınına durdurmuştur.

Sovyet iktidarının Azerbaycan’da hakimiyet kurmasının ardından basının gelişimi büyük ölçüde parti ideolojisi doğrultusunda şekillenmiştir. “*Kommunist*”, “*Bakinski Raboçi*”, “*Vışka*”, “*Azerbaycan Gençleri*”, “*Molodyoj Azerbaycana*”, “*Bakı*”, “*Baku*”,

“Edebiyat ve İncəsənət” gibi dönemin önde gelen basın organlarında, komünist ideolojiye bağlı konuların yanı sıra ülkenin ekonomik, bilimsel ve kültürel gelişimine dair meseleler de ele alınmaktaydı. 1919 yılına gelindiğinde, Azerbaycan’da 20’den fazla Bolşevik gazetesi yayımlanarak, Sovyet rejiminin propagandasını ve politik çizgisini halka aktarmada önemli bir rol üstlenmiştir. “*Kommunist*” gazetesi, 29 Ağustos 1919’da yayımlanmaya başlamıştır. İlk olarak 1919’da gizli olarak basılan sayısının editörlüğünü Ruhulla Ahundov üstlenmiştir. Azerbaycan’da Sovyet iktidarının kurulmasının ardından, 30 Nisan 1920’de Alihaydar Garayev’in editörlüğünde resmi olarak yayımlanmaya başlamıştır (Report, 2023). Sovyet yönetiminin ilk yıllarında “*Kommunist*” ve “*Bakinski Raboçi*” gazeteleri, sık sık ilçelerden gelen haber ve materyallere sayfalarında yer vererek bölgesel gelişmeleri de aktarmaktaydı. *Azerbaycan Komünist (Bolşevik) Partisi Merkez Komitesi (KPMK)*, 2 Temmuz 1923’te Bakü’de, özellikle Azerbaycanlı kadınların toplumsal ve siyasi hayata katılımını teşvik etmek amacıyla “*Şark Kadını*” adlı aylık edebi, toplumsal ve siyasi bir derginin yayımlanmasına karar verdi. Kasım 1923’te ilk sayısı yayımlanan dergi, 40 sayfa olarak hazırlanmış ve 1000 nüsha basılmıştır. Ayna Sultanova, derginin ilk editörlüğünü üstlenmiştir. 1938 yılı itibarıyla, dergi adını değiştirerek “*Azerbaycan Kadını*” adıyla yayımlanmaya devam etmiştir (Yeni Azerbaycan, 2009).

2 Eylül 1934’te “*Kommunist Maarifi*” gazetesi yayımlanmaya başladı. 1938 yılında adı değiştirilerek “*Müallim Gazetesi*” olarak anılmaya başlandı ve bu adla Haziran 1941’e kadar yayımlandı. Nisan 1946’dan itibaren “*Azerbaycan Müallimi*” adıyla yeniden basılmaya başlanan gazete, sonraki yıllarda da bu isimle varlığını sürdürdü. Azerbaycan basınının en köklü yayınlarından biri olan “*İdman*” gazetesi, aynı zamanda spor basınının en eski temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. 1932 yılında ilk kez “*Azerbaycan Beden Terbiyecisi*” (*Fizkulturnik Azerbaycana*) adıyla yayımlanmaya başlayan gazete, 70 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir ve spor gazeteciliğinde önemli bir yer tutmaktadır. İlerleyen yıllarda “*Edebiyyat*” (1933), “*Azerbaycan Pioneri*” (1938), “*Kirpi*” dergisi (1952) ve “*Bakı*” (1958) gibi birçok gazete ve dergi de yayın hayatına başlamıştır.

1930’lu yıllarda Azerbaycan basını, Sovyet yönetiminin baskı ve cezalandırma aracına dönüşmüştür. Kolektivizasyona karşı çıkanlar ve mülkünü devretmek istemeyenler gazetelerde “*halk düşmanı*” olarak damgalanmış, gazeteciler ise bu sürecin destekleyicisi olmuştur. Aynı zamanda, Stalin’in kişilik kültü güçlenmiş ve 1937’deki

büyük baskı sürecine zemin hazırlanmıştır. Buna paralel olarak Sovyet yönetimi, halkın okuma yazma seviyesini yükseltmek amacıyla 1929'da okuryazarlık seferberliği başlatmıştır (AZERTAC, 2021). Azerbaycan basını bu sürece aktif destek vererek gazetelerde eğitici içerikler yayımlamış, “*Kommunist*”, “*Kentli gazetesi*” ve “*Komsomol*” gibi yayınlar bu kampanyaya geniş yer ayırmıştır. Okuma yazma seferberliğiyle birlikte alfabe reformu da yürürlüğe girmiştir. 1928'de alınan karar doğrultusunda yeni Türk alfabesinin zorunlu kullanımı kabul edilmiş ve basında bu dönüşüm güçlü şekilde desteklenmiştir. “*Bakinski Raboçi*” gazetesi, bu reformun Azerbaycan'da genel okuryazarlık seviyesini artırmada kilit rol oynayacağını vurgulamıştır (Pravda, 2022).

1 Ocak 1929'da Azerbaycan SSR, resmi olarak yeni alfabeye geçiş yaptı ve bu değişim, okuryazarlığın artırılması için önemli bir adım olarak değerlendirildi. “*Yeni Yol*” gazetesi, yeni alfabenin eğitim seviyesini yükselteceğini vurgularken, büyük Rus yazarı Maksim Gorki de Azerbaycan'ın Doğu halkları arasında öncü rol oynadığını ifade etti. Ancak, 1939 Temmuz ayında alınan bir kararla Latin alfabesi yerine Kiril alfabesi getirildi ve bu değişim 1940'tan itibaren yürürlüğe girdi. Bu süreçte Rus dilinin etkisi artmış ve Azerbaycan basını çeşitli kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Alfabe değişiklikleri, basının okuyucu kitlesini etkilerken, 1930'larda ülkede matbaacılık gelişmiş ve Azerbaycan dilinde yayımlanan gazete ve dergilerin sayısı artmıştı. 1939 yılı itibarıyla Azerbaycan dilinde 80'den fazla gazete, 1937'de ise toplam 834 bin tirajla 45 dergi yayımlanmaktaydı.

1989, Azerbaycan tarihinde ulusal diriliş dönemi olarak anılırken, bu yıl içerisinde “*Azerbaycan*” gazetesi kuruldu. Aynı yıl, bağımsız basının öncülerinden sayılan “*Seher*” gazetesi 4 Ağustos'ta, *Azerbaycan Halk Cephesi (AHC)*'nin yayın organı olan “*Azatlık*” gazetesi ise 24 Aralık'ta yayımlandı. “*Seher*” gazetesine Mezahir Süleymanzade, “*Azatlık*” gazetesine ise Necef Necefov liderlik ediyordu. 1990 yılında “*Zerkalo*” ve “*Ses*”, 1991-1992 yıllarında ise “*Yeni Müsavat*”, “*İki Sahil*”, “*525. Gazete*” ve “*Yeni Azerbaycan*” gibi önemli gazeteler yayın hayatına başladı. 1991 yılının başlarında Azerbaycan'da 78 gazete ve 63 dergi yayımlanmaktaydı. 1990-91 yıllarında 32 yeni gazete ve 8 dergi yayın izni almış ve basın sektörü hızla büyümeye devam etmiştir. Ancak bu artışa rağmen, okuyucu kitlesindeki yükseliş beklenen seviyeye ulaşamamıştır.

6 Ağustos 1998'de ulusal lider Haydar Aliyev'in imzaladığı kararname ile Azerbaycan'da basına uygulanan sansür resmen kaldırıldı. Ardından, 1999 yılında Kitle

İletişim Araçları (KİV) hakkında yasa ve ilgili hukuki düzenlemeler kabul edilerek basın özgürlüğü alanında önemli adımlar atıldı. Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanmasının ardından milli ve manevi değerlere dönüş, basın alanında da kendini göstermiştir. Ülkede medyanın gelişimini desteklemek ve gazeteciliğin kalitesini artırmak amacıyla önemli adımlar atılmıştır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 31 Temmuz 2008 tarihli Kararnamesi ile “*Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Kitle İletişim Araçlarının Gelişimine Devlet Desteği Konsepti*” onaylanmıştır. Bu konseptin uygulanması çerçevesinde, 22 Mayıs 2009'da *Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Kitle İletişim Araçlarının Gelişimine Devlet Desteği Fonu* kurulmuştur. Günümüzde Azerbaycan'da yüzlerce gazete ve dergi faaliyet göstererek toplumun bilgi ihtiyacını karşılamada önemli bir rol üstlenmektedir.

Bununla birlikte, sansürün kaldırılması ve yeni medya yasalarının kabulü, Azerbaycan'da çok sesliliğin artmasına, gazetecilik standartlarının yükselmesine ve basının toplumda daha etkili bir rol oynamasına imkan tanımıştır. Tüm bu gelişmeler, ülkede bağımsız medyanın güçlenmesi yolunda atılan önemli adımlardan biri olmuş ve basının halkın doğru bilgi alma hakkını sağlamadaki rolünü pekiştirmiştir.

2.2.2. Günümüzde Azerbaycan Gazeteleri: Yapı ve İçerik

Azerbaycan'da gazetecilik geleneği 19. yüzyılın sonlarından itibaren şekillenmiş ve 20. yüzyıl boyunca çeşitli siyasi, sosyal ve teknolojik değişimlere uyum sağlayarak gelişmiştir. Sovyet döneminde basın ağırlıklı olarak ideolojik amaçlara hizmet etmiş olsa da, bağımsızlığın kazanılmasının ardından ülkedeki medya ortamı daha çeşitli ve çok sesli bir yapıya bürünmüştür. Günümüzde Azerbaycan'da devlet destekli, özel sermayeli ve siyasi yönelimli basın kuruluşları faaliyet göstermektedir. Haberlerin hızlı bir şekilde yayılması, okuyucuların ilgi alanlarına hitap eden içeriklerin sunulması ve dijital medyanın etkisi, çağdaş gazeteciliğin temel özellikleri arasında yer almaktadır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren resmi devlet gazeteleri, ülkenin devlet organlarının ve yönetim birimlerinin resmi duyurularını halka ileten ve hukuki açıdan önemli olan yayınlardır. Bu gazeteler, devlet politikalarının, yasaların ve önemli devlet etkinliklerinin halka duyurulmasında temel bir rol üstlenmektedir. Devlet destekli olan gazetelere “*Azerbaycan*”, “*Halk Gazetesi*”, “*Respublika*” örnek verilebilir.

“Azerbaycan” gazetesi, Azerbaycan’ın resmi devlet yayın organıdır ve ülkenin kamuoyu oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır. Gazete, ilk olarak 1918 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde yayımlanmaya başlanmış olup, ülkenin bağımsızlık mücadelesinde önemli bir yer tutmuştur. İlk sayısı 15 Eylül 1918’de Gence’de yayımlanmış ve ilk başlarda hem Azerbaycanca hem de Rusça olarak basılmıştır. Gazetenin ilk baş editörlerinden biri, ünlü Azerbaycanlı besteci Üzeyir Hacıbeyli’dir. 1919 yılına kadar ise Ceyhun Bey Hacıbeyli tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde gazete, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin resmi kararlarını ve yasalarını yayımlamanın yanı sıra, ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine dair önemli bilgiler sunmuştur. “Azerbaycan” gazetesi, tarihsel olarak Azerbaycan Halk Cumhuriyeti dönemi boyunca 443 sayı yayımlamıştır. Gazetenin bu sayılarında, dönemin en önemli siyasi olayları, özellikle Ermeni-daşnak çetecisi Andronik’in Zengezur, Nahçıvan ve Karabağ’da Azerbaycan halkına uyguladığı soykırımlar, Batı Azerbaycan topraklarında yaşayan Azerbaycanlıların acı kaderi, kitlesel şekilde öldürülmeleri ve atalarından miras kalan topraklarından sürülmeleri hakkında ayrıntılı bilgiler yer almıştır (İki Sahil, 2023). Ancak, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin çöküşünden sonra, Sovyetler Birliği’nin hakimiyeti altına girmesiyle birlikte gazete yayınına son verilmiştir. Bağımsız Azerbaycan’ın 1991’de bağımsızlığını kazanmasının ardından, 1992 yılında “Azerbaycan” gazetesi tekrar yayımlanmaya başlanmıştır. Bugün, Azerbaycan’ın devlet politikalarını yansıtan resmi bir yayın organı olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir.

Azerbaycan’ın en köklü ve resmi devlet gazetelerinden biri olan “*Halk Gazetesi*”, ilk olarak 1919 yılında “*Kommunist*” adıyla yayımlanmaya başlamıştır (Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi, 2023). Sovyetler Birliği döneminde ideolojik bir yayın olarak faaliyet gösteren gazete, Azerbaycan’ın bağımsızlığını yeniden kazanmasının ardından, 27 Ağustos 1991’de bugünkü adını alarak milli kimlik ve devletçilik değerlerini ön plana çıkaran bir yayın organına dönüşmüştür (İki Sahil, 2023). Kuruluşundan itibaren Azerbaycan’ın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına dair geniş çaplı haberler yayımlayan gazete, halkın bilgi kaynağı olma rolünü üstlenmiştir. Sovyetler döneminde yaşanan ideolojik baskılara rağmen, Azerbaycan halkının milli ve manevi değerlerinin korunması ve geliştirilmesinde büyük bir rol oynamıştır. Özellikle 1929 yılında yeni alfabe sistemine geçişin ardından “*Halk Gazetesi*” de bu değişiklikleri benimseyerek yeni alfabe ile yayımlanmaya başlamıştır (Halk Gazetesi, 2022). Günümüzde “*Halk Gazetesi*”,

devletin resmi kararlarının, yasalarının ve önemli kamu-siyasi haberlerinin yayımlandığı resmi bir gazete olarak faaliyetini sürdürmektedir. Ayrıca, devlet kurumlarının resmî açıklamalarını kamuoyuna duyurma görevini de yerine getirmektedir (Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı [AZERTAC], 2023).

Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir medya organı olarak öne çıkan “*Respublika*” gazetesi, günümüzde de resmi devlet yayın organı olarak faaliyetini sürdürmektedir. 22 Kasım 1990'da Azerbaycan SSC (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) Ali Soveti'nin yayın organı olarak kurulan gazete, kısa sürede ülkenin siyasi ve toplumsal hayatında önemli bir yer edinmiştir (Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi, 2023). 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanmasının ardından “*Respublika*” gazetesi, resmi devlet gazetesi statusunu koruyarak ülkede yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeleri halka aktaran en önemli basın organlarından biri haline gelmiştir (AZERTAC, 2023). Bu dönemde gazete, bağımsız devlet inşası, hukuki reformlar ve toplumsal meseleler hakkında geniş çaplı analizler yayımlayarak kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi görevini üstlenmiştir. Gazetenin sayfalarında, devlet tarafından kabul edilen yasalar, resmi kararnameler ve yönetmelikler yayımlanarak vatandaşlara doğrudan bilgi akışı sağlanmaktadır. Özellikle 1993 yılından itibaren, ulusal lider Haydar Aliyev'in siyasi stratejisini ve devlet yönetimini destekleyen birçok makale ve analiz geniş yer bulmuştur (Respublika, 2022). Günümüzde de “*Respublika*” gazetesi, Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve diğer devlet kurumlarının resmî belgelerini yayımlayan başlıca medya organlarından biri olarak işlevini sürdürmektedir. Modern dönemde gazete yalnızca basılı formatla sınırlı kalmayıp dijital ortamda da faaliyet göstermekte ve daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Dijitalleşme sürecine uyum sağlayan “*Respublika*”, devlet politikalarını ve güncel gelişmeleri geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla çağdaş medya araçlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır (İki Sahil, 2023). Sonuç olarak, “*Respublika*” gazetesi, Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecine tanıklık eden ve aynı zamanda ülkenin siyasi ve toplumsal gelişimini kamuoyuna aktaran önemli bilgi kaynaklarından biri olmuştur.

Azerbaycan'da faaliyet gösteren özel gazeteler, ülkenin medya ortamında önemli bir yer tutmakta ve geniş bir okur kitlesine hitap etmektedir. Bu gazeteler, siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmelerin yanı sıra toplumsal olaylar hakkında çeşitli bakış açıları sunarak halkın bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Özel basın organları,

bağımsızlıkları ve özgün yayın politikalarıyla dikkat çekmekte ve farklı görüşlerin yer bulmasına olanak tanımaktadır. Azerbaycan'da yayımlanan bazı önemli özel gazeteler şunlardır: “525. Gazete”, “Kaspi”, “Üç Nokta”, “Yeni Çağ”, “Report”, “Ses Gazetesi”, “Xural”, “İki Sahil”, “Şarg Gazetesi”, “Bakü Haber”, “Bakinski Rabochi”.

“525. Gazete”, Azerbaycan’ın özel basın organlarından biri olup, 1997 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Gazetenin adı, Azerbaycan’ın bağımsızlığının kazanılmasında önemli bir rol oynayan “525. Gün”⁵ tarihinden ilham alınarak verilmiştir (Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi, 2023). Bu gazete, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını kazanmasının ardından, dönemin sosyo-politik, ekonomik ve kültürel gelişmelerini yansıtmayı amaçlayarak kurulmuştur (İki Sahil, 2023). İlk yıllarından itibaren, “525. Gazete”, Azerbaycan toplumunun çağdaş meselelerine dair dikkat çekmiş, çeşitli alanlardan uzmanların ve siyasetçilerin görüşlerine yer vererek okurlarına geniş bir bakış açısı sunmuştur. Gazete, özellikle bağımsızlık sonrasında, devletin ekonomik reformları, modern medya ve toplumsal-politik meseleler üzerine derinlemesine araştırmalar ve kapsamlı makaleler yayımlamıştır (525. Gazete, 2022). Bugün “525. Gazete”, Azerbaycan toplumunda en çok okunan ve güvenilen medya organlarından biri olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda, bağımsız gazetecilik ilkelerine dayalı olarak kamuoyuna objektif bilgi sunmakta ve toplumun farklı kesimlerinin görüşlerini yansıtmaktadır (Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı [AZERTAC], 2023). Sonuç olarak, “525. Gazete”, Azerbaycan basınında özel sektörün önemli bir örneği olarak faaliyet göstermekte ve modern dönemde ülkenin siyasi ve sosyal gelişimlerini yansıtan önemli bilgi kaynaklarından biri olmaktadır.

“Ses” gazetesi, 1990’lı yıllarda Azerbaycan’da başlayan milli bağımsızlık hareketinin etkisiyle doğmuştur. Ülkenin kritik bir dönemden geçtiği o yıllarda, sınır bölgelerinde yaşanan saldırılar ve halkın zor durumda kalması, güçlü bir medya platformuna duyulan ihtiyacı artırdı. “Ses” gazetesi kısa sürede geniş bir okuyucu kitlesi kazandı ve özellikle Nahçıvan’ın zor dönemlerinde bölgenin sorunlarını gündeme taşıyan

⁵ “525. Gün”, Azerbaycan’ın bağımsızlığının simgesel bir tarihi olarak 30 Ekim 1991’de kabul edilen bağımsızlık kararnamesiyle ilişkilendirilir. Bu tarih, Azerbaycan SSR Yüksek Sovyeti tarafından bağımsızlığın onaylanmasıyla halkın uzun süre boyunca süren özgürlük ve egemenlik arzularının gerçeğe dönüşmesinin başlangıcı olmuştur. “525. Gün”, aynı zamanda Azerbaycan’ın bağımsızlığını simgeleyen ve bu yöndeki gelişmeleri temsil eden bir tarih olarak hafızalarda kalmıştır.

en önemli basın organlarından biri oldu. O yıllarda Azerbaycan'ın en çok okunan gazetelerinden biri haline gelen “Ses”, siyasi süreçlerle ilgili objektif ve güvenilir bilgi edinmek isteyenler için temel bir kaynak olmuştur. İlk yıllarda haftada iki kez, 8 sayfa ve 5-10 bin tirajla yayımlanmaya başlayan gazete, 1992 yılında tirajını 15 bine, 1993'te ise 25 bine yükseltti. 1998 yılından itibaren ise günlük olarak yayımlanmaya başladı.

Gazete, Azerbaycan'ın siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan Haydar Aliyev'in faaliyetlerine geniş yer vermiştir. 1991-1993 yıllarında onun röportajlarını, makalelerini ve parlamento konuşmalarını yayımlayarak toplumla buluşturmuştur. 1992'de ülkenin önde gelen aydınlarının Haydar Aliyev'e hitaben yazdığı mektubu ve onun cevabını yayımladı. Aliyev iktidara geldikten sonra “Ses”i kendisine yakın bir gazete olarak nitelendirmiş ve onun tarihe geçtiğini vurgulamıştır. Gazete, Yeni Azerbaycan Partisi (YAP)'nin oluşumunda da önemli bir rol oynamış ve partiyle ilgili özel sayılar, kitaplar, filmler ve dergiler hazırlayarak kamuoyuna sunmuştur. Bu yayınlar, halk ve devletçilik açısından büyük önem taşımaktaydı. Bugün “Ses” gazetesi günlük 5 bin tirajla yayımlanmakta ve 40 kişilik bir editör kadrosuyla çalışmaktadır. Azerbaycan'ın toplumsal ve siyasi yaşamında etkili olmaya devam eden gazete, günümüzde de okuyucularına objektif ve güvenilir haberler sunma misyonunu sürdürmektedir.

“Xural” gazetesi, 2002 yılında Azerbaycan'da yayın hayatına başlamıştır. Kuruluşundan itibaren, ülkedeki toplumsal ve siyasi süreçlere yönelik radikal bir duruş sergileyerek dikkat çekmiştir. Başlangıçta haftalık olarak yayımlanan “Xural”, 2010 yılında günlük yayına geçme kararı almıştır. Bu geçiş için teknik hazırlıklar yapılmış ve yeni personel alımları gerçekleştirilmiştir. “Xural” gazetesi Azerbaycan medyasında önemli bir yere sahip olmuş ve ülkedeki siyasi tartışmalara katkıda bulunmuştur.

“Şarg” gazetesi, Azerbaycan'ın bağımsızlık döneminde kurulan ve ülkenin toplumsal-siyasi hayatında önemli bir yer tutan basın organlarından biridir. 1990'ların sonlarında yayın hayatına başlayan gazete, günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir. Gazetenin temel amacı, ülkede ve dünyada yaşanan gelişmeleri tarafsız bir şekilde kamuoyuna aktarmak, toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmak ve çeşitli meselelerde farkındalık yaratmaktır. “Şarg”, iç ve dış politika konularına odaklanarak analizler, röportajlar ve araştırma yazıları yayımlamaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Azerbaycan'da basın özgürlüğünün şekillendiği dönemde ortaya çıkan “Şarg”, ülkenin siyasi ve toplumsal süreçlerine dair özgün bakış açıları sunmuştur. Yayın çizgisi genel

olarak ülkede istikrar ve kalkınmanın desteklenmesi yönündedir. Kurulduğu günden bu yana medya sektöründe kendine sağlam bir yer edinen “*Şarg*”, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Özellikle siyasi, ekonomik ve kültürel konulardaki derinlemesine analizleri ve yorumlarıyla öne çıkmış, Azerbaycan basınında kendine has bir üslup oluşturmuştur.

“*İki Sahil*” gazetesi, Azerbaycan basınında önemli bir yere sahip olan ve ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerini yansıtan önde gelen yayınlardan biridir. 1990’lı yıllarda, Azerbaycan’ın bağımsızlığını yeniden kazandığı dönemde kurulan gazete, adını Hazar Denizi’nin iki kıyısında yer alan Azerbaycan topraklarından almıştır. Yayın hayatına başladığı andan itibaren tarafsız ve analitik habercilik anlayışını benimseyen “*İki Sahil*”, hem ülke içinde, hem de uluslararası arenada ortaya çıkan gelişmeleri okuyucularına aktarmayı amaçlamıştır. Gazetenin temel misyonu, kamuoyuna doğru ve tarafsız bilgi sunmak, siyasi ve toplumsal süreçleri derinlemesine analiz etmektir. İlk yıllarından itibaren geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan “*İki Sahil*”, Azerbaycan medyasının gelişimine katkıda bulunan prestijli yayınlardan biri olmuştur. Zamanla teknolojik imkânları da değerlendirerek yayın ağını genişleten gazete, basılı yayının yanı sıra dijital platformlarda da aktif hale gelmiştir. Günümüzde “*İki Sahil*”, yalnızca güncel olayları aktarmakla kalmayıp, siyasi analizler, röportajlar ve derinlemesine makaleler ile medya dünyasında güçlü konumunu korumaktadır. Bugün “*İki Sahil*”, Azerbaycan’ın toplumsal ve siyasi hayatında önemli bir aktör olarak varlığını sürdürmekte ve bağımsız gazeteciliğin güçlü temsilcilerinden biri olmaya devam etmektedir.

“*Report*” Enformasyon Ajansı, 27 Ekim 2014 tarihinde Azerbaycan’da kurulmuş ve kısa sürede ülkenin önde gelen haber kaynaklarından biri haline gelmiştir. Ajans, güncel, doğru ve tarafsız haber sunma misyonuyla hareket etmektedir. Kuruluşundan bu yana, “*Report*” geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış ve Azerbaycan medyasında önemli bir yer edinmiştir. Ajansın haberleri, hem yerel hem de uluslararası konuları kapsamaktadır. Ayrıca, “*Report*” çeşitli dillerde yayın yaparak farklı dil konuşan okuyuculara da hitap etmektedir.

Azerbaycan’da farklı siyasi ideolojileri temsil eden birçok gazete faaliyet göstermektedir. Bu gazetelerden bazıları, hükümetin politikalarını eleştiren ve toplumsal adalet, demokrasi ve insan hakları gibi konuları ön plana çıkaran muhalif yayınlar yapmaktadır. Özellikle sol görüşleri benimseyen ve muhalif tutum sergileyen gazeteler,

toplumun adil ve eşit bir şekilde gelişmesi için önemli bir rol oynamaktadır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren bazı muhalif ve sol gazeteler şunlardır: “*Azatlık*” gazetesi, “*Yeni Müsavat*” gazetesi, “*Gündelik Azerbaycan*” gazetesi. Bu gazeteler, ülke içindeki ve dışındaki siyasi gelişmelere dair tutumlarını ortaya koyarak, Azerbaycan'ın toplumsal ve siyasi hayatına önemli bir etki yapmışlardır.

Bundan başka Azerbaycan'da çeşitli haber siteleri, haber ajansları faaliyet göstermektedir. Her biri farklı yapı ve habercilik anlayışına sahiptir. güncel olayları, siyaseti, ekonomiyi ve toplumsal gelişmeleri takip etmek isteyen okuyuculara geniş bir içerik sunmaktadır. Hem devlet destekli hem de bağımsız medya organları bulunmaktadır. Haber ajanslarından “*Trend News Agency*”, “*APA (Azerbaijan Press Agency)*”, “*AZERTAC (Azerbaijan Devlet Ajansı)*” örnek verilebilir. Bağımsız ve özel olarak faaliyet gösteren haber siteleri ise bunlar: “*Oxu.az*”, “*Qafqazinfo.az*”, “*Lent.az*”, “*Modern.az*”, “*Baku.ws*”, “*Milli.az*”, “*Metbuat.az*”, “*Aznews.az*”, “*Publika.az*”, “*Axar.az*” vd. Muhalif ve alternatif haber yapan siteler ise “*Azadlıq.org*”, “*Meydan Tv*”, “*Toplum Tv*” dir.

Günümüz Azerbaycan'ında faaliyet gösteren gazeteler, ülkenin toplumsal, siyasi ve ekonomik yaşamında önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Teknolojinin gelişimi ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte gazeteler artık yalnızca basılı formatta değil, aynı zamanda çevrim içi platformlarda da okuyuculara ulaşmaktadır. Geleneksel gazetecilik yavaş yavaş dijital medyaya yerini bıraksa da, birçok köklü gazete hem basılı hem de dijital formatta yayın hayatını sürdürmektedir. Azerbaycan'daki gazeteler içerik ve yayın politikalarına göre genellikle devlet, muhalif ve bağımsız gazetelere ayrılır. Devlete yakın gazeteler hükümet politikalarını destekleyici bir yayın çizgisi izlerken, muhalif gazeteler eleştirel bir perspektifle gündemi değerlendirmektedir. Bağımsız gazeteler ise tarafsız ve dengeli habercilik anlayışını benimsemeye çalışmaktadır. Genel olarak, Azerbaycan'da basın geleneği korunmaya devam etse de, günümüz medya dünyasının dinamiklerine uyum sağlamak için dijitalleşme ve yeni teknolojilere yönelim giderek artmaktadır.

2.3. Azerbaycan Medyasında Afet Haberlerinin Sunumu

Afetler, toplumların hayatında derin izler bırakan olaylardır ve bu tür kriz anlarında medyanın rolü hayati önem taşımaktadır. Halkın doğru ve hızlı bilgilendirilmesi, paniğin önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması açısından medya kuruluşlarının haberleri nasıl sunduğu büyük bir fark yaratmaktadır. Depremler, seller, yangınlar ve diğer doğal ya da insan kaynaklı afetlerde, medyanın sorumluluğu yalnızca olayları aktarmakla sınırlı değildir; aynı zamanda kamuoyunu bilinçlendirmek ve yetkili kurumlarla halk arasındaki iletişimi sağlamak gibi görevleri de üstlenmektedir. Azerbaycan medyasında afet haberlerinin sunumu farklı dinamiklere sahiptir. Devlet medyası genellikle resmi kurumların açıklamalarına dayanarak kontrollü bir bilgi akışı sağlarken, özel medya organları ve dijital platformlar daha hızlı ve çeşitli kaynaklardan haber vermeye çalışmaktadır. Ancak bu süreçte bazen bilgi kirliliği, abartılı başlıklar veya eksik doğrulamalar gibi sorunlar ortaya çıkabilir.

Azerbaycan'da doğal afetler sırasında medyanın en önemli görevlerinden biri, topluma güvenilir ve doğru bilgileri sunmaktır. Bu çerçevede, medya kuruluşları öncelikle *Olağanüstü Haller Bakanlığı (OHB)* ve diğer ilgili devlet kurumlarının resmi açıklamalarına dayanır. Bunun yanı sıra, sismik aktiviteler, hava durumu ve ekolojik felaketlerle ilgili olarak *Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı*'nin resmi verilerine, *Azerbaycan Milli İlimler Akademisi (AMEA)*'ne bağlı *Cumhuriyet Sismoloji Hizmet Merkezi*'nin ülkede meydana gelen depremlerle ilgili bilimsel temelli bilgilerine başvurulmaktadır. Ayrıca, afetler sırasında yürütülen kurtarma çalışmaları, can kayıpları, yaralanmalar ve diğer istatistiki veriler konusunda *İçişleri Bakanlığı (İB)* ve *Acil Tıbbi Yardım Hizmetleri* tarafından sağlanan bilgiler de medya için önemli referans kaynakları arasında yer almaktadır.

Medya uzmanları ve gazeteciler, Azerbaycanlı muhabirlerin doğal afetler gibi zorlu koşullarda görev yapma yöntemlerinin geliştirilmesine büyük bir ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedirler. Bazı uzmanlar, zorlu koşullar altında çalışacak gazetecilerin özel olarak eğitilmeleri ve çeşitli eğitimlerden geçmeleri gerektiğini vurgulamaktadırlar. *Azerbaycan Basın Konseyi* Başkanı Eflatun Amaşov, ekstremal durumlarda çalışan gazetecilerin öncelikli olarak hızlı ve objektif olmayı ilke edinmeleri gerektiğini belirtiyor. Amaşov'a göre, afet bölgesinden korku yaratan bilgiler yaymak doğru değildir. Gazeteciler, felaketten etkilenenleri daha iyi anlayarak ve durumu çözmeye çalışan bir tutumla hareket etmelidirler. Bu tür durumlarda gazetecinin amacı, halkı paniğe sevk etmeden, doğru ve

objektif bir şekilde bilgilendirmeyi başarmaktır. Ayrıca, gazeteciler, haberleri abartmaktan kaçınmalı ve vatandaşlık sorumluluğuyla hareket etmelidirler. Amaşov, gazetecilerin afet alanında gereksiz yere fazla bulunmamaları gerektiğini de vurgulamaktadır. Her koşulda, milli gazeteciliğin vatandaşlık bilinciyle hareket etmesi gerektiğini belirterek, gazetecinin amacının sadece bilgi toplamak değil, aynı zamanda insanları korkutacak haberlerden kaçınmak olması gerektiğini ifade etmektedir (Şarg, 2015).

“Üç Nokta” gazetesinin editörü Elmeddin Muratlı, Azerbaycan’da afet gazeteciliğinin tam olarak gelişmediğini ve bunun bazı problemlere yol açtığını belirtmektedir. Özellikle olağanüstü durumlarda karışıklıklar yaşandığını ancak gazetecilerin birbirlerini bilgiyle besleyerek genel bilgi kaynağının sabit kaldığını ifade etmektedir. Ancak bazı gazetecilerin, daha fazla okuyucu çekmek amacıyla haberleri abartma eğiliminde olmalarının toplumda kafa karışıklığına neden olduğunu vurgulamaktadır. Muratlı, ülke genelinde yaşanan yangın olaylarından birini örnek göstererek, bazı medya organlarının resmi verilere aykırı sayılar yayımladığını ve bunun yanlış olduğunu, profesyonel gazetecilik ilkelerine aykırı olduğunu belirtmektedir (Şarg, 2015).

Doğal felaketlerle ilgili haberler yayımlanırken, uzman görüşlerine ve alandaki uzmanların fikirlerine büyük önem verilmektedir. Felaketlerin önlenmesi için halkın doğru şekilde yönlendirilmesi, olay anında insanların nasıl davranması gerektiği, hangi önlemlerin alınması gerektiği ve felaketin etkilerini en aza indirmek için bu alanda bilgi sahibi kişilerin bilgilendirici sohbetler yaparak toplumu aydınlatmaları sağlanmaktadır. Aynı zamanda ülkede meydana gelen orman yangınları ve sanayi tesislerindeki yangınlarla ilgili olarak, *Olağanüstü Haller Bakanlığı’nın Yangından Korunma Hizmeti* uzmanları tarafından haberlerde, yangının sebepleri, söndürme önlemleri ve güvenliğin sağlanması hakkında bilgilendirici açıklamalar yapılmaktadır. Doğal felaketler sırasında, zarar gören kişilerin kurtarılması, yaralıların durumu ve tıbbi yardımlar hakkında kamuoyuna bilgi verilmektedir. Ancak bazen Azerbaycan medyasında, uzman görüşlerine yeterince yer verilmemesi veya sınırlı yer verilmesi gibi durumlar yaşanabilmektedir. Bu da insanların tehlikelere karşı hazırlıksız olmalarına ve doğal felaketler sırasında doğru bilgi alamadıkları için endişe ve korku duymalarına neden olmaktadır.

2023 yılında Azerbaycan’da meydana gelen depremlerle ilgili olarak *Cumhuriyet Sismolojik Hizmet Merkezi (CSHM)* tarafından yapılan açıklamalar medya organlarında

geniş bir şekilde yer almış ve halk bilgilendirilmiştir. CSHM Genel Müdürü Kurban Yetirmişli, 9702 yer altı sarsıntısının kaydedildiğini ve bunlardan 4548'inin Azerbaycan'da olduğunu belirtmiştir. Özellikle Hazar Denizi'nde gerçekleşen 5.6 büyüklüğündeki depremler, Azerbaycan'da hissedilmiş ancak büyük bir felakete yol açmamıştır. Yetirmişli, 9 şiddetindeki deprem bölgelerinde inşaat yaparken yüksek standartlara uyulması gerektiğini vurgulamış, inşaat malzemeleri ve yapıların sağlamlığına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, depreme karşı hazırlıklı olmanın ve ilgili kurallara uymanın önemini göstermektedir. Azerbaycan medyası, bu açıklamaları hem yerel hem de uluslararası düzeyde geniş şekilde yayımlamış ve bu konuyu büyük bir öncelikte okuyucularına iletmiştir. Bu sayede, hem uzman görüşleri hem de depremlerin istatistiksel analizleri halkla paylaşılmıştır. Medyada ayrıca, depremlerin sosyal ve ekonomik etkileri üzerine tartışmalar yapılmış ve deprem hazırlığı konusunda farkındalık artırıcı çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca, bu haberlerde doğal felaketlerin doğal bir olgu olduğu, ancak gerekli önlemler ve hazırlıklarla onlara karşı direnç gösterilebileceği konusunda uzman yorumlarına yer verilmiştir.

Doğal afetler sırasında fotoğraf ve video gibi görsel materyaller, olayın ciddiyetini gözler önüne sererek kamuoyunun dikkatini çekmekte ve empati duygusunu artırmaktadır. Yıkımın boyutları, mağdurların yaşadığı zorluklar ve afetin etkileri bu tür görüntülerle daha güçlü bir şekilde aktararak toplumda duyarlılık ve yardım etme isteği yükselmektedir. Ancak, bu tür görsellerin bazen olayları dramatize etmek veya sansasyon yaratmak amacıyla kullanılması etik sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle felaket mağdurlarının travmalarını derinleştirebilecek veya toplumsal paniğe sebep olabilecek görüntüler paylaşılrken dikkatli olunmalıdır. Medya kuruluşları, dramatik etkiden çok bilgilendirme ve farkındalık yaratma amacını gözetmeli, etik kurallara uymalı, görseller gerçekleri yansıtmalı, ancak korku ve endişe yayacak şekilde kullanılmamalıdır.

Ednews haber sitesinde, yıkıntılar arasında umutsuz bir kadının fotoğrafı kullanılarak okuyucuda duygusal etki yaratılmak istenmiştir. Ancak gazetecilik etiği açısından görsel materyal seçerken dikkatli olunmalıdır. Deprem mağdurlarının acılarını sergilemek ve onların izni olmadan fotoğraflarını paylaşmak etik değildir. Görseller yalnız duygusal etki yaratmak için değil, aynı zamanda bilgilendirici olmalıdır.

Görsel 2.1

Afet haberlerinde fotoğraf kullanımı

Kaynak: ednews.net

Azerbaycan’da doğal afetlerle ilgili haberlerde görsel materyallerin kullanımı büyük önem taşırken, bu materyallerin seçimi ve sunumu konusunda dikkatli olunmalıdır. Medya kuruluşları, görselleri etik kurallara uygun ve sorumlu bir şekilde kullanmalı, toplumun doğru bilgilendirilmesini ve bilinçlendirilmesini amaçlamalıdır. Aynı zamanda, kullanılan materyallerin gerçekliğine dikkat edilmeli ve dezenformasyonun önüne geçilmelidir. Örneğin, 2020 yılında Azerbaycan’ın Hızı şehri ve çevresinde yaşanan sel felaketiyle ilgili haberlerde, “AzTV”, “Trend” ve “İTV” gibi medya kuruluşları, zarar gören bölgelere giden yardım ekiplerinin çalışmalarını, yıkıntıların temizlenmesini ve evsiz kalan insanlara yapılan yardımları görsellerle aktardı. Ayrıca, afet sonrası iyileşme sürecini anlatan infografikler ve haritalar kullanılarak haberler desteklendi. Benzer şekilde, 2019 yılının Temmuz ayında Gence’de meydana gelen büyük depremle ilgili haberlerde, bazı medya organları yıkılan binalar ve evsiz kalan insanların görüntülerine yer vermiştir. Haber sitelerinde deprem mağdurlarının fotoğraflarının paylaşılması ise etik tartışmalara yol açmıştır. Uzmanlar, bu tür görsellerin mağdurların mahremiyetini ihlal edebileceğini ve travmalarını derinleştirebileceğini belirterek, bu tür paylaşımların sosyal sorumluluk çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Medya, felaket haberlerini aktarırken sansasyon yaratmaktan kaçınmalıdır. Gerçeği çarpıtan veya abartan ifadeler kullanmak, toplumda panik ve kafa karışıklığına yol açabilmektedir. Bu nedenle, “büyük felaket” veya “trajik olay” gibi dramatik ifadeler yerine, somut ve gerçekçi anlatımlara yer verilmelidir. Aynı şekilde, abartılı manşetler de

toplumda korku ve endişeye neden olabilmektedir. Örneğin, “*Felaket: Binlerce kişi evsiz kaldı!*”, “*Korkunç deprem şehri yerle bir etti!*”, “*Ölümcül sel ülkeyi felç etti!*” gibi ifadeler okuyucuların kaygısını artırabilmektedir. Medyanın, olayları olduğundan daha dramatik göstermek yerine, doğru ve dengeli bir dil kullanarak toplumu bilinçlendirmesi önemlidir. Doğal afetler sırasında toplumun dayanışması ve sosyal desteği büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan medyası da bu tür olaylarda insanları bir araya getirmek, yardımları teşvik etmek ve sosyal sorumluluk bilincini artırmak için aktif rol oynamaktadır. Özellikle afet mağdurlarının sesini duyurmak, kamuoyunu bilgilendirmek ve yardım kampanyalarını koordine etmek açısından medya kritik bir görev üstlenir. Örneğin, 2020 baharında Kür Nehri’nin taşması nedeniyle Saatlı ve Sabirabad gibi bölgelerde ciddi zararlar meydana gelmiş, binlerce ev sular altında kalırken, birçok aile barınaksız kalmıştır. “*AzTV*”, “*İTV*” ve “*Real TV*” gibi televizyon kanalları ile “*APA*”, “*Report*” ve “*Trend*” gibi haber ajansları bu olayı geniş şekilde aktarmıştır. Medyada yer alan haberlerin ardından yardım kampanyaları düzenlendi, gönüllü gruplar bölgeye destek sağlamışlar. *Azerbaycan Kızılayı* ve çeşitli yardım kuruluşları bölgeye gıda, kıyafet ve maddi destek gönderirken, sosyal medyada da geniş çaplı dayanışma hareketleri başlatılmıştır.

Azerbaycan, yalnız ülke içinde değil, uluslararası afetlerde de yardım elini uzatan ülkelerden biridir. 2023 yılının Şubat ayında Türkiye’nin Kahramanmaraş ve çevre illerde meydana gelen 7,8 büyüklüğündeki deprem sonrası, Azerbaycan hükümeti ve halkı hızla yardım için harekete geçmiştir. “*İctimai TV*”, “*APA TV*” ve “*AZERTAC*” gibi medya kuruluşları, Azerbaycanlı kurtarma ekiplerinin Türkiye’ye gönderilmesi, insani yardımların organize edilmesi ve Bakü’de depremzedeler için bağış kampanyalarının başlatılmasıyla ilgili geniş haberler yayımlamıştır. Binlerce Azerbaycan vatandaşı sosyal medya üzerinden bağış yaparken, Bakü’de birden fazla yardım merkezi kurulmuştur. Azerbaycan medyası, doğal afetler sırasında hem yerel hem de uluslararası düzeyde dayanışma ve yardımlaşma çabalarını aktif bir şekilde duyurmaktadır. Devlet kurumları, vatandaşlar, hayır kuruluşları ve gönüllüler arasındaki koordinasyonu güçlendirmede medya önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel televizyon kanallarının ve haber ajanslarının yanı sıra, sosyal medya da hızlı bilgi akışı sağlamak ve insanları yardıma teşvik etmek açısından etkili bir platform haline gelmiş durumdadır.

Son yıllarda sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, insanlar elde ettikleri bilgileri doğruluğunu kontrol etmeden paylaşma eğilimindedirler. Bu durum, paniğe yol

açarak yanlış bilgilerin hızla yayılmasına sebep olabilmektedir. Özellikle doğruluğu teyit edilmemiş haberlerin sosyal medyada hızla yayılması, bilgi kirliliği yaratmaktadır. Bu tür yanlış haberlerin (fake news) önüne geçebilmek için medya kuruluşları, yayılan bilgileri resmi kaynaklardan doğrulamaya öncelik vererek kamuoyunu doğru bilgilendirmeye özen göstermektedir.

Azerbaycan medyasındaki doğal felaketlerle ilgili haberlerin verilmesi, toplumun bilgilendirilmesi, yardımların teşvik edilmesi ve sosyal sorumluluğun artırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Medya organları, depremler, sel ve diğer doğal felaketlerin geniş şekilde ele alınmasında uzman görüşlerine, resmi açıklamalara ve görsel materyallere dayanmaktadır. Aynı zamanda, bu haberlerin etik kurallara uygun şekilde sunulması, dezenformasyonun önlenmesi açısından da özel bir önem taşımaktadır. Azerbaycan medyası, yerel ve uluslararası düzeyde dayanışma ve yardımlaşma girişimlerini geniş bir şekilde yayınlarak, toplumun desteğini artırmaya çalışmaktadır. Sosyal medya da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Ancak burada yayılan bilgilerin doğruluğunun kontrol edilmesi önemlidir. Genel olarak, medya doğal felaketlerin etkilerini azaltmak ve toplumun bu tür olaylara hazırlıklı olmasını sağlamak adına büyük bir sorumluluk taşımaktadır.

3 BÖLÜM AFET HABERCİLİĞİNİN AZERBAYCAN MEDYASINDA SUNUMU: 6 ŞUBAT KAHRAMANMARAŞ DEPREMİ ÖRNEĞİ

3.1 Araştırmanın Konusu

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen ve çok sayıda ili etkileyen büyük depremin, Azerbaycan yazılı basınında nasıl haberleştirildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Afet haberciliği bağlamında yürütülen araştırma, kriz durumlarında medyanın olayları sunma biçimini gazetecilik etiği, haber dili, kaynak kullanımı ve görsel tercihleri üzerinden değerlendirmektedir. Çalışmanın kapsamı, 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasında yayımlanan deprem haberleriyle sınırlandırılmış olup, analiz sürecinde Azerbaycan'da yayımlanan üç gazete (525. Gazete, Şarg ve Azerbaycan) incelenmiştir. Söz konusu gazetelerde yer alan haber içerikleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, dil ve üslup, görsel kullanımı, haber çerçevesi ve kaynaklara dayalı niteliksel değerlendirmelere yer verilmiştir. Ayrıca, Azerbaycan'da bu alandagörev yapan gazetecilerle yapılan görüşmeler aracılığıyla elde edilen veriler çalışmaya derinlik kazandırmıştır. Bu yönüyle araştırma, Azerbaycan medyasının afet haberciliği pratiğini ortaya koymayı ve iki ülke arası medya ilişkilerine dair karşılaştırmalı değerlendirmelere katkı sunmayı hedeflemektedir.

3.2 Arkaplan: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi

6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen iki büyük deprem, ülke tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İlk deprem, Türkiye saatiyle 04:17'de, Pazarcık ilçesinde 7.7 büyüklüğünde gerçekleşmiş, ikinci deprem ise aynı gün saat 13:24'te Elbistan ilçesinde 7.6 büyüklüğünde olmuştur. Her iki deprem, başta Kahramanmaraş olmak üzere Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde büyük yıkımlara yol açmış, çevre illerde de güçlü şekilde hissedilmiştir. Bu felaketler, sadece büyüklükleriyle değil, aynı bölgede 12 saatlik kısa bir süre içinde ardışık büyük depremlerin yaşanmasıyla da olağanüstü bir durumu ortaya koymuştur.

Söz konusu depremler, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sindeki en büyük afet olarak kaydedilmiş, gerek can kayıpları gerekse ekonomik tahribat açısından ciddi etkiler yaratmıştır. Yaşanan felaketlerde 48 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, yarım milyondan fazla bina hasar görmüş, iletişim ve enerji altyapısı büyük oranda zarar görmüş ve geniş çaplı maddi kayıplar meydana gelmiştir. Ayrıca, bu depremler sonrası 20 Şubat 2023 tarihinde Hatay'ın Yayladağı ilçesinde 6.4 büyüklüğünde bir deprem daha gerçekleşmiş, bu da bölgedeki sismik hareketliliği arttırmıştır. Bu depremler, hem şiddeti hem de kapsadığı coğrafya bakımından yakın tarihin en büyük doğal felaketlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Toplumun afetlere karşı direncini artırma ve hazırlık süreçlerinin önemini bir kez daha gözler önüne seren bu büyük felaket, Türkiye'nin afet yönetimi ve müdahale kapasitesini yeniden gözden geçirme gerekliliğini ortaya koymuştur.

3.3 Araştırmanın Problemi

Afetler, toplumların sosyal ve psikolojik yapısını derinden etkileyen olağanüstü durumlar olup, bu tür kriz anlarında medyanın rolü hayati önem taşımaktadır. Afet dönemlerinde medya, yalnızca bilgi verme işleviyle sınırlı kalmayıp kamuoyunu yönlendirme, bilinçlendirme ve toplumsal dayanışmayı artırma gibi önemli görevler üstlenmektedir. Bu bağlamda, haberlerin dili, kullanılan görseller, kaynakların niteliği ve olayların çerçevelenme biçimi gibi unsurlar, afet haberciliğinin niteliğini belirleyen temel göstergeler arasında yer almaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen ve çok sayıda ili etkileyen yıkıcı depremin, yalnızca Türkiye'de değil, başta Azerbaycan olmak üzere uluslararası medyada da geniş yankı bulması dikkat çekicidir. Ancak Azerbaycan medyasında bu depremin nasıl haberleştirildiğine ilişkin sistematik ve bütüncül akademik değerlendirmelerin eksikliği, bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Azerbaycan yazılı basınında afet haberciliğine dair yapılan haberlerde olayların çoğunlukla duygusal ve yüzeysel bir dille aktarıldığı, insani yönlerin arka planda kaldığı, haber kaynaklarının sınırlı kullanıldığı ve etik sorumlulukların yeterince gözetilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, kriz dönemlerinde medya organlarının kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğunu ne ölçüde yerine getirdiği sorusunu gündeme getirmektedir. Özellikle kardeş ülke Türkiye'de yaşanan büyük bir afet karşısında Azerbaycan

medyasının haber sunum biçimi, hem gazetecilik standartları hem de medya etiği açısından sorgulanması gereken bir alan olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada temel problem, Azerbaycan’da afet haberciliğinin nasıl yapıldığını 6 Şubat depremi özelinde analiz ederek, mevcut medya yaklaşımının eleştirel ve analitik bir çerçevede değerlendirilmesidir.

3.4 Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin Kahramanmaraş ilinde meydana gelen ve geniş bir coğrafyada yıkıcı etkiler yaratan depremin, Azerbaycan mediasındaki temsiline odaklanmaktadır. Araştırmanın temel amacı, doğal afetler sırasında medyanın toplumu bilgilendirme, yönlendirme ve kamuoyunu şekillendirme süreçlerinde nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, Azerbaycan’da yayımlanan Azerbaycan, 525. Gazete ve Şarg gazetelerinde 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasında yer alan depremle ilgili haber içerikleri analiz edilerek; afetin etkilerinin, yardım kampanyalarının ve dayanışma söylemlerinin medyadaki yansımaları değerlendirilecektir.

Çalışma, Azerbaycan mediasının afet haberciliğine yaklaşımını, gazetecilik etiği, haber söylemi ve enformasyon akışı çerçevesinde incelemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda medya organlarının, toplumsal duyarlılığı nasıl inşa ettiği, afet sonrası uluslararası dayanışma ve kardeşlik temalarını hangi biçimlerde sunduğu ve kamuoyunu bilgilendirme işlevini nasıl yerine getirdiği değerlendirilecektir. Medyanın toplumsal olaylardan etkilenen ve aynı zamanda bu olayları etkileyen bir yapıya sahip olduğu gerçeğinden hareketle, çalışmada Azerbaycan basınının etik, ideolojik ve iletişimsel tercihleri dikkate alınarak, afet haberciliği bağlamında bir çözümleme yapılması amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi tekniği kullanılacak, seçilen gazetelerin ilgili haberleri yapısal ve tematik açıdan değerlendirilerek, Azerbaycan mediasının deprem haberciliğine ilişkin yaklaşımı ortaya konulacaktır.

3.5 Araştırma Soruları

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin Azerbaycan mediasındaki yansımalarından hareketle, bu araştırmada doğal

afetlerin medya tarafından nasıl sunulduğu, haberlerin söylemsel ve etik bağlamda nasıl yapılandırıldığı sorunsallaştırılmaktadır. Deprem haberlerinin sunum biçimlerinin medya mecralarına göre farklılık gösterebildiği; ayrıca bu haberlerin kriz haberciliği çerçevesinde etik ilkelerle her zaman örtüşmeyebildiği varsayımından yola çıkılarak, çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi Azerbaycan yazılı basınında ne şekilde haberleştirilmiştir?
2. Depremle ilgili haberlerde hangi temalar öne çıkmaktadır?
3. İncelenen gazetelerde yer alan haberlerde gazetecilik etik ilkelerine ne ölçüde uyulmuştur?
4. Azerbaycan medyasındaki deprem haberlerinin kaynakları kimlerdir ve ne tür kaynaklara başvurulmuştur?
5. Haberlerde kullanılan görseller, görsel dil ve sunum biçimi afet haberciliği bağlamında nasıl bir anlam taşımaktadır?
6. İncelenen gazeteler arasında haber sunumu açısından söylem, dil ve içerik bağlamında benzerlikler ya da farklılıklar nelerdir?
7. Azerbaycan yazılı basınında yayımlanan deprem haberleri afet haberciliği ilkeleri ile ne ölçüde örtüşmektedir?

3.6 Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, afet haberciliği bağlamında 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin Azerbaycan medyasındaki sunumunu ele almakta ve bu kapsamda Azerbaycan'ın en yaygın üç basılı gazetesindeki haberleri karşılaştırmalı olarak incelemektedir. İncelenen dönemde medyada diğer afet türlerine kıyasla açık bir farkla en geniş yer bulan depreme ilişkin haberlerin analiz edilmesi, çalışmayı yalnızca bir kriz haberciliği örneği olmaktan çıkararak afet haberciliğine dair özgün bir bakış açısı sunan bir araştırma konumuna taşımaktadır.

Haber medyası, toplumun tüm kesimleri tarafından takip edilen ve kamuoyu oluşturma gücüne sahip bir platformdur. Bu nedenle çalışmada, haber medyasının afet

dönemlerindeki rolü mercek altına alınarak, özellikle deprem bağlamında afet haberciliğinin önemi vurgulanmaktadır. Araştırma sonucunda, Azerbaycan mediasındaki afet haberciliğine yönelik mevcut durum analiz edilerek medyanın bu alandaki eksiklikleri ve güçlü yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle çalışma, hem Azerbaycan'da afet haberciliği anlayışının geliştirilmesine katkı sağlamayı hem de literatürde afet ve kriz haberciliğine ilişkin yeni ve özgün bir alan açmayı hedeflemektedir. Araştırmanın ele aldığı temalar, kapsam genişliği ve inceleme yöntemi bakımından literatüre önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

3.7 Sınırlılıklar

Bu araştırmanın kapsamını, Azerbaycan'da yayımlanan Azerbaycan, 525. Gazete ve Şarg gazetelerinde yer alan deprem temalı haberler oluşturmaktadır. Çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin ardından, 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasında söz konusu gazetelerde yayımlanan haberlerle sınırlandırılmıştır. Bu tarih aralığının tercih edilme nedeni, depremin hemen sonrasında Azerbaycan mediasında yoğun haber paylaşımının bu dönemde gerçekleşmesidir. Bununla birlikte, depremin meydana geldiği 6 Şubat tarihinde gazetelerde henüz detaylı haberlerin yayımlanmamış olması nedeniyle, analiz süreci 7 Şubat itibarıyla başlatılmıştır.

Araştırmada incelenen gazetelere, ilgili yayın organlarının internet sitelerinde yer alan PDF formatındaki dijital arşivler aracılığıyla erişilmiştir. Bu PDF sürümler, basılı nüshaların dijital ortama birebir aktarımı niteliğinde olduğu için içerik bakımından herhangi bir fark bulunmamaktadır. Dolayısıyla dijital erişim yöntemi, içerik güvenilirliğini etkilememektedir. Çalışma, yalnızca üç basılı gazeteyle sınırlı tutulmuş olup, Azerbaycan'daki televizyon yayınları, dijital haber portalları, sosyal medya mecraları ve alternatif medya organları kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmada, Azerbaycan'da afet haberciliği alanının henüz kurumsal bir yapı kazanmamış ve sistematik olarak gelişmemiş olması nedeniyle, nitel veri toplama sürecinde gazetecilerle yapılan görüşmeler sınırlı sayıda tutulmak zorunda kalmıştır. Konuyla doğrudan ilgilenen, afet dönemlerinde sahada görev yapmış ya da bu alanda deneyim sahibi gazeteci sayısının az olması, görüşme yapılabilecek kişilerin seçimini

sınırlamıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında yalnızca üç gazeteciyle görüşme gerçekleştirilebilmiş olup, elde edilen nitel veriler Azerbaycan medyasının genelini yansıtmak yerine, sadece bu gazetecilerin bireysel deneyim ve gözlemlerine dayalı sınırlı bir perspektif sunmaktadır.

Her ne kadar analiz, Kahramanmaraş depremi özelinde yapılmış olsa da, çalışma bu örnek olay üzerinden genel olarak Azerbaycan medyasında afet haberciliğine yönelik yaklaşımları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, elde edilen bulguların temsil gücü, seçilen yayın organları ve tarih aralığıyla sınırlı olduğundan, genellemelere dikkatli yaklaşmak gerekmektedir.

3.8 Tanımlar

Bu bölümde, araştırmada sıklıkla kullanılan özel anlamlara sahip temel kavramlar tanımlanmakta ve aşağıdaki şekilde açıklanabilmektedir:

Afet: Afet, insan yaşamına ve çevreye ciddi şekilde etki eden, can, mal kayıplarına yol açan olaylardır. Sel, yangın, deprem, heyelan gibi olaylar büyük hasarlara neden olmaktadır.

Afet haberciliği: Afet öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan olayları kamuya doğru ve hızlı şekilde aktaran gazetecilik türüdür. Bu tür haberler sunulurken toplumun can güvenliğini sağlamak için panik yaratmadan bilgi verilmeli ve etik ilkeler gözetilmelidir.

Deprem: Yer kabuğundaki kırılmalar sebebiyle ortaya çıkan ve sarsıntı yaratan doğal bir afettir. Şiddetinin büyüklüğüne göre can ve mal kayıplarına neden olmaktadır.

Medya: Temel görevi toplumu bilgilendirmek, toplumsal algının şekillenmesinde rol oynamaktır. Gazete, televizyon, radyo, dergi, internet gibi kitle iletişim araçlarının tümüdür.

Basın (Yazılı Medya): Haber, bilgi ve düşüncelerin topluma iletilmesini sağlayan geleneksel kitle iletişim aracıdır. Haberin dili, görsel düzen, başlık seçimi okuyucuya mesajı iletir.

Habercilik: Olayların toplanması, doğrulanması ve kamuoyuna aktarılması sürecidir. Etik kurallar ve profesyonel ilkeler çerçevesinde yürütülmektedir.

Azerbaycan Medyası: Azerbaycan'da faaliyet gösteren yazılı, görsel ve dijital medya kurumlarını ve bunların işleyiş biçimlerini ifade eder. Devlet ve özel medya ayrımı da bu kapsamdadır.

Dijital Medya/Yeni Medya: İnternet yardımıyla oluşan medya araçlarıdır. Web haber portalları, sosyal medya platformları, çevrimiçi gazetelerin tümüne verilen isimdir.

3.9 Yöntem

Bu bölümde, çalışmanın temel amacı doğrultusunda belirlenen araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla kullanılan içerik analizi yöntemi açıklanacaktır. Bu kapsamda öncelikle araştırma modeli tanımlanacak; ardından araştırmanın evreni ve örnekleme ile veri toplama ve analiz süreci ayrıntılı biçimde ortaya konulacaktır.

Araştırmada nitel içerik analizi yönteminden yararlanılarak, seçilen gazetelerde yayımlanan deprem haberlerinin konu başlıkları, anlatım üslubu, görsel materyal kullanımı, haber kaynakları, haberde yer alan etik unsurlar ve niteliksel özellikler sistematik biçimde incelenmiştir. Bu doğrultuda, elde edilen bulgular üzerinden genel habercilik anlayışına ve özel olarak da afet ve deprem haberciliği pratiklerine ulaşılması hedeflenmiştir. Çalışma sonucunda, incelenen gazetelerde yer alan deprem haberlerinin içerikleri, söylem yapıları, haber kaynakları, görsel kullanımı, haber sayıları ve sayfa yerleşimleri gibi unsurlar analiz edilmiştir. Bu analizler doğrultusunda, afet haberciliği bağlamında haber üretim pratiklerine ilişkin genel eğilimler ortaya konmuştur. Bu araştırmada nitel verilerin analizine ek olarak, bazı temel niceliksel verilerin sistematik biçimde sınıflandırılması ve özetlenmesi amacıyla SPSS programı kullanılmıştır. Özellikle haber içeriklerinde ortaya çıkan temaların ve kodların frekans dağılımları, SPSS yardımıyla hesaplanarak, hangi temaların daha baskın olduğu sayısal olarak ortaya konmuştur. Bu yöntem, nitel bulguların desteklenmesi ve yorumların güçlendirilmesi açısından önemli bir araç olmuştur. Dolayısıyla SPSS kullanımı, araştırmadaki verilerin düzenlenmesi ve görselleştirilmesi için frekans analizine indirgenmiştir. Bu süreçte, içerik analizinden elde edilen veriler afet haberciliği perspektifiyle yorumlanarak, ilgili literatürle ilişkilendirilmiştir.

3.9.1 Araştırma Modeli

Araştırma modeli, çalışmanın amacına uygun olarak verilerin sistematik biçimde toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması sürecinde izlenen yöntemsel yaklaşımı ifade etmektedir. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan temel araştırma yaklaşımları nitel, nicel ve karma yöntemli modellerdir. Bu çalışmada, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremin Azerbaycan yazılı basınında nasıl haberleştirildiğini incelemek ve bu haberlerin içeriksel, dilsel ve tematik yönlerini anlamak amacıyla nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir.

Nitel yaklaşım çerçevesinde, belirlenen gazetelerde yayımlanan haber içerikleri betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş; ayrıca gazetecilerle yapılan görüşmeler yoluyla, onların olaylara ve haber süreçlerine ilişkin bakış açıları incelenmiştir. Böylece hem haberlerin biçimsel ve anlamsal özellikleri hem de gazetecilerin bireysel deneyim ve değerlendirmeleri derinlemesine ele alınmıştır. Bu yönüyle araştırma, belirli bir durumu olduğu şekliyle ortaya koymayı ve katılımcıların deneyimleri üzerinden anlam üretmeyi amaçlayan betimleyici ve yoruma dayalı bir nitel araştırma modeliyle yürütülmüştür.

İçerik analizi yöntemi, sosyal bilimlerde en yaygın kullanılan nitel araştırma tekniklerinden biridir. Yöntemin temelleri, 1910 yılında Alman Sosyoloji Derneği'nin düzenlediği bir toplantıda Max Weber'in gazete içeriklerinin incelenmesine yönelik önerisiyle atılmıştır. Ancak içerik analizine ilişkin kuramsal temellendirmeler Weber sonrasında geliştirilmeye başlanmıştır. İçerik analizi, her ne kadar Krippendorff tarafından üç grupta sınıflandırılrsa da, yöntembilimsel yaklaşımlar dikkate alındığında genellikle iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar, Berelson'un öncülüğünü yaptığı geleneksel (nicel) içerik analizi ile yorumsalcı ve tarihselci düşünceye dayanan nitel (çağdaş) içerik analizidir (Gökçe, 2019, s. 13–14).

Nitel araştırmalarda, konuya derinlemesine ve bütüncül bir şekilde yaklaşabilmek için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yaklaşıma özgü veri toplama araçları kullanılır. Bu tür çalışmalarda temel veri toplama aracı, araştırmacının kendisidir. Araştırmacı, tek bir kaynağa bağlı kalmaksızın farklı veri toplama yollarını bir arada kullanarak araştırma sürecine yön verir; elde ettiği verileri sistematik biçimde inceler, anlamlandırır ve ulaşılan bulgular doğrultusunda temalar veya kategoriler oluşturarak analiz eder (Creswell, 2014, s. 4–185; Karasar, 2014, s. 77–87).

En yaygın kabul gören tanımlardan biri, Berelson'un 1952 yılında yayımladığı çalışmasında yer almakta olup; içerik analizi, "iletişimin belirgin içeriğinin objektif, sistematik ve niceliksel tanımlarını yapan bir araştırma yöntemi" olarak ifade edilmiştir (Gökçe, 2006, s. 35). İçerik analizi; belge, gazete gibi yazılı metinlerin, dizi ve sinema gibi görsel materyallerin ve çeşitli kitle iletişim araçlarının içeriklerinin anlamlandırılmasında kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem, sözel olmayan materyalleri sayısallaştırmayı ve betimleyici niteliklerle incelemeyi amaçlamakta, böylece araştırmacılara elde edilen verilerden anlamlı sonuçlar çıkarma olanağı sunmaktadır (Balcı, 2010, s. 212–213). Gökçe (2006, s. 20)'ye göre içerik analizinin temel amacı, kamusal alana yönelik olarak üretilmiş ve kurgulanmış metinleri çözümlemektir. Bilgin (2006, s. 1) ise bu yöntemin, gözlemlenen ve betimlenen öğelerden hareketle anlam çıkarmayı hedeflediğini belirtmektedir. Bu bağlamda içerik analizi, yalnızca betimleyici değil aynı zamanda yorumlayıcı bir yöntem olup, araştırmacının öznel yaratıcılığına da alan tanıyan çok yönlü ve işlevsel bir teknikler bütünüdür.

Durum çalışmaları, değerlendirme süreçleri de dâhil olmak üzere sosyal bilimlerin pek çok alanında kullanılan ve araştırma konusu olan olguyu kendi bağlamı içinde derinlemesine anlamayı amaçlayan nitel bir yaklaşımdır. Bu yöntemde araştırmacı, çok sayıda değişkeni test etmek ya da belirli kuralları takip etmek yerine, sınırlı sayıda örnek üzerinden belirli bir durumu kapsamlı biçimde incelemeye odaklanır. Durum çalışmaları, olayların doğal ortamında nasıl geliştiğini anlamaya yönelik olarak sistematik veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerini içerir.

Bu çalışmada da 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi'nin Azerbaycan yazılı basınındaki sunumu, belirli bir olayın belirli bir bağlamda nasıl haberleştirildiğini incelemeye yönelik olduğu için nitel durum çalışması modeli benimsenmiştir. Veriler, doküman incelemesi yoluyla gazetelerde yayımlanan haber içeriklerinden ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla gazetecilerin deneyimlerinden elde edilmiştir. Bu yönüyle araştırma, hem metinsel hem de deneyimsel verileri bütünleştirerek belirli bir olgunun derinlemesine analizine imkân tanıyan bir yapıya sahiptir.

3.9.2 Evren ve örneklem

Bu çalışmanın evrenini, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ili merkezli olarak meydana gelen ve çevre illeri de etkileyen yıkıcı depremlerin Azerbaycan basınında haberleştirilme biçimi oluşturmaktadır. Araştırmada, deprem anı ve sonrasında yaşanan gelişmelerin özellikle arama-kurtarma çalışmaları, can ve mal kayıpları, uluslararası yardımlar ve olay yerinden aktarılan görüntülerin Azerbaycan gazetelerinde nasıl sunulduğu analiz edilmektedir. Özellikle kriz ve afet durumlarında yapılan haberlerin dili, sunum biçimi, tematik yönleri ve kaynak kullanımı bu evrenin kapsamına girmektedir. Ancak çalışmanın belirli bir olay çerçevesinde derinlemesine analiz yapılmasını gerektirmesi nedeniyle, bu geniş evrenden belirli bir örneklem seçilmiştir.

Araştırmanın örneklemini ise Azerbaycan'da yayın yapan ve kamuoyunda en geniş okuyucu kitlesine sahip olan üç yüksek tirajlı basılı gazete oluşturmaktadır. Bu gazeteler, sadece geniş kitlelere hitap etmeleriyle değil, aynı zamanda farklı siyasi, ideolojik ve sosyal perspektifleri temsil etmeleri bakımından da dikkat çekmektedir. Bu çeşitlilik, araştırma kapsamında ele alınan haber içeriklerinin çok yönlü ve karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Örnekleme dâhil edilen gazetelerde, 7–12 Şubat 2023 tarihleri arasında yayımlanan haber içerikleri doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Ayrıca içerik analizi ile birlikte, çalışmaya nitelik kazandırmak ve gazetecilerin haber üretim sürecine dair görüşlerini derinlemesine anlamak amacıyla Azerbaycan'da faaliyet gösteren üç gazeteciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sayıca az olmakla birlikte bu gazeteciler, afet haberciliği alanında deneyim sahibi ve söz konusu haber süreçlerine doğrudan dahil olmuş kişilerden seçilmiştir. Bu alanda uzman gazeteci sayısının sınırlı olması, görüşme yapılan kişi sayısının azlığını açıklayıcı bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşmeler, haberlerin arka planını, editoryal tercihleri ve gazetecilik pratiklerini anlamaya yönelik önemli veriler sağlamaktadır. Böylece hem içeriklerin metinsel çözümlemesi hem de gazetecilerin mesleki değerlendirmeleri birlikte ele alınarak örneklem çeşitlendirilmiş ve araştırmaya derinlik kazandırılmıştır. Bu örneklem çerçevesinde yapılan analiz, Azerbaycan medyasının afet dönemlerindeki habercilik anlayışını değerlendirmeye ve bu alandaki güçlü ya da eksik yönleri ortaya koymaya yönelik önemli veriler sunmaktadır.

3.9.3 Veri Toplama ve Analizi Yöntemi

Araştırma kapsamında, Azerbaycan'da yayımlanan ve geniş okuyucu kitlesine sahip üç gazete belirlenmiştir (Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg). Bu gazeteler, hem çevrimiçi erişilebilir olmaları hem de kamuoyunu etkileyen önemli haber kaynakları olmaları nedeniyle seçilmiştir. Veri toplama sürecinde, bu gazetelerin 6 Şubat 2023 depremine ilişkin haber içerikleri taranmış ve olayın hemen sonrasını kapsayan 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasındaki sayıları analiz kapsamına alınmıştır. Bu tarihler, depremin sıcak haber dönemi olması bakımından önem arz etmektedir. Gazetelerde yayımlanan ilgili haberler, çevrim içi arşivler ve dijital platformlar üzerinden manuel olarak toplanmış; yalnızca depremle doğrudan ilişkili olan haber metinleri veri setine dahil edilmiştir. Köşe yazıları, yorumlar veya okuyucu mektupları çalışmaya dâhil edilmemiştir. Toplanan veriler, nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntemde, metinlerde yer alan anlamlı unsurlar kategorilere ayrılarak sistematik bir çözümleme yapılmıştır. Haberler belirli temalar altında sınıflandırılmıştır.

Ayrıca bu araştırmada, farklı medya kuruluşlarında görev yapan gazetecilerle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler aracılığıyla katılımcıların araştırma konusuna dair düşünceleri, değerlendirmeleri ve bakış açıları derinlemesine incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, katılımcının belirli bir konuya ilişkin kişisel deneyimlerini, algılarını ve düşüncelerini kendi sözel ifadeleriyle aktarmasına olanak tanıyan esnek ve nitel bir veri toplama tekniğidir. Bu yöntemde araştırmacı, görüşme sürecine önceden hazırlanmış konu başlıkları ya da temel sorularla başlasa da, görüşmenin akışına bağlı olarak bu soruların sırası değiştirilebilir, biçimi uyarlanabilir ya da yeni sorular eklenip çıkarılabilir (TÜBİTAK, 2020). Bu esneklik, araştırmacıya katılımcının görüşlerini daha doğal ve derinlemesine biçimde ortaya koymasına imkân tanırken, aynı zamanda elde edilen verilerin zenginliğini ve geçerliliğini artırmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analiz sürecinde betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem, görüşme ve gözlem yoluyla toplanan verilerin sistematik bir biçimde düzenlenerek, anlamlı temalar çerçevesinde yapılandırılması ve yorumlanması esasına dayanır. Betimsel analizde veriler, önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda kategorilere ayrılır; bu temalar altında toplanan bulgular özetlenerek araştırmacının bilgi birikimi ve yorum gücüyle değerlendirilir (Baltacı, 2019, s. 379). Söz konusu analiz türünde, katılımcıların düşüncelerini ve deneyimlerini daha etkili şekilde

yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmesi oldukça yaygındır. Bu sayede, verilerin özgünlüğü korunurken, okuyucunun araştırma sürecine ve bulgulara daha yakından nüfuz etmesi sağlanır. Betimsel analizde temel amaç, ulaşılan bulguların açık, anlaşılır ve yorumlanmış biçimde sunulmasıdır. Bu doğrultuda elde edilen veriler öncelikle araştırmacı tarafından açık ve sistematik bir biçimde betimlenmiş; ardından bu betimlemeler açıklanarak, ilgili bağlamda yorumlanmıştır. Yapılan yorumlar, neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde ele alınarak analiz edilmiş; nihayetinde çeşitli bulgulara ulaşılmış ve araştırmanın hedeflenen sonuçlara erişmesi sağlanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 224).

Araştırma kapsamında hazırlanan soru formundaki sorular, online görüşme yöntemiyle katılımcılara yöneltilmiştir. Görüşmeler, katılımcılarla kısa bir tanışma ve araştırmanın amacı hakkında bilgilendirme yapılmasıyla başlamış, ardından yapılandırılmış soru setine geçilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular, tematik bir sırayla kurgulanmıştır. İlk bölümde, Azerbaycan medyasında afet haberciliğinin yeri, rolü ve bu alandaki gelişim süreçleri üzerine sorular yöneltilmiştir. Bu kısımda gazetecilerin konuya ilişkin bilgi ve deneyimlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Devamında, etik ilkelere uyum düzeyi ve bu alanda var olan ya da eksik kalan hukuki düzenlemelere ilişkin sorular yer almıştır. Son bölümde ise, çalışmanın örnek olayı olan 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerde Azerbaycan medyasının tutumu, haber dili ve genel yaklaşımı hakkında gazetecilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu sayede, hem genel bir çerçeve çizilmiş hem de somut bir örnek olay üzerinden medyanın afet süreçlerindeki rolü derinlemesine incelenmiştir.

Kodlama süreci, nitel araştırmalarda önerilen aşamalara uygun olarak dört temel adımda gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, toplanan veriler (haber metinleri ve görüşme dökümleri) birkaç kez okunarak anlamlı veri birimleri belirlenmiştir. İkinci aşamada, benzer anlamlar taşıyan ifadeler gruplandırılarak ilk kodlar oluşturulmuştur. Üçüncü olarak, bu kod grupları arasında ortaklıklar ve tekrar eden temalar analiz edilerek alt temalar geliştirilmiştir. Son olarak, alt temalar benzerliklerine göre sınıflandırılarak ana temalar altında birleştirilmiş ve çalışmanın tematik çerçevesi ortaya konmuştur. Bu süreçte, haberlerde öne çıkan çerçeveleme biçimleri, haber dili, görsel materyallerin kullanımı, kaynak çeşitliliği ve etik unsurlar tematik kodlamada dikkate alınan başlıca kategoriler olmuştur.

Kodlama güvenilirliğini sağlamak amacıyla, içerik analizine konu olan metinlerin %25'i farklı bir araştırmacı tarafından da kodlanmış ve elde edilen kodlar karşılaştırılarak kodlayıcılar arası uyum kontrol edilmiştir. Kodlar arasında anlamlı bir tutarlılık gözlemlendiği için çalışma güvenilirlik açısından yeterli düzeyde kabul edilmiştir.

3.9.4 Etik Bildirim

Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 27.03.2025 tarihli kararı ve 868529 sayılı protokol numarası ile etik ilkelere uygun bulunarak onaylanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen tüm veriler gönüllülük esasına göre toplanmış, katılımcıların gizliliği ve kişisel hakları gözetilerek kullanılmıştır (EK-9).

3.10 Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen depremin Azerbaycan medyasında, özellikle gazetelerde nasıl sunulduğu detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Örneklem olarak, Azerbaycan’da en çok okunan üç gazete olan “Azerbaycan”, “525. Gazete” ve “Şarg” seçilmiş ve 7-12 Şubat 2023 tarihleri arasındaki haber içerikleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, gazetelerde yayımlanan haberlerin sayıları, ana temaları, uzman görüşlerine ne ölçüde yer verildiği, görsellerin kullanım biçimi ve etik uygunluğu, haberlerin gazete içindeki konumları ve sunum şekilleri gibi unsurlar incelenmiştir. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak frekans analizi ve diğer istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiş, böylece haber sunumundaki eğilimler ve öne çıkan temalar istatistiksel verilerle desteklenmiştir.

Bu analizler sonucunda, Azerbaycan medyasının depremi hangi çerçevede ele aldığı, hangi temaların ön plana çıktığı ve kamuoyu bilgilendirme sürecine nasıl katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Bulgular, aynı zamanda Azerbaycan basınının afet haberciliği konusundaki yaklaşımını ve haber dili kullanımını değerlendirmek açısından da önemli ipuçları sunmaktadır.

3.10.1. 7 Şubat tarihli gazetelerin analizi

Bu bölümde, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen depremin Azerbaycan medyasındaki yansımaları, özellikle 7 Şubat 2023 tarihli gazeteler üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada, Azerbaycan’da en çok okunan üç gazete olan “Azerbaycan”, “525. Gazete” ve “Şarg” incelenerek, depremle ilgili haberlerin içeriği, sunum şekli ve gazetelerdeki konumu detaylı olarak değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, yayımlanan haberlerin toplam sayısı ve gazetelerdeki dağılımı belirlenerek, haberlerin hangi ana temalar etrafında şekillendiği (örneğin, afetin etkileri, yardım kampanyaları, uluslararası tepkiler, resmi açıklamalar vb.) incelenmiştir. Bunun yanı sıra, haberlerde uzman görüşlerine ne ölçüde yer verildiği, özellikle sismologlar, afet uzmanları veya hükümet yetkililerinin açıklamalarına ne kadar yer ayrıldığı analiz edilmiştir. Ayrıca, haberlerde kullanılan görsellerin etik kurallara uygunluğu değerlendirilerek, deprem haberlerinin görsel sunumunun kamuoyunu nasıl etkilediği ortaya konulmuştur. İncelemenin bir diğer boyutu, bu haberlerin gazetelerde hangi sayfalarda yer aldığı, manşet olarak verilip verilmediği gibi unsurları kapsamaktadır. Bununla birlikte, haber metinlerinin dili ve söylem analizi yapılarak, medyanın afet haberleri aracılığıyla kamuoyunu nasıl yönlendirdiği değerlendirilmektedir. Bu analizler sonucunda, Azerbaycan basınının afet haberciliğine yaklaşımı ve kamuoyu algısı üzerindeki etkisi hakkında önemli sonuçlar elde edilecektir. 7 Şubat 2023 tarihli gazeteler üzerinden yapılan bu inceleme, sonraki günlerde yayımlanan haberlerin gelişim dinamiklerini anlamak için temel bir çerçeve oluşturacaktır.

3.10.1.1 Gazetelerin deprem haber sayıları

Deprem haberlerinin Azerbaycan basınında nasıl yer aldığına ilişkin yapılan araştırmada örneklem alınan üç gazetenin 7 Şubat tarihinde Türkiye’deki deprem konusunu içeren haber sayıları incelenmiştir (Tablo 3.1). Buna göre “Azerbaycan” gazetesinde 14 (f=14; %38,89), “525. Gazete” de 9 (f=9; %25), “Şarg” gazetesinde 13 (f=12; %36,11) olmakla, toplamda 35 (f=36; %100) deprem haber sayısına ulaşılmıştır. Örneklem giren gazetelerden en çok depremle ilgili haber yapan “Azerbaycan” gazetesinin olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1

Örneklem alınan gazetelerdeki deprem konulu haber sayıları

Gazete adı	Haber sayısı (frekans)	Yüzdelik (%)
Azerbaycan	14	38,89
525. Gazete	9	25
Şarg	13	36,11
Toplam	36	100

Deprem haberleriyle ilgili yapılan frekans analizine göre, “Azerbaycan” gazetesi en fazla deprem haberi yayımlayan gazete olmuştur. Toplam 14 haber ile bu konuda en çok içerik üreten yayın organıdır ve genel toplamın %38,89’ını oluşturmaktadır. “Şarg” gazetesi, 13 haber ile ikinci sırada yer almakta olup depremle ilgili haberlerin %36,11’ini içermektedir. “525. Gazete” ise 9 haber yayımlayarak toplamın %25’ini oluşturmuştur. Genel olarak, üç gazetede toplam 36 deprem haberi yayımlanmıştır. Bu veriler, gazetelerin deprem konusuna verdikleri önemin karşılaştırılmasına yardımcı olmaktadır.

3.10.1.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

Haberlerin önemi, yalnızca sayıca fazla olmalarıyla değil, aynı zamanda yayımlandıkları sayfa numarası ve sayfadaki konumlarıyla da belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ilk sayfalarda yer alan haberler daha değerli görülmüş, sayfanın üst bölümünde yayımlanan haberler ise daha önemli kabul edilmiştir. Deprem haberlerinin gazetelerde hangi sayfalarda yer aldığına ilişkin yapılan kodlama sürecinde, bazı haberlerin hem birinci sayfada başladığı hem de iç sayfalarda devam ettiği tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu tür haberler her bulundukları sayfa için ayrı ayrı kodlanmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda, asıl haber sayısı 35 olarak belirlenmiş; ancak iç sayfalarda devam eden içeriklerin de ilgili sayfalar dikkate alınarak ayrıca kodlanması sonucunda, toplam sayfa bazlı frekans değeri 43’e ulaşmıştır.

Tablo 3.2

Haberlerin yayımlandığı sayfalar

Sayfa No	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Frekans	Yüzdelik (%)

1	7	3	6	16	43,24
2	7	0	0	7	18,92
3	0	7	2	9	24,32
5	0	0	1	1	2,70
7	0	0	1	1	2,70
8	0	0	8	8	2,70
16	0	2	0	2	5,41

Depremle ilgili haberlerin sayfalara göre dağılımı incelendiğinde, en fazla haberin 1. Sayfada ($f=16$; %43,24) yer aldığı görülmektedir. Bu durum, gazetelerin deprem haberlerine büyük önem verdiğini ve konuyu manşetten okuyuculara duyurmayı tercih ettiğini göstermektedir. 1. Sayfanın ardından 3. Sayfa ($f=9$; %24,32) en çok haber yayımlanan sayfalar arasında yer almıştır. 3. Sayfanın yüksek oranı, gazetelerin gündem ve toplum haberlerine ayırdığı bölümlerde de depremin geniş yer bulunduğunu işaret etmektedir. Özellikle 525. Gazete'nin bu sayfada sadece depreme ilişkin haberler yayımladığı görülmektedir (Ek-6). Şarg gazetesi sonuncu sayfa olan 8. Sayfada depremle ilgili kapsamlı içerikler sunmuş ve bu konuda farklı haberlere yer vermiştir (EK-7). Azerbaycan'ın resmi devlet gazetesi olan Azerbaycan gazetesi 1. ve 2. Sayfalarda sadece deprem haberleri yayımlamıştır. Bu da gazetenin bu konuya ne kadar önem verdiğini ve öncelikli olduğunu ortaya koymaktadır (EK-8). Öte yandan, Şarg gazetesinin 5. ve 7. sayfalarında yalnızca 1 haberin ($f=1$; %2,70) bulunması, bu sayfaların genellikle farklı içeriklere yer ayırdığını ve deprem haberlerine daha az yer verdiğini göstermektedir. 525. Gazete'nin 16. ve son sayfası ise arka sayfalarda depremle ilgili haberlerin yer aldığını, ancak ön sayfalara kıyasla daha az önceliklendirildiğini ortaya koymaktadır ($f=2$; %5,41).

Sonuç olarak, deprem haberlerinin büyük ölçüde gazetelerin ilk sayfalarında ve önemli iç sayfalarında yayımlandığı, bu sayede okuyucuların dikkatini çekerek bilgilendirme amacı güdüldüğü söylenebilir. Bu dağılım, haberlerin halkın ilgisini çekmesi ve kamuoyunu bilinçlendirme hedefiyle düzenlendiğini göstermektedir.

Bir haberin gazete sayfasındaki konumu, haberin önem derecesini belirlemede etkili bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Tablo 3.3'teki verilere göre deprem haberleri her üç gazetede daha çok 1. sayfada, genellikle büyük ve dikkat çekici sayfa alanlarında "manşet ve sürmanşet" haberlerinde yer almıştır. Bu, gazetenin okuyucuların ilgisini çekmek için öncelikli haberlerin görünür alanlarda konumlandığını göstermektedir.

“Azerbaycan” gazetesi, haber yoğunluğunu özellikle 1. sayfa manşet ve 2. sayfa tamamına yoğunlaştıran bir strateji izlemektedir. Bu düzen, gazetenin okuyucularının dikkatini doğrudan bu alanlara çekmeyi hedeflediğini göstermektedir. Manşet ve tam sayfa gibi dikkat çeken bölgelerin tercih edilmesi, gazetenin önemli ve öncelikli haberlerini vurgulamak amacıyla stratejik bir şekilde tasarlandığını ortaya koymaktadır. “525. Gazete” özellikle 3. sayfa tam sayfa (7 haber) ile dikkat çekerken, bu gazetenin büyük, kapsamlı haberleri öne çıkarma stratejisini yansıtmaktadır. Tam sayfa haberler genellikle daha derinlemesine bilgi sunan, dikkat çekici içeriklerdir. Bu, gazetenin ayrıntılı analizlere, röportajlara ve geniş kapsamlı haber öykülerine yer verdiği bir yaklaşımı işaret etmektedir. “Şarg” gazetesinin 3. sayfa orta kısımda yayımladığı haberler, genellikle okuyucunun göz hizasında yer aldığı için önemli haberlerin bu kısımlara yerleştirilmesi, haberlere daha fazla dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, 5. sayfa sağ üst (1 haber) ve 7. sayfa sol üst (1 haber) gibi küçük alanlarda sadece bir haberle sınırlı kalmaktadır. Bu, o alanlarda yalnızca kısa, ama önemli olabilecek haberlerin yer alabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak her üç gazete de haber yerleştirme konusundaki stratejilerini okuyucularının dikkatini en verimli şekilde çekmeye yönelik belirlemişlerdir. Şarg gazetesi, geniş sayfa alanları ve dikkat çeken konumlar aracılığıyla önemli haberlere vurgu yaparken, 525. Gazete daha ayrıntılı haberler için büyük alanlar tercih etmekte ve Azerbaycan gazetesi ise manşet ve 2. sayfanın tamamı gibi kritik alanları kullanarak okuyucunun dikkatini hızlıca çekmeye odaklanmaktadır. Her bir gazete, sayfa düzenini kendi içerik sunumu ve hedef kitesine göre özelleştirerek, farklı stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır.

Tablo 3.3

Haberlerinin yayımlandığı gazete sayfasındaki konumları

Gazete adı	Sayfa No	Konum	Haber Sayısı
Azerbaycan	1	Manşet	7
	2	Tam Sayfa	7
525. Gazete	1	Sürmanşet / Üst Kısım	3
	3	Tam Sayfa	7

	16	Üst ve Alt Kısım	2
Şarg	1	Sürmanşet / Manşet	6
	3	Orta Kısım	2
	5	Sağ Üst	1
	7	Sol Üst	1
	8	Sağ Kısım (Tam)	6
	8	Sol Alt Kısım	2

[Tablo 3.3 (Devam) Haberlerinin yayımlandığı gazete sayfasındaki konumları]

3.10.1.3 Haberlerin içeriği

Deprem haberlerinde ele alınan içeriklerin belirlenmesi, haberin genel çerçevesini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, depremle ilgili haberlerde beş temel içeriğin öne çıktığı görülmüştür. Bu içerikler; başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları, depreme dair genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar, yardım ve destek faaliyetleri, kriz yönetimi ve acil müdahale süreçleri ile uzman görüşleri ve bilimsel analizler şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Tablo 3.4’te sunulan verilere göre, incelenen 43 deprem haberi arasında en fazla yer verilen içerik 17 haber ile “yardım ve destek faaliyetleri” olmuştur (f=17, %37,1). Bunu sırasıyla “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” (f=11, %30,4), “depreme dair genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” (f=10, %21,0), “kriz yönetimi ve acil müdahale süreçleri” (f=3; %8,1) ile “uzman görüşleri ve bilimsel analizler” (f=2; %3,5) takip etmektedir.

Tablo 3.4

Gazetelere göre haber içerikleri

Haber içerikleri	Azerbaycan (N=15)	525. Gazete (N=9)	Şarg (N=19)	Toplam (N=43)
Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar	3	1	6	10
%	20	11,1	31,6	21,0
Yardım ve destek faaliyetleri	3	3	11	17
%	20	33,3	57,9	37,1

Kriz yönetimi ve acil müdahale süreçleri	2	1	0	3
%	13,3	11,1	0	8,1
Uzman görüşleri ve bilimsel analizler	0	0	2	2
%	0	0	10,5	3,5
Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları	7	4	0	11
%	46,7	44,4	0	30,4
N	15	9	19	43
%	100	100	100	

[Tablo 3.4 (Devam) Gazetelere göre haber içerikleri]

Azerbaycan gazetesinin depremle ilgili incelenen 15 haber içeriklerinde en fazla yer verilen konu başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları olmuştur (f=7; %46,7). Bu da gazetenin toplumsal dayanışmayı vurguladığını göstermektedir. Ardından, depreme ilişkin genel bilgi (f=3; %20) ve yardım faaliyetleri başlıkları (f=3) %20’lik oranla yer almış, gazete afetin boyutlarını ve yardım çalışmalarını ön plana çıkarmıştır. Kriz yönetimi ve acil müdahale süreçleri ise daha az yer bulmuş (f=2; %13,3), ancak yine de önemli bir içerik olarak sunulmuştur. Bu, gazetenin toplumun moralini artırmayı, bilgi vermeyi ve kriz anındaki yardımları takip etmeyi amaçladığını göstermektedir.

Toplam 9 haber üzerinden yapılan hesaplama göre, 525. Gazetede deprem haberleri arasında en yüksek oranı başsağlığı mesajları (f=4; %44,4) alırken, yardım ve destek haberleri de dikkat çekici bir orana (f=3; %33,3) sahiptir. Depremle ilgili genel bilgi ve kriz masası başlıkları ise her biri (f=1; %11,1) oranında yer almaktadır. Bu dağılım, gazetenin deprem haberlerinde özellikle toplumsal dayanışma ve taziye mesajlarına vurgu yaptığını göstermektedir.

Şarg gazetesinde hesaplamalar, toplam 19 haber üzerinden yapılmıştır. Bu dağılıma göre deprem haberlerinde en çok “Yardım ve Destek” (f=11; 57,9) konularına yer verildiğini, ardından “Genel Bilgi ve Resmi Açıklama” (f=6; %31,6) ve en düşük oranda ise “Uzman Görüşleri”ne (f=2; %10,5) yer verildiğini göstermektedir.

3.10.1.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi

Depremle ilgili haberlerin incelenmesi sonucunda, Şarg gazetesinin diğer iki gazete olan Azerbaycan ve 525. Gazeteden farklı olarak uzman görüşlerine geniş yer verdiği görülmektedir. Bu gazete, depremle ilgili haberlerinde yalnızca olay bazlı aktarımın yanı sıra, uzman görüşlerine dayalı içerikler sunan tek gazete olarak öne çıkmaktadır. Azerbaycan ve 525. Gazete deprem olaylarını daha çok haber niteliğinde aktarırken, Şarg gazetesi konuyu teknik, bilimsel ve sosyolojik yönleriyle de ele alarak daha derinlemesine bir analiz sunmaktadır.

Gazetenin 3. ve 5. sayfalarında yayımlanan iki ayrı uzman görüşü içerikli haber değerlendirildiğinde Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Sismoloji Hizmet Merkezi Başkanı Kurban Yetirmişli ve mimar Cahit Hasanov'un depremle ilgili görüşlerine yer verildiği görülmektedir. 3. sayfada yer alan ilk haberde Yetirmişli, deprem tahmininin zorluklarına değinerek, kesin tahmin yapmanın mümkün olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, Azerbaycan'daki binaların depreme dayanıklılığı konusuna dikkat çekerek, olası risk faktörlerine karşı binaların sismik testlerden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de yaşanan depremin Azerbaycan üzerindeki etkilerine de değinerek, bu tür sismik olayların bölgesel etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. 5. sayfada ise mimar Hasanov, bina dayanıklılığı ve mimari yapılarla ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle Bakü'deki modern gökdelenlerin değil, Sovyet döneminden kalan eski yapıların daha büyük risk taşıdığını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, şehirdeki eski binaların yenilenmesi ve güçlendirilmesinin gerekliliğine dikkat çekerek, bu sürecin hayati önem taşıdığını ifade etmiştir. Ayrıca, diğer ülkelerde uygulanan bina yenileme programlarından örnekler vererek, Azerbaycan'ın da benzer bir sürece odaklanması gerektiğini önermiştir.

Sonuç olarak Şarg gazetesi, depremle ilgili haberleri yalnızca aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda bu tür olayların bilimsel ve teknik yönlerini de derinlemesine ele almıştır. Depremlerin nedenleri, etkileri, öncesinde alınması gereken önlemler ve olası sonuçları hakkında uzman görüşlerine dayalı içerikler sunarak, okuyucularına daha kapsamlı bir bilgi sağlamıştır. Gazete, Sismoloji Hizmet Merkezi'nin başkanı ve mimar uzmanların görüşlerini paylaşarak, bilimsel veriler ışığında depremle ilgili doğru ve güvenilir bilgiler sunmuştur. Bu şekilde, toplumu bilinçlendirme ve deprem gibi doğal afetlere karşı hazırlıklı olma konusunda önemli bir rol üstlenmektedir.

Gazete, aynı zamanda binaların dayanıklılığı, deprem tahminlerinin bilimsel temelleri, şehir planlaması ve risk faktörleri gibi konularda uzmanların açıklamalarına yer vermiştir. Bu yaklaşım, gazetenin haber politikasının daha derinlemesine ve bilgilendirici olduğunu ortaya koymaktadır. Okuyuculara yalnızca olayın yüzeyine odaklanmak yerine, olaya dair daha geniş bir perspektif sunarak her açıdan konuyu ele almaktadır. Bu yönüyle, Şarg gazetesi deprem haberlerinde daha özgün bir yaklaşım benimseyerek, sadece haber vermekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal farkındalık yaratma konusunda da öncü bir rol oynamaktadır. Gazete, bilgiyi daha erişilebilir kılarak, halkın afetlere karşı hazırlıklı olmasını sağlamak için önemli bir görev üstlenmektedir.

3.10.1.5 Haberlerin üslubu

Haberlerde kullanılan üslup, anlatım biçimini güçlendiren önemli bir unsur olup, okuyucuların haberleri nasıl algıladığını ve yorumladığını doğrudan etkilemektedir. Deprem haberlerinin gazetelere göre üslup özellikleri (panik uyandırıcı/sansasyonel, yardım ve destekleyici, milli birliği yansıtan, bilgilendirici, bilimsel ve analitik) beş ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda verilerin frekans analizi Tablo 3.5’te görülmektedir.

Kodlama sonucunda deprem haberlerinde en çok kullanılan “yardım ve destekleyici” olduğu ortaya çıkmıştır (f=23; %65,71). Bu, haberlerin büyük çoğunluğunun dayanışma ve yardımlaşma mesajları içerdiğini göstermektedir. Diğer taraftan haber metinlerinde “bilgilendirici” üslup ikinci sırada yer almakta olup, kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik haberlerin önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir (f=12; %34,29). İncelenen haberlerde ulusal dayanışmanın vurgulandığı ve “milli birlik” üslubunun kullanıldığı tespit edilmiştir (f=3; %8,57). “Panik uyandırıcı/sansasyonel” haberlerin oranı (f=2) %5,71 olup, kamuoyunda korku ve endişe yaratmaya yönelik başlıkların çok fazla kullanılmadığını göstermektedir. Haberlerde en düşük oranı “bilimsel ve analitik” üslup temsil etmekte olup, deprem konusunun bilimsel analiz çerçevesinde ele alınmasının oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır (f=1; %2,86).

525.Gazete’nin manşet haberlerinde yer alan “*Türkiye’de dehşetverici deprem*” başlıklı haber, kullanılan ifadeler ve vurgular açısından değerlendirildiğinde, panik uyandırıcı/sansasyonel üslup kategorisine dahil edilmektedir. Bu başlıkta yer alan

“dehşetverici” kelimesi, okuyucuda korku, endişe ve panik hissi uyandırabilecek bir etkiye sahiptir. Haber, yalnızca yaşanan depremin büyüklüğünü ve etkilerini objektif bir şekilde aktarmaktan ziyade, olayın duygusal ve dramatik yönünü öne çıkarmaktadır. Bu tür ifadeler, kamuoyunda kriz algısı oluşturabilmekte ve toplumsal panik atmosferinin oluşmasına katkı sağlayabilmektedir.

Şarg gazetesinin 5. Sayfasında yer alan “*Deprem heyecanı, eski binaların kaderi gündemde*” başlıklı haber, anlatım biçimi bakımından panik uyandırıcı/sansasyonel üslup kategorisine dahil edilmiştir. Haberin içeriğine bakıldığında uzman mimarın ülkedeki eski binaların depreme dayanıklılığı konusundaki görüşlerine yer verildiği görülmektedir. Bu açıdan haberin analitik ve bilimsel bir üslupta olduğu söylenebilir. Ancak haberde yer alan “*Deprem heyecanı, eski binaların kaderi gündemde*” başlığı, içerikte bilimsel görüşlere yer verilmesine rağmen, okuyucuyu rasyonel bir değerlendirme yapmaya yönlendirmekten çok, bir kriz algısı oluşturarak duygusal bir tepki yaratmayı amaçlamaktadır. “*Deprem heyecanı*” ifadesi, okuyucuda bir belirsizlik ve ani bir korku hissi uyandırmaktadır. “*Heyecan*” kelimesi, olayı bilimsel bir çerçevede sunmak yerine, sanki aniden gelişen ve toplumda kaosa yol açabilecek bir durumu ifade etmektedir. “*Eski binaların kaderi gündemde*” ifadesi ise, sanki büyük bir yıkımın kaçınılmaz olduğu ve bu durumun aciliyet gerektirdiği mesajını içermektedir. Bu tür ifadeler, tarafsız ve bilimsel bir açıklama yerine, okuyucunun korku ve endişe ile olaylara yaklaşmasına neden olacak bir anlatım biçimini yansıtmaktadır. Bu nedenle, haber başlığı, analitik bir değerlendirme yapmaktan ziyade, depremle ilgili kaygıyı artıran ve kamuoyunda paniğe yol açabilecek bir dil kullanmaktadır.

Sonuç olarak, bu haber başlıkları haberin içeriğinden bağımsız olarak, okuyucuya ilk etapta panik uyandırıcı bir mesaj iletmediği için “panik uyandırıcı/sansasyonel” üslup kategorisinde değerlendirilmektedir.

Tablo 3.5

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)
Panikuyandırıcı/Sansasyonel	0	1	1	2	5,71
Yardım ve Destekleyici	8	6	9	23	65,71

Milli Birlik	2	1	0	3	8,57
Bilgilendirici	3	2	7	12	34,29
Bilimsel ve Analitik	0	0	1	1	2,86

3.10.1.6 Gazetelerin deprem haberlerinde kullanılan görsel unsurlar

Deprem haberlerinde kullanılan görsel unsurlar araştırma kapsamında incelenmiş ve bu unsurların dağılımı Tablo 3.6’da ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Görsellerin haber içeriklerine nasıl entegre edildiği ve hangi amaçlarla kullanıldığı bu tabloda detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışmada, deprem haberlerinde yer alan görsellerin içerik ve temaları incelenmiş; gazeteler arasındaki görsel kullanımındaki ortak noktalar ve farklı yaklaşımlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tablo 3.6

Deprem Haberlerinde Kullanılan Görsellerin Konularının Gazetelere Göre Dağılımı

Görsellerin Konuları	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam Frekans	Yüzdelik (%)
Kurtarma çalışmaları görüntüsü	0	0	2	2	4,35
Deprem enkazı görüntüsü	0	2	6	8	17,39
Yardım kuvvetleri görüntüsü	1	0	0	1	2,17
Hükümet binası veya diğer yapılar	1	0	3	4	8,70
Bayrak görüntüsü	3	2	1	6	13,04
Cumhurbaşkanı, Hükümet Temsilcileri, Bakanlar, Milletvekilleri görüntüleri	7	2	3	12	26,09
Çadırlardan görüntüler	3	0	0	3	6,52

Ünlü kişilerin görüntüleri	0	0	5	5	10,87
Diğer	0	0	3	3	6,52
Toplam	14	7	22	43	100

Azerbaycan gazetesinde yer alan 5 deprem haberindeki 7 görselin cumhurbaşkanı, hükümet temsilcileri, bakanlar, milletvekillerini barındırdığı, 2 haberde iki ülkenin bayraklarının görüntüsüne yer ayırdığı, 1 haber içeriğinde deprem bölgesine gönderilen yardım ekiplerinin ve 1 haberde de hükümet binasının görselinin kullanıldığı görülmektedir. Bu gazetede deprem bölgesinden herhangi görsele, kurtarma çalışmalarına ait fotoğrafa rastlanmamıştır. Sonuç olarak Azerbaycan gazetesi depreme ilişkin yapılan haberlerde 14 görsel kullanmıştır.

525. Gazete’de incelenen deprem haberlerinde çok fazla görselin kullanılmadığı ve haberlerdeki görsel fotoğrafların 3’ünde cumhurbaşkanı, hükümet temsilcileri ve bakanların, 2’sinde ülke bayrağının ve manşet ve 3. Sayfa haberinde deprem bölgesindeki enkazın yukarıdan görüntüsü ve enkazdaki çalışmaların görüntüsü görülmektedir. Toplamda 7 görsel öne çıkmaktadır.

Şarg gazetesinde ise daha fazla depremle ilgili görsel yer almakta olup toplamda 22 fotoğraf kullanılmıştır. Gazetede 6 görselin deprem enkazı ile ilgili olduğu görülmektedir. 5 görselde ise ünlü kişilerin görüntülerine yer verilmiştir. Bundan başka 2 görselde enkazdan çıkarılan çocuk fotoğrafları (1 enkazdan çıkarılan çocuk fotoğrafı 2 farklı sayfada kullanıldığı için değerlendirilmeye biri alınmıştır), 3 bina, 1 bayrak ve deprem fotoğrafı olmayan 3 diğer görüntü paylaşılmıştır.

Tüm gazetelerin toplamına bakıldığında en fazla yer verilen görsellerin cumhurbaşkanı, hükümet temsilcileri, bakanlar ve milletvekilleri görüntüleri olduğu görülmektedir (f=12; %26,09). İkinci sırada ise deprem enkazı görüntüleri yer almaktadır (f=8, %17,39). Bayrak görselleri sık kullanılan fotoğraflar arasında yer alırken (f=6; %13,04), ünlü kişileri görüntüleri sadece Şarg gazetesinde görülmektedir (f=5; %10,87).

Kurtarma çalışmalarının görüntüsü yine Şarg gazetesinde yayımlanırken (f=2; %4,35), yardım kuvvetleri görüntüsüne ise Azerbaycan gazetesinde rastlanmaktadır (f=1; %2,17).

3.10.1.7 Haber kaynakları

Araştırma kapsamında, deprem haberlerinde başvuru alan haber kaynakları detaylı bir şekilde analiz edilerek haberlerin hangi kaynaklar aracılığıyla yayımlandığı incelenmiştir. Elde edilen verilerin ve gazetelerin deprem haberlerinde kullandığı kaynakların frekans dağılımı Tablo 3.7’de görülmektedir.

Tablo 3.7

Deprem Haberlerinin Kaynaklarının Gazetelere Göre Dağılımı

Kaynak	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak / Resmi kurum	1	4	1	6	18,75
Muhabir	2	0	3	5	15,63
Haber ajansı	9	1	3	13	40,63
Sosyal medya / Haber sitesi	0	2	6	8	25,00
Belirtilmemiş	0	2	2	4	12,50
Toplam	12	9	15	36	100

Analiz sonuçlarına göre, incelenen gazetelerde en sık başvuru alan haber kaynağı haber ajansları olmuştur (f=13; %40,63). Bu durum, gazetelerin büyük ölçüde ajanslardan gelen haberleri yayımladığını ve özgün içerik üretiminin daha sınırlı kaldığını göstermektedir. Azerbaycan gazetesi, haber ajansını en fazla kullanan yayın organı olup (9 haber), doğrudan muhabir haberi üretimine en az yer veren gazetedir. Gazete resmî kurumlardan gelen bilgiyi AZERTAC haber ajansına referans vererek yayınlamıştır. Diğer gazeteler ise Report ve APA haber ajanslarını kaynak göstermekle haber yayınlamışlar.

Öte yandan, sosyal medya ve haber sitelerinden alınan haberlerin oranı %25 (f=8) olup, en çok Şarg gazetesi tarafından tercih edilmiştir. Gazete ünlülerin sosyal medya

hesaplarındaki paylaşımları ve internet haber sitelerindeki bilgileri haber kaynağı verilerek yayınlamıştır. Bu bakımdan Azerbaycan gazetesinde sosyal medya veya haber sitelerinden hiçbir kaynak gösterilmiş, 525. Gazete ise sadece iki kaynak belirtmiştir. Bu durum, dijital medyanın giderek daha fazla haber kaynağı olarak kullanıldığını ve özellikle geleneksel medya dışındaki platformların da bilgi akışında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Resmi kaynaklardan alınan haberler ise toplamda %18,75 (f=6) oranında yer almıştır. 525. Gazete, resmi kaynaklara en çok başvuran yayın organı olarak dikkat çekmektedir (4 haber). Bu durum, gazetenin devlet kurumlarından alınan bilgileri doğrudan yayımlama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Muhabirlerin ürettiği haberlerin oranı düşük bir seviyede kalmıştır (f=5; %15,63). En fazla muhabir haberi üreten gazete Şarg olsa da (3 haber), genel olarak özgün gazetecilik faaliyetinin sınırlı olduğu görülmektedir. 525. Gazete ise bu konuda muhabir kaynaklı haberlere yer vermemiştir.

Son olarak, belirtilmemiş kaynak oranı %12,50 olup (f=4), bazı haberlerde kaynağın açıkça belirtilmediği anlaşılmaktadır. Genel olarak, gazetelerin büyük ölçüde haber ajanslarına ve resmî kurumlara dayalı haberler ürettiği, özgün gazetecilik ve muhabir kaynaklı içeriklerin ise daha sınırlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

3.10.2. 8 Temel ve alt konular

Araştırma kapsamında, örneklem olarak seçilen üç gazetede yer alan deprem haberleri incelenmiş ve bu haberlerde öne çıkan temel ve alt konular belirlenmiştir. Değerlendirme sürecinde, 3 temel konu ile 4 alt konu saptanmış; haber içerikleri bu başlıklar doğrultusunda sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Konuların ayrıntılı dağılımı ise Tablo 3.8’de yer almaktadır.

Tablo 3.8

Gazete haberlerinin temel konuları

Temel konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)

Azerbaycan'ın Türkiye'ye desteği	3	2	1	6	25
Başsağlığı mesajları	7	4	1	12	50
Depremle ilgili genel bilgi	1	1	4	6	25

Analiz sonuçlarına göre gazetelerde Başsağlığı mesajları, haberlerde en fazla yer verilen temel konu olarak öne çıkmıştır (f=12; %50). Bu durum, deprem sonrası duyulan üzüntünün ve manevi desteğin medya aracılığıyla geniş şekilde ifade edildiğini göstermektedir. Azerbaycan'ın Türkiye'ye verdiği destek ve depremle ilgili genel bilgilerin eşit oranlarda yer alması hem iki ülke arasındaki dayanışmanın hem de bilgi aktarımının önemsendiğini ortaya koymaktadır (f=6; %25). Genel olarak medya hem duygusal hem de bilgilendirici içeriklere dengeli bir şekilde yer vermeye çalışmıştır.

Alt konular arasında en fazla yer bulan başlık, yabancı ülkelere gelen yardımlar olmuştur (f=6; %33,33). Bu durum, uluslararası desteğin ön plana çıkarıldığını ve dayanışma mesajlarının medyada güçlü şekilde yer bulduğunu göstermektedir. Ancak bu tür haberlere sadece Şarg gazetesinde rastlanmakta (6 alt başlıklı haber), diğer gazetelerin ise bu konuya yer ayırmadığı görülmektedir. Azerbaycan vatandaşlarına verilen destek ve ünlülerin depremle ilgili paylaşımları da yüksek oranlarla dikkat çekmektedir (f=5; %27,78). Bu içerikler hem insani duyarlılığı hem de toplumda etki gücü olan figürlerin önemini ortaya koymaktadır. Ünlülerin depreme ilişkin yardım çağrısı paylaşımlarını içeren haberlere ise sadece Şarg gazetesinde yer verilmiştir (5 haber). Buna karşılık, uzman görüşlerinin daha az yer bulması, bilimsel açıklamalara medyada yeterince yer verilmediğini göstermektedir (f=2; %11,11).

Tablo 3.9

Gazete haberlerinin alt konuları

Alt konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)

Yabancı ülkelerden gelen yardımlar	0	0	6	6	33,33
Ünlülerin deprem paylaşımlar	0	0	5	5	27,78
Uzmanların deprem ilişkin görüşleri	0	0	2	2	11,11
Deprem sırasında Türkiye’deki Azerbaycan vatandaşlarına destek	2	2	1	5	27,78

Gazeteler özelinde bakıldığında ise, Azerbaycan gazetesi temel konu olarak devlet yetkililerinin ve resmî kurumların Türkiye’ye verdiği başsağlığı haberleri ne çıkmaktadır (7 haber). Alt konulardan ise sadece deprem sırasında Türkiye’de bulunan vatandaşlarımıza yardım ve onlarla iletişime geçebilmek için Türkiye’deki konsoloslukların iletişim bilgilerinin paylaşıldığı haberler yer almaktadır (2 haber). 525. Gazete’nin ise işlediği ana haberler başsağlığı haberleri (4 haber), Azerbaycan’dan gönderilen yardımlar (2 haber) ve depremle ilgili genel bilgi (1 haber) şeklinde sıralanmaktadır. Alt konulu haberlerde de mobil operatörlerin Türkiye’de bulunan Azerbaycan vatandaşlarına verdiği destek ve devlet desteği ne çıkmaktadır (2 haber). şarg gazetesinin temel olarak depreme ilişkin bilgilendirme amaçlı haberleri n plandadır (4 haber). Bu bağlamda, yabancı ülkelerin gönderdiği yardım haberleri (6 haber), ünlülerin paylaşımları (5 haber), uzman görüşleri (2 haber) ve deprem sırasında Türkiye’de olan Azerbaycan vatandaşlarına destek (1 haber) alt konulu haber yayınlanmıştır.

3.10.2. 8 şubat tarihli gazete haberlerinin analizi

8 şubat 2023’te yayımlanan gazetelerde, Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin haberlere ne ölçüde yer verildiği ve bu haberlerin gazetelerdeki görünürlüğü incelenmiştir. Araştırma kapsamında örneklem olarak seçilen gazeteler üzerinden, deprem haberlerinin içerik yapısı, sunum biçimi ve gazetelerdeki konumu detaylı şekilde

analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, incelenen gazetelerde yayımlanan depremle ilgili haberlerin sayısı tespit edilmiş ve bu haberlerin hangi temalar etrafında şekillendiği belirlenmiştir. Bu temalar; felaketin yarattığı fiziksel ve toplumsal etkiler, düzenlenen yardım kampanyaları, uluslararası dayanışma mesajları, yetkili kurumların açıklamaları gibi başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca, haber metinlerinde uzman görüşlerine ne ölçüde yer verildiği değerlendirilmiş; özellikle jeoloji uzmanları, afet yönetimi yetkilileri ve devlet temsilcilerinin açıklamaları üzerinden bir içerik çözümlemesi yapılmıştır. Bunun yanı sıra, haberlerde kullanılan görsel materyallerin etik açıdan uygunluğu incelenerek, bu görsellerin kamuoyu algısı üzerindeki etkisi sorgulanmıştır.

3.10.2.1 Gazetelerin deprem haber sayıları

Deprem haberlerinin Azerbaycan basınında nasıl yer aldığına ilişkin yapılan araştırmada örneklem alınan üç gazetenin 8 Şubat tarihinde Türkiye’deki deprem konusunu içeren haber sayıları incelenmiştir (Tablo 3.10). Bu verilere göre en fazla deprem haberi yayınlayan gazete Azerbaycan gazetesi (f=21 ; %41,18) olurken, onu Şarg gazetesi takip etmektedir (f=20; %39,21). 525. Gazete ise en az deprem haberi yayınlayan gazete olmuştur (f=10; %19,61). Toplamda üç gazetede 51 deprem haberi yayınlanmış ve bu konuya medyada önemli bir yer verildiği görülmektedir.

Tablo 3.10

Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları

Gazete adı	Deprem haber sayısı	Yüzdelik (%)
Azerbaycan	21	41,18
525. Gazete	10	19,61
Şarg	20	39,21
Toplam	51	100

3.10.2.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

Çalışmada, deprem haberlerinin gazete sayfalarındaki dağılımı incelenmiştir. Haberlerin hangi sayfalarda yer aldığına dair kodlama yapılırken, bazı haberlerin hem birinci sayfada hem de iç sayfalarda bulunduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, bu tür haberler her iki sayfa için ayrı olarak kodlanmıştır. Bu bağlamda, Azerbaycan gazetesinde ilk sayfada iki haberin 4. ve 5. sayfalarda devamı olduğu için 1. sayfadaki bu iki haber hesaba alınmamıştır. Toplamda 56 haber incelenerek her sayfadaki haberlerin yüzdelik frekansına ulaşılmıştır (Tablo 3.11).

Tablo 3.11

Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar

Sayfa No	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Frekans	Yüzdelik (%)
1	4	2	4	10	17,86
2	0	0	0	0	0
3	1	0	1	2	3,57
4	4	6	1	11	19,64
5	5	0	3	8	14,29
6	2	0	0	2	3,57
8	0	0	10	10	17,86
11	10	0	0	10	17,86
16	0	3	0	3	5,35

Elde edilen verilere göre, deprem haberleri gazetelerde en çok 4. sayfada (f=11; %19,64) yer almıştır. 1. sayfada (f=10; %17,86), 8. Sayfa (f=10; %17,86) ve 11. sayfa (f=10; %17,86) da önemli haber yoğunluğu olan sayfalar arasındadır. 5. sayfa ise bir diğer dikkat çeken sayfa olmuştur (f=8; %14,29). Öte yandan, 2. sayfa hiç deprem haberi bulunmazken, 3. ve 6. sayfalarda yalnızca 2 haber (%3,57) yer almaktadır. 16. sayfa ise nispeten daha az haber içermektedir (f=3; %5,36). Genel olarak, deprem haberleri ön sayfa, orta sayfalardaki tam sayfa haberler ve son bölümler daha fazla yer almış; ancak 2. sayfa ve bazı ara sayfalarda oldukça düşük bir yoğunluk gözlemlenmiştir.

Haberlerin gazete sayfalarındaki konumuna bakıldığında, Azerbaycan gazetesinde genellikle manşetlerde önemli haberler yer almaktadır, ancak 4., 5., 6. ve 11. sayfalarda

daha detaylı haberler tam sayfa şeklinde verilmiştir. 525. Gazete'nin ön sayfasındaki sürmanşet haberinde yardım kampanyalarına dikkat çekmek amacıyla yardım kolilerinin toplandığı görsel ve buna uygun başlık sunulduğu görülmektedir (Görsel 3.1). 4. sayfanın tamamı ise sadece deprem haberlerine ayrılmış ve depremle ilgili farklı konulara değinilmiştir. 5. sayfanın sol üst köşesinde bilgilendirme amaçlı can kaybı, yaralanma ve hasarlı bina sayısının güncel rakamları verilmiştir. Son sayfanın sağ kısmında ise yine 3 haberin depreme ilişkin olduğu görülmektedir. Şarg gazetesi de farklı sayfa ve konumlarda deprem haberlerine yer ayırmış ve bu konuyu işlemiştir. Bu da gazetenin depremi önemli bir haber konusu olarak öne çıkardığını göstermektedir. İç sayfalarda gazeteler genellikle tam sayfa haberler sunmuş, deprem hakkında geniş bilgilere yer vermiştir. Bu sayfalarda çoğunlukla detaylı haberler, analiz ve röportajlar yer almaktadır. Azerbaycan ve 525. Gazete iç sayfalarda özellikle derinlemesine içerikler paylaşırken, Şarg gazetesi daha çok görsel ve kapsamlı haber sunumu yapmıştır. Her bir gazete, sayfa düzenini içerik sunumu ve hedef kitlesini dikkate alarak özelleştirmekte ve bu sayfalar farklı stratejik amaçlara ulaşmayı hedeflemektedir.

Tablo 3.12

Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu

Gazete adı	Sayfa No	Konum	Haber sayısı
Azerbaycan	1	Manşet	4
	4, 5, 6, 11	Tam sayfa	21
	3	Sağ üst kısım	1
525. Gazete	1	Sürmanşet	1
	4	Tam sayfa	6
	16	Sağ kısım	3
Şarg	1	Sürmanşet / üst kısım	4
	2	Sağ üst kısım	1
	3	Sol kısım	1
	4	Sağ alt kısım	1
	5	Sağ üst ve alt kısım	3
	8	Tam sayfa	10

Görsel 3.1

525. Gazete'nin ön sayfasında sürmanşet haberi

3.10.2.3 Haberlerin içeriği

Yapılan incelemeler sonucunda, depremle ilgili haberlerde altı temel içeriğin öne çıktığı görülmektedir. Bu içerikler genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar, yardım ve destek faaliyetleri, teşekkür mesajları, uzman görüşleri ve bilimsel analizler, başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları ve insanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri olarak sınıflandırılmaktadır (Tablo 3.13).

Tablo 3.13'teki verilere göre, incelenen 51 deprem haberi arasında en fazla yer verilen içerik 21 haber ile “yardım ve destek faaliyetleri” olmuştur (f=21; %33,87). Daha sonra “genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” (f=13; %20,97), “insanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri” (f=8; %12,90), “teşekkür mesajları” ve “uzman görüşleri ve bilimsel analizler” aynı oranda (f=4; %6,45) ve sadece Azerbaycan gazetesinde 1 haber ile “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” (f=1; %1,61) yer almaktadır.

Tablo 3.13

Gazete haberlerinin içeriği

Haber içeriği	Azerbaycan (N=18)	525. Gazete (N=11)	Şarg (N=22)	Toplam (N=51)
Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar	4	5	4	13
%	22,22	55,56	16	20,97
Yardım ve destek faaliyetleri	10	4	7	21
%	55,56	44,44	28	33,87
Teşekkür mesajları	2	0	2	4
%	11,11	0	8	6,45
Uzman görüşleri ve bilimsel analizler	1	0	3	4
%	5,56	0	12	6,45
Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları	1	0	0	1
%	5,56	0	0	1,61
İnsanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri	0	2	6	8
%	0	22,22	24	12,90
N	18	11	22	51
%	100	100	100	

[Tablo 3.13 (Devam) *Gazete haberlerinin içeriği*]

Azerbaycan gazetesinde depremle ilgili incelenen 18 haber içeriklerinde en fazla yer verilen konu “yardım ve destek faaliyetleri” olmuştur (f=10; %55,56). Depremle ilgili haberlerin dağılımına bakıldığında “genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” haberleri %22,22 oranında (f=4) yer almakta, “teşekkür mesajları” %11,11 oranıyla (f=2) onu takip etmektedir. Gazetede “uzman görüşleri ve bilimsel analizler” ve “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” haberleri eşit oranda yer bulmuş (f=1; %5,56),

depreme ilişkin uzman kişilerin görüşlerine ve yetkililerin başsağlığı mesajlarına vurgu yapılmıştır.

525. Gazete özelinde yapılan analizde, toplam 11 haber arasında en fazla yer verilen konu depremle ilgili genel bilgilendirme ve değerlendirme haberleri olmuştur (f=5; %55,56). Yardım ve destek haberleri de kayde değer bir paya sahiptir (f=4; %44,44). Spor camiasından ailelerini kaybedenlerin ve enkaz altından kurtulamayan futbolcunun haberi %22,22 oranında (f=2) yer almaktadır. Şarg gazetesinin haber analizine göre toplam 22 haber içerisinde en fazla “yardım ve destek faaliyetleri” içerikli konulara (f=7; %28) ve enkaz altından kurtulan veya hayatını kaybeden insanlar hakkında kişisel hikâyelerin olduğu haberlere yer verilmiştir (f=6; %24). Bunu “genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” içerikli haberler takip etmektedir (f=4; %16). Ardından uzman görüşlerine yer verilmekte (f=3; %12), en az ise devlet yetkililerinin teşekkür içerikli mesajları yer almaktadır (f=2; %8). Bu dağılım, gazetenin deprem haberlerinde önceliği yardım, depreme ilişkin genel bilgilere ve son sayfada depremzede hikâyelerine yer verdiğini göstermektedir.

3.10.2.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi

Depremle ilgili haberlerin incelenmesi sonucunda, Azerbaycan gazetesinin 5. Sayfasının alt başlık haberinde ve Şarg gazetesinin 4. ve 5. Sayfalarında deprem bilimci, politikacı, mimar ve alanında uzman olan kişilerin görüşlerine geniş yer verildiği görülmektedir. Sadece 525. Gazete uzman görüşlerine yer vermemiş sadece deprem felaketine ilişkin haberler yayınlamıştır.

Haberde, son 100 yılın en büyük felaketlerinden biri olarak nitelendirilen depremler hakkında uzman görüşlerine yer verilmekte, Türkiye’de, özellikle Doğu Anadolu’daki fay hatlarının büyük risk taşıdığı ve birbirini tetikleyen depremlerin meydana geldiği vurgulanmaktadır. Türkiye ve İtalya’dan uzmanların görüşleri, depremlerin mekanizması ve etkileri konusunda önemli veriler haber içeriğinde sunulmaktadır. Öncelikle türk bilim insanı Naci Görür’ün görüşlerine yer verilerek depremlerin birbirini etkilediğini, bir kırılmanın diğer faylara enerji yüklediğini ve yeni depremler oluşturabileceği belirtilmektedir. Marmara bölgesinde gerginlik biriktiğine dikkat çekilerek, ileride deprem olasılığına işaret edilmektedir. Diğer yandan italyan bilim insanı Karlo

Dogliani'ye göre Türkiye'deki deprem bölgenin yüksek sismik aktivitesinden kaynaklanmaktadır. Anadolu ve Arabistan plakalarının birkaç saniyede 3 metre hareket ettiğini ifade ederek bunun çok büyük bir hareket olduğunu vurgulamaktadır/ Genel olarak haberde Türkiye'nin sismik yapısına, deprem hareketliliğine ve gelecekte olabilecek sarsıntılara dair bilim insanlarının uyarılarına yer verilmektedir.

Şarg gazetesinin 4. sayfasında yer alan haber, Türkiye'nin Kahramanmaraş ve çevresinde meydana gelen depremlerle ilgili bilim insanlarının değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Haberde, depremlerin tamamen doğal jeolojik süreçlerin bir sonucu olduğu vurgulanmaktadır. Bazı spekülasyonlara karşın, uzmanlar bu sarsıntıların yapay müdahalelerle oluşturulmadığını, aksine, bölgedeki aktif fay hatlarının hareketleriyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Politolog Turan Rzayev'in açıklamalarına göre, yer kabuğu sabit değil, sürekli hareket halindedir ve bu durum coğrafi levha tektoniğinin bir sonucudur. Türkiye'nin tektonik hareketlerin yoğun olduğu bir bölgede yer alması nedeniyle, bu tür depremlerin olağan olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bu depremlerden önce sismolojik hareketliliğin gözlemlendiği ve artçı sarsıntıların da doğal bir süreç olduğu aktarılmaktadır. Uzmanlar, sismolojik araştırmalara dayanarak, depremlerin neden-sonuç ilişkisi içinde gerçekleştiğini ve insan kaynaklı herhangi bir dış müdahalenin etkisinin söz konusu olmadığını savunmaktadır. Türkiye'nin jeolojik konumu gereği, tarih boyunca benzer depremler yaşadığı hatırlatılmış, bilim insanları tarafından bu sürecin kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu ifade edilmiştir.

Gazetenin 5. sayfasında yer alan diğer haber ise, Bakü'nün zemin yapısı ve olası doğal afetlere karşı dayanıklılığına odaklanmaktadır. Bakü'nün jeolojik olarak kaygan ve hareketli bir zemin üzerine inşa edilmiş olması, uzmanlar tarafından şehirdeki yapılaşmanın dikkatle planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Mimarların ve jeoloji uzmanlarının görüşlerine göre, şehrin belirli bölgelerinde yüksek katlı binaların fazla yoğunlaşması, zemin dengesini olumsuz etkileyebilir. Özellikle eski yapıların ve yönetmeliklere uygun olmayan inşaatların, bir deprem ya da doğal afet durumunda ciddi tehlikeler yaratabileceği belirtilmektedir. Uzmanlar, Bakü'deki yapılaşmanın seismolojik normlara tam olarak uygun olmadığını, bazı binaların birbirine çok yakın şekilde inşa edildiğini ve bu durumun risk teşkil ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca, şehirde denize kıyısı olan bölgelerde zemin kaymalarının yaşanabileceği ve bu tür risklerin önlenmesi için sıkı yapı denetimi yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, Şarg gazetesinin

4. ve 5. sayfalarındaki haberler, hem Türkiye’deki Kahramanmaraş depremlerinin bilimsel bağlamda değerlendirilmesini hem de Bakü’nün zemin yapısının risklerini ortaya koyarak şehir planlaması ve deprem hazırlığı açısından önemli çıkarımlarda bulunmaktadır.

Genel olarak her iki gazetede yer alan uzman görüşleri, hem Türkiye’deki depremleri bilimsel açıdan değerlendirmekte hem de Azerbaycan’daki şehirleşme ve deprem riski konusunda farkındalık yaratmaktadır. Aynı zamanda bu haberler, Azerbaycan kamuoyunun doğal afetler konusunda bilinçlenmesi açısından önemli bir işlev görmektedir. Özellikle Kahramanmaraş depremlerine dair bilim insanlarının açıklamaları, toplumda yanlış bilgilerin yayılmasını engellemeye yardımcı olurken, deprem gerçeğinin bilimsel bir çerçevede ele alınmasını sağlamaktadır. Öte yandan, Bakü’nün zemin yapısına ilişkin yapılan değerlendirmeler, şehirleşme ve yapı güvenliği konularında ciddi eksiklikler bulunduğunu göstermektedir. Bu noktada, uzmanların görüşleri yalnızca bir tespit niteliği taşımamakta, aynı zamanda ilgili kurum ve yetkililere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Şehir planlaması, inşaat yönetmelikleri ve denetim süreçlerinin daha sıkı ve bilimsel veriler ışığında yürütülmesi gerektiği açıkça ortaya konmaktadır. Genel olarak, bu tür uzman görüşleri, doğal afetlere karşı toplumsal farkındalık yaratmanın yanı sıra, uzun vadede daha güvenli yaşam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

3.10.2.5 Haberlerin üslubu

Deprem haberlerinin gazetelere göre üslup özellikleri (panikuyandırıcı/sansasyonel, yardım ve destekleyici, milli birlik, bilgilendirici, bilimsel ve analitik, umutverici ve mucizevi, endişeyandırıcı, dramatik ve trajik) sekiz ayrı kategoride değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, verilerin frekans analizi Tablo 3.14’te görülmektedir.

Tablo 3.14

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)

Panikuyandırıcı / Sansasyonel	1	0	2	3	6,12
Yardım ve Destekleyici	9	4	3	16	32,65
Milli Birlik	6	0	2	8	16,33
Bilgilendirici	2	4	3	9	18,37
Bilisel ve Analitik	0	1	2	3	6,12
Umutverici ve Mucizevi	1	0	4	5	10,20
Endişeyandırıcı	0	0	0	1	2,04
Dramatik ve Trajik	0	2	2	4	8,16

Kodlama sonucunda deprem haberlerinde en çok kullanılan üslubun “yardım ve destekleyici” olduğu ortaya çıkmıştır (f=16; %32,65). Bu, gazetede Azerbaycan’ın deprem bölgesine her türlü desteği sağladığı, yardım ekiplerinin enkaz alanlarında kurtarma çalışmalarına katkı sağladığı haberlerinin daha fazla göz önünde olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise “bilgilendirici” üsluptaki haberler yer almaktadır (f=9; %18,37). Bu da gazetelerin depreme ilişkin önemli bilgileri aktarmaya odaklandığını göstermektedir. incelenen haberlerde ulusal dayanışmanın ön plana çıkarıldığı ve “milli birlik” üslubunun kullanıldığı ortaya çıkmıştır (f=8; %16,33). “Umutverici ve mucizevi” ve “dramatik ve trajik” kategorilerindeki haberler sırasıyla %10,20 (f=5) ve %8,16 (f=4) gibi daha orta seviyelerde yer almaktadır.

“Umutverici ve mucizevi” haberlerde Azerbaycan gazetesinde 1 haberde, Şarg gazetesinde 4 haberde depremzedelerin kurtarılma hikâyeleri, enkazdan çıkarılan mucize olarak nitelendirilen yeni doğulmuş bebek haberi gibi konulara yer verilmiştir. “Dramatik ve trajik” üslup kategorisinde 525. Gazete ve Şarg gazetelerinin her birinde iki haber yayınlanmış ve bu haberlerde depremde hayatını kaybeden insanların veya yakınlarını, ailelerini kaybeden ünlü kişilerin üzüntülü paylaşımlarına yer verilmiştir. Bu haberlerden biri de Şarg gazetesinde “Annenin feryadı” başlığıyla yayınlanan haberdur. Enkaz altında kalan genç kızının derin üzüntüsünü yaşayan annenin yoğun duygu yüklü konuşması

gazete sayfasında yayınlanmıştır. Bu nedenle, haberin içeriğine bağlı olarak dramatik ve trajik üslup kategorisinde değerlendirilmiştir.

“Panikuyandırıcı/sansasyonel” ve “bilimsel ve analitik” haberlerin eşit oranda kullanılarak oldukça düşük yüzdelerde kalmış, bu da bu tür haberlerin sınırlı sayıda olduğunu göstermektedir ($f=3$; %6,12). Azerbaycan gazetesinin 1. sayfasında başlayan ve devamının 5. sayfada olduğu “Asrın felaketi” başlıklı ve “Türkiye kendi tarihinin en büyük depremlerinden birinin korkunç sonuçlarını yaşıyor” alt başlıklı haber kullanılan ifadeler ve vurgular açısından panikuyandırıcı/sansasyonel üsluba dahil edilmektedir. “Asrın felaketi” ifadesi, olayın büyüklüğünü vurgularken, aynı zamanda, okuyucular üzerinde korku ve endişe yaratabilecek dramatik bir ton taşımaktadır. Diğer alt başlık cümlesindeki “korkunç sonuçlar” ifadesi duygusal etkiyi artırarak okuyucuda kaygı oluşturabilmektedir. Bu tür bir dil, felaketin ciddiyetini aktarmakta etkili olsa da aynı zamanda toplumda korku ve çaresizlik hissini artırmaktadır.

Şarg gazetesinin 5. sayfasında yer alan “PKK’ya layık olduğu cevap verilecektir” ve “Depremi fırsat bilen teröristlerin Türkiye’yi hedef alacağı ihtimal ediliyordu” başlıklı cümleler okuyucuda korku ve panik yaratabilecek tehdit ve karşılık verme söylemi için çatışma ve gerilim hissi uyandırabilmektedir. Gazetenin son sayfasında yer alan ve yabancı basının manşet haberlerinde sunulan “Asrın en güçlü depremi” nitelikli haber başlığı da sansasyonel anlatım üslubuna dahil edilerek okuyucuda panik uyandırmaya yöneldiği görülmektedir. Endişeuyandırıcı haberler ise sadece %2,04 ($f=1$) ile en düşük orana sahip olmaktadır. Bu da endişe doğuran haberlerin çok az olduğunu göstermektedir.

3.10.2.6 Görsel unsurlara yer verilmesi

8 Şubat tarihinde gazetelerde yayınlanan deprem haberlerinde kullanılan görsel unsurlar araştırma kapsamında incelenmiş ve bu unsurlar kodlanarak Tablo 3.15’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Bu tabloda, görsellerin haber içeriklerine nasıl entegre edildiği ve hangi amaçlarla kullanıldığı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma kapsamında, deprem haberlerinde kullanılan görsellerin içeriği ve temaları analiz edilmiş; farklı gazetelerin görsel kullanımındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmuştur.

Tablo 3.15

Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı

Görsellerin konuları	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Kurtarma çalışmaları	3	0	1	4	3,33
Deprem enkazı	7	2	3	12	10
Enkazdan çıkarılan insanlar	4	0	9	13	10,83
Depremzede görüntüsü	3	0	1	4	3,33
Deprem bölgesindeki hayvan görüntüsü	1	0	0	1	0,83
Yardım kuvvetleri	7	0	1	8	6,67
Toplanan yardımlar	7	3	1	11	9,17
Hükümet binası veya diğer yapılar	0	1	1	2	1,67
Bayrak görseli	5	0	0	5	4,17
Cumhurbaşkanı, bakanlar, hükümet temsilcileri görüntüsü	7	2	2	11	9,17
Çadırlardan görüntüler	3	0	0	3	2,50
Türk medyasının Azerbaycan yardımlarını paylaşması görselleri	24	0	0	24	20
Ünlü kişiler	0	4	5	9	7,50
Depremle ilgili metin görseli	2	0	1	3	2,50
Kişisel öykü görüntüsü	0	0	2	2	1,67
Destekler	5	0	0	5	4,17
Diğer	0	0	3	3	2,50

[Tablo 3.15 (Devam) Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı]

İncelenen görsellere bakıldığında, Azerbaycan gazetesinin haberlerinde en fazla kullanılan görseller türk medyasının Azerbaycan'ın yardımlarını paylaşmasına odaklanmak olmuştur (f=24; %20). Bu, Azerbaycan'ın yardım faaliyetlerine büyük önem verdiğini ve bu katkının medya aracılığıyla duyurulmasını sağladığını göstermektedir.

Deprem enkazı ve enkazdan çıkarılan insanların görüntüleri de sırasıyla %10 (f=12) ve %10,83 (f=11) oranlarıyla öne çıkarmaktadır. Bu da haberlerde dramatik ve duygusal içeriklerin sıkça yer aldığını göstermektedir.

Azerbaycan gazetesinin 5. sayfasında yayınlanan çocuk görsellerinin birinde bir bebeğin battaniyeye sarılmış şekilde yatarken görüntülediği görülmektedir. Bebekler ve çocuklar gibi savunmasız bireylerin bu şekilde gösterilmesi, mahremiyet haklarının ihlali olarak değerlendirilebilir. Bu tür görseller, afetin etkisini dramatize ederek daha fazla dikkat çekmek amacıyla kullanılabilen, ancak bu durum çocuk hakları açısından etik dışı bir yaklaşım oluşturmaktadır. Ayrıca, bebeğin ailesinin izni olmadan bu görüntünün yayımlanması, medya etiğinin temel prensiplerinden biri olan “rıza dayalı habercilik” ilkesini ihlal etmektedir (Görsel 3.2).

Diğer bir görselde, bir çocuğun enkaz altından kurtarılma anı yer almaktadır. Bu tür görseller, izleyiciler üzerinde güçlü bir duygusal etki yaratırken, aynı zamanda toplumsal travmayı derinleştirebilir ve ikincil travmaya yol açabilir. Kurtarma anlarının sansasyonel şekilde sunulması, mağdurların acılarının bir haber malzemesi haline getirilmesine neden olabilir. Depremzedelerin en hassas anlarının kameralar önünde paylaşılması, insan onuruna saygıyı göz ardı eden bir yaklaşımdır. Etik açıdan, bu tür görüntüler yayınlanmadan önce mağdurların rızasının alınması ve haberin dramatik bir dille sunulup sunulmadığının dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir (Görsel 3.3).

Üçüncü görselde, yaşlı iki kadın açık havada bir şilte üzerinde otururken görülmektedir. Yanlarında başka depremzedeler de bulunmaktadır. Yaşlı bireyler, afetlerde en savunmasız gruplardan biri olduğu için onların özel yaşamlarına saygı gösterilmesi gerekmektedir. Bu görselin amacı yardım çağrısı yapmak olabilir, ancak kişilerin en zor anlarında teşhir edilmesi, medya etiği açısından sorgulanması gereken bir durumdur. Yaşlı bireylerin rızası alınmadan böyle bir görüntünün paylaşılması, mahremiyet ihlali oluşturabilir. Medyanın bu tür görselleri kullanırken, mağdurları yalnızca acınacak figürler olarak sunmaktan kaçınması ve onurlu bir temsil sağlaması gerekmektedir (Görsel 3.4).

Son görselde, bir köpek enkazın üzerinde yatarken bir insanın elinin enkaz altından dışarı çıktığı görülmektedir. Bu tür görseller genellikle umudu ve insan-hayvan bağına vurgulamak için kullanılsa da, etik açıdan dikkatle değerlendirilmelidir. Eğer görsel

sahnelenmişse veya bağlamından koparılarak sunulmuşsa, felaketin dramatize edilmesi ve okuyucu üzerinde duygusal manipölasyon yaratılması riski taşımaktadır. Aynı zamanda, eğer enkaz altındaki kişinin yaşam durumu belirsizse, bu görüntünün paylaşılması mağdurlar ve ailesinin mahremiyetini ihlal edebilir. Haber medyası, bu tür görselleri kullanırken gerçeklik ve etik sorumluluk arasında denge kurmalıdır.

Şarg gazetesinin ön sayfa manşetinde yer alan 6 görselin olduğu haberde medya etiği açısından hassas noktaların ve etik ihlallerin olduğu görülmektedir. Görsellerde yer alan ağlayan kadın, arka fonda çocuk ve kurtarma çalışmaları, enkaz altındaki mağdurlar, kurtarılmayı bekleyen çocuklar ve depremin yaşandığı zamanı gösteren saat unsuru duygusal etkiyi artırarak izleyicide güçlü tepki yaratmayı amaçlamaktadır. Özellikle enkaz altındaki çocukların ve yakınlarını kaybeden insanların en savunmasız anlarının doğrudan gösterilmesi, insan onuruna saygıyı ihlal etmektedir. Bu tür görseller, felaketin boyutlarını ortaya koysa da mağdurların en hassas anlarının haber mızemesi olarak kullanılması etik açıdan tartışmalı bir durumdur (Görsel 3.5).

Analiz sonuçlarına göre, yardım kuvvetleri (f=8; %6,67) ve toplanan yardımlar (f=11; %9,17) ile ilgili görseller, destek faaliyetlerinin medya gündeminde geniş yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, sadece Azerbaycan gazetesinde olan deprem bölgesindeki hayvan görseli (f=1; %0,83), yalnızca Şarg gazetesinde yer alan kişisel öykülerle ilgili görseller (f=2; %1,67) ve hükümet binalarının veya diğer yapıların olduğu görseller (f=2; %1,67) gibi konular daha az ilgi görmüştür. Bu da haberlerde insani trajedilere ve kurtarma çalışmalarına daha fazla odaklanıldığını göstermektedir.

Genel olarak Azerbaycan gazetesinde depremle ilgili yapılan haberlerde 88 görsel kullanılmış ve bu görsellerde çoğunlukla devlet yetkililerinin, kurtarma, yardım toplama ve çalışmalarının, deprem bölgesinden enkaz görüntülerinin, ülke bayraklarının ve Türkiye'nin haber sayfalarında Azerbaycanın destek ve yardımlarının haberlerinin görselleri yer almaktadır.

525. Gazete bu konuda en az görsele yer ayıran gazete olmuş ve 12 görsel kullanmıştır. Genellikle haber görsellerini toplanan yardım kolilerinin, spor camiasından futbolcuların, deprem enkazının görüntüleri oluşturmaktadır. Şarg gazetesi ise 30 görsel ile depreme geniş şekilde yer ayırmıştır. Bu bağlamda en çok kullanılan görseller arasında enkazdan çıkarılan insanların görüntüleri olurken, deprem enkazı, ünlü kişilerin

görselleri, yardımlar gibi unsurlara da yer verilmiştir. Sonuç olarak deprem konulu haberlerde kullanılan görseller bazı noktalarda etik ihlallere yol açsa da depremin ne boyutta etkiler yarattığını okuyuculara aktarmaya çalışmıştır.

Görsel 3.2

Azerbaycan gazetesinin 5. sayfasında yer alan battaniyeye sarılmış bebek görseli

Görsel 3.3

Azerbaycan gazetesinin 5. sayfasında yer alan bir çocuğun enkaz altından kurtarılma anı

Görsel 3.4

Yaşlı depremliler görüntüsü

Görsel 3.5

Şarg gazetesinin ön sayfa manşetindeki görsel

3.10.2.7 Haber kaynakları

Araştırma kapsamında, deprem haberlerinde kullanılan kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiş ve haberlerin hangi kaynaklar aracılığıyla yayınlandığı analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, gazetelerin depremle ilgili haberlerde başvurduğu kaynakların frekans dağılımı Tablo 3.16’da sunulmaktadır.

Tablo 3.16*Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı*

Kaynak	Azerbaycan	525.Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak/kurum	0	5	4	9	17,31
Muhabir	4	0	6	10	19,23
Haber ajansı	15	3	4	22	42,31
Sosyal medya/haber sitesi	0	4	6	10	19,23
Belirtilmemiş	0	0	1	1	1,92
Toplam	19	12	21	52	100

Yapılan incelemeler doğrultusunda, haber ajansları, toplam kaynakların neredeyse yarısını oluşturmaktadır (f=22; %42,31). Bu, haber akışında ajansların merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bakımdan Azerbaycan gazetesi genel olarak Azertac haber ajansının, 525. Gazete APA ve Report haber ajanslarının, Şarg gazetesi ise Trend, APA ve bazı haberlerde yabancı basının bilgilerine referans vermiştir. Muhabirler ve Sosyal medya / Haber siteleri eşit oranda katkı sağlamaktadır (f=10; %19,23). Bu, bireysel gazetecilerin ve dijital haber kaynaklarının önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşın, resmi kaynaklar daha az oranda yer almaktadır (f=9; %17,31), bu da doğrudan devlet veya kurumsal kaynaklardan alınan bilgilerin görece düşük olduğunu göstermektedir. Belirtilmemiş kaynaklar ise oldukça düşük bir paya sahip olmaktadır (f=1; %1,92). Sonuç olarak haberlerin büyük çoğunluğu belirli kaynaklardan gelişmektedir. Bu dağılım, haberlerin büyük ölçüde ajanslardan ve bağımsız muhabirlerden sağlandığını, ancak resmi kurumların doğrudan katkısının görece sınırlı kaldığını göstermektedir.

Gazeteler özelinde değerlendirmek gerekirse, Azerbaycan gazetesi en yüksek oranı haber ajanslarında (%f=15) göstermekte, ancak resmi kaynaklar ve sosyal medya haberlerine kaynak verilmemektedir. 525. Gazete, en çok resmi kaynaklardan (f=5) ve

sosyal medya/haber sitelerinden (f=4) yararlanmaktadır. Muhabir haberlerine ise yer ayrılmamaktadır. Şarg gazetesi ise bunun aksine, muhabirler (f=6) ve sosyal medya/haber siteleri (f=6) açısından baskınken, bir haberde ise kaynak verilmemekte olup belirtilmemiş kategorisinde yerini almaktadır. Bu analizler sonucunda, Azerbaycan'ın haber ajanslarına yoğunlaştığını, 525. Gazete'nin resmi kaynaklara yöneldiğini ve Şarg'ın daha çok muhabir ve sosyal medya haberleri kullandığını göstermektedir.

3.10.2.8 Haberlerin temel ve alt konuları

Bu çalışmada, örneklem alınan üç gazetede yayımlanan deprem haberlerinde öne çıkan temel konular ve alt konular tespit edilmeye çalışılmıştır. İnceleme sürecinde, 2 temel konu ve beş alt konu belirlenmiş ve haberler bu çerçevede kodlanmıştır. Konuların detaylı dağılımı ise Tablo 3.17 ve 3.18'de sunulmuştur.

Bu dağılıma göre tüm gazetelerde depremle ilgili genel bilgiler içeren haberler, toplam haberlerin yaklaşık üçte ikisini oluşturarak en çok işlenen konu olmuştur (f=23; %65,71). Bu durum, kamuoyunun depremle ilgili temel bilgilere ve güncellemeye duyduğu ihtiyacın bir göstergesidir. Öte yandan, Azerbaycan'ın Türkiye'ye verdiği destekle ilgili haberler toplamın üçte birini kapsamakta olup, bu da uluslararası dayanışmanın medyada önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (f=12; %34,29).

Tablo 3.17

Gazete haberlerindeki temel konuların dağılımı

Temel Konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Azerbaycan'ın Türkiye'ye desteği	7	3	2	12	34,29
Depremle ilgili genel bilgi	8	3	12	23	65,71

Alt konu olarak beş başlığın belirlendiği kodlama analizi sonucunda, depremten etkilenen Azerbaycan vatandaşlarına verilen destek, en çok yer verilen alt konu olmuştur (f=6; %28,57). Bu durum, hem insani yardım vurgusunu hem de Azerbaycan ve Türkiye arasındaki güçlü bağları ön plana çıkarmaktadır. Milli dayanışma konusunun yüksek

oranda yer alması, toplumun birlik ve beraberlik duygusunu ön plana çıkardığını göstermektedir (f=5; %23,81). Bilim insanlarının depremle ilgili görüşlerine de önemli bir yer verilmiş olup, bu durum kamuoyunun bilimsel açıklamalara ve uzman değerlendirmelerine olan ilgisini yansıtmaktadır(f=4; %19,05). Dış yardımlar ve spor camiasından olan haberler ise daha az işlenen konular arasında yer almakla birlikte, uluslararası dayanışma ve farklı sektörlerin katkılarının da medyada kendine yer bulduğunu göstermektedir(f=3; %14,29).

Tablo 3.18

Gazete haberlerindeki alt konuların dağılımı

Alt Konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Milli dayanışma	5	0	0	5	23,81
Depremde zarar görmüş Azerbaycan vatandaşlarına destek	3	1	2	6	28,57
Dış yardım ve destekler	1	0	2	3	14,29
Bilim insanlarının depremle ilgili görüşleri	1	0	3	4	19,05
Spor camiası	0	3	0	3	14,29

Azerbaycan gazetesinin işlediği temel konulara bakıldığında, depreme ilişkin güncel haberler ve o bölgedeki kurtarma çalışmaları öncelikli haber konularındandır (8 haber). Deprem bölgesine gönderilen yardımların ve desteğin de temel konu olarak ön planda olduğu görülmektedir (7 haber). Alt konulu haberlerde ise milli dayanışma sık rastlanan konulardandır. Burada Türkiye'ye destek için konsoloslukların önüne çiçek koyulması haberleri, ülke olarak onların yanında olduğumuzu gösteren destek içerikli paylaşımlar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, depremde zarar gören ya da deprem

sırasında Türkiye’de olan Azerbaycan vatandaşlarına yardım ve destek kampanyaları içerikli haberler de alt konu başlıklı haberler sırasındadır.

525. Gazete, temel konu olarak Türkiye’ye destek ve genel deprem haberlerini eşit sayıda yayınlamıştır (3 haber). Alt konularda ise sadece iki konu işlenmiş, bu haberler depreme ilişkin zarar görmüş Azerbaycan vatandaşlarına destek olarak Türkiye’de olan vatandaşlarımıza mobil operatör desteğinin sağlanması haberi ve spor camiasından arama-kurtarma çalışmalarına katılan futbolcu, hayatını kaybeden futbolcunun haberinin yapıldığı görülmektedir. Şarg gazetesinde ise temel konulardan yoğun şekilde depreme ilişkin güncel haberler paylaşılmıştır (12 haber). Alt konulardan da bilim insanlarının ve uzmanların görüşlerine yer verildiği, yardım ve destek içerikli haberlerin yayınlandığı görülmektedir.

3.10.3 9 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi

9 Şubat tarihinde yayımlanan gazetelerde deprem haberlerine ne kadar yer ayrıldığı incelenmiştir. Örneklem alınan gazeteler araştırılırken Şarg gazetesinin 9 Şubat tarihli sayısına ulaşılamamıştır. Bu nedenle, analizler diğer iki gazete olan Azerbaycan ve 525. Gazete üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın analiz kısmında deprem haberlerinin sayı, yerleştiği sayfa konumu, işlenen konuların içeriği, anlatım üslubu, kullanılan görsellerin etik kurallara uygunluğu ve temaları, bilgilerin hangi kaynaklardan elde edildiği ve deprem haberlerinin temel ve alt konuları derinlemesine irdelenmiş, verilerin sonuçlarının frekans analizi yüzdeliklerle tablo şeklinde ortaya konulmuştur.

3.10.3.1 Gazetelerin deprem haber sayıları

Azerbaycan basınında deprem haberlerinin sunumuna yönelik gerçekleştirilen bu araştırmada, örneklem olarak seçilen üç gazetenin 9 Şubat tarihli sayılarında Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin yayımlanan haber sayıları analiz edilmiştir (Tablo 3.19). yapılan frekans analizi sonucunda, Azerbaycan gazetesinin deprem haberlerine daha fazla yer ayırdığı görülmektedir (13 haber).

Tablo 3.19

Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları

Gazete adı	Haber sayısı	Yüzdelik (%)
Azerbaycan	13	54,17
525. Gazete	11	45,83
Toplam	24	100

Toplam 24 deprem haberi yayınlayan gazetelerde Azerbaycan gazetesi %54,17 (f=13) oranında yer almaktadır. 525. Gazete ise %45,83 (f=11) oranında haberle gündeme katkı sağlamış ve ikinci sırada konumlanmıştır. Bu bağlamda, her iki gazetenin de deprem haberlerine geniş yer ayırması, olayın Azerbaycan kamuoyunda ne denli önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Ancak Azerbaycan gazetesinin içerik açısından biraz daha fazla yoğunluk göstermesi, bu gazetesinin felakete dair daha kapsamlı bir haber sunumu benimsediğine göstermektedir.

3.10.3.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

İnceleme kapsamında, deprem haberlerinin gazetelerde hangi sayfalarda ve hangi bölümlerde konumlandığı analiz edilmiştir. Haberlerin gazetelerde hangi sayfalarda yer aldığına yönelik yapılan kodlama sürecinde, bazı haberlerin birinci sayfada özet biçiminde verildiği ve ilgili detaylarının iç sayfalarda devam ettirildiği tespit edilmiştir. Özellikle Azerbaycan gazetesinin ön sayfada yer alan iki haberin, iç sayfalarda genişletilerek sunulduğu görülmüştür. Bu nedenle, söz konusu haberlerin devam bölümleri de analiz kapsamına alınmış ve ayrı sayfa kodları ile değerlendirilmiştir. Devam eden bu içeriklerde depremle ilgili genel bilgilere yer verildiği dikkate alınarak, içerik analizine katkı sağlayacak veriler elde edilmiştir. Toplam 20 haber üzerinden yapılan analizle, her bir sayfadaki haberlerin yüzdelik dağılımı belirlenmiştir (Tablo 3.18).

Elde edilen yüzdelik veriler, haberlerin çoğunlukla ön sayfalarda ve özellikle haber yoğunluğunun fazla olduğu sayfalarda yer aldığını ortaya koymaktadır. 7. sayfa, %28,57 (f=6) ile en yüksek haber yoğunluğuna sahipken, 1. sayfa ve 6. sayfa %19,05 (f=4) ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum, hem ön sayfada hem de derginin içindeki haber

akışını yönlendiren sayfalarda daha fazla deprem haberine yer verildiğini göstermektedir. 2. sayfa ve 4. sayfa ise her biri %9,52'lik ($f=2$) bir orana sahip olup, bu sayfaların orta derecede önemli içeriklere sahip olduğunu ve deprem haberlerinin buralarda da kendine yer bulduğunu gösterir. Diğer yandan, 3. sayfa, 9. sayfa ve 16. sayfa her biri %4,76 ($f=1$) ile en düşük oranları temsil etmektedir, bu da bu sayfalarda deprem haberlerinin daha sınırlı bir şekilde yer aldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3.20

Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar

Sayfa No	Azerbaycan	525. Gazete	Frekans	Yüzdelik (%)
1	3	1	4	19,05
2	0	2	2	9,52
3	1	0	1	4,76
4	0	2	2	9,52
6	4	0	4	19,05
7	5	1	6	28,57
9	0	1	1	4,76
16	0	1	1	4,76

Haberlerin gazete sayfalarındaki konumuna bakıldığında, Azerbaycan gazetesinde deprem haberlerinin büyük çoğunluğu 7. sayfa ve 6. sayfa gibi iç sayfalarda yer almıştır. 7. sayfa haber yoğunluğu açısından en yüksek oranı elde ederken (5 haber), 6. sayfa ise ikinci sırada yer almaktadır (4 haber). Bu durum, gazetenin iç sayfalarında depremle ilgili gelişmeleri detaylı şekilde ele aldığını göstermektedir. 1. sayfa ise önemli bir haber alanı oluştururken (3 haber), 3. sayfa daha az yoğunlukta bir içerik sunmuştur (1 haber). Bu dağılım, deprem haberlerinin geniş bir şekilde gazeteye yayıldığını ve sadece manşetle sınırlı kalmadığını ortaya koymaktadır.

525. Gazete'de ise depremle ilgili haberlerin daha dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. 2. sayfa ve 4. sayfa her biri 2 haber ile en yoğun sayfalar arasında yer alırken, 1. sayfa 1 manşet haberi ile daha az yer ayırmıştır. İç sayfalar arasında ise 7. sayfa, 9. sayfa ve 16. sayfa her biri 1 haber yayımlanırken, bu sayfalarda da depremle

ilgili devam eden veya ek bilgiler verilmiştir. Bu dağılım, gazetenin deprem haberlerini daha homojen bir biçimde yayımladığını ve farklı sayfalarda çok yönlü bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

Genel olarak, Azerbaycan gazetesi, deprem haberlerini büyük ölçüde 6. ve 7. sayfalar gibi iç sayfalarda detaylandırırken, 525. Gazete deprem haberlerine daha dengeli bir şekilde sayfa bazında yer ayırmıştır. Azerbaycan gazetesinin, olayın önemli detaylarına yer verdiği ve haberleri derinlemesine incelediği gözlemlenirken, 525. Gazete'nin haberleri daha geniş bir yelpazeye yayarak farklı sayfalarda yer verdiği görülmektedir.

Yapılan analizde, Azerbaycan ve 525. Gazete'nin 9 Şubat tarihli yayınlarında yer alan deprem haberlerinin sadece sayfa numaralarına göre değil, aynı zamanda sayfa içindeki konumuna da odaklanılmıştır. Bu doğrultuda, haberlerin manşet, üst kısım, alt kısım, tam sayfa gibi farklı görsel alanlarda nasıl sunulduğu değerlendirilmiştir (Tablo 3.21).

Tablo 3.21

Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu

Gazete adı	Sayfa No	Konum	Haber sayısı
Azerbaycan	1	Manşet	1
	1	Alt kısım	2
	3	Üst kısım	1
	6, 7	Tam sayfa	9
525. Gazete	1	Manşet	1
	2	Üst kısım	1
	2	Sol köşe	1
	4	Tam sayfa	6
	7, 9	Sağ üst kısım	2
	16	Orta kısım	1

[Tablo 3.21 (Devam) Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu]

Azerbaycan gazetesinde ön sayfa hem manşet hem de alt kısım olmak üzere oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. 1. sayfada toplam 3 haber yer almakta ve bu durum, gazetenin deprem konusunu öncelikli gündem maddesi olarak ele aldığını göstermektedir. 3. sayfada yer alan bir haber ise sayfanın üst kısmında konumlandırılmış olup, dikkat çekici şekilde yerleştirilmiştir. Bu haber ön sayfadaki manşet haberinin devamı olarak yer almıştır. En dikkat çekici nokta ise, 6. ve 7. sayfalarda yer alan haberlerin tam sayfa olarak sunulmasıdır. Bu durum, gazetenin deprem olayına kapsamlı yer ayırdığını ve yalnızca kısa haberlerle değil, detaylı içeriklerle kamuoyunu bilgilendirmeye çalıştığını göstermektedir.

525. Gazete’de ise yine 1. sayfada bir manşet haber yer almış, böylece bu gazete de depremin önemini ilk sayfadan vurgulamıştır. 2. sayfada haberler hem üst kısımda hem de sol köşede konumlandırılmış, bu da sayfa içinde görsel odaklı ve dikkat çeken yerlerin tercih edildiğini göstermektedir. En dikkat çeken unsur ise 4. sayfadaki haberin tam sayfa olarak verilmesidir. Bu, depreme ilişkin yoğun bilgi akışının bu sayfada toplandığını düşündürmektedir. Ayrıca, 7. ve 9. sayfalarda sağ üst köşede, 16. sayfada ise orta kısımda yer alan haberler, okuyucunun göz hizasında veya sayfa geçişlerinde karşılaşılabileceği şekilde konumlandırılmıştır.

Her iki gazete de deprem haberlerini yalnızca sayfa bazlı olarak değil, sayfa içi konumlandırma stratejileriyle de ön plana çıkarmıştır. Özellikle tam sayfa haber kullanımı, manşetlerde olayın vurgulanması, dikkat çeken köşe ve üst bölüm yerleşimleri, haberlerin okuyucu üzerinde etkisini artırmayı hedefleyen bilinçli tercihlerdir. Azerbaycan gazetesi, haberin hacmini artırarak görsel ve içerik yönünden detaylı bir aktarım sunarken; 525. Gazete ise daha fazla sayfaya yayılmış ama görsel olarak dengeli yerleşimlerle haberleri sunmuştur. Bu durum, iki gazetenin de deprem gibi kriz durumlarında sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini, ancak haber sunum stratejilerinde farklı yaklaşımlar benimsediğini göstermektedir.

3.10.3.3 Haberlerin içeriği

Yapılan içerik analizinin sonuçları, depremle ilgili haberlerde üç ana tematik kategorinin ön plana çıktığını ortaya koymaktadır. Bu temalar; genel değerlendirmeler ile resmi kurum açıklamaları, yardım ve destek faaliyetlerine ilişkin bilgilendirmeler ve

başsağlığı ile dayanışma mesajlarını içeren haber içerikleri şeklinde sınıflandırılmıştır (Tablo 3.22) Bu sınıflandırma, medya organlarının afet gibi olağanüstü durumları haberleştirirken hem bilgi verme hem de toplumsal duyarlılığı artırma yönündeki işlevlerini nasıl yerine getirdiklerini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 3.22

Gazete haberlerinin içeriği

Haber içeriği	Azerbaycan (N=11)	525. Gazete (N=10)	Toplam (N=21)
Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar	0	5	5
%	0	50	81
Yardım ve destek faaliyetleri	9	2	11
%	81,8	20	38
Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları	2	3	5
%	18,2	30	81
N	11	10	21
%	100	100	

Elde edilen verilere göre, incelenen 21 deprem haberi arasında en fazla yer verilen içerik 11 haber ile “yardım ve destek faaliyetleri” olmuştur (f=11; %38). “Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” ve “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” eşit oranda yer bulmuştur (f=5; %81). Gazeteler özelinde incelendiğinde, Azerbaycan gazetesi 9 haber (%81,8) ile “yardım ve destek faaliyetleri”ne yer ayırmış ve bu haberler gazetenin en çok vurgu yaptığı içerik olduğunu göstermektedir. Depremle ilgili haberlerin dağılımına bakıldığında “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” haberleri %18,2 oranında (f=2) yer almaktadır. “Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar” içerikli konulara bu gazetede hiç rastlanmamıştır. Haberlerin genellikle Azerbaycandan gönderilen yardımlar faaliyetleri, ülke olarak Türkiye’ye destek vermesine odaklandığı görülmektedir. Toplamda ise 11 haber ile deprem konulu haberler gazetede sunulmuştur.

525. Gazete'nin 10 haberi arasında en fazla yer verilen konu depremle ilgili genel bilgilendirme ve değerlendirme haberleri olmuştur (f=5; %50). İkinci sırada ise “başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları” %30 (f=3) oranıyla dikkat çekmektedir. Gazetenin 2. Sayfasında Azerbaycan cumhurbaşkanının Türkiye büyükelçisiyle görüşünden olan dialogunun metni haber içeriğinde yayınlanmıştır. 7. Sayfa haberinde ise kullanılan “hepimiz üzgünüz”, “ağır sınav”, “bu zor günlerde hepimiz Türkiye’mizin yanındayız” duygusal ifadeler dayanışma ve başsağlığı içeriği taşımaktadır. “Yardım ve destek faaliyetleri” içerikli haberler %20 (f=2) oranına sahip olarak en az yer verilen haber içeriği olmuştur. Sonuç olarak gazete, depreme ilişkin bilgi amaçlı haberlere öncelik verildiği görülmektedir.

3.10.3.4 Haberlerin üslubu

Deprem haberlerinin gazetelerdeki üslup biçimleri; yardım ve destek vurgusu, milli birlik teması ve bilgilendirme amacı olmak üzere üç temel kategoriye ayrılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeye ilişkin frekans dağılımları Tablo 3.23’te ayrıntılı biçimde sunulmaktadır.

Tablo 3.23

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Azerbaycan	525. Gazete	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)
Yardım ve destekleyici	8	4	12	54,55
Milli birlik	3	2	5	22,73
Bilgilendirici	0	5	5	22,73

[Tablo 3.23 (Devam) Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı]

Kodlama sürecinde elde edilen bulgular, depremle ilgili haberlerde en yoğun kullanılan üslubun “yardım ve destekleyici” içeriklere dayandığını ortaya koymuştur (f=12; %54,55). Bu durum, Azerbaycan basınının afet sonrası süreçte özellikle yardım faaliyetlerini ve kurtarma çalışmalarına sağlanan katkıları ön plana çıkardığını

göstermektedir. “Milli birlik” ve “bilgilendirici” üsluptaki haberler eşit orana sahip olmakla gazete haberlerinde yer bulmuştur (f=5; %22,73).

Azerbaycan gazetesinde yayımlanan depremle ilgili haberlerin büyük bölümü yardım ve destek faaliyetlerine odaklanmıştır (8 haber). Bu, Azerbaycan kamuoyuna Türkiye ile olan güçlü dayanışmayı ve yapılan yardımları vurgulama eğilimini yansıtmaktadır. Milli birlik ve kardeşlik teması taşıyan içerikler ise 3 haberle temsil edilmiştir. Bu haberlerde Türkiye ile olan tarihî, kültürel ve duygusal bağlara vurgu yapıldığı görülmektedir. Öte yandan, gazetenin bilgilendirme ve değerlendirme içeriklerine yer vermemesi, olayın analitik ya da teknik yönlerinden çok, insani ve duygusal boyutuna odaklandığını göstermektedir.

525. Gazete, içerik dağılımında daha dengeli bir yaklaşım sergilemiştir. Bilgilendirme ve değerlendirme içeriklerine daha fazla yer ayrılmıştır (5 haber). Bu haberler, resmi açıklamaları veya genel duruma ilişkin analizleri içermekte olup, gazetenin haber verme işlevine öncelik verdiğini ortaya koymaktadır. Yardım ve destek içerikleri ise 4 haberle temsil edilmekte ve bu da insani boyuta da önemli ölçüde yer verildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, 2. sayfada Türkiye’ye destek amaçlı ve deprem bölgesine gerekli malzemelerin ulaşılması, işlemlerin hızlı şekilde yapılması için yardım kampanyasının başlatıldığı haberi yer almaktadır. Bundan başka 7. sayfadaki haberde Türkiye’nin yaşadığı acının paylaşıldığı ve yalnız olmadığı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda onun uluslararası alandaki önemine ve haklı duruşuna dikkat çekilmektedir. Özellikle mazlum halklara yardım etmesi, barış girişimleri, tarafsız ve adaletli tutumu gibi konulara değinilmektedir. Milli birlik temasını içeren 2 haber ile de gazete, toplumsal dayanışma mesajlarını arka plana atmadan aktarmaya çalışmıştır.

3.10.3.5 Görsel unsurlara yer verilmesi

Araştırma kapsamında, 9 Şubat tarihli deprem haberlerinde kullanılan görsel materyallerin tematik içerikleri de analiz edilmiş; bu doğrultuda, gazeteler arasındaki görsel tercihlerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu analizle birlikte, gazetelerin afetin görsel temsiline yönelik yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu bakımdan, analiz sonuçları yüzdeliklerle Tablo 3.24’te sunulmuştur.

Tablo 3.24*Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı*

Görsellerin konuları	Azerbaycan	525. Gazete	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Kurtarma çalışmaları	6	0	6	21,43
Deprem enkazı	1	0	1	3,57
Enkazdan çıkarılan depremzede görüntüsü	0	1	1	3,57
Yardım kuvvetleri	2	0	2	7,14
Toplanan yardımlar	2	0	2	7,14
Yardım kampanyası toplantısı	2	0	2	7,14
Kurtarıcılardan alınan röportaj	0	1	1	3,57
Hükümet binası veya diğer yapılar	0	1	1	3,57
Cumhurbaşkanı, bakanlar, hükümet temsilcileri görüntüsü	4	4	8	28,57
Tıbbi müdahale	2	0	2	7,14
Bayrak görseli	1	0	1	3,57
Diğer	0	1	1	3,57

Yapılan frekans analizine göre, en yüksek görsel kullanımı %28,57 (f=8) oranıyla cumhurbaşkanı, bakanlar ve hükümet temsilcilerine ait görüntüler olmuştur. Bu durum, Azerbaycan basınının afet sürecinde devletin temsil gücünü ve siyasi iradenin etkinliğini ön plana çıkardığını göstermektedir. İkinci sırada yer alan kurtarma çalışmaları (f=6; %21,43) ise, sahadaki müdahalelerin ve insani faaliyetlerin medyada önemli yer tuttuğunu ortaya koymaktadır. Yardım kuvvetleri, toplanan yardımlar, yardım kampanyası toplantıları ve tıbbi müdahalelere ilişkin görsellerin her biri %7,14 (f=2)

oranında yer alarak, toplumsal dayanışma temasını desteklemektedir. Bu içerikler aracılığıyla, hem halkın hem de devletin afet anında seferber olduğu mesajı verilmiştir.

Öte yandan, deprem enkazı, enkazdan çıkarılan kişiler ve röportajlar gibi daha duygusal ve çarpıcı görsellerin sınırlı kullanımı (f=1; %3,57) ise, etik habercilik anlayışı çerçevesinde travmatik görüntülere mesafeli bir duruşun benimsendiğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, Azerbaycan basını, deprem haberlerinde görsel anlatımda siyasi liderlik ve kurtarma faaliyetlerini öne çıkaran bir yaklaşım benimsemiş; buna ek olarak yardım temaları ve sembolik imgelerle (bayrak vb.) kamuoyunda duyarlılık oluşturmayı hedeflemiştir.

Gazeteler özelinde değerlendirilirse, Azerbaycan gazetesinde kurtarma çalışmaları (f=6) ve cumhurbaşkanı ve devlet yetkililerine ait görseller (f=4) daha fazla yere sahip olmuştur. Yardım faaliyetlerine ilişkin görseller (toplanan yardımlar: 2, yardım kampanyası toplantısı: 2, yardım kuvvetleri: 2) ve tıbbi müdahale (f=2) de dikkate değerdir. Bayrak ve deprem enkazı gibi sembolik ya da travmatik imgelerin sınırlı sayıda olması gazetenin daha çok dayanışma, yardım ve sahadaki müdahale odaklı bir sunum benimsediğini göstermektedir.

Depreme ilişkin toplam 18 görselin kullanıldığı Azerbaycan gazetesinde genel olarak, olumlu temsiller ve eyleme dönük sahneler öne çıkmıştır. Özellikle kurtarma operasyonları ve yardım çalışmalarının yoğun kullanımı, gazetede insani destek ve sahadaki faaliyetlere odaklanan bir anlatı inşa edildiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, duygusal etki yaratmaktan çok pratik desteğin ve kurumsal organizasyonun vurgulanmasına yöneliktir.

525. Gazete ise, cumhurbaşkanı ve devlet yetkililerine ait görselleri (f=4) en yüksek orana kullanan gazete olmuştur. Enkazdan çıkarılan depremzede görüntüsü (f=1) ve Azerbaycan kurtarıcılarının alınan röportaj görseli (f=1) gibi daha duygusal ve insani yönü öne çıkan görseller arasında yer almıştır. Bundan başka, hükümet binası (f=1) ve deprem konulu görüntülerden ziyade farklı bir görselin kullanılması (f=1) ise haber çeşitliliğini artıran tamamlayıcı unsurlar olarak değerlendirilebilir. 525. Gazete, toplamda 10 deprem konulu görsel kullanmış ve görsellerde devlet temsiline önemli ölçüde yer vermiştir. Aynı zamanda duygusal bağ kurma ve insani etki yaratma çabası da gazete görsellerinde gözlemlenmektedir. Özellikle enkazdan kurtarılan bireyin görüntüsü ve

sahadaki kurtarıcılarla yapılan röportaj, bu gazetenin kamuoyunu duyarlılığa sevk etmeye çalışan bir görsel strateji izlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, her iki gazete de farklı yönleriyle toplumsal dayanışma, devletin etkinliği ve insani duyarlılık eksenlerinde bir görsel söylem oluşturmuştur.

3.10.3.6 Haber kaynakları

Bu araştırmada, depremle ilgili haberlerin dayandığı bilgi kaynakları ayrıntılı biçimde ele alınmış ve her bir haberin hangi tür kaynaklardan üretildiği sistematik olarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, gazetelerin afet haberlerinde en çok hangi kaynak türlerine yöneldiğini ortaya koyarak, haber üretim sürecinin arka planındaki bilgi akışını ve güvenilirlik düzeyini değerlendirme imkânı sunmuştur. Bu kapsamda, kullanılan kaynakların yüzdelikleri hesaplanarak, frekans dağılımı tablo şeklinde sunulmuştur (Tablo 3.25).

Tablo 3.25

Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı

Kaynak	Azerbaycan	525. Gazete	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak/kurum	0	2	2	8,70
Muhabir	2	0	2	8,70
Haber ajansı	8	4	12	52,17
Belirtilmemiş	0	5	5	21,74
Toplam	10	11	21	100

Yapılan analiz sonucunda, haber ajanslarının en çok başvurulmuş kaynak türü olduğu (f=12; %52,17) görülmektedir. Bu durum, Azerbaycan basınının özellikle afet gibi kriz anlarında hızlı ve güvenilir bilgi akışı sağlamak amacıyla ajans haberlerini yoğun biçimde kullandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Azerbaycan gazetesindeki haberlerde, resmi kurumlardan gelen bilgilerin Azertac haber ajansı aracılığıyla gazetede yayınlandığı görülmektedir. Gazetenin genel olarak tüm haberlerinde bu ajans kaynak gösterilmiştir. 525. Gazetede ise Apa ve Report ajanslarının haber kaynağı olması belirtilmiştir.

Belirtilmemiş kaynaklar ise dikkat çekici bir orana sahiptir ve buna sadece 525. Gazete’de rastlanmaktadır (f=5; %21,74). Resmi kaynaklar ve muhabirler ise eşit oranla yer almaktadır (f=2; %8,70). Bu oranlar, doğrudan bilgi alınan özgün içeriklerin daha sınırlı olduğunu ve haber üretiminin daha çok dış kaynaklara (özellikle ajanslara) dayandığını göstermektedir. Muhabir haberlerinin azlığı, sahadan aktarılan özgün içeriklerin yetersiz kaldığını işaret etmektedir.

Gazeteler özelinde değerlendirmek gerekirse, Azerbaycan gazetesi büyük oranda Azertac ajansına dayalı haber üretimi gerçekleştirmiştir (f=8). Bu durum, gazetenin haber kaynağı olarak devlet destekli ajansları güvenilir ve öncelikli bilgi sağlayıcıları olarak konumlandığını göstermektedir. Azertac’ın resmi kimliği göz önünde bulundurulduğunda, bu tercihin gazetenin kurumsal ve resmî duruşunu yansıtmaktadır. Muhabir kaynaklı haberlerin varlığı, gazetenin yerinden, özgün içerik üretimi konusunda da çaba sarf ettiğini, ancak bu katkının sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu durum, sahaya dayalı gözleme dayanan haberlerin daha az üretildiğine işaret etmektedir (f=2).

525. Gazete, haberlerinde Azertac’a ek olarak APA ve Report gibi farklı ajanslardan da yararlanmıştır (f=4). Gazete’de en dikkat çekici unsur, kaynağı açıkça belirtilmeyen haberlerin yüksek oranda bulunmasıdır (f=5). Bu, gazetecilikte etik şeffaflık açısından sorunlu bir duruma yol açmakta ve okurun bilginin doğruluğunu teyit etme şansını azaltabilmektedir. Ayrıca, içerik güvenilirliği ve hesap verilebilirlik açısından da eleştiriye açıktır. Gazetenin doğrudan resmi kurumlara dayanan haberleri sınırlı düzeye sahip olmaktadır (f=2). Bu da, devletin açıklamalarını doğrudan aktarma yerine, ajanslar veya dolaylı kaynaklar üzerinden haber üretme eğilimini göstermektedir.

Sonuç olarak, Azerbaycan basınında, afet gibi olağanüstü durumlarda kurumsal bilgi kaynaklarına ve ajanslara dayalı bir haber üretim modeli tercih edilmekte; bireysel muhabir katkıları ve resmi doğrudan açıklamalar ise daha sınırlı kalmaktadır. Bu eğilim, hız ve erişilebilirlik açısından avantaj sağlasa da, haberin niteliği, çeşitliliği ve sahiciliği açısından geliştirilmesi gereken yönler olduğunu da ortaya koymaktadır.

3.10.3.7 Haberlerin temel ve alt konuları

Değerlendirme aşamasında, haber içerikleri iki ana tema ve bunlara bağlı üç alt başlık çerçevesinde kategorize edilerek sistematik biçimde analiz edilmiştir. Bu tematik

sınıflandırma, haberlerin içerik yönelimlerini daha açık biçimde ortaya koymayı amaçlamış; konuların ayrıntılı dağılımı ise Tablo 3.26’da sunulmuştur.

Tablo 3.26

Gazete haberlerindeki temel konuların dağılımı

Temel konular	Azerbaycan	525. Gazete	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Azerbaycan’ın Türkiye’ye desteği	5	4	9	60
Deprem bölgesindeki yardım ekipleri	4	2	6	40

Yapılan frekans analizine göre, incelenen haberlerde en fazla vurgulanan tema Azerbaycan’ın Türkiye’ye verdiği destek olmuştur (%60). Bu durum, Azerbaycan basınının afet döneminde kardeşlik vurgusuna ve devletler arası dayanışmanın altını çizmeye özel bir önem atfettiğini göstermektedir. Haberlere yansıyan bu yaklaşım, kamuoyunda duygusal birliktelik ve siyasi destek mesajının güçlendirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Öte yandan, deprem bölgesindeki yardım ekiplerinin faaliyetleriyle ilgili haberler %40 oranında yer bulmuştur. Bu içerikler, sahadaki pratik desteklerin görünür kılınmasına katkı sağlamış, Azerbaycan’ın sadece sembolik değil, aynı zamanda aktif insani yardım çalışmalarıyla da sürece dahil olduğunu ortaya koymuştur. Bu iki içerik bir arada değerlendirildiğinde, Azerbaycan basınının hem siyasi ve milli birlik söylemini hem de sahadaki somut katkıları vurgulayarak kapsamlı bir destek söylemi oluşturduğu söylenebilir. Bu yaklaşım, afet dönemlerinde uluslararası ilişkilerin medya aracılığıyla nasıl güçlendirildiğini gösteren anlamlı bir örnektir.

Alt konularda ise üç konunun (depremde zarar görmüş Azerbaycan vatandaşlarına destek, yardım kampanyaları ve depreme ilişkin resmi açıklamalar) ön planda olduğu görülmektedir (Tablo 3.27). Yapılan içerik analizine göre, haberlerde en çok öne çıkan tema yardım kampanyaları olmuştur (f=4; %36,36). Bu durum, Azerbaycan basınının özellikle toplumsal dayanışma, seferberlik ve kolektif yardım ruhuna vurgu yapmayı önemseydiğini göstermektedir. Kamuoyunu harekete geçirme amacı taşıyan bu içerikler, yardım süreçlerinin görünür kılınmasında etkili bir rol oynamaktadır.

Depremde zarar gören Azerbaycan vatandaşlarına yönelik destek haberleri ise %27,27'lik oranla (f=4) dikkat çekmektedir. Bu içerikler, Azerbaycan'ın sadece genel anlamda değil, kendi vatandaşlarına yönelik koruyucu ve sahiplenici tutumunu da kamuoyuna yansıtmayı hedeflemiştir. Bu yönüyle haberler, hem millî hem de insani sorumluluk duygusunu pekiştirmektedir. Benzer şekilde, resmî açıklamalara yer verilen haberler de %27,27 oranında (f=3) yer almıştır. Bu içerikler, kriz anlarında bilgi akışını sağlama ve halkı bilgilendirme işlevi açısından önemlidir. Ayrıca, devletin afet sürecine ilişkin resmî pozisyonunu kamuoyuna duyurması açısından da haber değeri taşımaktadır.

Genel olarak, Azerbaycan medyasının haber sunumunda hem resmî söylemi hem de toplumsal dayanışmayı ön plana çıkaran çift yönlü bir yaklaşım benimsediği söylenebilir. Bu durum, afet dönemlerinde basının sadece bilgi veren değil, aynı zamanda toplumu motive eden ve yönlendiren bir aktör olarak konumlandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3.27

Gazete haberlerinin alt konuları

Alt konular	Azerbaycan	525. Gazete	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Depremde zarar görmüş Azerbaycan vatandaşlarına destek	1	2	3	27,27
Yardım kampanyaları	2	2	4	36,36
Depreme ilişkin resmi açıklamalar	0	3	3	27,27

3.10.4. 10 şubat tarihli gazete haberlerinin analizi

10 Şubat 2023 tarihinde yayımlanan gazetelerde, Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin haberlerin kapsamı ve sunumu detaylı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu çalışma kapsamında belirlenen örneklem gazeteler üzerinden, deprem odaklı haberlerin içerik yapısı, sunuluş biçimleri ve gazetelerdeki konumlandırılması sistematik bir yaklaşımla incelenmiştir. Analiz sürecinde, incelenen gazetelerde yayımlanan deprem haberlerinin sayısal dağılımı tespit edilmiş; bu haberlerin hangi tematik çerçeveler etrafında şekillendiği belirlenmiştir. Tanımlanan temalar arasında depremin yol açtığı fiziksel yıkım ve toplumsal etkiler, organize edilen yardım kampanyaları, uluslararası

dayanışma mesajları ile resmi kurum ve yetkililerce yapılan açıklamalar yer almaktadır. Bununla birlikte, haber içeriklerinde siyasal değerlendirmelere ve politik aktörlerin konuya dair açıklamalarına da yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, depremin yalnızca bir doğal afet olarak değil, aynı zamanda politik bir söylem bağlamında da ele alındığı görülmektedir.

Ayrıca, haber metinlerinde uzman görüşlerinin sunumu da analiz edilmiştir. Özellikle jeoloji uzmanlarının, afet yönetimi yetkililerinin ve devlet temsilcilerinin açıklamaları doğrultusunda içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu değerlendirme, haberlerin bilgi verme işleviyle birlikte kamuoyunu yönlendirme potansiyelini de ortaya koymaktadır. Ek olarak, haberlerde kullanılan görsel materyaller etik ilkeler çerçevesinde incelenmiş ve bu görsellerin toplumsal algı üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Araştırma kapsamında, Azerbaycan gazetesinde 12, 525. Gazete’de 16 ve Şarg gazetesinde 29 haber olmak üzere toplamda 57 deprem haberi analiz incelenmeye alınmıştır.

3.10.4.1. Gazetelerin deprem haber sayıları

10 Şubat 2023 tarihinde yayımlanan haberler ışığında, Azerbaycan basınında Türkiye’de meydana gelen depremle ilgili haberlerin yer alışı incelenmiştir. Araştırmada örneklem olarak seçilen üç gazetenin deprem konusundaki haber sayıları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir (Tablo 3.28). İncelenen üç gazetede toplamda 57 deprem haberinin yayımlandığı ve bu haberlerin medyada önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir. Bu durum, söz konusu deprem olayının basında geniş bir şekilde yer bulduğunu ve toplumsal anlamda geniş yankılar uyandırdığını göstermektedir.

Yapılan analizde, Şarg gazetesinin depreme ilişkin en fazla haber içeriğini oluşturduğu görülmektedir (f=29; %50,88). Bu, Şarg gazetesi haberlerinin, belirlenen örneklemde baskın bir yer tuttuğunu ve dolayısıyla bu kaynağın içeriğinin önemli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir. 525. Gazete, %28,07 (f=16)’lık bir oranla ikinci sırada yer alırken, Azerbaycan gazetesi ise en düşük oranı (f=12; %21,05) göstermektedir. Bu da, Azerbaycan gazetesinin deprem konusuna diğer gazetelere göre daha az yer verdiğini veya farklı bir haberleme yaklaşımı benimsediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.28

Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları

Gazete adı	Deprem haber sayısı	Yüzdelik (%)
Azerbaycan	12	21,05
525. Gazete	16	28,07
Şarg	29	50,88
Toplam	57	100

3.10.4.2. Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

Bu çalışmada, depremle ilgili haberlerin gazetelerdeki sayfa dağılımı analiz edilmiştir. Haberlerin hangi sayfalarda yer aldığına ilişkin yapılan kodlama işlemi sırasında, bazı haberlerin hem birinci sayfada hem de iç sayfalarda yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu tür haberler, her iki sayfa için ayrı ayrı kodlanmış ve bu durum sayfa bazında daha doğru bir dağılım elde edilmesine olanak tanımıştır. Çalışmada, toplamda 59 haber incelenmiş ve bu haberlerin yayımlandığı sayfalara göre yüzdelik frekanslar hesaplanmıştır (Tablo 3.29).

Tablo 3.29

Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar

Sayfa No	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Frekans	Yüzdelik (%)
1	3	3	7	13	22,03
2	0	4	2	6	10,17
3	3	4	2	9	15,25
4	0	1	1	2	3,39
5	0	0	2	2	3,39
6	0	0	1	1	1,69
7	0	2	3	5	8,47
8	3	0	11	14	23,73
9	3	0	0	3	5,08

16	0	4	0	4	6,78

Yapılan frekans analizine göre, deprem haberlerinin en yoğun biçimde yer aldığı sayfa 8. sayfa olup, toplam haberlerin %23,73 (f=14)'ünü oluşturmaktadır. Bu durumu, ilgili gazetelerin olayın detaylarını daha derinlemesine ele aldıkları analiz ve yorum sayfalarında ele alma eğilimleriyle açıklamak mümkündür. 1. sayfa ise %22,03 (f=13)'lük oranla ikinci sırada yer almakta olup, bu da depremin medya kuruluşları tarafından öncelikli bir gündem maddesi olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Ön sayfada yer alan haberler, okuyucunun dikkatini çeken en önemli başlıklar arasında bulunduğu için bu oran, depremin haber değeri ve toplumsal önemi açısından anlamlıdır. 3. sayfa da %15,25 (f=9) ile dikkate değer bir görünürlüğe sahiptir. Diğer yandan, 4., 5., 6. sayfalar gibi daha iç bölümlerdeki haber oranları oldukça düşüktür. Bu da, depremle ilgili haberlerin genel olarak ya ana sayfada ya da olayın ayrıntılarına yer verilen sayfalarda konumlandığını ortaya koymaktadır.

Analiz yapılan gazetelerin sayfalardaki haber sayılarına bakıldığında, Azerbaycan gazetesi toplam 12 deprem haberi olmak üzere dört sayfada 3'er haber yerleştirmiştir. 525. Gazete'nin ise 16 deprem haberini 6 sayfa bazında yayınladığı görülmektedir. Sayfalar incelenirken bazı sayfalarda 4, bazılarında 3, bazılarında ise 2 veya sadece 1 habere rastlanmaktadır. Şarg gazetesi bu bakımdan gazetenin tamamında deprem konusunu işlemiş ve bu içerikli haberlere geniş yer vermiştir. Özellikle ilk ve son sayfalar önemli ölçüde dikkat çekmektedir. Bu sayfalardaki haberler depremin büyüklüğünü ve toplumda yarattığı etkileri öne çıkarmıştır. Bu dağılım, haberlerin sadece niceliksel değil, aynı zamanda sayfa konumlandırması açısından da belirli bir stratejiyle sunulduğunu göstermektedir. Özellikle ön sayfalar ve yorum/analiz bölümleri olarak kabul edilen son sayfalarda yoğunluk, medya organlarının habere hem dikkat çekici hem de derinlemesine bir yaklaşım benimsediklerini göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen gazetelerdeki deprem haberlerinin yalnızca sayfa bazlı dağılımı değil, aynı zamanda sayfa üzerindeki konumsal yerleşimleri de analiz edilmiştir. Haberlerin fiziksel yerleşimi, okuyucunun dikkatini çekme düzeyiyle doğrudan ilişkili olduğundan, bu unsur içerik sunum stratejisinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Tablo 3.30).

Tablo 3.30*Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu*

Konum	Gazete adı	Sayfa No	Haber sayısı
Manşet	Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg	1	3
Tam sayfa	Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg	1, 3, 4, 8, 9, 11	27
Sağ kısım	Azerbaycan	1, 3	5
Sol kısım	525. Gazete, Şarg	2, 2	3
Orta göbek, alt kısım	525. Gazete	2	2
Sol üst	525. Gazete, Şarg	3, 5, 7, 16	4
Sol orta	525. Gazete, Şarg	7	2
Sol alt	525. Gazete, Şarg	4, 5, 6, 16	4
Sağ üst	525. Gazete, Şarg	7, 16	3
Sağ orta	Şarg	2	1
Sağ alt	525. Gazete, Şarg	3, 7	2

Manşet haberler, kamuoyunun en çok dikkatini çeken bölümde yer aldıkları için önemli bir konuma sahiptir. İncelenen üç gazetede de (Azerbaycan, 525. Gazete ve Şarg), depremle ilgili en az bir haberin manşet sayfada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, depremin gazeteler tarafından öncelikli bir gündem olarak ele alındığını ve kamuoyuna aciliyet hissiyle aktarıldığını göstermektedir. Tam sayfa haberler, olayın kapsamlı bir şekilde sunulduğu, genellikle görsellerle desteklenen içeriklerdir. Azerbaycan gazetesinin 8. ve 9. sayfalarında, 525. Gazete'nin 3. ve 4. sayfalarında, Şarg gazetesinin ise 1. ve 11. sayfalarında tam sayfa haberlerin yer aldığı görülmüştür. Bu tür sunumlar, hem bilgi yoğunluğu hem de görsel etki bakımından okuyucunun ilgisini daha uzun süre canlı tutmayı amaçlamaktadır.

Sayfa içi yerleşimlere göre yapılan kodlama sonucunda, haberlerin sıklıkla sağ ve sol üst köşelerde konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Özellikle 525. Gazete'nin 16. sayfasında ve Şarg gazetesinin 3., 5. ve 7. sayfalarında sol üst; aynı gazetelerin çeşitli sayfalarında ise sağ üst konumda yer alan haberler, dikkat çekicilik açısından avantajlı bölgelerde yer almaktadır.

Ayrıca, haberlerin sayfa altı bölümlerinde de yer aldığı gözlemlenmiştir. 525. Gazete'nin 2. sayfası ve Şarg'ın 3. sayfasında yer alan haberler sağ alt kısımda; 525. Gazete'nin 16. ve Şarg gazetesinin 4., 5., 6. sayfalarında ise sol alt bölümde konumlandırılmıştır. Gazetelerin 2. sayfasında yer alan haberlerin orta göbek ve alt bölümde yer alması, haber sunumunda sayfa içi çeşitliliğin sağlandığını göstermektedir. Aynı şekilde, bazı haberlerin sayfanın tam ortasında (orta göbek) ya da sol-orta kısımda (525. Gazete 7. sayfa, Şarg 7. sayfa) yer alması, bu konumların hem haber içeriğini vurgulamak hem de görsel bütünlük sağlamak açısından kullanıldığını göstermektedir. Sağ kısımda yer alan haberlerin Azerbaycan gazetesinin 1. ve 3. sayfalarında; sol kısımda ise 525. Gazete'nin 2. ve Şarg gazetesinin 2. sayfalarında yer aldığı görülmüştür. Bu konumlar, genellikle ikincil öneme sahip fakat yine de dikkat çekici içerikler için tercih edilmektedir.

Bu bulgular ışığında, haberlerin sadece yayımlandıkları sayfalar değil, aynı zamanda sayfa üzerindeki fiziksel konumları da editoryal önceliklerin ve okuyucu dikkatini yönlendirme stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilebilmektedir. Manşet ve tam sayfa gibi konumların yanı sıra, üst kısımlar ve sayfanın merkezi bölgeleri gibi dikkat çekici alanlara yerleştirilen haberler, medyanın deprem olayını güçlü bir şekilde görünür kılmaya çalıştığını ortaya koymaktadır.

3.10.4.3 Haberlerin içeriği

Yapılan incelemeler sonucunda, depremle ilgili haberlerde sekiz temel içeriğin öne çıktığı görülmektedir. Bu içerikler genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar, yardım ve destek faaliyetleri, uzman görüşleri ve bilimsel analizler, başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları, insanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri, dayanışma açıklamaları, ekonomik etkiler ve siyasi analiz olarak sınıflandırılmaktadır (Tablo 3.31).

Tablo 3.31

Gazete haberlerinin içeriği

Haber içeriği	Azerbaycan (N=12)	525. Gazete (N=17)	Şarg (N=30)	Toplam (N=59)
Genel değerlendirmeler				

ve resmi açıklamalar	2	6	8	16
%	16,67	35,29	26,67	27,12
Yardım ve destek faaliyetleri	7	7	6	20
%	58,33	41,18	20	33,90
Uzman görüşleri ve bilimsel analizler	1	1	4	6
%	8,33	5,88	13,33	10,17
Başsağlığı mesajları ve dayanışm a açıklamaları	2	2	3	7
%	16,67	11,76	10	5,08
İnsanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri	0	1	5	6
%	0	5,88	16,67	10,17
Ekonomik etkiler	0	0	1	1
%	0	0	3,33	1,69
Siyasi analiz	0	0	3	3
%	0	0	10	5,08
N	12	17	30	59
%	100	100	100	

Toplamda 59 deprem haberinin içerik analizine dayalı olarak elde edilen frekans dağılımı, basının afet haberlerini en çok hangi temalar çerçevesinde sunduğunu ortaya koymaktadır. En yoğun biçimde temsil edilen içerik, yardım ve destek faaliyetleri olup, toplam haberlerin %33,90 (f=20)'ını oluşturmaktadır. Bu durum, medya organlarının afet sonrası iyileştirme süreci ve insani müdahalelere geniş yer ayırdığını göstermektedir.

Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar teması ise %27,12 (f=16) oranında yer bulmuş ve kamu otoritelerinin söylemleri ile resmi bilgilendirmelere önemli bir alan ayırdığını ortaya koymuştur. Uzman görüşleri ve bilimsel analizler ile kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri temaları eşit oranda yer almış (f=6; %10,17); bu da hem teknik hem de insani boyutların dengeli bir şekilde sunulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Diğer yandan, dayanışma açıklamaları %6,78 (f=4), başsağlığı mesajları ve dayanışma ifadeleri ile siyasi analizler %5,08 (f=3) oranında yer almıştır. Bu temalar, afetin sosyal ve politik boyutlarının medya yansımalarında sınırlı düzeyde işlendiğine göstermektedir. Ekonomik etkiler ise %1,69 (f=1)'luk oranla sadece Şarg gazetesinde temsil edilmiştir ve bu durum, afetin makroekonomik sonuçlarının medya gündeminde oldukça geri planda kaldığını göstermektedir.

Elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan gazetesinde depremle ilgili haberlerin büyük bir bölümü yardım ve destek faaliyetlerine odaklanmıştır (f=7, %58,33). Bu, gazetede olayın insani boyutuna öncelik verildiğini ve mağduriyetlerin giderilmesine yönelik çabalara dikkat çekildiğini göstermektedir. Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamaların %16,67 (f=2)'lik oranla ikinci sırada yer alması, devlet yetkilileri ve resmi makamların açıklamalarına belirli bir önem atfedildiğini ortaya koymaktadır. Diğer temalar olan başsağlığı mesajları, dayanışma açıklamaları ve uzman görüşlerine ise eşit oranda yer verilmiştir (f=1; %8,33). Bu durum, afet sonrasında Azerbaycan basınının hem duygusal dayanışma mesajlarını hem de uzman yorumlarını dengeli ancak sınırlı biçimde sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, 8. sayfadaki haberde Azerbaycan halkının Türkiye'deki depremzedelere destek olmak için başlattığı yardım kampanyasından bahsedilmektedir. Bakü Spor Salonu'nda toplanan yardımlar, gönüllüler tarafından sınıflandırılarak en kısa sürede Türkiye'ye gönderilmektedir. Bu kampanya, iki kardeş ülke arasındaki dayanışmanın bir göstergesidir.

525. Gazete'nin haber içerikleri, özellikle yardım ve destek faaliyetlerine odaklanmış olup, bu tema toplam haberlerin %41,18 (f=7)'ini oluşturmaktadır. Bu oran, afet sonrası süreçte yürütülen yardım çalışmalarının kamuoyuna aktarılmasının öncelikli haber değeri taşıdığını göstermektedir. İkinci sırada yer alan genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar içeriği ise %35,29 (f=6) oranıyla dikkat çekmektedir. Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları içeriği %11,76 (f=2)'lik oranla duygusal ve diplomatik tepkilere dair içeriklerin de haber gündeminde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, gazetenin 16. sayfasında Azerbaycan mobil operatörü, yardım fonu ve Azerbaycan Kızılayı ile birlikte, Türkiye'deki depremzedelere destek olmak isteyen aboneler için bağış SMS numaraları açıkladığı haberi yayınlanmıştır. Aboneler belirli kısa numaralara SMS göndererek istedikleri miktarda bağış yapabildikleri de haberde belirtilmektedir. SMS gönderiminin ücretsiz olduğu ise ayrıca

vurgulanmaktadır. Bu da, Azerbaycan kamuoyunun Türkiye'deki depreme karşı duyarlılığını ve kurumsal düzeyde geliştirilen yardım girişimlerini göstermektedir. Mobil operatörün, Kızılay ile iş birliği içinde bağış kampanyası başlatması, sadece devlet düzeyinde değil, özel sektör ve sivil toplum düzeyinde de dayanışma pratiklerinin harekete geçirildiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, uzman görüşü ve depremzedelerin kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri gibi temalar ise %5,88 (f=1)'lik oranlarla daha sınırlı şekilde temsil edilmiştir. Bu, haber içeriklerinde teknik bilgiye veya bireysel trajedilere ikincil düzeyde önem atfedildiğini düşündürmektedir.

Şarg gazetesinde yayınlanan 30 deprem haberi incelendiğinde, en yüksek oran %26,67 (f=8) ile genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar temasında görülmüştür. Bu durum, gazetenin kamu otoritelerinin beyanlarına öncelik verdiğini ve afetin yönetimine ilişkin bilgilendirici içeriğe ağırlık tanıdığını göstermektedir.

İkinci sırada yer alan yardım ve destekleyici faaliyetler teması (f=6; %20), toplumsal dayanışma ve insani yardım çalışmalarının gazetede geniş biçimde yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gazetenin ilk sayfasındaki haberde, Türkiye'nin Azerbaycan'daki Büyükelçisi Cahit Bağcı'nın, deprem sonrası eski aracıyla yardım taşıyan ve halk arasında dayanışmanın sembolü haline gelen Server Beşirli'yi telefonla arayarak teşekkür etmesinden bahsedilmektedir. Elçi, Beşirli'yi gösterdiği özverili davranış ve sembolik dayanışma nedeniyle takdir etmektedir. Bu, yardım faaliyetlerinin yalnızca kurumsal bir düzlemde değil, insani ve duygusal bir bağlamda da yapıldığını aynı zamanda, resmi makamların bireysel yardımlara değer verdiğini ve bu çabaların yalnızca sivil değil, diplomatik düzeyde de karşılık bulduğunu göstermektedir.

Kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri (f=5; %16,67) ve uzman görüşleri (f=4; %13,33) de gazetede önemli yere sahiptir. Bu oranlar, gazetenin hem insani hem de teknik boyutlara duyarlı bir haber yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Siyasi analizler ve dayanışma açıklamaları gibi temalar ise %10 (f=3)'lük oranlarla temsil edilmiş, afetin politik yansımaları ve uluslararası/yerel dayanışma mesajlarına da belirli bir alan ayrılmıştır. Siyasi analizlere örnek olarak gazetenin 4. sayfasındaki haberde, Türkiye'de meydana gelen deprem felaketine Ermeni toplumunun yapılan sokak röportajlarında olumsuz, sevinç dolu tepkileri aktarılmaktadır. Aynı zamanda bu tepkilere karşılık Azerbaycanlı siyasetçilerin sert eleştirilerini ve tarihsel olaylarla desteklenen yorumlarını içermektedir. Diğer taraftan, 5. sayfada yayımlanan haber metni, 2023 yılında Türkiye'de

meydana gelen büyük depremin ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlik rolünü öne çıkararak, onun kriz anlarında gösterdiği dirayetli duruşu ve siyasi dayanıklılığını vurgulayan bir anlatı sunmaktadır. Haberde, yalnızca afetin sonuçları değil, aynı zamanda Erdoğan'ın bu süreçteki tutumu üzerinden Batılı devletlerin ve iç muhalefetin siyasi hesapları da değerlendirilmektedir. Haber, depremin etkilerini siyasi bir bağlamda ele alarak, bu olayın dış güçler ve muhalefet tarafından Erdoğan'a karşı bir fırsata dönüştürülmeye çalışıldığı yönünde yorumlar içermektedir. Ayrıca, Erdoğan'ın yeniden seçilmesi halinde Türkiye'nin dış politikasındaki yönelimlerin devam edeceği ve bunun küresel güç dengeleri açısından önem taşıdığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda metin, liderlik değerlendirmesi, uluslararası ilişkiler, iç siyaset ve seçime yönelik senaryolarla ilişkilendirilerek bir siyasi analiz işlevi görmektedir.

Ekonomik etkiler temasının yalnızca %3,33 (f=1) oranında yer alması ise afetin makro ekonomik boyutuna sınırlı biçimde değinildiğini göstermektedir. Gazetenin 1. Sayfasında yer alan bu haberde depremin ekonomik zararlarından bahsedilmektedir. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings, zararların net şekilde hesaplanmasının zor olduğunu, ancak tahmini ekonomik kaybın 2 ila 4 milyar dolar arasında olabileceğini bildirmektedir. Ayrıca, deprem bölgelerindeki sigorta kapsamının düşük olduğu ve sigortalı zararların yaklaşık 1 milyar dolar civarında olacağı ifade edilmektedir. Genel olarak, Şarg Gazetesi deprem olayını hem kurumsal, insani hem de toplumsal bağlamlarda kapsamlı bir biçimde ele almış; haber içeriklerinde farklı temaları dengeli biçimde işlemeye özen göstermiştir.

Sonuç olarak bu bulgular, medyanın afet haberlerini öncelikle yardım, destek ve resmi açıklamalar çerçevesinde ele aldığını, teknik, insani ve politik boyutlara ise görece daha az yer verdiğini ortaya koymaktadır.

3.10.4.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi

Depremle ilgili haberlerin incelenmesi sonucunda, basın organlarının konuya yaklaşımında uzman görüşlerine geniş yer verdikleri gözlemlenmiştir. Özellikle deprem bilimciler, sismologlar ve politikacıların yorum ve analizleri haber içeriklerinde belirgin bir biçimde yer almaktadır. Nitekim, Azerbaycan gazetesinde 1, 525. Gazete'de 1 ve Şarg gazetesinde 3 haberde bu tür uzman değerlendirmelerine başvurulduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu haberlerde yer alan uzman görüşlerinin niteliğini ve haber içeriklerine katkısını daha ayrıntılı olarak ortaya koyabilmek amacıyla, ilgili haberlerin tek tek içerik açısından değerlendirilmesi aşağıda sunulacaktır.

Azerbaycan gazetesinin 9. sayfasında yayımlanan haberde hem olayın büyüklüğüne hem de uluslararası yardımlaşmaya dikkat çekilmektedir. İlgili haberde depremin Türkiye tarihinde ikinci büyük deprem olduğundan bahsedilmiş, ardından Türkiye halkı ve devleti hızla yardım çalışmalarına başlaması, Azerbaycan'ın, Türkiye'ye arama-kurtarma ekibi ve gerekli malzemelerle destek göndermesi konularına değinilmiştir. Bu durumun, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki kardeşliği pekiştirmesine de ayrıca vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda, deprem gibi felaketlere karşı hazırlıklı olmanın önemine dikkat çekilmektedir. Bu konuda uzman görüşüne de haberde yer verilmiş ve Cumhuriyet Sismoloji Hizmet Merkezi'nin baş direktörü Kurban Yetirmişli'nin, 2019-2020 yılları arasında Bakü'de yapılan inşaatların haritasını aldıkları sözlerine vurgu yapılmıştır. Kurban Yetirmişli, Bakü'deki inşaatlar için jeolojik verilerin ve deprem riski haritalarının oluşturulduğunu, böylece inşaat şirketlerinin ve vatandaşların bu verilere ulaşabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, eski binaların deprem dayanıklılıklarının değerlendirileceği ve inşaat öncesi sismik araştırmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye'deki depremler sonrası oluşan toplumsal kaygıya yanıt niteliğindeki haber, Şarg gazetesinin 5. sayfasında yayımlanmıştır. Haber, Azerbaycan'da özellikle Sovyetler döneminde inşa edilen binaların depreme karşı dayanıklılığına ilişkin kamuoyundaki endişeleri ve resmi makamların bu konudaki açıklamalarını kapsamaktadır. Türkiye'de meydana gelen yıkıcı depremlerin ardından benzer bir durumun Azerbaycan'da da yaşanabileceğine dair toplumsal bir kaygı oluşmuştur. Bu bağlamda, Olağanüstü Haller Bakanlığı (OHB) yetkilileri, mevcut yapı stokunun durumu, yasal denetim süreçleri ve sismik riskler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Haberin amacı, halkın endişelerine yönelik kurumsal yanıtları aktarmak ve yapı güvenliği ile ilgili mevcut mevzuatın işleyişine dair bilgi sunmaktır.

Söz konusu durumla ilgili olarak OHB yetkilisi Elhan Esedov, yeni yapıların sıkı inşaat normlarına uygun şekilde inşa edildiği ve genellikle depreme dayanıklı olduğu belirtilmiştir. Ancak Sovyet döneminde yapılan binaların kullanım ömrü dolduğu için yüksek risk taşıdığı vurgulanmıştır. Ayrıca, binalarda izinsiz yapılan yapısal değişiklikler (duvar yıkımı, temel müdahalesi gibi) deprem güvenliği açısından ciddi tehdit

oluşturmaktadır. 2019'a kadar yapı projelerinde Seysmoloji Merkezi'nden rapor alınsa da bu uygulamanın yasal zorunluluk değil, sadece idari bir alışkanlık olduğu açıklanmıştır. Emlak Uzmanı Elnur Azadov ise, yapıların sağlamlığı esasen zemin analizine dayalı mühendislik çözümleriyle sağlandığı için her projede seysmik rapor alınmasının gerekli olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, resmi olarak kullanıma alınmamış bazı yapıların riskli olduğu ifade edilmiştir.

525. Gazete'de yer alan haber, içerik açısından Şarg gazetesinin 5. sayfasındaki uzman görüşlü haberle örtüşmektedir. Bu bakımdan her iki haberde Azerbaycan'daki yapıların deprem dayanıklılığı ve bu konudaki devlet kurumlarının tutumu ele alınmaktadır. Her iki haberde de Azerbaycan Olağanüstü Haller Bakanlığı (OHB) Yapı Güvenliği Denetim Devlet Ajansı Başkan Yardımcısı Elhan Esedov'un açıklamalarına yer verilmekte ve ülke genelindeki binaların sismik dayanıklılığına dikkat çekilmektedir.

Ancak, haberlerin vurguladığı noktalar farklılık göstermektedir. Bu nedenle, Şarg gazetesindeki haber daha geniş bir bağlamda ele alınmıştır. Haberde yalnızca yeni ve eski yapıların dayanıklılığı değil, aynı zamanda mevzuattaki eksiklikler, sismik görüş alma süreci, kullanım izni verilmemiş binalar, Sovyet döneminde inşa edilen yapılar ve genel olarak inşaat sektöründeki denetim mekanizmaları da değerlendirilmiştir. Bu haber, konuyu hem hukuki, hem teknik hem de toplumsal boyutlarıyla ele almaktadır. 525. Gazete'deki haber ise daha somut ve uygulamaya dönük bir meseleyi sakinlerin izinsiz olarak binalarda yaptığı değişikliklerin (örneğin duvar yıkımı, plan değişikliği vb.) deprem dayanıklılığına olumsuz etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda ikinci haber, daha çok tehlikelere karşı uyarı niteliğinde ve toplumsal sorumluluğa çağrı olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, her iki haberde Azerbaycan'daki yapıların deprem dayanıklılığı ve bu konudaki devlet kurumlarının tutumu ele alınmaktadır. Her iki haberde de Azerbaycan Olağanüstü Haller Bakanlığı (OHB) Yapı Güvenliği Denetim Devlet Ajansı Başkan Yardımcısı Elhan Esedov'un açıklamalarına yer verilmekte ve ülke genelindeki binaların sismik dayanıklılığına dikkat çekilmektedir.

Ancak, haberlerin vurguladığı noktalar farklılık göstermektedir. Bu nedenle, Şarg gazetesindeki haber daha geniş bir bağlamda ele alınmıştır. Haberde yalnızca yeni ve eski yapıların dayanıklılığı değil, aynı zamanda mevzuattaki eksiklikler, sismik görüş alma süreci, kullanım izni verilmemiş binalar, Sovyet döneminde inşa edilen yapılar ve genel olarak inşaat sektöründeki denetim mekanizmaları da değerlendirilmiştir. Bu haber,

konuyu hem hukuki, hem teknik hem de toplumsal boyutlarıyla ele almaktadır. 525. Gazete'deki haber ise daha somut ve uygulamaya dönük bir meseleyi sakinlerin izinsiz olarak binalarda yaptığı değişikliklerin (örneğin duvar yıkımı, plan değişikliği vb.) deprem dayanıklılığına olumsuz etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda ikinci haber, daha çok tehlikelere karşı uyarı niteliğinde ve toplumsal sorumluluğa çağrı olarak değerlendirilebilir. Neticede, her iki haber aynı sorunu – binaların depreme karşı güvenliğini – merkezine alsa da, farklı bakış açılarıyla konuyu hem sistemsal hem de mikro düzeyde ele alarak çok yönlü bir değerlendirme sunmaktadır. Bu farklılıklar, konunun hem yapısal hem de bireysel sorumluluk açısından kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Şarg gazetesinin bir başka haberi, gazetenin 7. sayfasında yer almaktadır. Haberde, 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında Türkiye'de Twitter'a erişimin geçici olarak engellenmesi, kamuoyunda ve siyasi çevrelerde yoğun tartışmalara yol açtığını konu almaktadır. Hükümet bu müdahaleyi, sosyal medya üzerinden yayılan dezenformasyonun önlenmesi amacıyla gerekçelendirmiş; özellikle sahte yardım çağrıları, yanlış yer bildirimleri ve panik yaratan içeriklerin yayılımını engellemek istediklerini beyan etmiştir. Ancak muhalefet partileri ve çeşitli toplumsal aktörler bu adımı, iletişim özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirmiş ve özellikle arama-kurtarma çalışmalarının koordinasyonunu olumsuz etkilediğini savunmuştur.

Teknoloji uzmanı Farid Pardaşınas, Twitter'ın engellenmesinin uluslararası düzeyde yankı doğurduğunu, hatta Elon Musk'ın müdahalesiyle hükümetle platform yetkilileri arasında görüşmeler yapıldığını bildirmiştir. Türkiye'nin daha önce de küresel dijital platformlarla benzer gerilimler yaşadığına dikkat çeken Azerbaycan İnternet Forumu başkanı Osman Gündüz, bu durumun sosyal medyayla ilgili yasal düzenlemeler bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Uzman görüşlerini değerlendirmek gerekirse, uzmanlar ve siyasi aktörler, Twitter'ın kapatılmasının kriz zamanlarında halkın haberleşmesini ve yardım çağrılarının yayılmasını engellediğini ifade etmişlerdir. Muhalefet liderleri bu kararı insan hayatını riske atan bir sansür girişimi olarak değerlendirmiş, hükümeti şeffaf olmamakla ve eleştirileri bastırmakla suçlamışlardır. Özellikle İstanbul Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu ve İYİ Parti lideri Meral Akşener, bu adımı “*vicdansızlık*” ve “*zayıflık*” olarak nitelendirmiştir. Genel olarak haberin temel amacı, bu tür bir müdahalenin kamuoyunda

yarattığı etkiyi, siyasi yansımalarını ve bilgiye erişim özgürlüğü bağlamında doğurduğu tartışmaları ortaya koymaktır.

Şarg gazetesinin son sayfasında yer alan haber ise, doğal afetler sonrası toplumda bilgi kirliliğine neden olabilecek sahte uzmanlık iddialarını ve bunların toplumsal etkilerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Haberin temel amacı, bilimsel temelden yoksun kehanetlerin ve sahte tahminlerin tehlikelerine dikkat çekmek ve halkı bu tür açıklamalara karşı uarmaktır. Haber, Frank Hoogerbeets'in bilimsel niteliği tartışmalı açıklamalarına karşı bilim insanlarının görüşlerine yer vererek bu söylemleri irdelemeye çalışmaktadır.

Haberde, birçok akademisyen görüşüne yer verilerek bilimsel yaklaşım ön plana çıkarılmıştır. Depremlerin önceden tam olarak tahmin edilmesinin günümüz bilim ve teknoloji koşullarında mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum, halkın yalnızca bilimsel kaynaklara güvenmesi gerektiği düşüncesiyle temellendirilmektedir. Aynı zamanda haber, bilgi sorumluluğuna ve etik habercilik anlayışına uygun olarak, sahte bilgilerin toplumda korku, panik ve hatta kaosa yol açabileceğine dikkat çekmektedir. Özellikle deprem gibi travmatik olaylardan sonra kamuoyunun hassasiyetine vurgu yapılarak, bu tür içeriklerin psikolojik etkileri de değerlendirilmiştir. Haber metninin dili yer yer sert olsa da, kamuoyunu bilgilendirme ve uyarma işlevini yerine getirmektedir. “Şarlatan” gibi ifadeler, sahte uzmanlara karşı açık bir tavır sergilendiğini göstermektedir. Bu da haberi tarafsızlıktan ziyade kamu yararını önceleyen bir pozisyona yerleştirir. Özetle, haber metni, spekülatif açıklamaların bilimsel gerçeklerle karşılaştırılması yoluyla okuyucuyu bilinçlendirmeyi amaçlayan, eleştirel ve kamusal sorumluluk taşımaktadır. Akademik ve toplumsal açıdan doğru bilginin önemi vurgulanmakta, bilim dışı söylemlerin tehlikelerine dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak, incelenen haberler, deprem ve yapı güvenliği gibi önemli toplumsal sorunlara dair farklı bakış açıları sunmaktadır. Uzman görüşlerine geniş yer verilmesi, haberlerin bilimsel temele dayalı ve güvenilir bilgi sunma amacını güçlendirmektedir. Ayrıca, haberler, depremle ilgili halkın endişelerini ve bu endişelere verilen kurumsal yanıtları ele alarak, kamuoyunun bilinçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Şarg gazetesindeki haberler, spekülatif açıklamaların ve sahte bilgilerin tehlikelerine karşı bilimsel doğruluğun önemini vurgularken, toplumsal sorumluluğu ön plana

çıkarmaktadır. Bu bağlamda, haberciliğin kamu yararını gözeten bir işlevi yerine getirdiği ve doğru bilgiyle toplumu bilinçlendirme sorumluluğu taşıdığı söylenebilir.

3.10.4.5 Haberlerin üslubu

Deprem temalı haber içerikleri, gazetelerde kullanılan anlatım üslubuna göre on ayrı kategoride sınıflandırılmıştır: panik uyandırıcı/sansasyonel, yardım ve destekleyici, milli birlik, bilgilendirici, bilimsel ve analitik, umutverici/mucizevi, endişeyandırıcı, teşekkür mesajı, nefret söylemi, politik. Bu kategorilere dayalı olarak yapılan analiz, haberlerin üslup yönünden dağılımını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu sınıflandırmaya ilişkin frekans verileri, Tablo 3.32’de ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Tablo 3.32

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)
Panikuyandırıcı / Sansasyonel	1	0	1	2	3,77
Yardım ve Destekleyici	7	7	4	18	33,96
Milli Birlik	2	2	2	6	11,32
Bilgilendirici	2	5	5	12	22,64
Bilisel ve Analitik	0	1	4	5	9,43
Umutverici ve Mucizevi	0	0	5	5	9,43
Endişeyandırıcı	0	1	0	1	1,89
Teşekkür mesajı	0	0	1	1	1,89
Nefret söylemi	0	0	1	1	1,89
Politik	0	0	2	2	3,77

Yapılan içerik analizi sonucunda, haber metinlerinde kullanılan anlatım üsluplarının dağılımı incelendiğinde en yüksek oranın %33,96 (f=18) ile “yardım ve destekleyici” temalı haberlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bulgu, basın organlarının deprem sonrası süreçte toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve moral desteği ön plana

çıkaran bir haber dili benimsediklerini göstermektedir. İkinci sırada %22,64 (f=12) oranıyla “bilgilendirici” üslup yer almakta olup bu da medya içeriklerinin halkı bilinçlendirme ve bilgilendirme amacı taşıdığını ortaya koymaktadır.

“Milli birlik” (f=6; %11,32), “bilimsel ve analitik” ve “umut verici/mucizevi” (f=5; %9,43) anlatım biçimlerinin de önemli ölçüde kullanıldığı görülmektedir. Bu üsluplar, hem ulusal duyguların pekiştirilmesi hem de bilim temelli bir söylemin oluşturulması açısından dikkat çekicidir. Öte yandan, “panik uyandırıcı/sansasyonel” ve “politik” (f=2, %3,77), “nefret söylemi”, “endişe uyandırıcı” ve “teşekkür mesajı” (f=1; %1,89) kategorileri daha düşük oranlarda temsil edilmiştir. Bu düşük oranlar, kriz dönemlerinde sorumlu habercilik ilkesinin gözetildiğini ve etik sınırlar içinde hareket edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Azerbaycan gazetesindeki haberlerin önemli bir kısmı, yardım ve destekleyici (f=7) bir söylemle kaleme alınmıştır. Bu bulgu, gazetenin deprem sonrası dönemde toplumsal dayanışma ve uluslararası yardımlaşma mesajlarını ön plana çıkardığını göstermektedir. Bu tür haberler, özellikle Azerbaycan’ın Türkiye’ye gönderdiği yardım ekipleri ve malzemeler gibi olumlu dayanışma örnekleri üzerinden, kamuoyunda moral ve birlik duygusunu pekiştirmeyi hedeflemektedir. Panik uyandırıcı ya da sansasyonel nitelik taşıyan haberlerin az sayıda olması, genel yayın çizgisi açısından istisnai bir duruma işaret etmektedir. Bununla birlikte, bu türden söylemlerin varlığı, medyanın etki gücü ve haberin sunum biçimi bağlamında dikkat çekicidir. Örneğin, ilgili gazetede yer alan “*Dünyayı sarsan deprem*” başlığı, sansasyonel anlatım biçiminin tipik bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu tür başlıklar, okuyucunun dikkatini hızlı biçimde çekme amacını taşımakta olup, medyada sıklıkla dramatik etki yaratma ve duygu yoğunluğu oluşturma stratejileri çerçevesinde kullanılmaktadır. Söz konusu anlatım tarzı, haberin içeriksel doğruluğundan ziyade, okuyucuda etki uyandırma hedefiyle şekillenmekte; dolayısıyla haberin nesnelliğini ikinci plana atabilmektedir. Bu durum, kriz haberciliği bağlamında etik sorumluluk ve bilgilendirme işlevi arasında denge kurulmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

525. Gazete’de yer alan deprem haberlerinin üslup özellikleri incelendiğinde, haberlerin büyük çoğunluğunun “yardım ve destekleyici” (f=7), “bilgilendirici” (f=5) ve “milli birlik” (f=2) kategorilerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dağılım, gazetenin haber dilinde daha çok toplumsal dayanışmayı vurgulayan ve kamuoyunu doğru

bilgilendirmeye yönelik bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Öte yandan, gazetenin 16. sayfasında yer alan ve Azerbaycan'ın spor kulübünün eski kaleci antrenörü Uğur Kurt'un depremde enkaz altında kaldığına ilişkin haber, “endişe uyandırıcı” kategorisinde değerlendirilmiştir. Söz konusu haber, aynı binada bulunan diğer antrenör Halil İbrahim Sönmez'in kurtarılmasına karşın Uğur Kurt'tan haber alınamaması ekseninde kurgulanmıştır. Bu tür haberlerin okuyucuda belirsizlik ve duygusal gerilim yaratma potansiyeli bulunduğundan, anlatım üslubu bakımından “endişe uyandırıcı” nitelik taşımaktadır. Bu örnek, gazetenin dramatik bireysel öyküler aracılığıyla kamuoyunda duygusal farkındalık oluşturma eğilimini göstermesi açısından önemlidir.

Şarg gazetesinin deprem haberlerine ilişkin üslup özellikleri, tematik çeşitlilik ve anlatım biçimi açısından dikkat çekici bir çeşitlilik arz etmektedir. Gazetede yer alan haberlerin büyük bir kısmı, “bilgilendirici” (f=5), “bilimsel ve analitik” (f=4), “umut verici ve mucizevi” (f=5) ve “yardım ve destekleyici” (f=4) kategorilerinde yoğunlaşmaktadır. Bu dağılım, Şarg gazetesinin bir yandan kamusal bilgilendirme işlevini yerine getirirken, diğer yandan duygusal etkileyciliği yüksek, insani değerleri ön plana çıkaran bir anlatım dili benimsediğini göstermektedir. Özellikle umut ve yardım temalarının öne çıkması, travmatik bir olay karşısında pozitif ve dayanışmacı bir kamuoyu algısı yaratmayı hedeflediğini göstermektedir.

“Milli birlik” vurgusu (f=2), Azerbaycan'ın Türkiye'ye yönelik kardeşlik temelli yaklaşımının medya diliyle pekiştirildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim ilk sayfada yer alan haberde, Azerbaycanlı kadınların Türkiye'deki depremzede bebeklere sahip çıkma arzusu, bu insani ve milli dayanışma söyleminin güçlü bir örneğini oluşturmaktadır. Gazetede aynı zamanda daha teknik ve rasyonel içeriklere de yer verildiği, “bilimsel ve analitik” kategorisinde değerlendirilen dört haberle ortaya konmaktadır. Bu bağlamda, uzman görüşlerine başvurarak olayların neden-sonuç ilişkisini açıklayan ve kamuoyunu bilimsel bilgiyle donatmaya çalışan bir yaklaşımın da benimsendiği söylenebilir.

Bununla birlikte, Şarg gazetesinin haber dili yalnızca bilgi verme ve dayanışma temalarıyla sınırlı kalmamakta, zaman zaman “nefret söylemi” (f=1) ve “sansasyonel” (f=1) gibi olumsuz anlatım biçimlerine de başvurduğu görülmektedir. Örneğin 4. sayfada yer alan bir haberin dili, açıkça provokatif, duygusal ve ötekileştirici bir nitelik taşımaktadır. Haberde kullanılan ifadeler, gazeteciliğin temel ilkeleri olan nesnellik ve tarafsızlıkla örtüşmemekte; okuyucuda öfke ve kutuplaşma yaratabilecek söylemler

barındırmaktadır. Söz konusu haberde, “*Türk düşmanlığına bürünmüş, vandallık ve faşizm gibi iğrenç özellikleri kendinde barındıran Ermeniler...*” ve “*Bu tür vahşi ve faşist düşüncedeki insanlarla normal bir dil bulmak çok zordur.*” gibi ifadelerin kullanılması, haber metninin gazetecilik ilkeleriyle çeliştiğini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle tarafsızlık, nesnellik ve evrensel insan haklarına saygı, gazeteciliğin temel etik ilkeleri arasında yer alırken; bu tür söylemler, açık biçimde önyargılı, dışlayıcı ve duygusal yönelimli bir üslubu yansıtmaktadır (Görsel 3.6). Benzer şekilde, 8. sayfadaki bir diğer haberde kullanılan “*şarlatan*”, “*görücü*” gibi ifadeler, bilim dışı iddialara karşı sert bir dille karşı çıkmakla birlikte, haberin üslubunu sansasyonel hale getirmekte ve objektiflikten uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla, bu tür örnekler medya metinlerinde kullanılan dilin barındırdığı güç ilişkilerinin ve toplumsal etkilerinin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak elde edilen bulgular, haber içeriklerinde toplumu yönlendirme, bilgilendirme ve moral sağlama işlevlerinin ön planda olduğunu; sansasyonel ve olumsuz dil kullanımının ise sınırlı düzeyde tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, medya kuruluşlarının afet sonrası dönemde toplumsal duyarlılığı ve sorumluluğu gözetilen bir yayın anlayışına yöneldiğini göstermektedir.

Görsel 3.6

Şarg gazetesinin 4. sayfasında yer alan haber

3.10.4.6 Görsel unsurlara yer verilmesi

10 Şubat tarihli gazetelerde yer alan deprem haberlerinde kullanılan görsel unsurlar, çalışmanın görsel analiz boyutu kapsamında incelenmiş ve bu unsurlar kodlanarak Tablo 3.33'te sistematik biçimde sunulmuştur. Söz konusu tabloda, görsellerin haber içerikleriyle ilişkisi, anlatımın güçlendirilmesindeki işlevi ve tematik yönelimi ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, haberlerde kullanılan görsellerin içeriksel yapısı ve tematik çeşitliliği göz önünde bulundurularak, farklı gazetelerin görsel tercihleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar karşılaştırmalı biçimde ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, medyanın afet temsiline yönelik görsel stratejileri üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur.

Tablo 3.33

Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı

Görsellerin konuları	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Kurtarma çalışmaları	0	0	2	2	2,53
Deprem enkazı	0	2	2	4	5,06
Enkazdan çıkarılan depremzede	0	0	6	6	7,59
Toplanan yardımlar	18	1	2	21	26,58
Bayrak görseli	2	1	1	4	5,06
Kurtarıcılardan alınan röportaj	0	1	0	1	1,27
Depremzede görüntüsü	0	0	1	1	1,27
Hükümet binası veya diğer yapılar	1	0	3	4	5,06
Cumhurbaşkanı, bakanlar, hükümet					

temsilcileri görüntüsü	2	7	2	11	13,92
Ünlü kişiler	0	1	3	4	5,06
Depremzede çocuk	0	0	1	1	1,27
Tıbbi müdahale	3	0	0	3	3,80
Hayvan görüntüsü	0	0	4	4	5,06
Diğer	1	1	11	13	16,46

Yapılan frekans analizine göre, görsel içeriklerin dağılımı, medya organlarının afet haberlerinde hangi unsurları ön plana çıkardığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Elde edilen bulgular, özellikle “toplanan yardımlar” kategorisinin en yüksek orana sahip olduğunu göstermektedir (f=21; %26,58). Bu durum, medyanın dayanışma ruhunu yansıtmaya ve toplumun seferberliğini vurgulama eğilimini açıkça ortaya koymaktadır. Bunu takiben, “cumhurbaşkanı, bakanlar ve hükümet temsilcilerinin görüntüleri” (f=11; %13,92) ve “diğer” (f=13; %16,46) kategorilerinin yüksek oranları, afet sonrası resmi aktörlerin görünürlüğüne ve çeşitli konulara dair çeşitliliğe işaret etmektedir. “Enkazdan çıkarılan depremzedeler” gibi doğrudan travmatik ve duygusal görsellerin %7,59 (f=6) oranında yer alması, bireysel trajedilerin belirli ölçüde temsil edilse de, bu tür görüntülerin haber anlatılarında görece daha az tercih edildiğini göstermektedir. Ayrıca, “hayvan görüntüsü”, “depremzede çocuk”, “kurtarıcı röportajı” gibi empati ve duygusal bağ kurmaya yönelik görsel öğelerin düşük oranlarda yer bulması, haber sunumlarında daha çok kolektif düzeydeki anlatıların tercih edildiğini ortaya koymaktadır (f=1; %1,27).

Bu bağlamda, medya içeriklerinin genel olarak kurumsal temsiliyet, toplumsal birlik ve yardımlaşma temaları etrafında şekillendiği, bireysel acıların ise sınırlı bir biçimde görselleştirildiği söylenebilir. Söz konusu bulgular, afet sonrası medya söyleminin toplumsal dayanışmayı güçlendirmeye odaklanan bir stratejiye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Azerbaycan gazetesinde yer alan görsel unsurlar, Türkiye’de meydana gelen depremler karşısında toplumun gösterdiği dayanışma ve kurumsal refleksleri yansıtmak şeklinde seçilmiş ve kurgulanmıştır. Görsellerin büyük çoğunluğu, yardım faaliyetlerine odaklanmakta ve özellikle vatandaşların gönüllü çabalarını görünür kılmaktadır. Toplam 18 görselde yardım kolilerinin toplanması, taşınması ve gönüllü faaliyetlerin yürütülmesi

gibi sahnelere yer verilmiş olması, Azerbaycan toplumunun kolektif dayanışma duygusunu ve Türkiye'ye yönelik güçlü empatisini görsel düzlemde vurgulamaktadır. Özellikle 8. sayfada yer alan görsellerde, Bakü Spor Salonu'ndaki yardım organizasyonu çerçevesinde hem lojistik sürecin işleyişi hem de gönüllülük esasıyla hareket eden bireylerin aktif katılımı temsil edilmiştir. Bu bağlamda, görseller sadece bilgilendirici değil, aynı zamanda duygusal bütünleşme ve kardeşlik vurgusu taşıyan semboller olarak değerlendirilebilir (Görsel 3.7).

Ayrıca, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'na ait iki görsel ile hükümet binasının yer aldığı bir görsel, devletin bu süreçteki görünürlüğü ve resmî desteğini temsil eden unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu görseller, yalnızca toplumsal değil, kurumsal düzeyde de bir sahiplenme ve destek mesajı vermektedir. Üç adet tıbbi müdahale görseli ise, afet sonrası insani yardımın yalnızca malzeme boyutuyla değil, sağlık hizmetleri üzerinden de yürütüldüğünü göstermesi açısından önemlidir. İki adet bayrak görseli ise, ulusal kimlik ve dayanışma temsili açısından anlam yüklüdür. Türk ve Azerbaycan bayraklarının birlikte yer aldığı bu tür semboller, görsel söylem içerisinde iki ülke arasındaki “bir millet, iki devlet” anlayışının yeniden üretildiği bir zemin oluşturmaktadır.

525. Gazetesi'nin 10 Şubat tarihli deprem haberlerinde kullanılan görseller, afetin hem kurumsal hem de insani boyutlarını yansıtmaktadır. Cumhurbaşkanı, bakan ve devlet yetkililerine ait görseller (f=7), kriz anlarında devletin sahadaki varlığını ve müdahale kapasitesini görünür kılmakta; toplumsal güven duygusunu pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Enkaz görüntüleri (f=2), felaketin yıkıcılığını vurgularken; kurtarıcı röportajı ve yardım görselleri, bireysel ve toplumsal dayanışmayı ön plana çıkarmaktadır. Bayrak ve ünlü kişilere ait görseller ise ulusal birlik ve kamu duyarlılığı yaratma işlevi taşımaktadır.

Şarg gazetesindeki görseller, afetin çok boyutlu etkilerini yansıtan temsiller sunmaktadır. Enkazdan çıkarılan depremzedeler (f=6) ve çocuk görüntüsü (f=1), olayın dramatik yönünü vurgularken; eski arabasıyla deprem bölgesine yardım taşıyan Azerbaycan vatandaşının arabasının görüntüsünün de olduğu toplanan yardımlar (f=2) ve hayvan görselleri (f=4), toplumsal dayanışma ve duyarlılığı öne çıkarmaktadır. Bayrak (f=1) ve siyasi figürlerin (f=2) kullanımı, ulusal birlik ve kurumsal destek mesajı verirken; ünlü kişilere yer verilmesi (f=3), kamuoyunun dikkatini afet sürecine yönlendirmeye hizmet etmektedir. Bu çeşitlilik, gazetenin hem duygusal hem sembolik mesajlar ile kamuoyu oluşturmaya çalıştığını göstermektedir.

Görsel 3.7

Azerbaycan gazetesi 8. Sayfa haberindeki yardım kampanyalarından görüntüler

Görsel 3.8

Şarg gazetesi son sayfa haberi: eski arabasıyla deprem bölgesine yardım taşıyan Azerbaycan vatandaşı

Laçınlı Türkiyəyə yardımı ilə gündəm oldu

Əşyaları təhvil verib qayıdanda eşitdim ki, artıq hamı menden danışır"

"Sehar tezdən qardaş ölkə Türkiyədə baş verən o faciəni eşidəndə çox sarsıldım".

Bunu Trend-ə açıqlamasında köhnə avtomobili ilə Türkiyədəki zəlzələdən zərər çəkənlərə yardım apararkən özü də bilmədən çəkilən fotosu ilə gündəm olan Sarvar Bəqirli deyib.

Laçın rayonunun Minkend kəndindən məcburi köçkün düşmüş S.Bəqirli deyir ki, hər bir azərbaycanlı kimi onun da ailə üzvləri Türkiyədəki zəlzələ xəbərini eşidəndə sarsılıblar. "Bu xəbərdən əliləlikcə çox sar-

sıldıq. Atamgillə bir həyatda yaşayıram. Sehar açılan kimi qohumlarla bir yərə yığıb Türkiyədəki qardaş-bacılarımıza yardım etmək üçün yollar axtarırdıq. Eşitdik ki, Bakıda bununla bağlı kampaniya başlayıb. Dərhal öz evimdən, atamgildən, dayımğıldan, amimigildən isti paltarlar, yorğan-döşək yığıb maşına doldurdum və yola çıxdım. Gedəndə yolda gəlməli çəkiblər. Kim çəkib, bilmirəm. Əşyaları təhvil verib qayıdanda eşitdim ki, artıq hamı menden danışır".

3.10.4.7 Haber kaynakları

Araştırma kapsamında, deprem temalı haber metinlerinde başvuru alan bilgi kaynakları ayrıntılı biçimde analiz edilmiş; bu çerçevede, haber içeriklerinin hangi tür kaynaklara dayandırıldığı sistematik olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular

doğrultusunda, gazetelerin deprem olgusu çerçevesinde haber üretiminde hangi kaynaklara yöneldiğini gösteren frekans dağılımı Tablo 3.34’te sunulmaktadır.

Yapılan frekans analizi, haber kaynaklarının dağılımında dikkate değer bazı eğilimleri ortaya koymaktadır. Verilere göre, haberlerin yaklaşık üçte biri muhabir kaynaklıdır (f=17; %30,36). Bu durum, bireysel muhabirlerin haber üretimindeki belirgin rolünü ve etkisini göstermektedir. Muhabirlerin ardından en yüksek oran, haber ajanslarına aittir (f=15; %26,79). Bu da haber içeriklerinin önemli bir kısmının kurumsal ajanslarca sağlandığını göstermekte, dolayısıyla haber üretiminde merkezi kaynakların etkisine işaret etmektedir. Bu bağlamda, Azertac, APA ve Report haber ajansları öne çıkmaktadır. Sosyal medya ve haber siteleri, toplamın %16,07 (f=9)’sini oluşturmakta olup, bu durum dijital ve alternatif medya mecralarının da haber kaynakları arasında belirli bir yer edindiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu oran, geleneksel haber kaynaklarına kıyasla daha düşük kalmakta; bu da dijital mecraların hâlen ikincil konumda olduğunu düşündürmektedir. Resmi kurum ve kuruluşlardan alınan haberlerin oranı ise %12,5 (f=7) ile sınırlı kalmıştır. Bu durum, resmi kaynakların doğrudan haber üretiminde daha az temsil edildiğini; dolaylı yoldan, örneğin muhabir veya ajanslar aracılığıyla haberlere yansıdığını ima edebilir. Son olarak, kaynak bilgisi belirtilmemiş haberlerin oranı %14,29 (f=8)’dur. Bu konuda gazetelerin belirli kısmı kaynak göstermeden haber yayın yapmıştır.

Tablo 3.34

Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı

Kaynak	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak/kurum	0	3	4	7	12,5
Muhabir	5	0	12	17	30,36
Haber ajansı	6	6	3	15	26,79
Sosyal medya/haber sitesi	0	3	6	9	16,07
Belirtilmemiş	1	2	5	8	14,29
Toplam	12	14	30	56	100

Azerbaycan gazetesi bağlamında yapılan analizde, deprem haberlerinde kaynak olarak gazetenin tek başvurduğu haber ajansının Azertac haber ajansı olduğu görülmektedir. Gazete haberlerin yarısında bu ajansı kaynak olarak göstermekte ve haberleri bu ajansın aracılığıyla yayımlamaktadır. Bu durum, ajans haberciliğinin Azerbaycan medyasında güçlü ve etkili bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Genel olarak deprem haberlerinin 6'sında Azertac haber ajansı kaynak gösterilmiştir. 5 haberi ise muhabir kaynaklı oluşturmaktadır. Bu ayı, sahada görev yapan muhabirlerin aktif rol oynadığını ve deprem gibi afet durumlarında yerinden bilgi sağlama açısından önemli bir kaynak işlevi gördüğünü göstermektedir. Muhabirlerin katkısı, hem habere özgünlük katmakta hem de yerel bağlamı yansıtmaya açısından değerli bulunmaktadır. Buna karşın sadece 1 haberde kaynak belirtilmemiştir. Sonuç olarak, Azerbaycan gazetesindeki deprem haberlerinde ağırlıklı olarak ajans ve muhabir kaynaklarına dayanıldığı görülmektedir.

525. Gazete'ye ilişkin veriler, bu yayın organının deprem haberlerinde büyük ölçüde haber ajanslarına (6 haber) dayandığını ortaya koymaktadır. APA ve Report gibi yerel ajanslara yapılan bu yüksek düzeyde başvuru, haberin hızlı ve sistematik bir şekilde ajanslar üzerinden temin edildiğini göstermektedir. Bu durum, gazetecilik pratiğinde özellikle afet ve kriz durumlarında ajans haberciliğinin belirleyici rolünü teyit etmektedir. Resmi kurum veya kaynaklardan sağlanan bilgilere 3 haberde yer verilmekte olup, bu durum 525. Gazete'nin belirli düzeyde doğrudan resmi otoritelere başvurduğunu göstermektedir. Resmi kaynakların kullanımı, haberin güvenilirlik düzeyini artırmakta ve doğruluk ilkesine katkı sunmaktadır. Sosyal medya ve haber siteleri kaynaklı haberler de aynı sayıda temsil edilmiştir. Bu, dijital platformların ve çevrim içi içerik üreticilerinin artık geleneksel medya organları için de haber kaynağı haline geldiğine işaret etmektedir. Son olarak 2 haberde kaynak gösterilmemiş ve bu konuda haberin nereden elde edildiği belirtilmemiştir. Sonuç olarak, 525. Gazete'nin haber üretiminde ağırlıklı olarak ajans temelli bir yaklaşımı benimsediği; ancak resmi kurumlar, dijital platformlar ve zaman zaman kaynağı belirtilmeyen haberlerle bu yaklaşımı desteklediği görülmektedir.

Şarg gazetesinin deprem haberlerinde başvurduğu kaynak türlerinin dağılımı, haber üretiminde muhabir temelli bir yaklaşımın baskın olduğunu (12 haber) ortaya koymaktadır. Bu bulgu, gazetede sahada görev yapan muhabirlerin aktif rol üstlendiğini ve olaylara doğrudan tanıklık üzerinden haber sunduğunu göstermektedir. Muhabir

kaynaklı haberlerin bu ölçüde yoğun olması, hem habere özgünlük kazandırmakta hem de yerel bağlamın güçlü bir şekilde aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal medya ve haber sitesi kaynaklarının ikinci sırada yer alması (6 haber), gazetenin dijital içerik üreticilerine ve çevrim içi kaynaklara belirli ölçüde başvurduğunu göstermektedir. Bu tür kaynaklar hız avantajı sunsa da, teyit edilmemiş bilgilere dayalı riskleri barındırması nedeniyle dikkatli kullanımı gerektirmektedir. Resmi kurumların kaynak olarak kullanımı 4 haberle sınırlı kalmış; bu da gazetenin doğrudan resmi otoritelerden bilgi alma eğiliminin görece düşük olduğunu göstermektedir. Kaynağı belirtilmeyen haberler dikkat çekici bir düzeydedir (5 haber). Bu oran, haberlerin şeffaflık ve denetlenebilirlik ilkeleri açısından sorunlu bir alana işaret etmektedir. Haber ajanslarının en az başvuru alanı türü olması (3 haber), Şarg gazetesinin haber ajansı merkezli kurumsal içeriklerden ziyade özgün ve yerel üretime odaklandığını düşündürmektedir. Sonuç olarak, arg gazetesinin deprem haberlerinde ağırlıklı olarak muhabir kaynaklı ve dijital mecralardan beslenen bir habercilik pratiği benimsediği görülmektedir. Bu durum, sahadan bilgi aktarma açısından güçlü bir yönelim olmakla birlikte, resmi kaynaklara sınırlı başvuru ve kaynağı belirtilmeyen haberlerin oranı, haberciliğin güvenilirliği ve etik boyutu açısından sorgulanabilir bir alan yaratmaktadır.

3.10.4.8 Haberlerin temel ve alt konuları

Bu çalışmada, örnekleme dâhil edilen üç gazetede yayımlanan deprem odaklı haber içerikleri, tematik bağlamda derinlemesine analiz edilmiştir. Analiz süreci kapsamında, haber metinlerinde öne çıkan temalar sistematik biçimde incelenmiş; bu doğrultuda, üç temel konu başlığı ile bunlara bağlı beş alt konu kategorisi belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda haber içerikleri bu tematik çerçevede kodlanmış ve sınıflandırılmıştır. Konulara ilişkin ayrıntılı dağılım ise Tablo 3.35 ve Tablo 3.36’da görsel olarak sunulmaktadır.

Yapılan tematik analiz sonucunda, deprem haberlerinde ele alınan temel konular arasında en yüksek orana “Azerbaycan’ın Yardım Seferberliği” temasının sahip olduğu görülmektedir (f=14; %45,16). Bu bulgu, incelenen gazetelerin haber üretiminde insani yardım ve dayanışma eksenini ön plana çıkardığını, özellikle Azerbaycan’ın uluslararası krizlere verdiği yanıtı vurgulayan bir yaklaşım benimsediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, hem ulusal aidiyet duygusunun medya yoluyla pekiştirilmesine hem de ülkenin

dış politika bağlamındaki imaj inşasına hizmet etmektedir. “Toplumsal Dayanışma” teması ise %29,03 (f=9) oranıyla ikinci sırada yer almakta, bu da deprem gibi afet durumlarında toplum içi birliktelik ve dayanışma örneklerinin medyada önemli ölçüde temsil edildiğine işaret etmektedir. Bu tür temalar, yalnızca bilgilendirme değil, aynı zamanda moral ve motivasyon sağlama işlevi de görmektedir. “Depreme İlişkin Genel Bilgi” kategorisi %25,81 (f=8) oranla üçüncü sırada yer almakla birlikte, bilgi temelli içeriklerin toplamda daha sınırlı bir oranda yer aldığı görülmektedir. Bu durum, haberlerde olgusal bilgi sunumundan çok, duygusal ve toplumsal etkileri merkeze alan bir anlatım biçiminin tercih edildiğini göstermektedir.

Tablo 3.35

Gazete haberlerindeki temel konuların dağılımı

Temel konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Depremde Azerbaycan’ın Yardım Seferberliği	7	5	2	14	45,16
Toplumsal dayanışma	2	3	4	9	29,03
Depreme ilişkin genel bilgi	0	0	8	8	25,81

Azerbaycan gazetesinde yer alan deprem haberlerinin içerik analizi, tematik olarak oldukça belirgin bir yönelimi ortaya koymaktadır. Haberlerin büyük çoğunluğu “Azerbaycan’ın yardım seferberliği” teması etrafında şekillenmiştir (7 haber). Bu yüksek oran, ulusal basının afet bağlamında kendi devletinin ve toplumunun insani yardım refleksini öne çıkarma eğilimini yansıtmaktadır. “Toplumsal dayanışma” teması görece daha az yer bulmaktadır. Bu durum, toplum içi ilişkilerden ziyade devletin kurumsal yardım faaliyetlerinin ön planda tutulduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, dayanışma teması bireyler arası ilişkiler yerine, devletin organizasyon kapasitesiyle temsil edilmektedir. Dikkat çekici bir diğer unsur ise, “Depreme ilişkin genel bilgi” temalı

hiçbir haberin yer almamış olmasıdır. Bu eksiklik, afet haberciliği açısından önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Deprem riskleri, bilimsel veriler, teknik ayrıntılar ve afet bilinci gibi konular gazetede yer almamıştır.

525. Gazete'nin deprem haberlerine ilişkin tematik analizi, haber içeriklerinin büyük ölçüde “Azerbaycan’ın yardım seferberliği” temasına odaklandığını göstermektedir (5 haber). Bu eğilim, gazetenin haber çerçevesini ulusal dayanışma ve insani müdahale vurgusu üzerinden şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. “Toplumsal dayanışma” temasına da yer verilmiş olması, bireyler arası yardımlaşmanın ve toplumsal birlik duygusunun da haberlere yansıtıldığını göstermektedir (3 haber). Ancak bu oranın “yardım seferberliği” temasına göre daha düşük olması, dayanışmanın daha çok kurumsal boyutuyla temsil edildiğini düşündürmektedir. “Depreme ilişkin genel bilgi” temasına ise gazetede hiç yer verilmemiştir.

Şarg gazetesinin deprem haberlerinde tematik dağılım, diğer gazetelerden farklı olarak bilgilendirici içeriklere daha fazla ağırlık verildiğini göstermektedir (8 haber). Özellikle “Depreme ilişkin genel bilgi” temasının baskın olması, gazetenin kamuoyunu afet konusunda bilinçlendirme ve bilgi temelli habercilik pratiğine öncelik verdiğini göstermektedir. Bu tür içerikler, yalnızca haber verme işlevini değil, aynı zamanda afet farkındalığını artırma görevini de üstlenmektedir ve bu açıdan sosyal sorumluluk odaklı gazetecilik yaklaşımı olarak değerlendirilebilir. “Toplumsal dayanışma” temasının ikinci sırada yer alması (4 haber), kriz anlarında toplumun birlikte hareket etme biçimlerinin de haberlere yansıtıldığını göstermektedir. Bu, haberin sadece bilgi temelli değil, aynı zamanda toplumsal duyguları harekete geçiren bir boyut da taşıdığını ortaya koymaktadır. Karşın, “Azerbaycan’ın yardım seferberliği” temasına yalnızca 2 haberde yer verilmiş olması, Şarg gazetesinin devlet destekli ya da dış politika odaklı insani yardım söylemlerinden ziyade, daha yerel, teknik ve bilgilendirici içeriklere odaklandığını düşündürmektedir. Bu durum, gazetenin daha çok bağımsız ve kamusal yararı önceleyen bir habercilik yaklaşımı benimsediğine işaret etmektedir. Şarg gazetesinin deprem haberlerinde dikkat çeken unsur, genel bilgi ve bilinçlendirme içeriklerinin ağırlığıdır. Bu, kriz anlarında sadece duygusal dayanışma değil, aynı zamanda rasyonel ve bilimsel bilgi paylaşımı ihtiyacının da gözetildiği bir medya anlayışına vurgu yapmaktadır. Diğer gazetelere kıyasla daha eleştirel, analitik ve eğitici bir perspektifle hareket ettiği söylenebilir.

Alt konu başlıklarına ilişkin frekans analizine göre, incelenen haber içeriklerinde en çok öne çıkan temaların bilim insanlarının değerlendirmeleri ve depremde bireylerin hikâyeleri olduğu görülmektedir (f=5; %25). Bu durum, medyanın hem uzman görüşlerine hem de insani boyuta eş zamanlı olarak önem verdiğini göstermektedir. Bilimsel perspektifin ön plana çıkması, haberlerin bilgilendirici ve açıklayıcı bir çerçevede sunulmasını sağlarken; depremde anlatıları ise okuyucuda duygusal etki yaratarak empati kurmayı kolaylaştırmaktadır. Dış yardım ve desteklere ilişkin haberler %20 (f=4) oranında temsil edilmekte olup, bu durum uluslararası dayanışma ve yardım mekanizmalarının habercilik bağlamında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Özellikle sınır ötesi afetlerde, yardımların medya gündeminde belirgin şekilde yer bulması dikkat çekicidir. Depremde zarar gören Azerbaycan vatandaşlarına yönelik destek ile deprem ve politika ilişkisi ise eşit oranlarda yer almakta, bu iki alt konunun daha sınırlı sayıda haberde işlendiği görülmektedir (f=3; %15). Politik boyutun görece düşük temsili, medyanın afetlere yönelik siyasal tartışmaları haberleştirme konusundaki temkinli yaklaşımını yansıtır olabilir. Aynı şekilde, Azerbaycan vatandaşlarına yönelik desteğin haberlerde sınırlı yer bulması, haber gündeminin daha genel temalara odaklandığını göstermektedir.

Tablo 3.36

Gazete haberlerindeki alt konuların dağılımı

Alt konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Depremde zarar görmüş Azerbaycan vatandaşlarına destek	1	2	0	3	15
Bilim insanlarının depremle ilgili görüşleri	1	1	3	5	25
Dış yardım ve destekler	0	2	2	4	20
Depremde hikâyeleri	0	1	4	5	25

Deprem ve politika	0	0	3	3	15

Azerbaycan gazetesinin alt konulu deprem haberlerindeki haber içeriklerinde, yalnızca iki temaya odaklanılmış; bunlar da doğrudan Azerbaycan vatandaşlarının güvenliği ve bilimsel değerlendirmelerle ilgilidir. Bu durum, gazetenin uluslararası bir afet olan Türkiye merkezli depreme kendi ulusal perspektifinden yaklaştığını göstermektedir. İlk haber, Azerbaycan vatandaşlarına yönelik koruyucu ve tahliye edici önlemleri konu alarak, kamusal bilgilendirme ve devlet refleksine vurgu yapmaktadır. Bu tür içerikler, hem yurttaşların bilgilendirilmesini sağlamakta hem de devletin kriz anındaki eylemlerine meşruiyet kazandırmaktadır. Bu bağlamda, ilk sayfadaki haberde Türkiye’deki depremde etkilenen bölgelerde bulunan Azerbaycan vatandaşlarının tahliye edildiğinden bahsedilmektedir. Özellikle Kahramanmaraş ve çevresindeki illerdeki Azerbaycanlıların, güvenli bölgelere taşınması sürecine değinilmektedir. İkinci haber ise bilimsel bir çerçeve sunmakta, Kurban Yetirmişli’nin açıklamaları üzerinden jeolojik analizlerin önemi ve yapı güvenliği üzerine kamuoyuna yönelik bilinçlendirici bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, afet risk azaltımı konusunun uzman görüşleriyle desteklenerek ele alındığı görülmektedir. Öte yandan, dış yardım, depremzede hikâyeleri veya politik tartışmalar gibi temaların tamamen yer almaması, gazetenin afetin insani ve siyasi boyutlarına mesafeli durduğunu göstermektedir. Özellikle depremzede deneyimlerine ve insani trajediye dair içeriklerin olmaması, haberlerin daha teknik ve kurumsal bir düzlemde kaldığını ortaya koymaktadır.

525. Gazete’nin haber temaları, ulusal duyarlılık ile küresel dayanışma temalarını dengelemeye çalışan bir habercilik yaklaşımını ortaya koymaktadır. Özellikle “Azerbaycan vatandaşlarına yönelik destek” ve “dış yardımlar” konularının eşit şekilde yer alması (2 haber), gazetenin hem yurttaş odaklı hem de uluslararası ilişkiler bağlamında afet haberciliğine eğildiğini göstermektedir. Gazete, Azerbaycanlıların depremde etkilenme durumuna ilişkin haberlere yer vererek, doğrudan okuyucusunun ilgisini çekecek içerik üretmiş; aynı zamanda Türkiye’ye yönelik dış desteklere dair haberlerle uluslararası insani dayanışmanın görünürlüğünü artırmıştır. Bilim insanlarının görüşleri ve depremzede hikâyeleri gibi içeriklerin sınırlı kalması (1 haber), teknik bilgi ve insani yönle belli ölçüde yer verildiğini ancak bunların merkezde olmadığına işaret

etmektedir. Bu tür içerikler, afetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik ve toplumsal yönlerinin de aktarılması açısından önem taşımaktadır. Deprem ve politika başlığına dair haberin yer almaması, gazetenin siyasal tartışmalardan uzak, daha tarafsız veya nötr bir habercilik çizgisi benimsediğini göstermektedir.

Şarg gazetesinin deprem haberlerinde insani anlatılar ve politik perspektifler dikkat çeken biçimde ön plandadır. Depremzede hikâyelerinin en fazla temsil edilen alt konu olması (4 haber), gazetenin afetin insani boyutunu görünür kılmaya özel bir önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, okuyucunun empati kurmasını sağlayan, toplumsal dayanışma duygusunu pekiştiren bir habercilik anlayışıyla örtüşmektedir. Öte yandan, bilim insanlarının görüşleri ve depremle ilişkili politik içerikler de önemli yer bulmuştur (3 haber). Bu durum, gazetenin yalnızca duygusal değil, aynı zamanda eleştirel ve bilgilendirici bir habercilik pratiği benimsediğini göstermektedir. Dış yardım ve destekler ise uluslararası ilişkilerin haber gündeminde tamamen göz ardı edilmediğini, ancak merkeze de alınmadığını göstermektedir (2 haber). Bununla birlikte, Azerbaycan vatandaşlarına yönelik doğrudan destek haberlerinin hiç yer almaması, gazetenin haber gündemini daha evrensel ve genel insani temalar etrafında şekillendirdiğini düşündürmektedir.

Genel değerlendirme yapıldığında, incelenen üç gazetenin deprem haberlerinde farklı tematik öncelikler benimsediği görülmektedir. Azerbaycan Gazetesi, ağırlıklı olarak Azerbaycan vatandaşlarının güvenliği ve bilimsel değerlendirmelere odaklanarak sınırlı sayıda haber üretmiştir. 525. Gazete, hem vatandaşlara destek hem de dış yardımlar gibi konuları dengeli biçimde ele alarak çok yönlü ancak temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Şarg Gazetesi ise özellikle depremzede hikâyeleri, bilimsel açıklamalar ve politik boyutlara yoğunlaşarak daha kapsamlı ve eleştirel bir habercilik anlayışı ortaya koymuştur. Genel olarak, gazeteler afetin insani, teknik ve politik yönlerini farklı ağırlıklarla yansıtarak çeşitli habercilik pratikleri geliştirmiştir.

3.10.5. 11 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi

11 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin olarak yayımlanan gazete haberlerinin kapsam ve sunum biçimleri, bu çalışmada ayrıntılı ve sistematik bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında seçilen örneklem

gazeteler aracılığıyla, deprem temalı haberlerin içeriksel özellikleri, sunuluş tarzları ve gazetelerdeki konumlandırılmaları değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, incelenen gazetelerde yayımlanan deprem haberlerinin nicel dağılımı belirlenmiş ve bu haberlerin hangi tematik çerçeveler etrafında kurgulandığı sistematik olarak sınıflandırılmıştır. Belirlenen temalar arasında, depremin neden olduğu fiziksel yıkım, toplumsal ve ekonomik etkiler, yardım kampanyalarına ilişkin organizasyonel faaliyetler, uluslararası dayanışma mesajları ve resmi kurumlar ile yetkililer tarafından yapılan açıklamalar öne çıkmaktadır.

Haber metinlerinde yer alan uzman görüşleri de ayrı bir analiz konusu olarak ele alınmış; özellikle jeoloji uzmanları, afet yönetimi uzmanları ve devlet temsilcileri tarafından yapılan açıklamalar doğrultusunda içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler, haberlerin yalnızca bilgi aktarma işleviyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda kamuoyunun yönlendirilmesinde önemli bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, haberlerde kullanılan görsel materyaller etik ilkeler çerçevesinde analiz edilmiş ve bu görsellerin toplum üzerindeki algı oluşturma potansiyeli üzerine tartışmalar yürütülmüştür. Araştırma kapsamında toplam 56 haber içeriği incelenmiştir: Azerbaycan gazetesinde 16, 525. Gazete’de 12 ve Şarg gazetesinde 28 haber bu analize dâhil edilmiştir.

3.10.5.1 Gazetelerin deprem haber sayıları

11 Şubat 2023 tarihinde yayımlanan haberler doğrultusunda, Azerbaycan basınında Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin haberlerin yer alma biçimi incelenmiştir. Bu kapsamda, araştırma için örneklem olarak seçilen üç gazetenin deprem temalı haber sayıları detaylı bir biçimde analiz edilmiştir (Tablo 3.37). Yapılan incelemeler sonucunda, söz konusu üç gazetede toplam 55 adet deprem haberinin yayımlandığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, depremin Azerbaycan basınında dikkate değer bir görünürlük kazandığını ve medyada geniş yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu yoğun haberleşme, depremin yalnızca fiziksel etkileriyle değil, aynı zamanda toplumsal ve duygusal yankılarıyla da kamuoyunda önemli bir etki yarattığını göstermektedir.

Tablo 3.37

Gazetelerdeki deprem haberlerinin sayıları

Gazete adı	Deprem haber sayısı	Yüzdelik (%)
Azerbaycan	16	29,09
525. Gazete	12	21,82
Şarg	27	49,09
Toplam	55	100

Üç farklı gazetede yayımlanan haberlerin yüzdelik dağılım analizine göre, en fazla haberin Şarg gazetesinde yer aldığı dikkat çekmektedir (f=27; %49,09). Bu durum, Şarg gazetesinin Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin haberlere diğer gazetelere kıyasla daha fazla yer verdiğini ve olaya yönelik daha yüksek bir editoryal duyarlılık sergilediğini göstermektedir. Azerbaycan gazetesi, toplam haberlerin %29,09 (f=16)’unu yayımlayarak olayın basında önemli bir yer tuttuğunu ortaya koyarken; 525. Gazete, %21,82 (f=12)’lik oranla diğer iki gazeteye göre daha sınırlı bir yer ayırmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de yaşanan büyük çaplı deprem olayının Azerbaycan basınında oldukça görünür hale geldiği ve medya gündeminde kayda değer bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Haberlerin sayısal dağılımı, her üç gazetenin de Türkiye’de yaşanan bu büyük felakete kayıtsız kalmadığını ve toplumsal sorumluluk çerçevesinde olayı gündeme taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, elde edilen veriler, depremin sadece ulusal değil, aynı zamanda bölgesel ölçekte de güçlü bir medya görünürlüğü kazandığını ve kardeş ülke Azerbaycan’da yoğun bir haber ilgisiyle karşılandığını doğrulamaktadır.

3.10.5.2 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

Bu çalışmada, depremle ilgili haberlerin gazetelerdeki sayfa yerleşimleri sistematik bir biçimde analiz edilmiştir. Haberlerin yayımlandığı sayfalara ilişkin gerçekleştirilen kodlama sürecinde, bazı haberlerin hem birinci sayfada hem de iç sayfalarda eş zamanlı olarak yer aldığı tespit edilmiştir. Bu tür haberler, her bir sayfa kategorisi için ayrı ayrı kodlanarak değerlendirmeye alınmış; böylece sayfa temelli dağılımın daha sağlıklı ve

temsil gücü yüksek bir şekilde belirlenmesi sağlanmıştır. Analiz kapsamında toplam 53 haber incelenmiş olup, bu haberlerin gazete sayfalarına göre yüzdelik frekans dağılımları hesaplanmıştır (Tablo 3.38). Bu yaklaşım, deprem haberlerinin gazetelerdeki görünürlük düzeyine ilişkin daha ayrıntılı ve anlamlı sonuçlar elde edilmesine olanak tanımaktadır.

Tablo 3.38

Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar

Sayfa No	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Frekans	Yüzdelik (%)
1	3	2	8	13	24,53
2	2	1	3	6	11,32
3	0	5	3	8	15,09
4	2	1	2	5	9,43
5	5	1	1	7	13,21
6	2	0	0	2	3,77
7	0	1	0	1	1,89
8	0	0	10	10	18,87
24	0	1	0	1	1,89

Yapılan frekans analizi sonucunda, deprem haberlerinin en yoğun şekilde 1. sayfa ($f=13$; %24,53) ve 8. sayfa ($f=10$; %18,87) üzerinde konumlandığı görülmektedir. Bu durum, 1. sayfanın genellikle gazetelerde en görünür ve dikkat çekici içeriklerin yer aldığı alan olmasıyla tutarlıdır. Düşük yüzdelik oranlara sahip olan 6. ($f=2$; %3,77), 7. ve 24. Sayfalar ($f=1$; %1,89) ise, haberin önem derecesinin daha az vurgulandığı ya da diğer tematik içeriklerle sınırlı bölümler olarak değerlendirilebilir. Özellikle 24. sayfadaki tek haberin varlığı, bu haberin arka planda bırakıldığını göstermektedir. Genel olarak, deprem haberlerinin büyük çoğunluğu gazetelerin ön sayfalarında ve orta kısımlarında yoğunlaşmakta, bu da olayın hem güncel hem de toplumsal açıdan yüksek haber değeri taşıdığını göstermektedir. Sayfa dağılımındaki bu yapı, medyanın depremi kamuoyuna sunma biçimini ve haberin önceliklendirilmesini açıkça ortaya koymaktadır.

Analiz yapılan gazetelerin sayfalardaki haber sayılarına bakıldığında, Azerbaycan gazetesinde yayımlanan toplam 16 deprem haberlerinin sayfa dağılımı, olayın gazetede

hem öncelikli hem de çok boyutlu bir biçimde ele alındığını ortaya koymaktadır. Özellikle 1. sayfada yer alan üç haber, depremin kamuoyuna sunulduğunda dikkat çekici bir önceliğe sahip olduğunu göstermekte; bu durum, haberin yüksek düzeyde toplumsal önem atfedilerek sunulduğunu düşündürmektedir. Diğer yandan, 2., 4. ve 6. sayfalarda ikişer haberin yer alması, konunun gazetede farklı içerik bölümleri içerisinde sürdürülebilir biçimde işlendiğine işaret etmektedir. En fazla haberin bulunduğu 5. sayfada ise toplam beş haber yer almakta olup, bu sayfanın detaylı analizler, yardım faaliyetleri veya uzman görüşleri gibi derinlemesine içeriklere ayrıldığı değerlendirilmektedir. Bu sayfa dağılımı, Azerbaycan gazetesinin Türkiye’de meydana gelen depreme yalnızca güncel bir gelişme olarak değil, aynı zamanda sosyal, insani ve kurumsal yönleriyle kapsamlı bir olay olarak yaklaştığını ve bu yaklaşım doğrultusunda kamusal bilgilendirme işlevini üstlendiğini ortaya koymaktadır.

525. Gazete’de yayımlanan deprem haberlerinin sayfa dağılımı, olayın farklı yönleriyle ele alındığını ve haberlerin içerik açısından çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 3. sayfada yer alan beş haber, bu sayfanın depremle ilgili detaylı bilgilendirme ve analizlere ayrıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, 1. sayfada yer alan iki haber, depremin gazetede öncelikli bir gündem maddesi olarak kamuoyuna sunulduğunu göstermektedir. Diğer sayfalarda (2., 4., 5. ve 7.) birer haberin bulunması, depremin farklı boyutlarının gazetenin çeşitli içerik bölümleri aracılığıyla yansıtıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle gazetenin son sayfası olan 24. sayfada yer alan haber, deprem bölgesindeki spor etkinliklerine dair olup, futbol karşılaşmalarının ertelenmesine ilişkin bilgilendirme içermektedir. Bu durum, gazetenin yalnızca doğrudan afet etkilerini değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın farklı alanlarına yansıyan sonuçları da haberleştirdiğini göstermektedir. Bu dağılım, 525. Gazete’nin depremi yalnızca güncel bir gelişme olarak değil, çok boyutlu ve toplumsal etkileriyle bütüncül bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

Şarg gazetesinde yayımlanan deprem haberlerinin sayfa dağılımı, olayın yüksek haber değeri taşıdığını ve farklı açılardan kapsamlı biçimde ele alındığını göstermektedir. En yoğun haberleşmenin gerçekleştiği 1. sayfada sekiz haberin yer alması, depremin kamuoyuna sunulmasında öncelikli bir gündem maddesi olarak ele alındığını ve dikkat çekici biçimde sunulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, son sayfa olan 8. sayfada yer alan on bir haber, gazetenin yalnızca ön sayfalarında değil, aynı zamanda dikkat çeken

arka plan bölümlerinde de deprem konusuna geniş yer verdiğini göstermektedir. Bu durum, gazetenin afetin etkilerini yalnızca bir haber başlığı olarak değil, aynı zamanda kamuoyunu bilgilendirme ve bilinçlendirme misyonuyla ele aldığını göstermektedir. Diğer yandan, 2. ve 3. sayfalarda yer alan üçer, 4. sayfada yer alan iki ve 5. sayfada bulunan bir haber, haberin iç sayfalarda da sürdürülebilir ve çok boyutlu olarak işlendiğine işaret etmektedir. Genel dağılım, Şarg gazetesinin depremi geniş bir perspektifle ele alarak hem görsel hem de metinsel içeriklerle desteklenmiş bütüncül bir haber sunumu gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak, Azerbaycan'daki üç gazete, Türkiye'deki depremi geniş bir şekilde ele alarak olayın toplumsal, ekonomik ve insani yönlerine dikkat çekmiştir. Yapılan sayfa dağılımı analizleri, her bir gazetenin depremi yalnızca güncel bir gelişme olarak değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve insani yönleriyle bütüncül bir biçimde ele aldığını ortaya koymaktadır.

Gazetelerde yayımlanan deprem haberlerinin konumsal yerleşimi, haberin görünürlüğünü ve okuyucu üzerindeki etkisini belirleyen önemli bir faktördür. Haberlerin sayfa üzerinde hangi bölümlerde yer aldığı, gazetenin içerik stratejisini ve okuyucuya sunulan bilginin önem derecesini yansıtır. Bu bağlamda, deprem haberlerinin yerleşimi, okuyucunun ilgisini çekme ve konunun toplumsal anlamda daha geniş bir yankı uyandırmasını sağlama açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışma kapsamında, deprem haberlerinin yerleşimi, sayfa içindeki konumları ve dağılımı ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve içerik sunumundaki stratejik seçimler değerlendirilmiştir (Tablo 3.39).

Tablo 3.39

Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu

Konum	Gazete adı	Sayfa No	Haber sayısı
Manşet	Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg	1	3
Tam sayfa	Azerbaycan, 525. Gazete, Şarg	3, 4, 5, 6, 8	25
Orta göbek	Azerbaycan, 525. Gazete	1, 24	3
Sağ kısım	Azerbaycan, 525. Gazete	1	4
Sağ orta	Şarg	2	1

Sağ alt	Azerbaycan, 525. Gazete	2, 4, 7	3
Üst kısım	525. Gazete, Şarg	2, 4, 5	4
Alt kısım	Şarg	5	1
Sol üst, sol alt	Şarg	2, 3	2

Deprem haberlerinin gazetelerde hangi sayfalarda ve nasıl konumlandırıldığı incelendiğinde belirli bir dağılımın olduğu görülmektedir. Yapılan içerik analizi, Azerbaycan, 525. Gazete ve Şarg gibi üç farklı yayın organının haber sunum stratejilerini karşılaştırmalı olarak değerlendirme imkânı sunmaktadır. Üç gazete de 11 Şubat deprem haberlerini geniş bir biçimde ele almış, farklı sayfa ve bölüm dağılımlarıyla bu önemli olayı okuyucuya ulaştırmayı hedeflemiştir. Haberlerin yoğunluğu özellikle manşet, sağ kısım ve orta göbek gibi dikkat çeken bölümlerde toplanmıştır. Bu da, depremin gazeteler açısından öncelikli ve kamuoyunun yoğun ilgisini çeken bir konu olduğunu göstermektedir. Sayfa dağılımı incelendiğinde, haberlerin yalnızca ön sayfalarla sınırlı kalmadığı, 2., 4., 5., hatta 24. sayfa gibi daha iç bölümlerde de yer aldığı görülmektedir. Bu, olayın kapsamlı ele alındığını ve gündemden düşmediğini göstermektedir.

Şarg gazetesi, özellikle sağ orta, alt kısım ve sol üst-alt gibi daha özgün yerleşimlerde haber vererek, farklılık yaratmayı tercih etmiştir. Bu durum, gazetenin editöryal yaklaşımında özgünlük ve çeşitlilik arayışında olduğunu göstermektedir. 525. Gazete ve Azerbaycan gazetesi ise haberleri daha klasik bir dağılımla sunmuş; özellikle manşet, sağ üst, orta ve alt bölümlerde yoğunlaşarak haberin görünürlüğünü artırmıştır. Toplamda 25 haberin yayımlandığı 3., 4., 5., 6. ve 8. sayfalarda ciddi bir içerik yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu, yalnızca haber sayısıyla değil, konunun derinlemesine işlenişleriyle de dikkat çekmektedir. Sonuç olarak gazeteler, 6 Şubat depremini yalnızca bir haber değil, aynı zamanda toplumsal bir travma olarak ele almış ve bunu yaygın, görünür ve anlamlı bir biçimde okuyucuya sunmuştur. Sayfa düzeni, haberin önem sırasına göre planlanmış; hem anlık gelişmeler hem de analiz içerikli haberler birlikte verilerek okuyucunun hem bilgi edinmesi hem de olayları yorumlayabilmesi sağlanmıştır.

3.10.5.3 Haberlerin içeriği

Yapılan analiz sonuçlarına göre depremle ilgili haberlerde yedi temel içeriğin öne çıktığı görülmektedir. Bu içerikler bu şekilde sıralanmaktadır: genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar, yardım ve destek faaliyetleri, uzman görüşleri ve bilimsel analizler, başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları, ekonomik etkiler, insanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri ve spor (Tablo 3.40).

Tablo 3.40

Gazete haberlerinin içeriği

Haber içeriği	Azerbaycan (N=16)	525. Gazete (N=12)	Şarg (N=27)	Toplam (N=55)
Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar	1	3	6	10
%	6,25	23,08	26,09	19,23
Yardım ve destek faaliyetleri	13	4	6	23
%	81,25	30,77	26,09	44,23
Uzman görüşleri ve bilimsel analizler	0	1	3	4
%	0	7,69	13,04	7,69
Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları	2	4	3	9
%	12,5	30,77	13,04	17,31
Ekonomik etkiler	0	0	1	1
%	0	0	4,35	1,92
İnsanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri	0	0	4	4
%	0	0	17,39	7,69
Spor	0	1	0	1
%	0	7,69	0	1,92
N	16	12	27	55
%	100	100	100	

Analiz sonuçlarına göre yardım ve destek faaliyetleri teması, toplam haberlerin %44,23 (f=23)'ünü oluşturarak açık ara en çok işlenen konu olmuştur. Bu durum, Azerbaycan basınının afet sonrası destek ve insani yardımlara verdiği önemi yansıtmaktadır. Genel değerlendirmeler ve resmî açıklamalar (f=10; %19,23) ile başsağlığı ve dayanışma mesajları (f=9; %17,31) da dikkat çeken yüksek oranlı temalardır. Bu başlıklar, depremin yalnızca fiziki değil, duygusal ve diplomatik etkileriyle de medyada güçlü bir şekilde işlendiğini göstermektedir. Uzman görüşleri ve bilimsel

analizler ile kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri, %7,69 (f=4) oranıyla eşit seviyede yer almış, olayın hem teknik hem de insani boyutuna sınırlı da olsa değinilmiştir. Ekonomik etkiler ve spor başlıkları ise yalnızca %1,92 (f=1) oranında yer bulmuştur. Bu, medyanın önceliğini daha çok insani yardım, resmî açıklamalar ve duygusal tepkiler üzerine yoğunlaştırdığını ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan gazetesinin depremle ilgili haberlerinde yardım ve destek faaliyetleri teması çok yüksek bir oranla açık ara öne çıkmaktadır (f=13; %81,25). Bu bulgu, gazetenin öncelikli olarak yardım sürecini haberleştirdiğini ve kamuoyuna bu yönde bilgi aktarmayı amaçladığını göstermektedir. Dayanışma mesajları da önemli bir yer tutmakta olup, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin duygusal ve diplomatik boyutuna dikkat çekildiği anlaşılmaktadır (f=2; %12,5). Genel değerlendirme ve resmî açıklamalar ise yalnızca %6,25 (f=1) oranında yer almış, bu da gazetenin analitik veya kurumsal açıklamalara ikinci planda yer verdiğini düşündürmektedir. Sonuç olarak, Azerbaycan gazetesi, Türkiye'deki depremi öncelikle bir insani kriz olarak ele almış; yardım faaliyetlerini merkezine alarak, toplumsal dayanışmayı ön plana çıkartan bir yayın politikası izlemiştir.

525. Gazete'nin tematik dağılımı oldukça dengeli bir yapı sergilemektedir. Yardım ve destek faaliyetleri ile başsağlığı ve dayanışma mesajları eşit oranda yer almış ve gazetenin hem pratik yardımlaşma süreçlerine hem de sembolik-duygusal tepkilere dikkat çektiği görülmüştür (f=4; %30,77). Resmî açıklamalar ve genel değerlendirmeler ise %23,08 (f=3) oranında yer alarak kurumsal tepkilere ve olayın genel çerçevesine yönelik bilgi aktarma çabasını yansıtmaktadır. Uzman görüşleri ve sporla ilgili içerikler ise daha sınırlı yer bulmuştur (f=1; %7,69). Bu durum, gazetenin teknik analizlerden ziyade insani, kurumsal ve sembolik boyutları öne çıkardığını göstermektedir. Sonuç olarak, 525. Gazete, deprem haberlerini duygusal dayanışma, insani yardım ve kurumsal açıklamalar çerçevesinde dengeli bir şekilde sunmuş; teknik analizlere ise sınırlı ölçüde yer vermiştir. Bu yaklaşım, hem bilgi verme hem de toplumun duygusal ihtiyaçlarını karşılama işlevini üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Şarg gazetesi, haber içeriklerini oldukça dengeli bir tematik çeşitlilikle sunmuştur. En fazla yer verilen iki tema olan genel değerlendirme ve resmî açıklamalar ile yardım ve destek faaliyetleri, toplam haberlerin %26,09 (f=6)'unu oluşturmakta olup, gazetenin hem kurumsal-teknik açıklamalara hem de insani yardım süreçlerine eşit derecede önem

verdiğini göstermektedir. Uzman görüşleri ve dayanışma açıklamaları, %13,04 (f=3) oranlarıyla orta düzeyde yer almış ve olayın bilimsel analiz boyutu ile sembolik-diplomatik etkilerine dikkat çekilmiştir. Kişisel hikâyeler (f=4; %17,39) önemli bir alanı temsil etmekte; bu durum, gazetenin depremzedelerin bireysel hikâyelerine yer vererek okuyucuda empati uyandırma amacını taşıdığını göstermektedir. Ekonomik etkiler ise yalnızca %4,35 (f=1) oranında yer almıştır. Bu tek haber, depremin sadece insani boyutlarını değil, aynı zamanda ekonomik ve altyapısal yıkımın boyutunu da ele alarak önemli bir tematik boşluğu doldurmaktadır. Sonuç olarak Şarg gazetesi, depremi çok boyutlu bir şekilde ele alan dengeli bir haber yaklaşımı sergilemiştir. Haberlerin dağılımı, gazetenin yalnızca resmi açıklamalarla sınırlı kalmayıp, bilimsel analizlerden bireysel hikâyelere kadar geniş bir tematik yelpazede kamuoyunu bilgilendirmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, kriz anlarında kamuoyunun hem bilgi edinme hem de duygusal bağ kurma ihtiyacına cevap vermektedir.

3.10.5.4 Uzman görüşlerine yer verilmesi

Araştırma kapsamında incelenen haber metinlerinde, deprem olgusuna ilişkin farklı boyutların derinlemesine ele alınabilmesi amacıyla çeşitli uzman görüşlerine yer verildiği gözlemlenmiştir. İnşaat mühendisliği, ekonomi ve sismoloji gibi farklı disiplinlerden uzmanların katkıları, haber içeriklerinin yalnızca olay aktarımına dayanmaktan öteye geçerek, analitik ve açıklayıcı bir nitelik kazanmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, 525. Gazete'nin 5. sayfasında yer alan haberde Azerbaycan Milli İlimler Akademisi'ne bağlı Cumhuriyet Sismolojik Hizmet Merkezi'nin baş direktörü Kurban Yetirmişli'nin, Ermenistan medyasında yer alan "*yakın zamanda Bakü'de büyük bir deprem olacağı*" yönündeki iddialara verdiği tepkiye yer verilmektedir. Yetirmişli, bu bilgilerin asılsız olduğunu belirterek, Ermeni yetkililerin halk arasında deprem korkusunu bastırmak amacıyla Azerbaycan'la ilgili yanlış bilgiler yaydığını ifade etmektedir. Asıl riskin, aktif fay hatları üzerinde bulunan Ermenistan'da olduğunu vurgulayan Yetirmişli, 1988 yılında Spitak şehrinde meydana gelen ve büyük yıkıma yol açan 7 büyüklüğündeki depremi hatırlatmaktadır. Azerbaycan için yakın zamanda yıkıcı bir depremin beklenmediğini, yalnızca küçük sarsıntıların olabileceğini dile getiren uzman, Ermenistan tarafının bu tür spekülasyonlarla gerçek tehlikeyi örtbas etmeye çalıştığını savunmaktadır.

Öte yandan, Şarg gazetesinin 2. Sayfasının yayınlanan haberde, Kahramanmaraş merkezli depremin ardından inşaat sektörüne yöneltilen eleştiriler ele alınmaktadır. Azerbaycanlı uzman Elmar Nuraliyev, tüm yapıların kalitesiz olarak değerlendirilmesinin doğru olmadığını vurgulamaktadır. Nuraliyev, bazı inşaat firmalarının düşük kaliteli veya ikinci el malzeme kullandığını kabul etse de, jeolojik ve jeosismik koşullar dikkate alınarak inşa edilen güvenli yapıların da bulunduğunu belirtmektedir. Uzman, yapı güvenliğinin sağlanabilmesi için insan faktörünün sistem içinde en aza indirilmesi, standart dışı uygulamalara izin verilmemesi ve tüm inşaat malzemeleri için sertifikasyon zorunluluğu getirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

5. sayfadaki haber ise 6 Şubat depreminin Türkiye ekonomisine etkileri ekonomik veriler ve uzman görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Depremden etkilenen 10 ilde yaklaşık 13,5 milyon kişinin yaşadığı, bu bölgelerin ülke GSYH'sine katkısının %9,3 olduğu, sanayi ve tarım üretimindeki paylarının ise daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Depremin ekonomik etkilerinin uzun vadeli olacağı, özellikle altyapı, sanayi tesisleri, ulaşım ağları ve lojistik merkezlerde büyük yıkımların yaşandığı vurgulanmaktadır. Ekonomist Eyyub Kerimli ve Eldeniz Emirov'un değerlendirmelerine göre, bölgede 7 binden fazla bina tamamen yıkılmış, üretim ve tedarik zincirleri ciddi zarar görmüştür. Zararın 100 milyar doları aşabileceği, bunun Türkiye'nin yıllık GSYH'sinin yaklaşık %10-12'sine karşılık geldiği ifade edilmektedir. Ayrıca, bu zararların sadece devlet bütçesiyle karşılanamayacağı ve ek finansman kaynaklarına ihtiyaç duyulacağı belirtilmektedir. Uzmanlar, depremin Türkiye'nin stratejik hedeflerini birkaç yıl geciktirebileceğini ancak bu hedeflerin değişmeyeceğini vurgulamaktadır.

Gazetenin son sayfa olan 8. sayfada ise Rusyalı sismolog ve akademisyen Pyotr Şebalin'in, Türkiye'de meydana gelen depremin ardından yer altı sarsıntılarının süresine ilişkin değerlendirmelerine yer verilmektedir. Uzman, büyük depremlerden sonra artçı sarsıntıların yalnızca haftalar değil, on yıllar boyunca da devam edebileceğini belirtmektedir. Şebalin'e göre, son depremden sonraki üç hafta boyunca 6 büyüklüğünde ve üzeri artçı sarsıntılar yaşanabileceği için bu süreçte dikkatli olunması gerekmektedir. İlk 15-20 günün kritik olduğunu vurgulayan sismolog, bu dönemdeki artçıların yıkıcı olabileceğini, sonrasında ise riskin önemli ölçüde azalacağını ifade etmiştir.

Haberlere yansıyan uzman görüşleri, hem teknik hem de sosyoekonomik boyutlarıyla depremin etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. İnşaat sektörüne

ilişkin değerlendirmelerde, yapı kalitesinin farklılık gösterdiği, insan faktörünün minimize edilmesi ve sertifikasyon zorunluluğunun artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Ekonomik etkilere yönelik haberlerde ise, depremin Türkiye ekonomisine uzun vadeli ve ağır sonuçlar doğuracağı, bu durumun ulusal stratejik hedefler üzerinde gecikmelere neden olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, deprem sonrası artçı sarsıntıların süresi ve şiddetine dair bilimsel öngörüler sunulurken, halkın risk algısının doğru yönetilmesine katkı sağlanmıştır. Sonuç olarak, analiz edilen haber içerikleri, uzman görüşlerine başvurarak haberlerin güvenilirliğini artırma ve kamuoyunu bilimsel temellere dayalı bilgiyle bilinçlendirme yönünde olumlu bir editoryal yaklaşım sergilemektedir. Bu durum, afet haberciliğinde uzman bilgisinin kullanımının, hem toplumsal kaygıların azaltılması hem de doğru bilgilendirme açısından kritik bir rol üstlendiğini göstermektedir.

3.10.5.5 Haberlerin üslubu

Deprem temalı haber içerikleri, gazetelerde benimsenen anlatım üslupları doğrultusunda altı temel kategoriye ayrılmıştır: yardım ve destekleyici, millî birlik, bilgilendirici, bilimsel ve analitik, umutverici/mucizevi ve dramatik/trajik. Bu kategorik çerçeveye dayanarak gerçekleştirilen analiz, haber metinlerinin üslup bakımından nasıl dağıldığını ortaya koymayı hedeflemektedir. İlgili sınıflandırmaya ilişkin frekans verileri ise Tablo 3.41’de ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

Tablo 3.41

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)
Yardım ve Destekleyici	13	3	8	24	45,28
Bilgilendirici	1	5	6	12	22,64
Millî Birlik	2	4	3	9	16,98
Bilimsel ve Analitik	0	0	4	4	7,55
Umutverici ve Mucizevi	0	0	1	1	1,89

Dramatik ve Trajik	0	0	3	3	5,66

Yapılan içerik analizi sonucunda, haber metinlerinde kullanılan anlatım üsluplarının dağılımı incelendiğinde en yüksek oranın %45,28 (f=24) ile yardım ve destekleyici içeriklerin olduğu görülmektedir. Bu, medyanın öncelikli olarak insani yardım sürecine ve destek çağrılarına odaklandığını göstermektedir. Afet dönemlerinde toplumun dayanışma refleksinin öne çıkartıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, Azerbaycan gazetesinde 13, 525. Gazete’de 3 ve Şarg gazetesinde 8 haberde bu anlatım üslubundaki metinlere yer verilmektedir. Bu durum, Azerbaycan medyasının Türkiye’deki deprem felaketi karşısında yardım temalı haberciliğe güçlü bir şekilde yer verdiğini ve kamuoyunu harekete geçirme amacını benimsediğini göstermektedir. Bilgilendirici içerikler (f=12; %22,64), ikinci sırada yer almakta olup medyanın kamuoyunu doğru ve hızlı şekilde bilgilendirme sorumluluğunu üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, analiz edilen üç gazete özelinde bilgilendirici haberlerin dağılımı bakıldığında, Azerbaycan gazetesinde 1 haber, 525. Gazete’de 5 haber ve Şarg gazetesinde 6 haber yer almıştır. Bu dağılım, Şarg gazetesinin bilgilendirme işlevine en çok ağırlık veren yayın organı olduğunu, onu 525. Gazete’nin takip ettiğini ve Azerbaycan gazetesinde bu tür içeriğin daha sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Millî birlik vurgusu (f=9; %16,98), toplumsal bütünlüğü ve ortak duyguları pekiştirme amacı taşıyan haberlerin de önemli ölçüde yer aldığını göstermektedir. Azerbaycan gazetesi 2 haberde, 525. Gazete 4 ve Şarg gazetesi 3 haberde millî birlik anlatım üslubuna yer verilmiştir. Bilimsel ve analitik içerikler (f=4; %7,55) ile dramatik/trajik anlatılar (f=3; %5,66) daha az tercih edilmiştir. Bu, teknik içeriklerin ve duygusal travmanın sınırlı ancak stratejik biçimde işlendiğini göstermektedir. Umutverici ve mucizevi haberler ise yalnızca %1,89 (f=1) oranındadır. Bu düşük oran, medyanın olağanüstü kurtuluş hikâyelerine sınırlı yer verdiğini, daha çok yapısal ve sosyal süreçleri vurguladığını gösterir. Bu üsluptaki haberlere ise sadece Şarg gazetesinde yer verilmekte ve gazetede bilimsel konulardan, depremzedelerin enkazdan kurtulma veya deprem anındaki zor anlarını anlatan hikâyelerden bahsedilmektedir.

Genel olarak, Azerbaycan medyasının deprem haberlerinde en çok yardım ve destekleyici üslubu benimsediği görülmüştür. Bu durum, medyanın insani dayanışma ve kamuoyunu harekete geçirme işlevine öncelik verdiğini göstermektedir. Bilgilendirici ve millî birlik temaları da dikkat çekici düzeydedir. Özellikle Şarg gazetesi bilgilendirme işlevine ağırlık verirken, 525. Gazete millî birlik vurgusunu öne çıkarmıştır. Bilimsel, dramatik ve umutverici içerikler ise sınırlı düzeyde kullanılmıştır.

3.10.5.6 Görsel unsurlara yer verilmesi

11 Şubat tarihli gazetelerde yayımlanan deprem haberlerinde yer alan görsel unsurlar, araştırma kapsamında sistematik bir biçimde analiz edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 3.42’de ayrıntılı biçimde sunulmuştur. Bu analizde, görsel materyallerin haber metinleriyle nasıl ilişkilendirildiği, hangi tematik amaçlara hizmet ettiği ve okuyucu algısı üzerindeki potansiyel etkileri incelenmiştir. Çalışma çerçevesinde, deprem konulu haberlerde kullanılan görsellerin tematik dağılımı, işlevsel kullanımları ve sembolik anlamları değerlendirilmiş; gazeteler arası görsel tercihlerdeki ortak yönler ve farklılıklar belirlenmiştir. Böylece, medyada görsel dilin afet haberciliğindeki rolü ve önemi üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunulmuştur.

Tablo 3.42

Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı

Görsellerin konuları	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Kurtarma çalışmaları	0	1	1	2	2,70
Deprem enkazı	0	0	4	4	5,41
Enkazdan çıkarılan depremzedeler	0	0	5	5	6,76
Toplanan yardımlar	21	2	2	25	33,78
Cumhurbaşkanı, devlet yetkilisi, hükümet	4	6	7	17	22,97

temsilcileri görüntüsü					
Bayrak görseli	4	0	0	4	5,41
Tıbbi müdahale	4	0	0	4	5,41
Depremle ilgili haber metni görseli	0	1	0	1	1,35
Ünlü kişiler	0	0	3	3	4,05
Suç ve gözaltı	0	0	1	1	1,35
Toplumsal dayanışma	0	0	3	3	4,05
Diğer	0	1	4	5	6,76

[Tablo 3.42 (Devam) Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı]

Toplam 74 görsel içerik içerisinde en yüksek oran toplanan yardımlar temalı görsellerdir (f=25; %33,78). Bu durum, görsel kullanımında da tıpkı haber anlatımında olduğu gibi yardım ve dayanışma temasının öne çıkarıldığını göstermektedir. Devlet yetkililerine ait görseller ise kriz dönemlerinde resmi otoritelerin görünürlüğüne ve güven verici rolüne vurgu yapıldığını ortaya koymaktadır (f=17; %22,97). Enkaz (f=4; %5,41), kurtarma çalışmaları (f=2; %2,70), toplumsal dayanışma (f=3; %4,05) ile ilgili görsellerin görece düşük oranda kalması, medyanın travmatik görüntülerden uzak durarak daha çok yapıcı ve birliktelik çağrısı yapan görselleri tercih ettiğini düşündürmektedir. Tıbbi müdahale, bayrak ve ünlü kişilere yer verilen görseller de sınırlı ama sembolik anlam taşıyan içeriklerdendir. Suç ve gözaltı gibi negatif içerikli görsellerin çok düşük olması (f=1; %1,35), haberlerin ağırlıklı olarak olumlu, birlik ve destek odaklı bir çerçevede sunulduğunu göstermektedir. Genel olarak medya, görsel seçimiyle de toplumun duygusal dayanışmasını destekleyici bir yaklaşım sergilemiştir.

Azerbaycan gazetesinde yayımlanan deprem haberlerinde toplam 33 görsel kullanılmıştır. Bu görsellerin büyük bir çoğunluğunu toplanan yardımlara ilişkin görseller oluşturmaktadır (21 görsel). Bu yüksek oran, gazetenin özellikle yardım faaliyetlerini öne çıkaran, toplumun dayanışma ruhunu vurgulayan bir görsel anlatım stratejisi benimsediğini göstermektedir. Cumhurbaşkanı ve devlet yetkililerine ait görsellerin sayısı 4 olup, bu da resmi makamların sürece katılımını ve devletin afet yönetimindeki rolünü vurgulayan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Aynı şekilde bayrak görselleri (4 görsel)

ile tıbbi müdahale sahneleri (4 görsel) de simgesel bir anlam taşımaktadır. Bayraklar, ulusal birlik ve kardeşlik duygusunu pekiştirirken; tıbbi müdahale görselleri, yardımın sadece maddi değil, insani ve sağlık boyutuyla da ele alındığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak, Azerbaycan gazetesi görsel tercihleriyle yalnızca bilgi verme değil, aynı zamanda duygusal bağ kurma, toplumsal dayanışma duygusunu güçlendirme ve resmî desteği görünür kılma hedefini taşımaktadır. Bu da gazetenin, afet haberciliğinde kamuoyunu bilinçlendirme ve birlik duygusunu pekiştirme yönünde bilinçli bir editoryal çizgi izlediğini göstermektedir.

525. Gazete’de yayımlanan deprem haberlerinde toplam 11 görsel kullanılmıştır. Bu görsellerin içeriği, gazetenin haber sunumunda resmî temsiliyet, uluslararası görünürlük ve bilgilendirme işlevine odaklandığını göstermektedir. En yüksek oranı oluşturan devlet yetkililerine ait görseller (6 görsel), Azerbaycan yönetiminin Türkiye’ye yönelik desteğini ve resmi düzeydeki dayanışmayı öne çıkarmaktadır. Bu durum, gazetenin devletin insani diplomasi çabalarını ve liderlik rolünü görselleştirerek okuyucuya aktardığını göstermektedir. Toplanan yardımlara ilişkin görsellerin sayısı sadece 2 ile sınırlı kalmış, bu da gazetenin insani yardım faaliyetlerinden çok diplomatik ve resmî boyutu vurguladığını düşündürmektedir. Kurtarma çalışmaları (1 görsel) ve haber metni görseli (1 görsel) gibi içerikler, doğrudan afetin sahadaki etkilerine dair sınırlı ancak sembolik bir görsel temsil sunmaktadır. Özellikle türk medyasının Azerbaycan’ın yardımlarını paylaşması haber metni görseli, 525. Gazete’nin, Azerbaycan’ın desteğinin Türkiye’de nasıl karşılandığını göstermeye çalıştığını ve bu yolla ulusal gurur ve görünürlük duygusunu pekiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Şarg gazetesinde yer alan toplam 33 görsel, yalnızca bilgi verme değil, aynı zamanda duygusal etkileycilik, toplumsal bilinç oluşturma ve simgesel anlatım hedefleriyle yapılandırılmıştır. Görseller, haber içerikleriyle bütünleşerek okuyucunun dikkatini çekmeyi ve kamu vicdanına hitap etmeyi amaçlamaktadır. En dikkat çekici görsellerden biri, “suç ve gözaltı” (1 görsel) kategorisinde yer almakta ve gazetenin birinci sayfasında sunulmaktadır. Depremde yıkılan binanın sorumlusu müteahhidin yakalanma anı, iki polis eşliğinde doğrudan kameraya bakarken görüntülenmiştir. Bu görsel, yalnızca bir tutuklama anını değil, aynı zamanda kamuoyuna “adalet yerini buluyor” mesajı veren sembolik bir temsil niteliğindedir. Görselin çarpıcılığı, medya aracılığıyla “hesap soruluyor” algısının güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Görsel

3.9). Devlet yetkililerine ait görseller ise resmî desteği ve kamu otoritesinin kriz sürecindeki rolünü vurgularken; kurtarma çalışmaları (1 görsel) ve deprem enkazı (4 görsel) görselleri afetin sahadaki somut etkilerine dikkat çekmektedir.

Enkazdan çıkarılan depremzedeler (5 görsel) ve mezarlık görselleri (2 görsel; diğer kategorisinde), görsel dildeki dramatik yönü güçlendirerek okuyucuda empati ve trajik farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Toplanan yardımlara ilişkin görseller (2 görsel) az sayıda yer alırken, toplumsal dayanışmayı gösteren sahneler (3 görsel) özellikle Bakü'deki Türkiye Büyükelçiliği önünde yapılan anma törenleri üzerinden aktarılmıştır. Bu görseller, sembolik değeri yüksek olan eylemleri yansıtarak halklar arası kardeşlik ve duygusal bağlılık mesajını güçlendirmektedir. Ünlü kişilere ait görseller (3 görsel) ise kamuoyunun ilgisini çeken figürler aracılığıyla farkındalık artırmayı ve etkiyi genişletmeyi amaçlamaktadır.

Genel olarak Şarg gazetesi, görsel kullanımında duygusal, simgesel ve toplumsal yönleri öne çıkaran bir habercilik çizgisi benimsemiştir. Görseller, yalnızca haber metnini desteklemekle kalmamış; aynı zamanda okuyucunun zihninde iz bırakan güçlü mesajlar taşımıştır. Bu yönüyle Şarg, görsel anlatımı bir ifade aracı olarak etkin biçimde kullanan bir yayın profili sergilemiştir.

Görsel 3.9

Şarg gazetesi ön sayfada yer alan haber

Hatayda zəlzələdə dağılan binanın podratçısı xaricə qaçarkən yaxalandı

Hatayda zəlzələ nəticəsində dağılan binanın podratçısı xaricə qaçmaq istəyib. Trend bu barədə Türkiyə KİV-ə istinadən bildirir. Qeyd edilib ki, o, İstanbul Hava Limanında saxlanılıb.

Xatırladaq ki, fevralın 6-da Türkiyədə səhər saatlarında 7.7 bal gücündə zəlzələ baş verib. Dəriniyi 7 kilometr olduğu müəyyən edilən zəlzələ Hatay, Qaziantep, Kilis, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakir, Adana və Kahramanmaraş vilayətlərində ciddi dağıntılara səbəb olub.

3.10.5.7 Haber kaynakları

Çalışma kapsamında, depremle ilgili haber içeriklerinde kullanılan bilgi kaynakları detaylı bir biçimde çözümlenmiştir. Analiz sürecinde, haberlerin hangi kaynaklara yaslanarak oluşturulduğu sistematik olarak değerlendirilmiş; ulaşılan sonuçlar doğrultusunda, gazetelerin haber üretiminde hangi bilgi kaynaklarını önceliklendirdiğini gösteren frekans verileri Tablo 3.43'te ortaya konulmuştur.

Tablo 3.43

Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı

Kaynak	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak/kurum	1	3	1	5	10,20
Muhabir	7	0	8	15	30,61
Haber ajansı	4	2	6	12	24,49
Sosyal medya/haber sitesi	0	2	7	9	18,37
Belirtilmemiş	4	3	1	8	16,33
Toplam	16	10	23	49	100

Elde edilen bulgular, deprem temalı haberlerde bilgi kaynaklarının kullanımında belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. İncelenen haberlerde en fazla başvuru yapılan kaynak türü %30,61 (f=15) oranıyla muhabirler olmuştur. Bu doğrultuda, Azerbaycan gazetesinde 7 ve Şarg gazetesinde 8 haberde muhabir kaynaklı haberlere yer verilmiştir. Bu durum, gazetecilerin sahadan doğrudan bilgi toplama ve haber üretme eğilimlerinin güçlü olduğunu göstermektedir. Haber ajanslarının %24,49 (f=12) ile ikinci sırada yer alması, özellikle acil durumlar ve afet anlarında hızlı haber akışını sağlama işlevlerinin önemini vurgulamaktadır. Araştırmada kapsamında Azerbaycan basınında, farklı haber ajanslarına dayalı içerik kullanımına rastlanmıştır. Azerbaycan gazetesi 4 haberde yalnızca Azertac haber ajansına başvururken, 525. Gazete, haber ajansı olarak yalnızca APA'dan alınan bilgilere yer vermiştir. Şarg gazetesi ise haberlerinde Trend, APA, Azertac gibi farklı ajanslardan, ayrıca bir televizyon programından ve yabancı kaynak olarak Anadolu Ajansı'ndan elde edilen bilgilere dayanmıştır.

Sosyal medya ve haber siteleri kaynak olarak %18,37 (f=9) oranında kullanılmıştır. Bu bulgu, geleneksel medya kuruluşlarının yeni medya platformlarından da haber derlediklerini ve sosyal medyayı tamamlayıcı bir bilgi kaynağı olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. 525. Gazete'nin deprem temalı haberlerinde sosyal medya veya haber sitelerine yalnızca 2 kez başvurulurken, Şarg gazetesinde bu tür kaynaklara 7 kez yer verildiği tespit edilmiştir. Resmi kurum ve kuruluşların bilgi kaynağı olarak kullanım oranı ise %10,20 (f=5)'de kalmıştır. Bu oran, afet gibi kriz dönemlerinde resmi açıklamaların sınırlı sayıda haber metnine doğrudan yansıdığını ve gazetecilerin çoğunlukla diğer bilgi kanallarına yöneldiğini düşündürmektedir. İncelenen haberler kapsamında, Azerbaycan gazetesinde yalnızca bir haberin resmi kurum bilgisine dayandırıldığı görülmüştür. 525. Gazete'de ise üç haberin resmi kurum veya kaynaklardan alınan bilgilere referans verdiği tespit edilmiştir. Şarg gazetesinde ise resmi kurum veya kaynağa dayalı olarak hazırlanmış bir haber bulunmaktadır.

Öte yandan, %16,33 (f=8) oranında kaynak belirtilmeden haberlerin sunulmuş olması, haber üretiminde şeffaflık ve doğrulama süreçleri açısından önemli bir eksikliğe işaret etmektedir. Bu durum, hem gazetecilik etiği hem de haber güvenilirliği açısından dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Araştırma kapsamında yapılan içerik analizinde, “belirtilmemiş kaynak” kategorisine giren toplam sekiz haberin gazetelere göre dağılımı da incelenmiştir. Buna göre, Azerbaycan gazetesinde 4 haber, 525. Gazete'de 3 haber ve Şarg gazetesinde 1 haber kaynak belirtilmeden yayımlanmıştır. Bu bulgu, özellikle Azerbaycan ve 525. Gazete örneklerinde kaynak gösterme pratiğinde belirli eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Şarg gazetesinde ise kaynak belirtilmeme durumunun nispeten daha sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, analiz edilen haberlerde haber üretiminde muhabirler ve haber ajanslarının ön planda olduğu, resmi kaynaklardan doğrudan bilgi alımının ise görece sınırlı kaldığı görülmektedir. Sosyal medya ve internet kaynaklarının kullanımı ise, modern habercilik pratiklerinin değişen dinamiklerini yansıtan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

3.10.5.8 Haberlerin temel ve alt konuları

Bu çalışmada, örnekleme dâhil edilen üç gazetede yayımlanan deprem odaklı haber içerikleri tematik bir yaklaşımla kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, haber metinlerinde öne çıkan temalar sistematik bir yöntemle belirlenmiş ve incelenmiştir. Bu doğrultuda, üç ana tema ile bunlara bağlı beş alt tema kategorisi oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular çerçevesinde haber içerikleri ilgili temalar doğrultusunda kodlanarak sınıflandırılmıştır. Konuların ayrıntılı dağılımı ise Tablo 3.44 ve Tablo 3.45’de görsel olarak sunulmaktadır.

Tablo 3.44

Gazete haberlerindeki temel konuların dağılımı

Temel konular	Azerbaycan	525. Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Toplumsal dayanışma	3	2	2	5	17,24
Depremde Azerbaycan’ın Yardım Seferberliği	10	1	2	13	44,83
Genel bilgi	0	3	8	11	37,93

Yapılan frekans analizi sonucunda, incelenen haber içeriklerinde en fazla vurgulanan tema depremde Azerbaycan’ın yardım seferberliği olmuş ve bu tema toplam 13 kez işlenmiştir. (%44,83). Bu bulgu, Azerbaycan medyasının 6 Şubat depremleri bağlamında, Türkiye’ye yönelik yardım faaliyetlerini ön plana çıkardığını göstermektedir. Medyanın, iki ülke arasındaki kardeşlik ilişkisini ve Azerbaycan’ın afet anında gösterdiği destek çabalarını kamuoyuna aktarmaya öncelik verdiği söylenebilir. Gazetelere göre dağılıma bakıldığında, haberlerin büyük bir kısmının Azerbaycan gazetesinde yer aldığı görülmektedir (10 haber). 525. Gazete ve Şarg gazetelerinde ise bu temaya sırasıyla 1 ve 2 kez yer verilmiştir. Bu dağılım, Azerbaycan gazetesinin Türkiye’de yaşanan deprem sonrası yardım faaliyetlerini daha yoğun bir şekilde haberleştirdiğini ortaya koymaktadır.

İkinci sırada yer alan genel bilgi kategorisi ise, depreme ilişkin genel bilgilendirme içeriklerini kapsamaktadır (f=11; %37,93). Bu temanın yüksek oranda yer alması,

medyanın afetin boyutu, etkileri ve uluslararası yankıları hakkında kamuoyunu bilgilendirme misyonunu üstlendiğini ortaya koymaktadır. 525. Gazete, genel bilgi temasına 3 haberde ve Şarg gazetesinde 8 haberde yer vermiştir. Azerbaycan gazetesinde ise bu temaya yer verilmemiştir, dolayısıyla bu gazete, depremin etkileri ve genel bilgiler hakkında herhangi bir içerik paylaşmamıştır. Şarg gazetesi, genel bilgilendirme konusunda en güçlü duruşu sergileyerek, okurlarına afetin etkileri, hazırlıklar ve çözüm önerileri hakkında geniş bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır.

Toplumsal dayanışma temasının frekansı ise diğerlerine göre daha düşük olmakla birlikte, Azerbaycan kamuoyunda dayanışma ve birlik duygularının haberlerde belirli bir ölçüde yansıtıldığını göstermektedir ($f=5$; %17,24). Bu durum, bireysel ve kurumsal düzeyde sergilenen dayanışma örneklerinin haberleştirilmesine yönelik bir ilginin var olduğunu, ancak bu ilginin yardım seferberliği teması kadar güçlü bir şekilde işlenmediğini göstermektedir. Azerbaycan gazetesinin haberlerinde toplumsal dayanışma teması, toplamda 3 kez işlenmiştir. Bu haberlerde, depremzedelere yönelik bağışlar, gönüllü destekler ve dayanışma etkinlikleri gibi toplumun farklı kesimlerinin yardım faaliyetlerine katılımı ön plana çıkmaktadır. Bu durum, Azerbaycan halkının Türkiye'deki afetle ilgili duyduğu sorumluluk duygusunu ve afet sonrası yardımlaşma isteğini yansıtmaktadır. Bu temanın işlenme sıklığı, toplumdaki dayanışma bilincinin medya aracılığıyla ne denli güçlü bir şekilde aktarıldığını göstermektedir.

525. Gazete'de ise toplumsal dayanışma teması 2 kez vurgulanmıştır. Bu gazetenin haberlerinde, hem devletin hem de bireylerin afet bölgesine yönelik yardım girişimleri ele alınmıştır. Yardımların çoğu zaman toplumsal bir sorumluluk olarak dile getirilmiş ve toplumun birlikte hareket etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Şarg gazetesinde de toplumsal dayanışma teması 2 kez ele alınmıştır. Burada özellikle sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin yardım faaliyetleri ön plana çıkmış, halkın duyarlılığına dair örnekler verilmiştir. Şarg gazetesinin de diğer iki gazeteye benzer şekilde bu tema üzerinde durması, toplumsal dayanışmanın medya tarafından önemli bir mesele olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Azerbaycan medyasının 6 Şubat depremleri özelinde haber üretiminde hem bilgilendirme hem de uluslararası dayanışmayı vurgulama işlevini ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, medya içeriklerinin sadece haber

verme değil, aynı zamanda iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini pekiştirme işlevini de üstlendiğini göstermektedir.

Alt konu başlıklarına ilişkin yapılan frekans analizine göre, alt konu başlıkları içerisinde en fazla işlenen alt konulu tema bilim insanlarının depremle ilgili görüşleri olmuştur (f=7; %36,84). Bu durum, Azerbaycan medyasının yalnızca duygusal ve insani boyutlara değil, depremin bilimsel yönüne de önemli bir ağırlık verdiğini göstermektedir. Bilim insanlarının açıklamaları aracılığıyla, hem depremin oluşum nedenleri hem de gelecekte alınabilecek önlemler konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi hedeflenmiştir. Bu yaklaşım, afet haberciliğinde bilgilendirme işlevinin ön plana çıktığını ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak Azerbaycan gazetesinde uzman görüşü temasına hiç yer verilmemiştir. 525. Gazete yalnızca bir haberde yer verirken, Şarg gazetesi ise bu konuya en yoğun şekilde yer veren yayın organı olmuştur (6 haber). Şarg, deprem konusunda jeoloji uzmanları, mühendisler ve afet yönetimi yetkililerinin açıklamalarına geniş biçimde yer vererek, olayın yalnızca insani boyutunu değil, teknik ve bilimsel yönlerini de okuyuculara sunmuştur. Bu yaklaşım, Şarg gazetesinin kamuoyunu bilinçlendirme ve afet riskleri konusunda daha bilgi temelli bir haber çizgisi izlediğini göstermektedir.

Depremzede hikâyeleri ve dış yardım ve destekler temaları ise eşit bir şekilde yer bulmuştur (f=4; %21,05). Depremzede hikâyeleri, afetin insani dram boyutunu aktarırken; dış yardım ve destekler, yabancı ülkelerin Türkiye'ye sağladığı yardımları vurgulamıştır. Bu iki tema, hem duygusal etkileşim yaratmayı hem de uluslararası dayanışmanın boyutlarını kamuoyuna sunmayı amaçlamaktadır. Dış yardım ve destekler konusuna 525. Gazete ve Şarg gazetesinin 2 haberinde yer verilmiş, depremzede hikâyeleri temalı haberlere ise sadece Şarg gazetesinde 4 haberde rastlanmaktadır. Türkiye-Azerbaycan kardeşliği teması %10,53 (f=2) oranında işlenmiştir. Bu oran, Azerbaycan medyasının iki ülke arasındaki özel ilişkiyi vurgulamaya değer verdiğini, ancak bu temayı diğer konular kadar yoğun işlemediğini göstermektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda sadece Azerbaycan gazetesinde bu konuya değinilmiştir (2 haber). Spor haberleri ise yalnızca %5,26 (f=1) gibi düşük bir orana sahiptir. Bu başlık altında, sadece 1 adet haber içeriğine 525. Gazete'de yer verilmiştir. Bu haberde ise deprem nedeniyle o bölgede yapılacak futbol maçlarının ertelenmesi konu edilmiştir.

Sonuç olarak 11 Şubat tarihli Azerbaycan gaztelerinin alt konu başlıklarına dağılımı, haberlerde hem bilimsel açıklamalara hem de insani boyutlara dengeli bir

şekilde yer verildiğini ortaya koymaktadır. Medya kuruluşları, hem bilgi aktarımını hem de duygusal dayanışmayı ön plana çıkararak, okuyucuya çok boyutlu bir afet anlatısı sunmuştur. Bu durum, Azerbaycan medyasının afet haberciliğinde yalnızca dramatik anlatıya yaslanmadığını, aynı zamanda bilimsel ve toplumsal sorumluluk perspektiflerini de önemseydiğini göstermektedir.

Tablo 3.45

Gazete haberlerindeki alt konuların dağılımı

Alt konular	Azerbaycan	525.Gazete	Şarg	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Türkiye-Azerbaycan kardeşliği	2	0	0	2	10,53
Bilim insanların depremle ilgili görüşleri	0	1	6	7	36,84
Spor haberleri	0	1	0	1	5,26
Dış yardım ve destekler	0	2	2	4	21,05
Depremzede hikâyeleri	0	0	4	4	21,05

[Tablo 3.45 (Devam) Gazete haberlerindeki alt konuların dağılımı]

3.10.6. 12 Şubat tarihli gazete haberlerinin analizi

12 Şubat 2023 tarihine ait analiz kapsamında incelenen gazeteler arasında yalnızca Azerbaycan gazetesine erişim sağlanabilmiştir. Bu nedenle içerik analizi, söz konusu tarihli bu gazete ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, Azerbaycan gazetesinde 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen depreme ilişkin yayımlanmış toplam 31 haber metni analiz kapsamına alınmıştır. İncelenen haberler; bulundukları sayfa, gazetede yer aldıkları konum, haberin içeriği, anlatım üslubu, görsel kullanım biçimi, haberlerde başvuru bilgi kaynakları ile haber başlıkları ve alt başlıkları açısından değerlendirilmiştir.

Bu analizle amaçlanan, gazetenin söz konusu olayı nasıl çerçevelediği, hangi yönlerini öne çıkardığı ve bu süreci hangi gazetecilik biçimleriyle kamuoyuna sunduğunu ortaya koymaktır. Söz konusu kriterler doğrultusunda yapılan inceleme, afet haberciliği bağlamında Azerbaycan medyasının yaklaşımını anlamaya yönelik bütüncül bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir.

3.10.6.1 Deprem haberlerinin yerleştiği sayfa ve konumu

Azerbaycan gazetesinde 12 Şubat 2023 tarihli sayıda yer alan ve Türkiye’de meydana gelen 6 Şubat depremini konu alan toplam 31 haberin sayfa bazlı dağılımı incelendiğinde, haberlerin gazete içerisinde nasıl konumlandırıldığına dair önemli bulgular elde edilmiştir (Tablo 3.46). En fazla haberin yer aldığı sayfalar 5. ve 7. sayfalar olup, her biri toplam haberlerin %25,80’ini oluşturmaktadır (8 haber). Bu durum, gazetenin söz konusu sayfaları afet haberlerine özel olarak ayırdığını veya bu olayın ayrıntılarını daha geniş biçimde bu sayfalarda aktarmaya çalıştığını göstermektedir. Özellikle iç sayfalarda yoğunlaşan bu haberler, olayın kapsamlı bir şekilde ele alındığını ve çok boyutlu içeriklere yer verildiğini göstermektedir.

Öte yandan, 1. sayfada yer alan 5 haber (%16,13), olayın haber değerinin yüksek olduğunu ve gazetede öncelikli bir konu olarak sunulduğunu ortaya koymaktadır. İlk sayfa yerleşimi, habere verilen önem açısından kritik bir göstergedir ve bu bağlamda Azerbaycan gazetesinin depreme ilişkin gelişmeleri kamuoyunun dikkatine sunmada ön sayfa görünürlüğünü etkili bir şekilde kullandığı söylenebilir. Ayrıca, bu haberlerin tümünün iç sayfalarda devam ettirildiği tespit edilmiştir. Bu durum, gazetenin olayın kamuoyuna duyurulmasında ön sayfayı bir giriş veya dikkat çekme alanı olarak kullandığını, ancak haberin detaylarını iç sayfalara taşıyarak daha kapsamlı bir sunum gerçekleştirdiğini göstermektedir. Özellikle iç sayfalarda haberlerin devam ettirilmesi, sayfa düzenlemesi açısından haberin hem görünürlüğünü hem de içerik derinliğini artıran bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Daha az haber içeren 2. ve 3. Sayfalarda 2 haberin bulunması (%6,45), olayın yalnızca bir haber metniyle sınırlı kalmayıp, farklı haber türleri ve sayfa içerikleri aracılığıyla çeşitli açılardan işlenerek süreklilik içinde okuyucuya aktarıldığını ortaya

koymaktadır. 12. sayfada ise yalnızca 1 haberin bulunması (%3,22), haberin bu sayfada ikincil bir konumda yer aldığını göstermektedir.

Tablo 3.46

Deprem haberlerinin yerleştiği sayfalar

Sayfa No	Haber sayısı	Yüzdelik (%)
1	5	16,13
2	2	6,45
3	2	6,45
5	8	25,80
6	5	16,13
7	8	25,80
12	1	3,22

Genel olarak bu dağılım, Azerbaycan gazetesinin 6 Şubat depremini kapsamlı bir şekilde ele aldığını, olayın önemini ön plana çıkardığını, haberlerin farklı sayfalarda ve özellikle ilk sayfa ile bağlantılı olarak iç sayfalarda konumlandırılması, gazetenin bu olayı hem dikkat çekici biçimde sunma hem de detaylı aktarma, farklı açılardan değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, afet haberciliği bağlamında olayın toplumsal önemiyle orantılı bir biçimde haberleştirildiğini göstermektedir.

Gazetelerde yer alan haberlerin sayfa üzerindeki konumları, yalnızca fiziksel yerleşimden ibaret olmayıp, haberin önem sırasını ve hedeflenen okuyucu etkisini yansıtan bilinçli tercihlerle şekillenmektedir. Özellikle kriz ve afet gibi yüksek toplumsal öneme sahip olaylarda, haberin hangi sayfada ve sayfa içinde hangi bölgede sunulduğu, gazetenin olay karşısındaki editoryal yaklaşımını ve kamuoyunu bilgilendirme stratejisini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, depreme ilişkin haberlerin yerleşim biçimi; dikkat çekiciliği artırma, kamu duyarlılığını güçlendirme ve bilgilendirici içeriği etkili biçimde sunma açısından kritik öneme sahiptir. Bu çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihli depremle ilgili haberlerin sayfa bazında konumlandırılması detaylı biçimde incelenmiş; söz konusu yerleşimlerin, haberin sunum biçimiyle ilişkili olarak taşıdığı anlamlar ve

içerik düzenlemesine yansıyan stratejik kararlar (Tablo 3.47) çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tablo 3.47

Deprem haberlerinin gazete sayfalarına göre konumu

Konum	Sayfa No	Haber sayısı
Manşet	1	1
Tam sayfa	5, 6, 7	21
Sağ kısım	12	1
Sağ üst	1	2
Sağ alt	2	1
Sol kısım	1, 3	3
Sol orta	2	1
Sol alt	1	1

Deprem haberlerinin gazetelerde hangi sayfalarda ve nasıl konumlandırıldığı incelendiğinde belirli bir dağılımın olduğu görülmektedir. İncelenen haberlerin gazetede konumlandığı alanlara bakıldığında, depreme ilişkin içeriklerin yalnızca ön sayfada manşetle sınırlı kalmadığı, tam sayfa kullanımlar ve sayfa içi stratejik yerleşimlerle desteklendiği görülmektedir. Haberler; manşet, tam sayfa, sayfanın sağ üstü ve altı, sol kısmı ve orta bölümleri gibi farklı konumlarda yer alarak, olayın dikkat çekici biçimde ve çeşitli açılardan okuyucuya sunulduğunu göstermektedir. Bu çeşitlilik, haberin yalnızca bir olay aktarımı değil, aynı zamanda içerik yerleşimi açısından planlı bir sunum süreciyle işlendiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle 5., 6. ve 7. sayfaların bütünüyle deprem haberlerine ayrılması, olayın kapsamlı biçimde ele alındığını ve haber sunumunun sadece bilgilendirme amacı taşımadığını, aynı zamanda toplumsal duyarlılık oluşturma hedefiyle yapılandırıldığını göstermektedir. Haberlerin; 1. sayfadaki manşetin yanı sıra sayfanın sağ üst, sağ alt, sol orta ve sol alt bölümlerinde yer alması, hem görsel dikkat dağılımı açısından okuyucunun ilgisini yönlendirmeye yönelik bir stratejiye hem de farklı içerik türlerinin çeşitli formatlarda sunulmasına olanak tanımaktadır.

Dolayısıyla, depreme ilişkin haberlerin farklı sayfa ve pozisyonlarda sunulması, bu olayın tek yönlü bir bilgi aktarımı değil, aynı zamanda bilinçli bir editoryal tercih ve

toplumsal etkiyi gözeten bir sunum biçimi olarak ele alındığını göstermektedir. İçeriğin bu şekilde katmanlı bir yapıda ve stratejik bir yerleşimle sunulması, hem olayın ciddiyetini vurgulamakta hem de okuyucunun dikkatini belirli noktalara çekerek habere duyarlılığın artmasına katkı sağlamaktadır.

3.10.6.2 Haberlerin içeriği

Yapılan analiz sonuçlarına göre depremle ilgili haberlerde beş temel içeriğin öne çıktığı görülmektedir. Bu içerikler bu şekilde sıralanmaktadır: genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar, yardım ve destek faaliyetleri, uzman görüşleri ve bilimsel analizler, başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları, insanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri (Tablo 3.48).

Tablo 3.48

Gazete haberlerinin içeriği

Haber içeriği	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Genel değerlendirmeler ve resmi açıklamalar	1	3,22
Yardım ve destek faaliyetleri	23	74,19
Uzman görüşleri ve bilimsel analizler	2	6,45
Başsağlığı mesajları ve dayanışma açıklamaları	4	12,90
İnsanlarla ilgili kişisel kurtulma ve ölüm hikâyeleri	1	3,22

İçerik kategorilerine göre yapılan analizde, yardım ve destek faaliyetlerine ilişkin haberlerin gibi çok yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir ($f=23$; %74,19). Bu durum, Azerbaycan medyasının deprem sonrasında ulusal ve uluslararası yardım çabalarına özel bir vurgu yaptığını ve haber söylemini büyük ölçüde bu çerçevede inşa ettiğini göstermektedir. Özellikle Rusya ve Çin’de yaşayan Azerbaycan vatandaşlarının ve Türkiye’deki Azerbaycan diasporasının gönderdiği yardımların ön plana çıkarılması,

dayanışma teması üzerinden oluşturulan toplumsal birlik mesajlarının güçlendirilmesini amaçlamaktadır.

Uzman görüşlerine yer veren haberler %6,45 (f=2) oranında kalırken, genel değerlendirme ve resmi açıklamalara ilişkin içerikler ise yalnızca %3,22 (f=1)'lik bir paya sahiptir. Bu, teknik analiz ya da otorite temelli bilgi aktarımının sınırlı kaldığını ve haberlerin daha çok eylem (yardım) ve duygu temaları etrafında şekillendiğini göstermektedir. Başsağlığı ve dayanışma mesajları içeren haberler dikkat çekerken (f=4; %12,90), yalnızca bir haberde Azerbaycan kurtarma ekipleri tarafından enkaz altından 2 kardeş ve bir kadının kurtarılması yer almıştır (f=1; %3,22). Bu durum, Azerbaycan'ın ulusal gurur ve başarı duygusunu pekiştirerek gazetede ön plana çıkarılmıştır. Genel olarak, içerik dağılımı Azerbaycan gazetesinin afet haberciliği yaklaşımının daha çok toplumsal birlik, yardımlaşma ve uluslararası destek temaları etrafında şekillendiğine işaret etmektedir.

3.10.6.3 Uzman görüşlerine yer verilmesi

Araştırma kapsamında analiz edilen haber metinlerinde, deprem olgusunun farklı yönleriyle değerlendirilebilmesine olanak tanımak amacıyla zaman zaman uzman görüşlerine başvurulduğu tespit edilmiştir. İnşaat mühendisliği ve sismoloji gibi çeşitli disiplinlerden uzmanların görüşlerine yer verilmesi, haber içeriklerine yalnızca olayın aktarımıyla sınırlı kalmayan, aynı zamanda analitik derinlik ve açıklayıcılık kazandıran bir boyut eklemiştir. Bu doğrultuda, Azerbaycan gazetesinin sonuncu sayfasında, Azerbaycanın olası depreme hazırlığı ve bu konuda yapılması gerekenlere ilişkin uzman görüşlü haber metnine yer verilmiştir. İncelenen haber metni, Azerbaycan'da deprem riski ve bu riske karşı alınan önlemleri konu edinmektedir. Haberin temel yapısı, ülkedeki mevcut sismik durum, yetkili kurumların yürüttüğü izleme çalışmaları, inşaat sektöründeki güvenlik önlemleri ve halkın bilinçlendirilmesi konularına dayanmaktadır. Metin, doğal afetlerin küresel niteliği ve depremlerin jeofiziksel nedenleri hakkında genel bilgilerle başlamakta; ardından Azerbaycan'da kaydedilen yer altı sarsıntılarına dair istatistiklere yer verilmekte ve bu sarsıntıların büyük çoğunluğunun düşük şiddetli olduğu vurgulanmaktadır.

Haberde, Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi'ne bağı Cumhuriyet Sismoloji Hizmet Merkezi (CSHM) Başkanı Kurban Yetirmişli'nin açıklamalarına geniş yer verilmektedir. Yetirmişli, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen yıkıcı depremin Azerbaycan'daki fay hatlarını tetiklemesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu açıklama, kamuoyunda oluşan endişeye karşı uzman görüşüne dayalı bir yanıt olarak sunulmakta ve medyada panik yaratmak yerine bilimsel bilgi temelli bir habercilik anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Öte yandan, haberde deprem riskinin tamamen yok sayılmadığı, ancak kısa vadeli tahminlerin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Bu durum, bilimsel temele dayanan, riski inkâr etmeyen ama ölçülü ve dikkatli bir bilgilendirme stratejisinin habere yansıdığını ortaya koymaktadır. Özellikle Bakü'nün yer aldığı Hazar Denizi havzasındaki derin sismik odaklara ilişkin uyarı, risk bölgelerinin açıkça tanımlanması açısından önem arz etmektedir. Haberde ayrıca inşaat sektöründe sismik güvenliğin sağlanması meselesine de değinilmektedir. Kurban Yetirmişli, yapılaşma sürecinde mutlaka sismolojik araştırmalar yapılması gerektiğinin altını çizmekte ve 2019 yılından sonra bu alandaki başvuruların azalmasından endişe duyduğunu ifade etmektedir. Bu durum, deprem riskinin yalnızca doğal değil, aynı zamanda insan kaynaklı ihmal ve uygulamalardan da kaynaklandığını göstermektedir.

Haberin sonunda yer alan "Deprem anında ne yapmalı?" başlıklı bölüm, halka yönelik pratik öneriler sunmaktadır. Bu kısım, medyanın yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda toplumu bilinçlendirme işlevini de yerine getirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla haber, yalnızca bilgilendirici değil, aynı zamanda sosyal sorumluluk perspektifiyle hazırlanmış bir içerik sunmaktadır. Sonuç olarak, analiz edilen bu haber metni, Azerbaycan medyasında deprem gibi doğal afetlerin sunumunda bilimsel temellere ve uzman görüşlerine dayanan, toplumu bilinçlendirme amacını taşıyan bir editoryal yaklaşımın izlerini taşımaktadır.

3.10.6.4 Haberlerin üslubu

Deprem konulu haber içerikleri, gazetelerin benimsediğı anlatım üslupları doğrultusunda beş ana tematik kategori altında sınıflandırılmıştır: yardım ve destek teması, millî birlik vurgusu, bilgilendirici yaklaşım, bilimsel-analitik değerlendirme ve umut/mucize eksenli anlatım. Bu çerçevede yapılan analiz, haber metinlerinin üslupsal

açından hangi kategorilere ne ölçüde dağıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu sınıflandırmaya ilişkin frekans verileri ise ayrıntılı olarak Tablo 3.49’da sunulmuştur.

Tablo 3.49

Gazetelere göre haber üsluplarının dağılımı

Üslup	Toplam haber sayısı	Yüzdelik (%)
Yardım ve Destekleyici	23	74,19
Bilgilendirici	1	3,23
Millî Birlik	4	12,90
Bilimsel ve Analitik	2	6,45
Umutverici ve Mucizevi	1	3,23

İçerik analizi sonucunda elde edilen veriler, Azerbaycan basınında 6 Şubat Depremi ile ilgili haberlerin ağırlıklı olarak yardım ve destekleyici üslup çerçevesinde sunulduğunu ortaya koymaktadır ($f=23$; %74,19). Bu yüksek oran, medyanın afet sonrası insani dayanışmayı vurgulayan, Türkiye’ye destek mesajları içeren ve yapılan yardım faaliyetlerini görünür kılan bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Bilimsel ve analitik kategorisinde yer alan %6,45 ($f=2$)’lik oran, Azerbaycan’da olası depremlerle ilgili uzman görüşlerine başvurulmasının sınırlı da olsa habercilikte yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, felaketlerin yalnızca duygusal yönüyle değil, aynı zamanda olası riskler ve bilimsel değerlendirmeler çerçevesinde de ele alındığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bilgilendirici anlatım üslubu ise %3,23 ($f=1$) oranında temsil edilmiştir. Özellikle Azerbaycan Dışişleri Bakanı’nın deprem bölgesine gerçekleştirdiği ziyaret ve diplomatik gelişmeleri yansıtan haberlerin bu kategoriye dâhil olduğu görülmektedir. Bu, resmi düzeyde yürütülen destek sürecine dair okuyucuya bilgi aktarma amacını taşımaktadır. Millî birlik teması %12,90 ($f=4$) oranında yer bulmuş ve konsolosluk önüne çiçek bırakılması gibi sembolik eylemler aracılığıyla ortak kimlik ve kardeşlik duygusu öne çıkarılmıştır. Bu üslup, Türkiye ile Azerbaycan arasında sıkça vurgulanan “iki devlet bir millet” söyleminin medya yansımalarını da ortaya koymaktadır. Umutverici ve mucizevi anlatım üslubu ise yalnızca %3,23 ($f=1$) oranında temsil edilmiştir. Enkaz altından sağ çıkarılan bireylerin hikâyeleri bu bağlamda

haberleştirilmiş olsa da, genel olarak medya söyleminde dramatik ve olağanüstü anlatımların daha az tercih edildiği anlaşılmaktadır. Genel olarak, Azerbaycan medyasının afet haberciliğinde önceliği insani destek ve dayanışma temalarına verdiğini; bilimsel, bilgilendirici veya dramatik açılımların ise daha sınırlı ölçekte yer bulduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, afet sonrası kamuoyunda empati, kardeşlik ve toplumsal dayanışma duygularını güçlendirme amacı taşıyan bir habercilik pratiğine işaret etmektedir.

3.10.6.5. Görsel unsurlara yer verilmesi

12 Şubat tarihli Azerbaycan gazetesinde yayımlanan deprem temalı haberlerde kullanılan görsel unsurlar, araştırmanın ilgili bölümünde sistematik bir yöntemle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, ayrıntılı olarak Tablo 3.50’de sunulmaktadır. Bu analiz kapsamında, görsel materyallerin haber metinleriyle kurduğu anlamsal bağ, tematik amaçlara hizmet etme biçimi ve okuyucu üzerindeki algısal etkileri çok boyutlu olarak değerlendirilmiştir. İnceleme sürecinde, görsellerin haberlerde hangi temalar çerçevesinde kullanıldığı, işlevsel rollerinin neler olduğu ve taşıdıkları sembolik anlamlar ortaya konmuştur. Böylelikle, görsel içeriğin afet haberciliğindeki anlatsal gücü ve medya söylemi içerisindeki konumu üzerine derinlemesine bir çözümleme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.50

Deprem haberlerinde kullanılan görsellerin konularının gazetelere göre dağılımı

Görsellerin konuları	Toplam frekans	Yüzdelik (%)
Cumhurbaşkanı, devlet yetkilisi, hükümet temsilcileri görüntüsü	14	25,45
Toplanan yardımlar	25	45,45
Tıbbi müdahale	4	7,27
Bayrak görseli	2	3,64
Deprem enkazı	1	1,82
Enkazdan çıkarılan depremzede çocuklar	2	3,64
Destekverici görseller	4	7,27

Diğer	2	3,64

Toplam 55 görsel içerik içerisinde en yüksek oran toplanan yardımlar temalı görsellerdir (f=25; %45,45). Bu görseller, Azerbaycan halkının ve yerel kurumların Türkiye'ye gösterdiği maddi ve manevi desteği ön plana çıkarmakta; toplumsal dayanışma mesajını pekiştirmektedir. Devlet yetkilileri, cumhurbaşkanı ve milletvekillerine ait görseller ise %25,45 (f=14) oranında yer almakta olup, resmi düzeydeki destek ve ilgiyi simgelemektedir. Bu görseller, siyasi otoritenin sürece aktif katılımını ve kamuoyuna verilen güven mesajını yansıtmaktadır. Destekverici sembolik görseller ile tıbbi müdahale temalı fotoğraflar eşit oranlarda temsil edilmiştir (f=4; %7,27). Bu içerikler, hem duygusal etkiyi artırmakta hem de yardım sürecinin insani yönünü görünür kılmaktadır. Tıbbi müdahale kategorisinden olan görsellerde Azerbaycan'dan deprem bölgesi olan Kahramanmaraş'a gönderilen sağlık ekiplerinin yaralılara yönelik gerçekleştirdiği tıbbi müdahaleleri yansıtılmaktadır. Görseller, yalnızca teknik müdahaleyi belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda Azerbaycan sağlık personelinin sahada aktif rol oynadığını ve yardım sürecine profesyonel katkı sunduğunu göstermektedir. Bu durum, sağlık alanındaki uluslararası dayanışmanın somut bir göstergesi olarak değerlendirilmekte; görsel dil aracılığıyla hem işlevsel yardımın hem de insani duyarlılığın altı çizilmektedir (Görsel 3.10). Destekleyici görseller kategorisi altında yer alan görseller, duygusal ve sembolik yönü ağır basan içeriklerden oluşmaktadır. Örneğin, 7. sayfadaki haberde Naftalan ilinin belediye başkanının, Türkiye'nin Gence Başkonsolosluğu önüne depremde hayatını kaybedenler anısına çiçek bırakma eylemi, yalnızca bir anma ritüeli değil; aynı zamanda iki ülke arasındaki duygusal yakınlığın ve sembolik dayanışmanın görsel bir ifadesidir (Görsel 3.11).

Benzer şekilde, Gence kentinden gönderilen yardım tırlarının uğurlanması sırasında çekilen ve Türkiye'nin Gence Başkonsolosu, yerel yöneticiler ile diğer görevlilerin yer aldığı görsel, toplumsal dayanışmanın kurumsal düzeyde nasıl organize edildiğini ve kamuoyuna nasıl yansıtıldığını göstermektedir. Bu tür görseller, birey ve kurum düzeyinde verilen desteğin ortak bir bilinçle yürütüldüğünü vurgulamakta ve

medya aracılığıyla bu bilincin geniş kitlelere aktarılmasına katkı sunmaktadır (Görsel 3.12).

Enkaz altından kurtarılan çocuklar ve bayrak temsilleri, her biri %3,64 (f=2) oranında yer alarak dramatik ve simgesel boyuta vurgu yapmaktadır. Gazetede yer alan bir görselde, Azerbaycanlı kurtarma ekiplerinin Türkiye’de yürüttüğü arama-kurtarma faaliyetlerini belgeleyen ve enkaz altından çıkarılan iki çocuğun yanı sıra bir kadının kurtarılış anlarına odaklanılmaktadır. Bu tür görsel materyallerin haber bağlamında kamuoyunu bilgilendirme, dayanışmayı vurgulama ve uluslararası iş birliğini görünür kılma işlevleri taşıdığı söylenebilir. Ancak söz konusu görsellerin gazetecilik meslek ilkeleri açısından çeşitli etik tartışmalara yol açtığı da göz ardı edilemez. Haberde kullanılan görseller, kurtarma operasyonlarının başarısını ve uluslararası dayanışmayı yansıtmaya amacı taşısa da, gazetecilik etik ilkeleri açısından çeşitli sorunlar içermektedir. Özellikle çocukların ve diğer mağdurların yüzlerinin açık şekilde gösterilmesi, mahremiyet ve kişisel onura saygı ilkesine aykırıdır. Bu durum, hem etik bir sorumluluğu ihlal etmekte hem de mağdurların yeniden travmatize olma riskini artırmaktadır. Ayrıca, duygusal yoğunluğu yüksek görsellerin kamuoyuna sunulması, bilgi verme amacı ile bireysel hakların korunması arasındaki dengenin yeterince gözetilmediğini göstermektedir. Sonuç olarak, görseller haberin kamusal yararını artırmakla birlikte, mahremiyet, zarar vermeme ve mağdurlara saygı gibi temel etik ilkelerle çelişen yönler taşımaktadır. Bu durum, afet haberciliğinde yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda insani hakların korunmasının da gazetecilik sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Görsel 3.13).

Deprem enkazı görseli ise sadece %1,82 (f=1) oranında kullanılmış olup, felaketin fiziksel yıkımına doğrudan işaret eden içeriklerin sınırlı kaldığı görülmektedir. Genel olarak, Azerbaycan medyasının görsel dilinde felaketin yıkıcılığına odaklanılmaktan ziyade, yardım ve dayanışma temalarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Görsellerin ağırlıklı olarak destek mesajları taşıyan ve resmi/sivil katkıyı belgeleyen içeriklerden seçilmesi, afet sonrası kamuoyunda moral ve birlik duygusunu güçlendirme amacına hizmet etmektedir. Ancak bu süreçte, özellikle travmatik olayların görsel sunumunda etik ilkelerin her zaman yeterince gözetilmediği dikkat çekmektedir. Mağdurların mahremiyetine saygı gösterilmeden yayımlanan bazı görseller, haberin duygusal etkisini artırsa da, gazetecilik meslek ilkeleri çerçevesinde ele alındığında

sorunlu alanlar ortaya koymaktadır. Bu durum, afet haberciliğinde görsel içeriklerin seçimi ve sunumu konusunda daha dikkatli ve sorumlu bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Görsel 3.10

Deprem bölgesine gönderilen sağlık ekiplerinin tıbbi müdahalelerinden görüntüler

Görsel 3.11.

7. sayfadaki konsolosluk önüne bırakılan çiçek görseli

Görsel 3.12

Gence ilinden gönderilen yardım tırlarının uğurlanması

Görsel 3.13

Enkazdan çıkarılan depremzede görüntüleri

3.10.6.6 Haber kaynakları

Bu çalışma kapsamında, depremle ilgili haber içeriklerinde başvuru bilgi kaynakları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Analiz sürecinde, haber metnlerinin hangi tür bilgi kaynaklarına dayandırıldığı sistematik bir biçimde analiz edilmiş; elde edilen bulgular doğrultusunda, gazetelerin haber üretim sürecinde hangi bilgi kaynaklarına ağırlık verdiğini gösteren frekans dağılımları Tablo 3.51’de sunulmuştur.

Tablo 3.51

Deprem haberlerinin kaynaklarının gazetelere göre dağılımı

Kaynak	Frekans	Yüzdelik (%)
Resmi kaynak/kurum	1	3,23
Muhabir	6	19,35
Haber ajansı	18	58,06
Belirtilmemiş	6	19,35

Yapılan içerik analizi kapsamında, haber metnlerinde başvuru bilgi kaynaklarının dağılımı hem frekans hem de yüzdelik oranlar üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, incelenen haberlerin %58,06’sı haber ajansına dayandırılarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda, gazetede 18 deprem haberinde

bilgiler Azertac ajansına kanak gösterilerek yayınlanmıştır. Bu oran, Azertac ajansının deprem haberciliğinde temel bilgi kaynağı olarak öne çıktığını göstermektedir. Haberlerin %19,35’inde muhabir ifadesi açıkça yer alırken (6 haber), aynı oranda haberde bilgi kaynağı belirtilmemiştir (6 haber). Resmi kurumlara dayalı bilgi içeren haberlerin %3,23 oranında olmakla beraber 1 haber ile sınırlı kalmıştır. Bu veriler, incelenen gazetelerin büyük ölçüde ajans içeriklerine dayalı bir haber üretim pratiği benimsediklerini ortaya koymaktadır.

3.10.6.7 Haberlerin temel ve alt konuları

Bu araştırmada, Azerbaycan gazetesinde yayımlanan deprem temalı haber içerikleri tematik analiz yöntemiyle derinlemesine incelenmiştir. Çalışma kapsamında, haber metinlerinde ön plana çıkan temalar sistematik bir biçimde tespit edilerek yapılandırılmıştır. Bu süreçte, iki ana tema ile bunlara bağlı dört alt tema kategorisi oluşturulmuş ve haber içerikleri bu tematik çerçeveye göre kodlanarak sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda temaların dağılımı, Tablo 3.52 ve Tablo 3.53’de ayrıntılı biçimde tablolar hâlinde sunulmuştur.

Tablo 3.52

Gazete haberlerindeki temel konuların dağılımı

Temel konular	Frekans	Yüzdelik (%)
Toplumsal dayanışma	13	54,17
Depremde Azerbaycan’ın yardım seferberliği	11	45,83

Elde edilen verilere göre, incelenen haberlerin %54,17 (f=13)’si toplumsal dayanışma temasını ön plana çıkarırken, %45,83 (f=11)’ü doğrudan Azerbaycan’ın Türkiye’ye yönelik yardım girişimlerine odaklanmıştır. Bu dağılım, Azerbaycan basınında hem insani duyarlılığın hem de ulusal dayanışmanın önemli ölçüde vurgulandığını göstermektedir. Toplumsal dayanışma temasının 13 haber metninde olduğu analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu haber içeriklerinde, Azerbaycan halkının

deprem sonrasında başlatılan yardım kampanyalarına yoğun katılım sağladığı görülmektedir. Ayrıca, yurt dışında yaşayan Azerbaycanlıların da bu süreçte aktif rol oynadığı ve desteklerini esirgemedikleri haber metinlerine yansımıştır. Söz konusu haberlerde, Azerbaycan kamuoyunun Türk halkının yanında olduğunu vurgulayan ifadelerle sıkça yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu bulgular, toplumsal dayanışma temasının yalnızca ulusal sınırlarla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda diasporadaki Azerbaycanlıların da sürece dahil olduğunu göstermektedir. Depremde Azerbaycan'ın yardım seferberliği teması ise toplam 11 haber metninde tespit edilmiştir. Bu kapsamda yer alan içeriklerde, Azerbaycan devletinin organize ettiği yardım faaliyetleri detaylı biçimde aktarılmıştır. Deprem bölgesine gönderilen arama kurtarma ekipleri, gıda, giyim ve diğer temel ihtiyaç malzemeleri ile sağlık personelinin sahadaki faaliyetleri, yardım seferberliğinin somut göstergeleri olarak haberlerde öne çıkmaktadır. Devlet destekli bu girişimlerin, Azerbaycan-Türkiye arasındaki stratejik dostluk ilişkisini pekiştiren bir dayanışma örneği olarak sunulduğu görülmektedir.

Alt konu başlıklarının dağılımına bakıldığında, Türkiye-Azerbaycan kardeşliği konusunun en çok öne çıkan başlık olduğu görülmektedir (f=3; %50). Bu temada yer alan haberlerde, iki ülke arasındaki tarihsel ve kültürel bağlara vurgu yapılmakta; kardeşlik söylemi üzerinden dayanışma duygusu pekiştirilmektedir. Diğer yandan, uzman görüşü, depremzede hikâyeleri ve genel bilgi başlıkları ise eşit oranda yer almakta olup, haberlerde sınırlı biçimde temsil edilmektedir (f=1; %16,67). Bu durum, analiz kapsamındaki haber içeriklerinde duygusal ve simgesel bağların, teknik ve analitik bilgiye kıyasla daha fazla öne çıktığını göstermektedir.

Tablo 3.53

Gazete haberlerindeki alt konuların dağılımı

Alt konular	Frekans	Yüzdelik (%)
Türkiye-Azerbaycan kardeşliği	3	50
Bilim insanlarının depremle ilgili görüşleri	1	16,67
Depremzede hikâyeleri	1	16,67

Genel bilgi	1	16,67

3.10.7 Azerbaycan Medyasında Afet Haberciliğine Dair Mesleki Gözlemler ve Medya Ortamlarına Yönelik Değerlendirmeler

Bu bölümde, araştırma kapsamında görüşme yapılan gazetecilerin, afet haberciliğine özellikle Azerbaycan’da afet haberciliğine ilişkin görüşlerinin ve medya pratiklerine dair deneyimlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların, aynı zamanda 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında Azerbaycan medyasının tutumuna dair değerlendirmeleri; geleneksel ve dijital medya ortamlarında haber üretim süreçlerine yönelik gözlemleriyle birlikte ele alınmıştır. Bu doğrultuda yöneltilen sorular aracılığıyla, gazetecilerin afet dönemlerinde karşılaştıkları mesleki zorluklar, etik sorumluluklar, editoryal karar alma mekanizmaları ve kamuoyunu bilgilendirme süreçlerine ilişkin yaklaşımları ortaya konulmuştur. Elde edilen yanıtlar, betimsel analiz yöntemi çerçevesinde incelenmiş; katılımcıların Azerbaycan’daki afet haberciliğine dair algıları, deneyimleri ve gözlemleri tematik bir bütünlük içinde çözümlenmiştir.

Katılımcılara yöneltilen “*Sizce Azerbaycan’da afet gazeteciliği ne düzeydedir? Bu alanda gelişmeye ihtiyaç var mı?*” sorusuna verilen yanıtların analizine göre, genel eğilim Azerbaycan’da afet haberciliği alanında belirli bir gelişim sağlandığı yönündedir. Ancak bu gelişimin yeterli olmadığı, özellikle hem kuramsal temellendirme hem de uygulama pratikleri açısından alanın daha da güçlendirilmesine duyulan ihtiyaç, katılımcıların ortak vurgusu olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, afet gazeteciliğinin sistematik biçimde ele alınması, medya profesyonellerinin bu alanda eğitilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılması gerektiği ifade edilmiştir.

K1 göre, afet haberciliği Azerbaycan medyası açısından görece yeni, öğrenilmesi ve geliştirilmesi gereken bir alandır. Katılımcı, “*Azerbaycan gazeteciliğinde hiçbir zaman ekstremal gazetecilik öncelikli bir alan olmadı çünkü buna ihtiyaç duyulmadı*” ifadesiyle bu alanın tarihsel olarak geri planda kaldığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte, 2020 Karabağ Savaşı sonrasında bu alana yönelik ilginin arttığını ve akademik düzlemde de gelişmeler yaşandığını “*Günümüzde örneğin Bakü Devlet Üniversitesi Gazetecilik*

Fakültesi’nde artık çatışma gazeteciliği eğitim programında yer almaktadır” sözleriyle ifade etmektedir.

Savaş muhabiri olan K2’ye göre, Azerbaycan’da afet haberciliği son yıllarda gelişme göstermiştir ve bu alanın özellikle 2020 Karabağ Savaşı sırasında öne çıktığı görülmüştür. 2015 yılından itibaren uygulanan çeşitli eğitim programları sayesinde birçok gazeteci, savaş döneminde mesleki yeterliliklerini sergilemiş ve kamuoyunu doğru bilgilendirme noktasında önemli rol oynamıştır. O, afet gazeteciliğinin yalnızca savaş ve çatışma bölgelerinde faaliyet göstermekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda doğal afetler, toplumsal kargaşalar, olağanüstü hâller ve sınır bölgelerindeki olaylar gibi yüksek risk taşıyan durumlarda da bilgi ve donanımına sahip olmayı gerektirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Azerbaycan’ın coğrafi ve demografik sınırlılığına rağmen, ülkede gazetecilik eğitimi veriliyorsa afet gazeteciliği alanının da kurumsal ve teorik olarak geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir. K3’ ün değerlendirmelerinde, Azerbaycan’da afet haberciliğinin gelişiminin yapısal ve sektörel sınırlılıklardan etkilendiği görülmektedir. Özellikle sosyal medyanın habercilikteki etkisinin artmasıyla birlikte, gazetecilerin geleneksel haber toplama reflekslerinde zayıflama yaşandığı ifade edilmektedir. Gazeteci bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir: “Önceden gazeteci haberi herkesten önce elde ederdi; bugün ise o haberi adeta sosyal medyadan ‘yakalar’.” Ayrıca, ülkedeki olay sayısının sınırlı olması ve gazetecilerin uluslararası sıcak çatışma bölgelerine erişiminin zorluğu da kriz haberciliği alanının gelişimini engelleyen önemli etkenler arasında yer almaktadır: “Olay az oluyor, herhangi bir askeri çatışmaya katılmadığımız için bu alanın gelişmesi problematiktir.” Bu çerçevede, kriz ve afet gazeteciliğine duyulan ihtiyaç kabul edilmekle birlikte, mevcut medya ortamında bu alanın kurumsal olarak gelişiminin çeşitli kısıtlarla karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir.

Katılımcıların “*Felaket ve olağanüstü durumlarda bilgi çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Bu süreçte dezenformasyon ve temelsiz bilgilerin dolaşıma girme riski artmaktadır. Bu tür olağanüstü koşullarda, gazeteciler toplumu yanlış yönlendirmemek adına hangi kaynaklara dayanmalı ve güvenilir bilgiye ulaşmak için hangi kaynakları referans almalıdır?*” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde bazı ortak temaların öne çıktığı ve değerlendirmelerinde belirli noktalarda çakışmalar yaşandığı görülmektedir. Ortak görüşlere bakıldığında üç katılımcının da olağanüstü durumlarda

bilgi kirliliğinin ve özellikle dezenformasyonun ciddi bir sorun olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. K3, “*Dezenformasyonun ve sahte haberlerin hızla yayıldığına defalarca tanık oluyoruz*” derken, K1, bilgi boşluklarının dezenformasyonla doldurulduğunu ve bu boşluğun zamanında doğru bilgiyle giderilmesi gerektiğini ifade etmektedir. K2 ise doğrulanmamış bilgilerin yayılmasına dair örnekler üzerinden bu soruna dikkat çekmektedir.

Resmi kaynaklara dayanma gerekliliği konusunda her üç katılımcı da doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmak için öncelikle resmi kurumlara ve doğrulanmış kaynaklara başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır. K1, gazetecinin ilk etapta “*resmi kaynaklardan ve bakanlıklardan*” bilgi alması gerektiğini belirtirken; K2, “*öncelikle haberle ilgili kurumlara başvurmak*” gerektiğini savunmaktadır. K3 ise haberin defalarca kontrol edilmesinin önemine dikkat çekmektedir. K1’in yanıtında özellikle dikkat çeken bir diğer ortak nokta medya okuryazarlığıdır. Sadece gazetecilerin değil, izleyici ve okuyucuların da doğru bilgiye ulaşmak için sorumluluk taşıdığına değinilir. Bu, dolaylı olarak diğer katılımcıların ifadeleriyle de örtüşmektedir: güvenilir bilgiye ulaşmak hem gazetecinin hem toplumun ortak sorumluluğudur.

Haber yayma hızı ve sorumluluk dengesi konusunda katılımcılar farklı bakış açısıyla görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda K2, bilgi doğrulamanın zaman alabileceğini ve bazen haberin geçikmesine yol açabileceğini belirtirken, medya kuruluşlarının aceleyle hareket etmesinin de bilgi kalitesini etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. K3 ise olağanüstü durumlarda hızdan ziyade güvenilirliğin ön plana çıktığını vurgulamaktadır. K1 ise bilgi boşluğunun hızla doldurulmasının hayati olduğunu savunmaktadır. Ayrıca K1, bilgi akışında sadece gazetecilerin değil, aynı zamanda resmi kurumların da aktif ve koordineli şekilde hareket etmesi gerektiğine dikkat çekerek bu yönüyle diğerlerinden daha sistemsel bir yaklaşım sunmaktadır.

Katılımcıların “*Azerbaycan’da gazeteciler, olağanüstü durumlarda çalışabilmek için özel eğitimler almakta mıdır? Başka bir ifadeyle, afet ve kriz anlarında hızlı ve etkili şekilde haber yapma, travmatik durumlarda röportaj gerçekleştirme gibi beceriler konusunda herhangi bir hazırlık süreci veya eğitim programı bulunmakta mıdır?*” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde katılımcıların ifadelerine göre, Azerbaycan’da olağanüstü durumlarda çalışabilecek gazetecilerin eğitimi konusunda geçmişte çeşitli girişimler olsa da, bu tür hazırlıklar günümüzde oldukça sınırlıdır. K3, Bakü Devlet

Üniversitesi bünyesinde 20 yılı aşkın süredir faaliyet gösteren “*Konflikt Gazeteciliği Okulu*”ndan söz ederek, “*bu projeye katılan her 4 gazeteciden yalnız biri sertifika alabiliyor*” demektedir. Ayrıca, Türkiye’nin TİKA ajansının desteğiyle bazı Azerbaycanlı gazetecilerin Anadolu Ajansı bünyesinde düzenlenen askerî ve ekstrem koşullara yönelik eğitim programlarına katıldığını belirtmektedir. K2 ise 2015 yılında Azerbaycan’da kriz haberciliği kurslarının düzenlendiğini ve 2020 İkinci Karabağ Savaşı sonrasında bazı Azerbaycanlı gazetecilerin Türkiye’de savaş muhabirliği eğitimlerine katıldığını aktarmaktadır. Ancak mevcut durumu, “*şu anda Azerbaycan’da sorunuza uygun bir hazırlık neredeyse yok*” sözleriyle özetlemektedir.

Katılımcıların “*Olağanüstü durumlar sırasında bazı bilgilere yönelik sansür veya otosansür uygulamalarına rastlanabilmektedir. Siz, bu tür durumlarla karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız, bu sansür uygulamaları daha çok hangi nedenlere dayanmaktadır?*” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde onların görüşlerine göre, olağanüstü durumlar sırasında sansür ve özellikle otosansür uygulamaları, hem gazetecilik mesleğinin doğası hem de ulusal güvenlik gerekçeleriyle zaman zaman kaçınılmaz hale gelmektedir. Genel kanaat, bu tür uygulamaların belirli sınırlar içinde anlaşılabilir ve meşru olduğu, ancak aşırı sansürün basın özgürlüğü açısından sakıncalı sonuçlar doğurabileceği yönündedir. Özellikle hassas askeri ve güvenlik konularında bilgilerin sınırlı aktarılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

K3, olay anında “*konunun gerçek niteliğini tam olarak kavrayamayan kişilerden açıklama alındığını*” belirterek, gazetecilerin bu tür durumlarda bilgileri süzgeçten geçirmesi gerektiğini ifade etmektedir. K2 ise askeri gazetecilik alanında çalıştığını ifade ederek, “*bu alanda sansürün olması anlaşılabilir... Gizliliği korumak, gazetecilerin vatandaşlık görevidir*” şeklinde yorum yapmaktadır. K1 ise bu uygulamanın sadece Azerbaycan’a özgü olmadığını dile getirerek, “*milli güvenlik, devlet ve devletçilikle ilgili konularda belirli bilgilerin sınırlı şekilde kamuoyuna aktarılması kabul edilir ve anlaşılırdır*” diyerek sansürün bazı durumlarda zorunlu ve uluslararası alanda da yaygın bir uygulama olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların “*Olağanüstü durumlarda haber hazırlanırken toplumun psikolojik durumu son derece hassas olabilmektedir. Sizce bu tür koşullarda haber dili ve sunumu, toplumsal panik yaratmamak adına nasıl olmalıdır? Ayrıca, bu gibi olaylar sırasında bir gazetecinin temel sorumluluğu nedir?*” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde

katılımcıların görüşlerine göre, olağanüstü durumlarda habercilikte en temel sorumluluk, toplumu bilgilendirirken paniğe yol açmamak ve duygusal değil, soğukkanlı bir tutum sergilemektir. Haber dili sade, abartıdan uzak ve toplumsal hassasiyetleri gözeterek kurulmalıdır. Katılımcılar, özellikle kriz anlarında doğruluğu teyit edilmemiş bilgilerin paylaşılmasının ve sansasyonel dilin ciddi sonuçlara yol açabileceğini vurgulamaktadır.

Katılımcılardan K1, haber dilinin kamuoyunda *“kışkırtıcı ya da travmatik bir etki yaratmaması”* gerektiğini belirtirken, *“intiharın yöntemi gibi detayların verilmesinin gereksiz olduğunu”* ve *“bu tür bilgilerin taklit davranışlara yol açabileceğini”* ifade etmektedir. Ayrıca doğal afet gibi olayların *“haddinden fazla dramatikleştirilmesinin”* de toplumsal psikolojiyi olumsuz etkileyebileceğini ve *“iktidar-vatandaş gerilimini tetikleyebileceğini”* vurgulamaktadır. K3 ise bu durumlarda haber hazırlarken *“en küçük bir hatanın bile panik yaratabileceğini”* söyleyerek, gazetecilerin özellikle ilk bilgiler konusunda dikkatli olması gerektiğini ifade ederek *“Bazı şeyleri söylememek, bazen söylemekten daha değerlidir... Gazetecinin duygusallığı, mesleki yetkinliğe engel olan bir durumdur”* belirtmektedir. K2 ise habercilikte uzmanlaşma gerektiğini savunmakta ve özellikle kriz anlarında görev yapan gazetecilerin *“soğukkanlı”* olması gerektiğini vurgulamaktadır. Kendi savaş muhabirliği deneyiminden yola çıkarak şöyle der:

“Örneğin, benim karşıma savaş sırasında bir olay çıktı. Olay yerine aceleyle gidiyorduk, polis kontrol noktasını geçtik ve olay yerine varırken başka korkunç bir durumla karşılaştık. Otobüs durağında oturan bir vatandaşın yanına havan topu mermisi düşmüştü ve o kişi gözümüzün önünde hayatını kaybediyordu. Bir insan olarak ben ve arkadaşlarım o kişiye yardım etmeye çalıştık. Ancak o anda soğukkanlılığımı koruyup mesleğimi yerine getirdim ve olayı olduğu gibi, canlı yayında izleyicilere aktarmaya çalıştım. Yani bence soğukkanlı olmak ve olayı abartmadan, olduğu gibi aktarmak en doğrusudur.”

Katılımcılara sorulan *“Afet haberlerinin hazırlanması sürecinde gazeteciler hangi temel ilkelere ve etik kurallara bağlı kalmaktadır? Bu alanda ne tür eksiklikler ve yapısal boşluklar gözlemlemektesiniz?”* sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde görüşmeciler, afet gibi olağanüstü durumlarda haber hazırlarken gazetecilerin yalnızca doğru bilgi aktarma yükümlülüğüne değil, aynı zamanda etik sorumluluklara da sahip olduklarını vurgulamaktadır. Katılımcıların ortak görüşüne göre, haberin dili, içeriği ve görsel unsurları toplumun psikolojik durumu göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir. Ayrıca, gazetecilik pratiğinde hem etik kurallara hem de yasal düzenlemelere

uyulmadığında kamu güvenliği ve birey hakları ciddi şekilde zedelenebilir. K1, afet ve kriz anlarında etik davranışların yanı sıra gazetecilerin yasal sorumluluklarını da net bir şekilde tanımlamaktadır. Özellikle görsel materyal kullanımında hassas grupların korunması ve ayrımcı dilin önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. K3, afet haberciliğinde görüntünün önemini vurgulamakla birlikte, bu süreçte etik duyarlılıkların da ihmal edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Özellikle savaş ve kriz ortamlarında haberin içerdiği bilgilerin düşman taraflarca kullanılabilir olması nedeniyle, dikkatli olunması gerektiğini “gazeteciler askeri operasyon bölgelerinden haber yaparken askeri sırları ifşa ediyorlar ve bu da birilerinin hayatı için tehlike oluşturuyor” sözleriyle ifade etmektedir. K2 ise afet haberciliğinde kaynakla kurulan güven ilişkisinin ve güvene dayalı haber üretiminin altını çizmiştir. Ayrıca, olay anında görüntü ve bilgi paylaşımı konusunda etik bir denge gözetilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılara sorulan “Azerbaycan medyasının 6 Şubat depremine yönelik haber sunumunu genel olarak nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konuda hazırlanan haberlerde etik açıdan dikkat çeken unsurlar gözlemlediniz mi?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların değerlendirmelerine göre Azerbaycan medyasının Türkiye’de yaşanan 6 Şubat depremini yalnızca haber değeri taşıyan bir olay olarak değil, aynı zamanda insani ve kardeşlik temelli bir sorumluluk çerçevesinde ele aldığını göstermektedir. Farklı medya yapılarının varlığına rağmen ortak bir tutumun sergilendiği, hem klasik hem dijital mecralarda olayın geniş ve etik kurallara uygun biçimde işlendiği ifade edilmektedir. K1, Azerbaycan medyasının 6 Şubat depremini haberleştirme sürecinde tipolojik farklılıklar olmasına rağmen (bağımsız, iktidara yakın ve muhalif çizgideki medya) ortak bir yaklaşım benimsediğini belirtmiştir. Normalde farklı siyasi ve editoryal eğilimlere sahip medya organlarının olaylara çeşitli perspektiflerden yaklaştığını vurgulayan gazeteci, söz konusu deprem söz konusu olduğunda bu farklılıkların geri planda kaldığını ve tüm medyanın ortak bir dayanışma içinde süreci ele aldığını ifade etmiştir. Ayrıca depremin uzun süre medya gündeminde kaldığını, haber siteleri ve gazetelerde manşetlerden inmediğini, aynı zamanda sosyal medyada da kullanıcıların yoğun destek mesajları paylaştığını söyleyerek bu sürecin hem insani hem de milli bir dayanışma örneği oluşturduğunu belirtmiştir. K3’e göre Azerbaycan’daki medya kuruluşları 6 Şubat depremini oldukça kapsamlı bir biçimde takip etmiş ve konuya duyarsız kalmamıştır. Hemen her medya organının olayı aktif şekilde gündemine aldığına

dikkat çeken katılımcı, bazı muhabirlerin özellikle afet bölgesine gönderilerek sahadan haber aktardığını ifade etmiştir.

K2 ise, olaya sadece profesyonel değil, insani bir çerçeveden yaklaşmış, medya mensuplarının içtenlikle görev yaptıklarını belirterek *“Azerbaycan medyası olayı, kendi ülkesinde gerçekleşmiş bir olay gibi, içtenlikle ve yürekten yansıttı. Azerbaycanlı gazeteciler de, bana göre, üzerlerine düşen tüm sorumlulukları olması gerektiği şekilde yerine getirdi”* düşüncelerini ifade etmiştir. Ona göre bu süreçte yalnız medya değil, genel olarak Azerbaycan halkı büyük bir üzüntü yaşamış ve elinden gelen desteği göstermeye çalışmıştır. Gazetecilerin bir kısmının anında afet bölgesine gönderildiğini belirten gazeteci, Azerbaycan medyasının da uluslararası medya kuruluşlarıyla benzer zorluklarla karşılaştığını, ancak buna rağmen haberleri zamanında ve doğru şekilde kamuoyuna ulaştırabildiğini dile getirmiştir. Etik değerlere yönelik olarak K2, *“çoğunluk burada etik kurallara uydu. Her mesleğin olumlu ve eleştirilebilir yönleri vardır ve gelecekte de olacaktır”* ifade ederek gazetecilerin büyük çoğunluğunun kurallara bağlı kaldığını belirtmiş, ancak her meslekte olduğu gibi gazetecilikte de olumlu ve olumsuz yönlerin varlığını doğal karşıladığını, önemli olanın mesleğe karşı dürüstlük ve özveriyle yaklaşmak olduğunu eklemiştir.

Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler, Azerbaycan’da afet gazeteciliği alanında hem yapısal hem de uygulamaya dönük çeşitli gelişmelerin yaşandığını ortaya koymaktadır. Ancak bu gelişmelerin henüz yeterli düzeyde olmadığı ve alanın hem kuramsal hem de pratik boyutlarıyla güçlendirilmesi gerektiği, katılımcıların ortak vurgusu olarak öne çıkmaktadır. Afet gazeteciliğinin Azerbaycan’da görece yeni bir alan olarak kabul edilmesi, bu alanda sistematik eğitimlerin sınırlı olması ve medya profesyonellerinin yeterli donanımına sahip olmaması, gelişim ihtiyacını daha da belirgin kılmaktadır. Katılımcıların değerlendirmelerine göre, Azerbaycan medyasında afet haberciliği daha çok savaş ve çatışma dönemlerinde görünürlük kazanmış; özellikle 2020 Karabağ Savaşı bu alanın gelişimi açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Ancak doğal afetler gibi kriz durumlarında da aynı reflekslerin ve sorumluluk bilincinin geliştirilmesi gerektiği, hem gazetecilik eğitimi hem de kurumsal yapılanma açısından yeniden düşünülmesi gereken bir noktadır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan’da afet dönemlerinde gazetecilerin mesleki eğitimi konusunda çeşitli girişimler olsa da, bu süreçlerin

sürdürülebilirliği ve kurumsallaşması açısından ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Özellikle ekstrem koşullarda haber yapma, psikolojik açıdan hassas durumlarda söylem geliştirme ve etik habercilik ilkelerini uygulama konularında gazetecilerin daha profesyonel biçimde desteklenmesi gerekmektedir. Gazetecilerin haber dili ve sunumu konusundaki sorumlulukları, olağanüstü durumlarda toplumsal panik yaratmamak adına daha da önem kazanmaktadır. Katılımcıların görüşlerine göre, bu tür zamanlarda sade, doğru ve dengeli bir anlatım dili kullanılmalı; duygusal ve sansasyonel yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. Ayrıca etik haberciliğin, yalnızca bilgi içeriğiyle değil, kullanılan görseller ve haberin sunum şekliyle de doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Azerbaycan medyasının 6 Şubat 2023 Türkiye depremini ele alış biçimi ise, ülkeler arası kardeşlik ve insani sorumluluk duygusunun etkisiyle oldukça duyarlı ve etik bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Farklı medya yapılarının benimsediği ortak tavır, afet haberciliğinde insani bir perspektifin ne denli önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Sonuç olarak, Azerbaycan'da afet gazeteciliği alanında farkındalık ve gelişme eğilimi mevcut olmakla birlikte, bu alandaki yapısal eksikliklerin giderilmesi, gazetecilerin mesleki yeterliliklerinin artırılması ve kurumsal düzeyde eğitim programlarının yaygınlaştırılması büyük önem arz etmektedir. Etik sorumluluk bilinciyle hareket eden, kriz anlarında doğru bilgiyle toplumu yönlendirebilen, aynı zamanda insani ve sosyal duyarlılığı gözetken bir gazetecilik anlayışının yerleşmesi, afet dönemlerinde medya pratiğinin daha sağlıklı işlemlerini sağlayacaktır.

3.10.8 Yorumlama

Araştırma bulguları, Azerbaycan medyasında afet haberciliği alanının henüz gelişmekte olduğunu ve sistematik bir yaklaşımın eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Haberlerde destek ve yardımlar, duygusal anlatım ve kardeşlik vurgusu kamuoyunu bilgilendirme açısından olumlu bir etki yaratsa da, haberciliğin asli işlevi olan nesnel bilgi sunumu ve eleştirel yaklaşımın yeterince yansıtılmadığı görülmektedir. Görüşme yapılan gazetecilerin ifadeleri de bu tespiti desteklemekte; afet haberciliği konusunda özel bir eğitim ya da uzmanlaşma bulunmadığı, haberlerin çoğunlukla merkezden gelen bilgilerle şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Azerbaycan medyasının afet gibi olağanüstü durumlarda hem toplumu bilinçlendirme hem de kriz iletişimini sağlama görevlerini sınırlı şekilde yerine getirdiğine işaret etmektedir. Görüşmelerde, haberlerin

hazırlanmasında uluslararası ajanslara ve Türkiye kaynaklı haberlere büyük oranda bağımlı olduğu, olayın yerinden bilgi akışının doğrudan sağlanamadığı dile getirilmiştir. Bu bulgular, Azerbaycan medyasının afet dönemlerinde haber üretme süreçlerinde daha çok millî dayanışma, duygusal birliktelik ve diplomatik hassasiyetler üzerinden hareket ettiğini göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, afetlerin nedenleri, sonuçları ve toplum üzerindeki etkilerine dair derinlemesine analizlerin yeterince yapılmamasına neden olmaktadır.

3.4 SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

3.4.1 Sonuç

Afetler, insan yaşamını doğrudan tehdit eden, sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla toplumları derinden etkileyen olağanüstü olaylardır. Depremler, seller, yangınlar ve benzeri doğal afetler; sadece fiziksel yıkımlara değil, aynı zamanda bilgi kirliliğine, panik havasına ve yönlendirilmiş toplumsal tepkilere de neden olabilmektedir. Bu bağlamda, afet dönemlerinde bilgi akışının doğru, güvenilir ve zamanında sağlanması büyük önem taşımaktadır. İşte bu noktada, kamusal iletişimin temel aracı olan medya, afetin yönetimi kadar etkili ve bilinçli bir habercilik anlayışıyla toplumsal dayanıklılığa katkı sunmakla yükümlüdür.

Afet haberciliği, kriz dönemlerinde kamusal bilgi ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda risk iletişimi, bilinçlendirme, rehberlik ve güven inşa etme gibi çok yönlü sorumlulukları da üstlenmektedir. Ancak bu sorumlulukların gereği, ancak etik ilkeler doğrultusunda, doğrulanmış bilgilere dayanan ve duygusal manipülasyondan uzak bir

habercilik anlayışıyla yerine getirilebilir. Ne var ki birçok medya kuruluşu, özellikle afetin ilk saatlerinde duygusal yoğunluğu yüksek, sansasyonel ve dramatik içeriklere yönelmekte; bu da kamuoyunun afetlere dair daha bütüncül bilgi edinmesini zorlaştırmaktadır.

Günümüzde medyanın afet dönemlerinde üstlendiği rol, yalnızca bilgi aktarmaktan çok daha fazlasını içermektedir. Medya; kriz durumlarında kamuoyunu yönlendiren, toplumsal dayanışmayı teşvik eden ve afet sonrası süreçte iyileşme sürecini hızlandıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, her ülkenin medya yapısı, afet haberciliğine yaklaşımı farklılık gösterebilmekte; bu da afetlerin medya tarafından ele alınış biçiminde kültürel, siyasal ve kurumsal etkenlerin etkili olmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada Azerbaycan yazılı basınında afet haberciliğinin nasıl şekillendiği ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremin Azerbaycan medyasında nasıl sunulduğu araştırılmıştır. Araştırmada, “525. Gazete”, “Şarg” ve “Azerbaycan” adlı üç gazetede yer alan, 7–12 Şubat 2023 tarihli 254 haber içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; ayrıca üç gazeteciyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle içeriklere dair derinlemesine veriler elde edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Azerbaycan medyası, 6 Şubat depremine oldukça geniş bir biçimde yer vermiştir. Haberlerin büyük çoğunluğunda Türkiye ile kardeşlik ilişkileri, dayanışma mesajları, yardım kampanyaları, devlet yetkililerinin açıklamaları ve insani destek faaliyetleri öne çıkmıştır. Haberlerde millî birlik ve dostluk temaları ön planda tutulmuş; medya, Türkiye’ye destek mesajlarını kamuoyuna aktarmada etkin bir araç olarak kullanılmıştır. “Bir millet, iki devlet” söylemi birçok haberde tekrarlanmış ve haber dili sıklıkla duygusal, destekleyici ve birlik vurgusu taşıyan ifadelerle örülmüştür.

Bununla birlikte, içeriklerde bilimsel açıklamalara, afet yönetiminin teknik boyutlarına, risk analizi, önleyici tedbirler veya eleştirel değerlendirmelere oldukça sınırlı düzeyde yer verildiği gözlemlenmiştir. Medyanın yönlendirici ve bilgilendirici işlevi, bu yönüyle eksik kalmış; haberler daha çok resmî kaynaklara dayanan ve duygusal yoğunluğu yüksek metinler şeklinde sunulmuştur. Görsel materyallerde de benzer bir biçimde dramatik etkisi yüksek imgeler kullanılmış, ancak eğitici veya bilgilendirici infografik, harita ya da bilimsel açıklayıcı görsellerin eksikliği dikkat çekmiştir.

Gazetecilerle yapılan görüşmeler de bu eğilimleri destekler niteliktedir. Görüşmelerde, gazetecilerin afet haberciliği konusunda özel bir eğitim almadıkları, haber üretiminde daha çok kurum açıklamalarına ve millî dayanışma vurgularına odaklandıkları ortaya çıkmıştır. Bu da Azerbaycan’da afet haberciliğinin henüz kurumsallaşmamış ve uzmanlaşmamış bir alan olduğunu, sistematik ve bilgi temelli bir yapıdan uzak olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Azerbaycan medyası, afet döneminde millî birlik ve dayanışma mesajlarını etkili biçimde yansıtmakla birlikte, afetin nedenleri, sonuçları ve yönetimi hakkında kamuoyuna derinlemesine bilgi sunmakta yetersiz kalmıştır. Bu durum, afet haberciliğinin yalnızca duygusal ve sembolik düzeyde değil, aynı zamanda bilimsel, eleştirel ve kamu yararına odaklanan bir düzlemde de gelişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, Azerbaycan’da bu alanda hem mesleki eğitimlerin artırılması hem de akademik çalışmaların teşvik edilmesi gerekliliğini ortaya koymakta ve afet haberciliğinin medya yapılanmasında ayrı bir uzmanlık alanı olarak ele alınmasının önemine işaret etmektedir.

3.4.2 Tartışma

Afet haberciliği, kriz dönemlerinde halkın doğru ve güvenilir bilgiye erişimini sağlamak bakımından kritik bir alandır. Medyanın bu süreçteki rolü, sadece olayları aktarmakla kalmayıp, kamuoyunu bilinçlendirmek ve kriz yönetimini desteklemek gibi çok boyutlu işlevler içerir. Ancak birçok çalışmada medyanın afetleri çoğunlukla duygusal ve dramatik söylemlerle ele aldığı; teknik bilgi ve bilimsel açıklamalara yeterince yer vermediği görülmüştür (Takahashi & Tandoc, 2016).

Bu çalışmada da Azerbaycan medyasının 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremini haberleştirme biçiminde benzer bir eğilim tespit edilmiştir. Haberlerde Türkiye ile kardeşlik ve dayanışma temaları ön planda olmuş, medya millî ve duygusal bir çerçeve oluşturmuştur. Bu durum, Azerbaycan-Türkiye arasındaki kültürel ve tarihî bağların medyadaki yansıması olarak değerlendirilebilir.

Ancak bu çerçevede dikkat çeken en önemli hususlardan biri, haberlerde bilimsel bilgiye, teknik ayrıntılara ve eleştirel perspektiflere çok sınırlı düzeyde yer verilmiş olmasıdır. Medyanın bilgi verici ve yönlendirici rolü, büyük ölçüde resmî kaynakların

açıklamaları ve yardım kampanyalarının aktarımıyla sınırlı kalmış, afetin nedenleri, sonuçları, toplumsal etkileri ya da afet yönetimi politikalarına yönelik sorgulayıcı içerikler üretilmemiştir. Bu durum, afet haberciliğinin bilgilendirme ve hesap sorma işlevlerinden uzaklaştığını, daha çok duygu odaklı ve hükümet odaklı bir yapıya büründüğünü göstermektedir.

Görüşmelerden elde edilen veriler, Azerbaycan’da afet haberciliği konusunda mesleki eğitim ve kurumsallaşmanın yetersiz olduğunu göstermektedir. Gazetecilerin habercilik süreçlerinde genellikle resmi kaynaklara bağlı kalması, alternatif ve uzman görüşlerinin haberlerde az yer bulması, haber çeşitliliği ve güvenilirliğin gelişimini sınırlandırmaktadır. Bu bulgular, afet haberciliğinin uluslararası literatürde vurgulanan çok kaynaklı ve uzman temelli yaklaşımından uzak olduğunu ortaya koymaktadır (Palen & Anderson, 2016).

Sonuç olarak, bu çalışma Azerbaycan medyasının afet haberciliğinde insani dayanışma temasını güçlü biçimde yansıttığını, ancak bilgi temelli ve eleştirel habercilik açısından gelişmeye açık olduğunu ortaya koymuştur. Medyanın sadece destek mesajları vermesi, kriz iletişimi sorumluluğunu tam olarak yerine getiremediğinin bir göstergesidir. Bu nedenle, mesleki eğitimlerin artırılması, etik rehberlerin oluşturulması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi Azerbaycan’da afet haberciliğinin kalitesini yükseltecektir.

3.4.3 Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, hem mevcut çalışmanın bulgularına dayalı uygulamaya yönelik öneriler hem de ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilebilecek araştırmalara ilişkin öneriler alt başlıklar hâlinde sunulacaktır.

3.4.3.1 Çalışmaya yönelik öneriler

Bu araştırmada, örneklem kapsamında seçilen üç Azerbaycan gazetesinde, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin haberleştirilme biçimi 7–12 Şubat tarihleri arasındaki yayınlar üzerinden analiz edilmiştir. Toplamda 254 haber metni içerik analizi yöntemiyle incelenerek, Azerbaycan medyasının afet haberciliği pratiğine dair anlamlı bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, çalışmanın uygulamaya dönük katkısını artırmak amacıyla aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

- Bu araştırma, Azerbaycan yazılı basınında afet haberciliğinin yapısını ve söylemsel özelliklerini anlamaya yönelik sınırlı bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında yalnızca üç gazete analiz edilmiş ve bu nedenle ulaşılan bulguların Azerbaycan medyasının geneline yayılması sınırlıdır. Gelecekte gerçekleştirilecek benzer araştırmalarda farklı yayın politikalarına sahip ulusal ve yerel gazeteler de örnekleme dahil edilerek daha kapsamlı karşılaştırmalı analizler yapılabilir.
- Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, yalnızca yazılı basınla sınırlandırılmış olmasıdır. Günümüzde televizyon haberleri, internet portalları, sosyal medya platformları ve alternatif medya araçları, afet dönemlerinde geniş kitlelere ulaşan önemli kaynaklar hâline gelmiştir. Bu nedenle gelecekteki çalışmaların farklı mecralarda üretilen haber içeriklerini de kapsayacak şekilde tasarlanması, medya söyleminin çeşitli platformlarda nasıl şekillendiğini görme açısından önemlidir. Özellikle sosyal medya platformlarında yayılan afet temalı içeriklerin hızlı yayılımı ve kullanıcı üretimi olması, kriz iletişimi açısından ayrıca değerlendirilmesi gereken bir alan sunmaktadır.
- Ayrıca, bu çalışma yalnızca 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depreme odaklanmıştır. Ancak Azerbaycan medyasının farklı afet türlerine (örneğin sel, yangın, heyelan vb.) ve farklı ülke ya da bölge merkezli depremlere yönelik haberleştirme biçimi de incelenmeye değerdir. Bu bağlamda gelecekte yapılacak araştırmalarda afet haberciliği yalnızca tek bir depremle sınırlandırılmadan, farklı doğal afet türleri üzerinden karşılaştırmalı analizler yapılması önerilmektedir. Bu tür çalışmalar, medyanın kriz dönemlerinde ne tür yaklaşımları ön plana çıkardığını daha kapsamlı şekilde değerlendirme olanağı sunacaktır.
- Zaman aralığı bakımından ise, bu araştırma 7–12 Şubat 2023 tarihleri arasında yayımlanan haberlerle sınırlı tutulmuştur. Bu tarih aralığı, afetin ilk günlerine dair hızlı haberleşme sürecini yansıtsa da, daha uzun dönemli medya takibi yapılması; hem kriz anındaki haber dili hem de afetin ardından gelen süreçte medya söylemindeki dönüşümün anlaşılması açısından önemlidir. Bu bağlamda, uzun vadeli içerik analizleri yapılarak, medyanın afet sonrası rehabilitasyon, yeniden inşa ve psikolojik toparlanma süreçlerini nasıl ele aldığı değerlendirilebilir.
- Son olarak, çalışmada yalnızca Azerbaycan medyasına odaklanılmıştır. İleri düzeyde yapılacak araştırmalarda Türkiye ile Azerbaycan medya sistemleri

karşılaştırmalı olarak ele alınabilir. Böylece iki ülkenin afet haberciliği anlayışı, etik ilkeleri, kurumsal pratikleri ve kriz iletişimi yaklaşımları karşılıklı olarak değerlendirilebilir. Bu tür çalışmalar, iki ülke arasında medya alanındaki iş birliğine katkı sunabileceği gibi, bilgi ve deneyim aktarımı için de bilimsel zemin oluşturacaktır.

3.4.3.2 Geleceğe yönelik öneriler

Elde edilen bulgular doğrultusunda, gelecekte atılabilecek adımlara ilişkin aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

- Azerbaycan’da afet haberciliği konusunda uzmanlaşmış gazetecilerin yetişmesi için, iletişim fakültelerinin müfredatlarına bu alana yönelik teorik ve uygulamalı derslerin eklenmesi önerilmektedir. Özellikle kriz iletişimi, afet etiği ve medya sorumluluğu gibi dersler, gazetecilik öğrencilerinin bu alanda bilinçli bir habercilik anlayışıyla yetişmesini sağlayacaktır.
- Ayrıca medya kuruluşları içinde afet dönemlerinde görev alacak muhabirler için özel eğitim programlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Medya kuruluşları bünyesinde kriz ve afet durumlarına yönelik özel haber ekipleri kurulmalı; bu ekipler olası afet durumlarında hızlı, güvenilir ve etik habercilik yapacak şekilde donatılmalıdır.
- Türkiye gibi afet haberciliğinde deneyimli ülkelerle iş birliği yapılarak bilgi ve tecrübe aktarımı sağlanabilir. Ortak eğitim programları, medya atölyeleri ve staj imkânları gibi uygulamalar, hem gazetecilerin mesleki gelişimine hem de medya kurumları arasında uluslararası iş birliğine katkı sağlayacaktır.
- Aynı zamanda Azerbaycan’da afet haberciliği üzerine yapılan akademik çalışmaların sayısı artırılmalıdır. Bu alandaki kuramsal ve saha temelli araştırmaların çoğalması, hem literatürdeki boşlukların doldurulmasını hem de medya profesyonellerinin konuya yönelik farkındalığının güçlenmesini sağlayacaktır. Medya kuruluşları, üniversitelerle iş birliği içinde bu tür araştırmaları desteklemesi, veriye dayalı analizleri teşvik etmesi önerilmektedir.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar, hem Azerbaycan medyasının afet haberciliği kapasitesini değerlendirmek hem de bu alandaki gelişim ihtiyacına dikkat çekmek bakımından önemlidir. Gelecekte yapılacak daha geniş kapsamlı araştırmalar ve uygulamalarla, Azerbaycan’da daha etkin, duyarlı ve kurumsallaşmış bir afet haberciliği pratiğinin inşa edilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adıgözelov, A. (2014). Tarihsel gelişim içinde Azerbaycan basını ve ilk basılı ürünler. *Marmara İletişim Dergisi*, 10(10), 257–266.
- Adıgözelova, A. (2021). Azerbaycan medyası. *Veteninfo.az*. Erişim Tarihi: 07.02.2025 <https://veteninfo.az/azerbaycan-mediasi>
- AFAD. (2011). *Van depremi raporu*. T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (2014). *Afet ve acil durum yönetim başkanlığı, Açıklamalı afet yönetimi terimleri sözlüğü*. Erişim Tarihi: 28.10.2024. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- AFAD. (2018). *Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri*, 1–68.
- AFAD. (2020). *2020 Türkiye afet raporu*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (t.y.). *Afet ve Acil Durum Başkanlığı*. 23 Ekim 2024 tarihinde <https://www.deprem.afad.gov.tr> adresinden erişim sağlandı.
- Afet haberciliği rehberi. (2023). *Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi*. Erişim Tarihi: 13.01.2025 https://medyaokuryazari.org/wp-content/uploads/2023/02Afet_Haberciligi_Rehberi.pdf

- Ahmadov, E. (2024). Sosyal medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi. *Informator.az*. Erişim Tarihi: 20.02.2025 https://informator.az/news_9345.html
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (t.y.). *Göç, afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetleri*. <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acildurumlarda-psikososyal-destek/afet-ve-aci-l-durumlardapsi-kososyal-destek.pdf>
- Akbaş, E. (2020). Afetler ve sosyal politika. İ. Can (Ed.), *Afet sosyolojisi* (s. 331–346). İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Akdeniz, H. (2011). *Medyayı tanımak*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile Eğitim Programı. Erişim Tarihi: 05.01.2022. https://aile.gov.tr/media/92215/04_01_medyayi-tanimak.pdf
- Akpınar, Y. (1994). *Azerî edebiyatı araştırmaları*. Dergâh Yayınları.
- Aktay, T. (2024). Afet kriz yönetiminde medyanın rolü paneli konuşmasında medyanın gücü vurgulandı. *ATO Net*. https://www.atonet.org.tr/IcerikDetay/23944_ato-baskan-yardimcisi-aktay--afet-kriz-yonetiminde-medyanin-rolu-paneline-katildi
- Akyılmaz, D., & Karka, O. (2011). *Afetlerde psikolojik ilkyardım*. İstanbul: AFAD Yayınları.
- Alaeddinoğlu, F., Sargın, S., & Okudum, R. (2016). 2011 Van Depremi ve kentsel nüfusta mekânsal farklılaşmalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 133–149.
- Alankuş, S. (2012). Neden çocuk odaklı habercilik. S. Alankuş (Ed.), *Çocuk odaklı habercilik* (s. 27–74). IPS İletişim Vakfı.
- Alemdar, K. (1999). *Medya ve etik, medya gücü ve demokratik kurumlar*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Alemdar, K., Korkmaz, B., & Erdoğan, İ. (1998). *Başlangıcından günümüze iletişim kuram ve araştırmaları*. My Yayınları.
- Alexander, D. E. (2005). An interpretation of disaster in terms of changes in culture, society and international relations [Felaketi kültür, toplum ve uluslararası ilişkilerdeki değişimlerle yorumlamak]. R. W. Perry & E. L. Quarantelli (Eds.), *What is a disaster? New answers to old questions* [Bir felaket nedir? Eski sorulara yeni cevaplar] (s. 25–38). Philadelphia: XLibris Press.
- Alibeyli, E. (2005). *Azerbaycan televizyonu*. Bakü: MBM Yayınları.
- Aliyev, A. (2020). *Çar Rusyası döneminde Azerbaycan medyası ve sansür siyaseti*. Bakü: Doğu-Batı Yayınevi.
- Aliyev, R. (2015). *Azerbaycan basınının gelişim tarihi*. Bakü: Bilim ve Eğitim Yayınları.
- Aliyeva, F. (2019). Yeni teknolojilerin gazeteciliğe etkisi: Azerbaycan örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 51–65.
- Alizade, M. Y., & Muharremli, M. G. (2006). *Azerbaycan yayını: Tarih ve çağdaşlık*. Bakü: Nurlan Yayınları.

- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election [2016 seçimlerinde sosyal medya ve sahte haberler]. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236.
- Altman, I. (1976). Privacy a conceptual analysis [Mahremiyet: Kavramsal bir analiz]. *Environment and Behavior*, 8(1), 7–30.
- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1–15.
- Anadolu Ajansı. (2018, Şubat 7). Dünyada en fazla can kaybına yol açan 10 deprem. Erişim tarihi: 10 Aralık 2024 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dunyada-en-fazla-can-kaybina-yol-acan-10-deprem-/1077878>
- Anadolu Ajansı. (2023). GSM operatörleri, depremden etkilenenler için seferber oldu. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/gsm-operatorleri-depremden-etkilenenler-icin-seferber-oldu/2807781>
- Anderson, W. A. (2000). Women and children facing disaster [Afetle karşılaşan kadınlar ve çocuklar]. In A. Kreimer & M. Arnold (Eds.), *Managing disaster risk in emerging economies* [Gelişen ekonomilerde afet riski yönetimi]. Washington, DC: World Bank, 85-90.
- Ansarov, V. (2008). *Uluslararası enformasyon akışı çerçevesinde Azerbaycan'da görsel-işitsel yayıncılık ve habercilik* (Yayın numarası: 262660) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Arklan, Ü., & Taşdemir, E. (2008). Bilgi toplumu ve iletişim: Bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçları ve internet. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(3), 67–80.
- Arslan, Ş. (2022). Sosyal medya ve dezenformasyon tehdidinde gazetecilik. *Aksaray İletişim Dergisi*, 4(2), 107–134. <https://doi.org/10.47771/aid.1102392>
- Aslanov, N. (2021). *Azerbaycan gazeteciliğinin çağdaş problemleri*. Bakü: Kanun Yayınları.
- Aşırılı, A. (2009). *Azerbaycan metbuatı tarihi*. Bakı.
- Aşkın, A. C. (2015). *Dezenformasyonun küreselleşmesi ve bir örnek olarak Batı basınında NATO'nun Kosova harekâtı*. İstanbul: Epos Yayınları.
- Atabek, N. (2002). Kamuoyu: Basında kamuoyu araştırmaları. *Kurgu Dergisi*, 19, 223–238.
- Atılğan, D. (2009). Bilgi yönetimi kavramı ve gelişimi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(1), 201–212.
- Atlı, A. (2006). *Afet yönetimi kapsamında deprem açısından Japonya ve Türkiye örnekleri üzerinde kurumsal yapılanma*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Avcı, Y. (2015). *Sosyal medyada Facebook üzerinden sahte sınıf oluşumu ve sınıf atlama* (Yayın numarası: 395084) [Yüksek Lisans tezi, Beykent Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Avdar, R., & Avdar, R. (2022). Türkiye'de yaşanan doğa kaynaklı afetlerin sosyo-ekonomik etkileri. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), 1–12.

- Aydın, A. F. (2023). Sosyal medyada dezenformasyon ve manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş depremi örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), 2603–2624.
- AZERTAC. (2021, 22 Temmuz). Büyük sınavlardan başarıyla geçen Azerbaycan basını. Erişim Tarihi: 25.02.2025
https://azertag.az/xeber/boyuk_sinaqlardan_ugurla_chixan_azerbaycan_metbuati-1833093
- AZERTAC. (2023). 525. *Gazete 'nin günümüz faaliyetleri*.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi. (1992). *Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası*. Bakü.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Medya Ajansı. (2022). *Azerbaycan Cumhuriyeti kitle iletişim araçlarının gelişimine devlet desteği konsepti*. Erişim Tarihi: 08.02.2025
<https://media.gov.az/konsepsiya/>
- Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı (AZERTAC). (2023). *Halk Gazetesi – Resmi devlet gazetesi*.
- Azerbaycan Devlet Enformasyon Ajansı (AZERTAC). (2023). *Respublika gazetesi: Resmi devlet yayını*.
- Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi. (2023). *Azerbaycan basın tarihi*.
- Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi. (2023). 525. *Gazete 'nin tarihi*.
- Azerbaycan Ulusal Kütüphanesi. (2023). *Respublika gazetesi – Tarihi ve faaliyeti*.
- Azerbaijans.com. (2021). *Azerbaycan Televizyonu (AzTV)*. Erişim Tarihi: 06.02.2025
https://www.azerbaijans.com/content_750_tr.html
- Azerbaijan.az. (2024). *Azerbaycan hakkında bilgiler*. Erişim Tarihi: 06.02.2025
<https://azerbaijan.az/information/604>
- Babayev, Z. (2004). *Gazetecilikte bilgisayar teknolojisinin kompleks uygulaması*. Bakü: Birlik Yayınları.
- Backes, M. (2002). *Television and culture: The consumer drug* [Televizyon ve kültür: Tüketici ilacı]. Erişim adresi: <http://www.loyola.edu>
- Baghırzade, N. (2018). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da yazılı basının tarihsel gelişim süreci* (Yayın numarası: 2085836) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Balcı, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368–388.
- Behar, H. (2013). Sosyal medya çağında gazetecilik. *CNN Türk*. Erişim Tarihi: 13.02.2025 <https://www.cnnturk.com/yazarlar/guncel/haymi-behar/bosa-giden-gosterimler-gercekten-de-bosa-mi-gidiyor-03-10-2020>
- Bektaş, A. (2002). *Siyasal propaganda*. Bağlam Yayıncılık.

- Bennett, A. (1981). *New Webster* (M. Önen, Çev.). İstanbul: Dösar A.Ş.
- Berinsky, A. J. (1999). The two faces of public opinion [Kamuoyunun iki yüzü]. *American Journal of Political Science*, 43(4).
- Bhadra, S. (2015). Psycho-social support for protection of children in disasters [Afetlerde çocukların korunması için psikososyal destek]. In *Child Safety, Welfare and Well-being*, 259–278.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.
- Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi Afet Terminolojisi. (2009). Erişim Tarihi: 30.10.2024 <https://www.undrr.org/terminology>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK). (t.y.). Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişilere İlişkin Kılavuz İlkeler (Giriş Bölümü, Paragraf 2). Erişim Tarihi: 24.10.2024 http://www.madde14.org/index.php?title=%C3%9Clkesinde_Yerinden_Edilmi%C5%9F_Ki%C5%9Filer#cite_ref-1
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA). (2015). *State of world population 2015: Shelter from the storm* [Dünya nüfus durumu 2015: Fırtınadan sığınak].
- Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü. (t.y.). Who is a migrant? [Göçmen kimdir?] Erişim Tarihi: 24.10.2024 <https://www.iom.int/who-migrant-0>
- Björnsson, G. (2016). Outsourcing the Deep Self: Deep Self Discordance Does Not Explain Away Intuitions in Manipulation Arguments [Derin Benlik Disakordansı, Manipölasyon Argümanlarındaki Sezgileri Açıklamaz]. *Philosophical Psychology*, 29(5), 637–653.
- Blaikie, P., Cannon, T., Davis, I., & Wisner, B. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability, and Disasters*, Routledge.
- Bölükbaşı, A. (2021). Hakikat sonrası çağda bilgi ve manipölasyon. O. Çalışkan (Ed.), *Çarpıtılmış gerçeğin inşası* (cilt 2, ss. 1–20). Ankara: Nobel Yayınları.
- Brahms, Y. (2020). (Rep.). Institute for National Security Studies. doi:10.2307/resrep23537.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. (2024, 10 Eylül). Disaster [Afet]. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/science/disaster>
- Budak, C., Agrawal, D., & El Abbadi, A. (2011). Limiting the spread of misinformation in social networks [Sosyal ağlarda yanlış bilginin yayılmasını sınırlama]. In *Proceedings of the 20th International Conference on World Wide Web* (ss. 665–674).
- Budak, L. (2007). Karabağ krizinde Ermenistan ve Azerbaycan kamuoyuna medyanın etkisi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 14, 131–147.
- Büyükbaykal, G. (2003). İletişim Ve İletişim Sürecinin Yaşamımızdaki Yeri. *L.U. İletişim Fakültesi Dergisi*, 16, 185-186. İstanbul: L.U. Basım ve Yayınevi.
- Caalder, J., & Garret, J. (1998). *Her yönüyle fotoğrafçılık el kitabı* (E. Kütevin & Z. Kütevin, Çev.). Say Yayınları.
- Can, B. (2020). *Afetlerin sosyal boyutları*. İstanbul: Toplumsal Araştırmalar Yayınları.

- Can, İ. (2020). Giriş niyetine - Afet sosyolojisine alan açma çabası. In İ. Can (Ed.), *Afet sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 15–39.
- Cannon, T. (2008). The role of social vulnerability in disaster risk reduction [Afet riskini azaltmada sosyal kırılganlığın rolü]. In M. Pelling, S. O'Brien, & J. W. S. P. (Eds.), *Disasters and development: A handbook for resilience* [Afetler ve kalkınma: Dirençlilik için el kitabı]. Routledge, 19–34.
- Carey, R. (2011). Disasters and Australia [Afetler ve Avustralya]. In *Disaster health handbook* [Afet sağlığı el kitabı], 1(1), 1–5. GEON Impact Printing, Melbourne, Australia.
- Cavallo, E., & Noy, I. (2010). The economics of natural disasters: A survey [Doğal afetlerin ekonomisi: Bir derleme] (IDB Working Paper No. 124). Washington, DC: Department of Research and Chief Economist, Inter-American Development Bank.
- CDÖP. (2005). *Coğrafya dersi öğretim programı*. (Komisyon). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Centers for Disease Control and Prevention. (2011). *Healthy aging: Helping people to live long and productive lives and enjoy a good quality of life* [Sağlıklı yaşlanma: İnsanların uzun, verimli ve kaliteli yaşam sürmesine yardımcı olmak]. National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion. Erişim adresi: <http://www.cdc.gov/chronicdisease/resources/publications/AAG/aging.htm>
- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED). (2021). *EM-DAT: The international disaster database* [Uluslararası afet veri tabanı]. Erişim Tarihi: 12.12.2024 <https://www.emdat.be/>
- Chomsky, N., & Herman, E. (2004). *Medyanın kamuoyu imalatı*. Chiviyazıları.
- Cooke, N. A. (2018). *Fake news and alternative facts: Information literacy in a post-truth era* [Sahte haberler ve alternatif gerçekler: Hakikat sonrası dönemde bilgi okuryazarlığı]. ALA Editions.
- Corr, C. A. (2019). The 'five stages' in coping with dying and bereavement: Strengths, weaknesses and some alternatives [Ölümle ve yasla başa çıkmada 'beş aşama': Güçlü ve zayıf yönleri ile bazı alternatifler]. *Mortality*, 24(4), 405–417.
- Cozma, R. (2006). Source diversity increases credibility of risk stories [Kaynak çeşitliliği risk haberlerinin güvenilirliğini artırır]. *Newspaper Research Journal*, 27(3), 8–21.
- Cred Crunch. (2016). *Issue No. 45* [Sayı No. 45]. Erişim Tarihi: 11.12.2024 <https://www.emdat.be/publications>
- CRED. (2022). *2021 disasters in numbers* [2021'deki afetler rakamlarla]. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni* (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Çakır, M. (2013). *Sosyal medya ve gösteri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çelik, İ. H., Usta, G., Yılmaz, G. & Yakupoğlu, M. (2020). Türkiye'de yaşanan teknolojik afetler (2000-2020) üzerine bir değerlendirme. *Artvin Çoruh Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 49-57.

- Çetin, S. (2014). *İnsan Haber: Gezi'nin sosyal devrimi*. Erişim Tarihi: 10.01.2025, <http://everywheretaksim.net/tr/insan-haber-gezinin-sosyal-devrimi/>
- Çömlekçi, M.F. ve Başol, O. (2019). Sosyal Medya Haberlerine Güven ve Kullanıcı Teyit Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı: 30, 55- 77.
- Dastan, F. (2021). Gazetecilikte haberin objektiflik niteliği. *EURO Politika*, (9), 41–50.
- De Albuquerque, J. P., Herfort, B., Brenning, A., & Zipf, A. (2015). A geographic approach for combining social media and authoritative data towards identifying useful information for disaster management [Afet yönetimi için faydalı bilgileri belirlemede sosyal medya ve resmi verilerin birleştirilmesine yönelik coğrafi bir yaklaşım]. *International Journal of Geographical Information Science*, 29(4), 667–686.
- Değer, K. (2017). Olağanüstü durum haberciliğinin Atatürk Havalimanı terör eylemi üzerinden incelenmesi. *TRT Akademi*, 2(3), 98–115.
- Del Vicario, M., Bessi, A., Zollo, F., Petroni, F., Scala, A., Caldarelli, G., & Quattrociocchi, W. (2016). The spreading of misinformation online [Yanlış bilginin çevrimiçi yayılması]. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(3), 554–559.
- Demir, D., Demirhan, H., & Balcı, E. V. (2019). Kriz haberciliği ve etik sorunsalı. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, 11, 48–56.
- Demiröz, K. (2020). Afet kriz yönetiminde sosyal medyanın işlevselliği ve zararları üzerine bir inceleme. *Resilience*, 4(2), 293–304.
- DPT. (1999). *Depremi ekonomik ve sosyal etkileri, muhtemel finansman ihtiyacı, kısa, orta ve uzun vadede alınabilecek tedbirler raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
- Drozdogan, G. (2023). Yanıltıcı bilgiler yaşam kaybının en önemli sebebi olabilir mi? *Drozdogan*. <https://www.drozdogan.com/yaniltici-bilgiler-yasam-kaybinin-en-onemli-sebebi-olabilir-mi/> adresinden erişim sağlandı.
- Duhm, D. (1996). *Kapitalizmde korku*. Ayraç Yayınları.
- Durach, F., Bârgăoanu, A., & Nastasiu, C. (2020). Tackling disinformation: EU regulation of the digital space [Dezenformasyonla mücadele: AB'nin dijital alanı düzenlemesi]. *Romanian Journal of European Affairs*, 20(1), 5–20.
- Dursun, Z. (2024). Afet döneminde medya söylemleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 97, 305–318.
- Dünya Bankası. (2023). *Global Rapid Post-Disaster Damage Estimation (GRADE) report: February 6, 2023, Kahramanmaraş earthquakes Türkiye report* [Küresel Hızlı Afet Sonrası Hasar Tahmini Raporu: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Türkiye Raporu]. Erişim tarihi: 26.12.2024 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022723021250141/pdf/P1788430aeb62f08009b2302bd4074030fb.pdf>
- Dünya Sağlık Örgütü. (2014). *Psikolojik ilk yardım: Saha çalışanları için rehber* (Ö. Erdur Baker, T. Doğan, İ. Aksöz, & G. Sancak Aydın, Çev.). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle10665/44615/9789759225445_tur.BF7D30ACD70048810BF5CD3394F6DFF0A?sequence=48

- Dynes, R. R. (1988). Cross-cultural international research: Sociology and disaster [Kültürlerarası uluslararası araştırma: Sosyoloji ve afet]. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 6(2), 101–129.
- “Ednews” haber sitesi. (2023, Şubat 11). Güney Azerbaycan’ın Hoy şehrinde 130 bin kişi evsiz kaldı. *Ednews.net*. Erişim Tarihi: 03.03.2025
<https://ednews.net/az/news/society/573997-guney-azerbaycanin-xoy-seherinde-130>
- Ege, R. (1986). *Health aspects of disasters and accidents* [Afetlerin ve kazaların sağlık yönleri]. Emel Matbaacılık Sanayi.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2023). *Dezenformasyonla mücadelede eğitim politikaları: Uluslararası uygulamalar ve Türkiye önerileri*. Eğitim Danışmanlık ve Araştırma Merkezi (EDAM). Erişim Tarihi: 27.09.2023.
https://edam.org.tr/Uploads/Yukleme_Resim/pdf-27-09-2023-00-42-46.pdf
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum*, 5(9), 9–22.
- Elgesem, D. (1996). Privacy, respect for persons, and risk [Mahremiyet, kişilere saygı ve risk]. In C. Ess (Ed.), *Philosophical perspectives on computer mediated communication* [Bilgisayar aracılı iletişim üzerine felsefi yaklaşımlar] (bölüm). New York: State University of New York Press.
- EMA. (2013). *Psychology of disasters* [Afet psikolojisi]. *ReliefWeb*.
https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/0F0E79A7DB1530EFC1256F3200543BB2-EMA_Psychology_Disasters.pdf
- Enarson, E. P. (2012). *Women confronting natural disaster: From vulnerability to resilience* [Kadınların doğal afetlerle yüzleşmesi: Kırılganlıktan dayanıklılığa]. Lynne Rienner Publishers.
- Enserov, D. V., & Yurdigül, D. D. Y. (2016). Bağımsızlık dönemi Azerbaycan’ında radyo-televizyon alanında kamu ve devlet yayıncılığının gelişimi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(1).
- Enserov, V. (2013). Azerbaycan’da özel radyo ve televizyon yayıncılığı. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 4(11), 71–90.
- Erdur Baker, Ö., Yıldırım, Z., & Altun, A. (2018). Afetlerde psikolojik destek için psikolojik danışmanlara yönelik çevrimiçi eğitim geliştirilmesi (TÜBİTAK SOBAG Proje No. 115K451). <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/618564/>
- Ergün, M. (2000). 1999 Gölcük Depremi ve yapısal sorunlar. *Türkiye Mühendislik Dergisi*, 25(3), 45–60.
- Esranlı, B. (1996). Türkiye ve Azerbaycan’da 1990’lı yıllar. *Avrasiya Etüdləri Dergisi*, 3(2), 7–16.
- Euronews. (2023, Mart 17). Kahramanmaraş merkezli depremlerin ekonomiye yükü 103 milyar dolar. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2023/03/17/rapor-kahramanmaras-merkezli-depremlerin-ekonomiye-yuku-103-milyar-dolar>
- Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language* [Eleştirel söylem çözümlemesi: Dilin eleştirel incelenmesi]. Routledge.

- Fallis, D. (2014). A functional analysis of disinformation [Dezenformasyonun işlevsel analizi]. *iConference*, 621–627.
- Farkas, J., & Schou, J. (2018). Fake news as a floating signifier: Hegemony, antagonism and the politics of falsehood [Sahte haberler kayan bir gösteren olarak: Hegemonya, antagonizm ve yalanın siyaseti]. *Javnost / The Public*, 15(2), 298–314.
- Fiske, J. (1995). *Television culture* [Televizyon kültürü]. London: Routledge.
- Fırat, M. (2020). Doğal ve toplumsal bir afet olarak deprem. In İ. Can (Ed.), *Afet sosyolojisi*, 167–181, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Gezgin, S. (2002). *Basında fotoğrafçılık*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Girgin, A. (1998). *Haber yazma teknikleri: Haberci adayının el kitabı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Girgin, A. (2003). *Yazılı basında haber ve habercilik etiği* (2. baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gönenç, E. Ö. (2012). Medyanın kamuoyu oluşturmadaki etkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 14, 165–182.
- Gökçen, A. (2020). Afet kavramı ve başlıca afet türleri. İçinde İ. Can (Ed.), *Afet sosyolojisi* (ss. 45–56). İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Gökçe, N., & Kaya, E. (2009). Coğrafya dersi öğretim programında küresel iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 157–168.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökçe, O. (2006). *İletişim bilimi: İnsan ilişkilerinin anatomisi* (1. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökçe, O., & Tetik, Ç. (2012). Teoride ve pratikte afet sonrası iyileştirme çalışmaları. Ankara: AFAD Yayınları.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi: Felsefe, yöntem, uygulama*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gökalp Yılmaz, G. (2021). Afetlere sosyolojik bakış ve Türkiye’de afet yazımına kuramsal bir yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1–18.
- Gökalp Yılmaz, G., & Şikar Turan, A. (2023). Afetlerin etkilerinin zorunlu göç bağlamında incelenmesi: 2023 Kahramanmaraş depremi. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(4), 1247–1268.
- Gönülal, Y. Ö. (2014). Türkçede tabiat kaynaklı “yıkım” lar nasıl ifade edilir? *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 36, 169–190.
- Guggenheim, M. (2014). Introduction: Disasters as politics–politics as disasters [Giriş: Afetler siyaset olarak – siyaset afet olarak]. *The Sociological Review*, 62(1), 1–16.
- Güler, Ç. (2006). Kitle iletişim araçları ve sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 25(1), 1–4.
- Güz, B. (2005). *Medya ve kamuoyu ilişkileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Hacıoğlu, M., Aker, T., Kutlar, T., & Yaman, M. (2002). Deprem tipi travma sonrasında gelişen travma sonrası stres bozukluğu belirtileri alt tipleri. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 15, 4–15.
- Hackett, R. A. (2006). Is peace journalism possible? Three frameworks for assessing structure and agency in news media [Barış gazeteciliği mümkün mü? Haber medyasında yapıyı ve özneyi değerlendirmek için üç çerçeve]. *Conflict & Communication Online*, 5(2), 1–13.
- Haley, K. (2020). Sharenting and the right to be forgotten [Çocuk paylaşımı ve unutulma hakkı]. *Indiana Law Journal*, 95(3), 1005–1020.
- Halk Gazetesi. (2022). *Asırdan uzun yol – “Halk Gazetesi”*.
- Hanım, İ. (2004). *TeleFenomen: Elşad Guliyev’le 16 saat sohbet*. Bakü: Doğu-Batı Yayınevi.
- Hansel, T. C., Osofsky, J. D., Osofsky, H. J., & Friedrich, P. (2013). The effect of long-term relocation on child and adolescent survivors of Hurricane Katrina [Uzun süreli yer değiştirmenin Katrina Kasırgası çocuk ve ergen kurtulanları üzerindeki etkisi]. *Journal of Traumatic Stress*, 26, 613–620.
- Hendricks, V. F., & Vestergaard, M. (2019). Alternative facts, misinformation, and fake news: *Reality lost* [Alternatif gerçekler, yanlış bilgi ve sahte haberler: Gerçekliğin kaybı] (ss. 49–77). Cham: Springer.
- Hodge, R., & Kress, G. (1988). *Social semiotics* [Toplumsal göstergebilim]. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Houston, J. B., Hawthorne, J., Perreault, M. F., Park, E. H., Goldstein Hode, M., Halliwell, M. R., & Griffith, S. A. (2015). Social media and disasters: A functional framework for social media use in disaster planning, response, and research [Sosyal medya ve afetler: Afet planlaması, müdahalesi ve araştırmasında sosyal medya kullanımı için işlevsel bir çerçeve]. *Disasters*, 39(1), 1–22.
- Huang, C. M., Chan, E., & Hyder, A. A. (2010). Web 2.0 and internet social networking: A new tool for disaster management? Lessons from Taiwan [Web 2.0 ve sosyal ağlar: Afet yönetimi için yeni bir araç mı? Tayvan’dan dersler]. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, 10(1), 1–5.
- Hudiyev, N. (2002). *Radyo, televizyon ve edebi dil*. Bakü: Azərbaycan Devlet Neşriyatı Yayınları.
- Hugelius, K., Becker, J., & Adolfsson, A. (2020). Five challenges when managing mass casualty or disaster situations: A review study [Kitleli yaralanma ya da afet durumlarını yönetirken karşılaşılan beş zorluk: Derleme çalışma]. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3068.
- Iglesias Keller, C. (2022). Don’t shoot the message: Regulating disinformation beyond content [Mesaja saldırma: İçeriğin ötesinde dezenformasyonun düzenlenmesi]. In C. Blanco de Moraes, G. Ferreira Mendes, & T. Vesting (Eds.), *The rule of law in cyberspace* [Siber uzayda hukukun üstünlüğü] (Law, Governance and Technology Series, 49). Cham: Springer.
- Ikedo, K. (1995). Gender differences in human loss and vulnerability in natural disasters: A case study from Bangladesh [Doğal afetlerde insan kaybı ve

- kırılgenlikta cinsiyet farklılıkları: Bangladeş'ten bir vaka çalışması]. *Indian Journal of Gender Studies*, 2(2), 171–193.
- İki Sahil. (2023). 525. Gazete'nin rolü.
- İki Sahil. (2023). Azerbaycan gazetesi tarihin aynasıdır.
- İki Sahil. (2023). Halk Gazetesi'nin tarihi.
- İki Sahil. (2023). Respublika gazetesi ve onun medyadaki rolü.
- İlgaz Büyükbaykal, C. (2003). Kitle iletişim araçları ve toplumsal yaşam. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 72.
- İnal, A. (1995). Yazılı basın haberlerinde yapısal yanlılık sorunu. *Toplum ve Bilim*, (67), 121–138.
- İnal Önal, E., Okay, N., & Tekeli Yeşil, S. (2021). Pandeminin afet risk azaltma–dirençliliğe etkisi. *Resilience*, 5(2), 231–243.
- İnceoğlu, Y., & Akıner, N. (2004). Dezenformasyonda süreklilik: Irak üzerine savaştan örneklerle. *Karizma Dergisi*.
- İnceoğlu, G. Y., & Çomak, A. N. (2009). Teun A. Van Dijk. In Y. G. Ayrıntı (Ed.), *Metin çözümlemeleri* (ss. 19–83). Ayrıntı Yayınları.
- Inter-Agency Standing Committee (IASC). (2007). Acil durumlarda ruh sağlığı ve psiko-sosyal destek için müdahale kılavuzları. https://interagencystandingcommittee.org/system/files/iasc_mhpss_guidelines_turkish.pdf
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2001). *World Disasters Report: Focus on Reducing Risk* [Dünya Afetler Raporu: Riskin Azaltılmasına Odaklanma]. Eurospan, London.
- İskender, M. (2003). Elektron gazetesi Baku Today. *Azerbaycan Basını Bugün*, 4, 6–7.
- İsmayilov, M. (1992). *Azerbaycan tarihi*. Bakı.
- İstanbul Proje Koordinasyon Birimi. (2018). *Afetlerde psikolojik ilk yardım*. İstanbul: İstanbul Proje Koordinasyon Birimi. <https://www.ipkb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Afetlerde-Psikolojik-ilkyardim-1.pdf>
- İlgin, H.O. (2021). Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Halkla İlişkiler İlişkisi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 303–322.
- Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı [JICA]. (2004). *Türkiye'de doğal afetler konulu ülke strateji raporu*. T.C. İçişleri Bakanlığı.
- Johnes, M. (2000). Aberfan and the management of trauma [Aberfan ve travmanın yönetimi]. *Disasters*, 24(1), 1–17.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet yönetimi: Beklenilmeyeni beklemek, en kötüsünü yönetmek*. T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, 65.
- Kadioğlu, M. (2012). *Türkiye'de iklim değişikliği risk yönetimi*. Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını.
- Kadioğlu, M., & Özdamar, E. (Eds.). (2006). *Afet yönetiminin temel ilkeleri* (1), s. 10. JICA Türkiye Ofisi Yayınları.

- Kalaycıoğlu, S. (2021). Afetler sonrasında yoksulluk, sosyal kırılganlık, sosyal politikalar ve yeniden yapılanma. M. Tiryakioğlu (Ed.), *Afetlerle yoksullaşma: Salgınlar, göçler ve eşitsizlikler* (ss. 3–27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kankanamge, N., Yigitcanlar, T., & Goonetilleke, A. (2020). How engaging are disaster management-related social media channels? The case of Australian state emergency organisations [Afet yönetimiyle ilgili sosyal medya kanalları ne kadar etkileyici? Avustralya eyalet acil durum kuruluşları örneği]. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 48, 101571.
- Kapani, M. (2015). *Politika bilimine giriş*. Ankara.
- Karabulut, D., & Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368–376.
- Karaca, A., & Ünsal, G. (2012). Kısırlığın kadınların ruh sağlığı üzerindeki etkileri ve psikiyatri hemşireliğinin rolü. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3(2), 80–85.
- Karancı, N., & Erdur-Baker, Ö. (2012). *Afetler ve travmalar: Psikolojik tepkiler ve psikolojik ilk yardım*. Ankara: MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi (26. baskı). Ankara: Nobel Yayın
- Karppinen, K. (2019). Freedom without idealization: Non-ideal approaches to freedom of communication [İdealleştirmeden özgürlük: İletişim özgürlüğüne yönelik ideal olmayan yaklaşımlar]. *Communication Theory*, 29(1), 66–85.
- Kavota, J. K., Kamdjoug, J. R. K., & Wamba, S. F. (2020). Social media and disaster management: Case of the North and South Kivu regions in the Democratic Republic of Congo [Sosyal medya ve afet yönetimi: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Kuzey ve Güney Kivu bölgeleri örneği]. *International Journal of Information Management*, 52, 102068.
- Kılıç, N., & Şimşek, N. (2018). Psikolojik ilk yardım ve hemşirelik. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9(3), 212–218.
- Kılıçaslan, E. (2020). Siyasal iletişim bağlamında haberin “tarafsızlığı” ve “objektifliği” (New York Times ve China Daily gazetelerinde “koronavirüs” haberlerinin eleştirel söylem analizi). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2448–2464.
- Klieber, P. (2009). Document classification through data mining social media networks [Sosyal medya ağlarında veri madenciliği yoluyla belge sınıflandırma]. Washington University Press.
- Koç Akgül, S. (2017). Olağanüstü durumlar, iletişim ve habercilik yaklaşımları. *TRT Akademi Dergisi*, 2(3), 6–47.
- Koç, H. (2013). Türk basınının doğal afetlere ilişkin bakış açısını belirlemeye yönelik bir inceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 5(2), 121–137.
- Koman, E. (2018). Çocuk hakları ve medya. E. Koman & Ş. Özkan (Ed.), *Türkiye yazılı basınında çocukların temsili* (ss. 4–7). Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Kukuoğlu, A. (2018). Doğal afetler sonrası yaşanan travmalar ve örnek bir psikoeğitim programı. *Afet ve Risk Dergisi*, 1(1), 39–52.

- Kübler-Ross, E. (1993). *On death and dying* [Ölüm ve ölmek üzerine]. New York, NY: Scribner. (İlk baskı: 1969).
- Laudon, K. C. (2005). *Essentials of management information systems: Managing the digital firm* [Yönetim bilişim sistemlerinin esasları: Dijital firmayı yönetmek]. New Jersey: Prentice Hall.
- Manning, C. D., Raghavan, P., & Schütze, H. (2009). *An introduction to information retrieval* [Bilgi erişime giriş]. Cambridge University Press.
- Marique, E. & Strowel, A. (2019). La régulation des fake news et avis factices sur les plateformes [Sahte haberler ve sahte yorumların platformlarda düzenlenmesi]. *Revue Internationale de Droit Économique*, 33(3), 383–398.
- Marx, K. (1999). *Grundrisse*. Sol Yayınları.
- Mascaro, C. & Goggins, S. P. (2012). Twitter as virtual town square: Citizen engagement during a nationally televised Republican primary debate [Twitter sanal bir şehir meydanı olarak: Ulusal düzeyde televizyonla yayınlanan bir Cumhuriyetçi önseçim tartışması sırasında vatandaş katılımı]. *SSRN Scholarly Paper*. Social Science Research Network, Rochester, NY.
- Mavi, E. E. (2020). Afet kriz yönetiminde medya: 30 Ekim 2020 İzmir depremi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 31–53.
- Mauroner, O., & Heudorfer, A. (2016). Social media in disaster management: How social media impact the work of volunteer groups and aid organisations in disaster preparation and response [Afet yönetiminde sosyal medya: Sosyal medyanın gönüllü gruplar ve yardım kuruluşlarının afet hazırlık ve müdahale çalışmalarına etkisi]. *International Journal of Emergency Management*, 12(2), 196–217.
- McCombs, M. (2014). *Setting the agenda* [Gündem belirleme]. Polity Press.
- Mehemmedzade, M. (2004). *Azerbaycan Türk metbuatı*. Bakı: Bakı Üniversitesi Yayınları.
- Mehtiyev, A. (1994, Mart 5). AZERTAC: Dün, bugün, yarın (AZERTAC’ın eski müdürlerinden Vakıf Rüstemov ile röportaj). *Azerbaycan Gazetesi*, 45(809), 2.
- Memmedli, S. (2006). *Gazeteciliğin modern gelişim eğilimleri*. Bakü: Elm Yayınevi.
- Memmedli, Z., Hacılı, R. & Aliyev, İ. (2006). *Medya hukuku*. Bakü: Hukuk Edebiyatı Yayınları.
- Memmedov, V. (1977). *Gazete Ekinçi*. Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınevi.
- Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi. (2023). Afet haberciliği rehberi: Can güvenliği ve insan haysiyetini korumak esastır. *Medya Okuryazarlığı Araştırmaları Dergisi*. <https://medyaokuryazari.org/afet-haberciligi-rehberi/> adresinden erişim sağlandı.
- Medya Okuryazarlığı Derneği. (2023). Afet haberciliği rehberi. <https://medyaokuryazari.org/wp-content/uploads/> adresinden erişim sağlandı.
- Mersin Meteoroloji Genel Müdürlüğü [MGM]. (2022). *2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*. Erişim Tarihi: 24.10.2024.

<https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/afetlerraporu2021.pdf> adresinden erişim sağlandı.

- Metzger, M. J., Flanagan, A. J. & Eyal, K. (2003). Credibility for the 21st century: Integrating perspectives on source, message, and media credibility in the contemporary media environment [21. yüzyıl için güvenilirlik: Kaynak, mesaj ve medya güvenilirliği üzerine bakış açılarını birleştirmek]. *Annals of the International Communication Association*, 27(1), 293–335.
- Metzger, M. J., Flanagan, A. J. & Zwarun, L. (2003). College students' web use, perceptions of information credibility, and verification behavior [Üniversite öğrencilerinin internet kullanımı, bilgi güvenilirliğine ilişkin algıları ve doğrulama davranışları]. *Computers & Education*, 41(3), 271–290.
- Metych, M. (2024). Natural disaster [Doğal afet]. *Encyclopedia Britannica*. Erişim tarihi: 08.11.2024. <https://www.britannica.com/science/natural-disaster> adresinden erişim sağlandı.
- Milli Azerbaycan Hareketi. (1991). *Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları*, 40, Ankara.
- MMO (Mühendislik Mimarlar Odası). (1999). *Kentsel dönüşüm ve afet yönetimi* [Rapor]. Ankara: MMO Yayınları.
- Mollayeva, A. (2020). Kamuoyunun oluşmasında medyanın rolü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hazar Üniversitesi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Morris, M. R., Counts, S., Roseway, A., Hoff, A. & Schwarz, J. (2012). Tweeting is believing. Understanding microblog credibility perceptions [Tweet atmak inanmak mıdır? Mikroblog güvenilirliği algılarının anlaşılması]. *Proceedings of the ACM 2012 Conference on Computer Supported Cooperative Work*, 441–450.
- Muharremov, G. (1996). *Televizyon hakkında etütler*. Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınları.
- Muharremov, G. (1999). *Radyo dalgalarında*. Bakü: Azerbaycan Devlet Yayınları.
- Murat, (Haz.). (2007). 80 ve 50 yıl önceki ‘Konuşuyor ve Gösteriyor Bakü’ realitesi. *TV Plyus Dergisi*, 1, 18.
- Mutlu, E. (1994). *İletişim sözlüğü*. Ark Yayınevi.
- Nalbantoğlu, S. (2018). Bir temel hak olarak unutulma hakkı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 35, 583–605.
- Ngamassi, L., Ramakrishnan, T., & Rahman, S. (2019). Use of social media for disaster management: A prescriptive framework [Afet yönetiminde sosyal medya kullanımı: Önerisel bir çerçeve]. In *Emergency and disaster management: Concepts, methodologies, tools, and applications* (ss. 240–260). IGI Global.
- Noelle-Neumann, E. (1998). *Kamuoyu suskunluk sarmalının keşfi*. Dost Kitabevi.
- O’Connell, E., Abbott, R. P., & White, R. S. (2017). *Emotions and beliefs after a disaster: A comparative analysis of Haiti and Indonesia* [Bir afetten sonra duygular ve inançlar: Haiti ve Endonezya'nın karşılaştırmalı analizi]. *Disasters*, 41(4), 803–827.
- Okay, N., & İnal, E. (2019). Kırılğanlıktan kapasite geliştirmeye. *Dirençlilik Dergisi*, 3(1), 85–99.

- Oran, F. Ç., & Akan, B. B. (2021). Pandemi döneminde afet yönetimi açısından risk iletişimine ilişkin bir değerlendirme: Sosyal medya paylaşımları içerik analizi. *Selçuk İletişim*, 14(3), 1371–1397.
- Orucaliyeva, G. (2018). Sosyal medyada tür problemi. *Gazetecilik*, 9, 52–57.
- Oxford English Dictionary. (2020). *Oxford English Dictionary* [Oxford İngilizce Sözlüğü].
- Özdemir, M., & Maral, T. (2023). ‘Hürriyet’, ‘Sabah’ ve ‘Cumhuriyet’ gazetelerinin Kahramanmaraş depremi sonrasında bilişsel yapı bağlamında karşılaştırılması. *Etkileşim*, 12, 190–215.
- Özenç Uçak, N. (2010). Bilgi: Çok yüzlü bir kavram. *Türk Kütüphaneciliği*, 24(4), 705–722.
- Özer, N. P. (2019). Gazete haberlerinde manipülasyon: 28 Şubat örneği. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3(2), 213–236.
- Özer, Ö. (2012). Haberin ideolojik duruşu: Eğitim-Sen eyleminin Türk basınında temsili. In Ö. Özer (Ed.), *Haberi eleştirmek: Araştırma alanlarına göre eleştirel haber çalışmaları* (ss. 121–160). Literatürk.
- Özer, Ö. (2022). Eleştirel söylem çözümlemesi: Haber örnekleri üzerinden bir inceleme. *Etkileşim*, 5(9), 36–54.
- Özmen, B. (2017). *Afet yönetimi-II*. Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Özşahin, E. (2013). Türkiye’de yaşanmış (1970–2012) doğal afetler üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*.
- Peek, L., & Stough, L. M. (2010). Children with disabilities in the context of disaster: A social vulnerability perspective [Afet bağlamında engelli çocuklar: Toplumsal kırılganlık perspektifi]. *Child Development*, 81(4), 1260–1270.
- Pelling, M., Özdemir, A., & Barakat, S. (2002). The macro-economic impact of disasters [Afetlerin makroekonomik etkisi]. *Progress in Development Studies*, 2(4), 283–305.
- Perez-Lugo, M. (2001). The mass media and disaster awareness in Puerto Rico: A case study of the floods in Barrio Tortugo [Kitle iletişim araçları ve Porto Riko’da afet farkındalığı: Barrio Tortugo’daki sel felaketi örneği]. *Organization & Environment*, 14(1), 55–73.
- Perez-Lugo, M. (2004). Media uses in disaster situations: A new focus on the impact phase [Afet durumlarında medyanın kullanımı: Etki aşamasına yeni bir odaklanma]. *Sociological Inquiry*, 74(2), 210–225.
- Petronio, S. (2008). *Communication privacy management theory* [İletişimde mahremiyet yönetimi kuramı]. John Wiley & Sons.
- Phengsuwan, J., Shah, T., Thekkummal, N. B., Wen, Z., Sun, R., Pullarkatt, D., & Ranjan, R. (2021). Use of social media data in disaster management: A survey [Afet yönetiminde sosyal medya verilerinin kullanımı: Bir inceleme]. *Future Internet*, 13(2), 46.
- Pincha, C. (2009). *Toplumsal cinsiyete duyarlı afet yönetimi: Uygulamacılar için el kitabı*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

- Pomonis, A. (2010). The great Chile earthquake sequence of May 21–22, 1960: An analysis of the human casualties by event, location and cause [21–22 Mayıs 1960 Şili büyük deprem dizisi: Olay, yer ve nedene göre insan kayıplarının analizi]. In *Mizunami International Symposium on Earthquake Casualties and Health Consequences: Abstract Book*. Japan.
- Pravda. (2022, 22 Temmuz). Azerbaycan basını: Dünden bugüne. Erişim tarihi: 25.02.2025. <https://pravda.az/news/19665>
- Press, F., & Hamilton, R. M. (1999). Mitigating natural disasters [Doğal afetlerin etkilerini azaltmak]. *Science*, 284(5422), 1927.
- Prizzia, R. (2005). Agency coordination and the role of the media in disaster management in Hawaii [Hawaii’de afet yönetiminde ajanslar arası koordinasyon ve medyanın rolü]. *International Journal of Emergency Management*, 2(4), 292–305.
- Quarantelli, E. L. (1992). *The importance of thinking of disasters as social events* [Afetleri toplumsal olaylar olarak düşünmenin önemi] (Preliminary Paper F184). Disaster Research Center, University of Delaware. Erişim tarihi: 16.11.2024. <http://udspace.udel.edu/handle/19716/572>
- Quarantelli, E. L. (1998). *Disasters: A sociological perspective* [Afetler: Sosyolojik bir bakış açısı]. New York, NY: Routledge.
- Rafferty, J. P., & Pletcher, K. (2024, 20 Ekim). *Japan earthquake and tsunami of 2011* [2011 Japonya depremi ve tsunamisi]. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Japan-earthquake-and-tsunami-of-2011>
- Rattien, S. (1990). The role of the media in hazard mitigation and disaster management [Afet azaltımı ve kriz yönetiminde medyanın rolü]. *Disasters*, 14(1), 36–45.
- Report.az. (2023). Azerbaycan’da milli basın günü. Erişim tarihi: 25.02.2025. <https://report.az/media-xeber/azerbaycanda-milli-metbuat-gunudur148/>
- Respublika. (2022). Gazetenin gelişim yolu ve günümüzdeki rolü.
- Rodriguez, H., Quarantelli, E. L., & Dynes, R. R. (2007). *Afet Araştırmaları El Kitabı* [Handbook of Disaster Research]. Springer. Erişim tarihi: 30.10.2024.
- Rüstemov, A. R. (2011). *Gazeteciliğin esasları*. Bakü: AzTU Yayınları.
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R., & Özenci, F. (2023). Deprem sonrası göç ve insan hareketlilikleri durum değerlendirme raporu. AYBÜ-GPM Rapor Serisi 15. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (AYBÜ-GPM).
- Save the Children. (2020). Child rights programming: A guide to child rights programming [Çocuk hakları programlaması: Çocuk hakları programlaması rehberi]. <https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/6700.pdf/>
- Saygın, A. U. (2024). Gazetecilik etik ilkeleri çerçevesinde deprem dönemlerinde uygulanması gereken doğru gazetecilik pratikleri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 455–484.
- Saymer, İ. (2008). *Sanal ortamda halkla ilişkiler*. Beta Yayınları.

- SBB. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Scott-Joseph, A. (2010). Financing recovery: Implications of natural disaster indebtedness on the fiscal sustainability of the Eastern Caribbean Currency Unit (ECCU) [İyileştirme finansmanı: Doğal afet borçlanması'nın Doğu Karayip Para Birimi Birimi'nin mali sürdürülebilirliğine etkileri]. *Journal of Business, Finance and Economics in Emerging Economies*, 5(2), 2–36.
- Seferli, S. (1992, Eylül 12). AZERİNFÖRM 72 sene SİTA'nın muhabir bölgesi gibi faaliyet göstermiştir (AZERTAC'ın eski müdürlerinden Vakıf Rüstemoğlu ile röportaj). *Hayat Gazetesi*, 2.
- Severin, W. J., & Tankard, J. W. (1994). İletişim kuramları. Kibele Sanat Merkezi.
- Shandrasekaran, A., & Kulatunga, U. (2023). Social media for disaster management: The Sri Lankan context [Sri Lanka bağlamında afet yönetimi için sosyal medya]. *International Journal of Construction Management*, 23(4), 648–655.
- Shao, C., Ciampaglia, G. L., Flammini, A., & Menczer, F. (2016, Nisan). Hoaxy: A platform for tracking online misinformation [Hoaxy: Çevrimiçi dezenformasyonu takip etme platformu]. Proceedings of the 25th International Conference Companion on World Wide Web, 745–750.
- Shaw, R. (2006). Disaster risk reduction: A development perspective [Afet risk azaltma: Bir kalkınma perspektifi].
- Singla, A., & Agrawal, R. (2022). Social media and disaster management: Investigating challenges and enablers [Sosyal medya ve afet yönetimi: Zorluklar ve kolaylaştırıcıların araştırılması]. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 73(1/2), 100–122.
- Sivas Cumhuriyet Üniversitesi. (2023). SCÜ akademisyeni kriz haberciliği ve sosyal medya kullanımı konusunda açıklamalarda bulundu. Erişim tarihi: 28.01.2025. <https://www.cumhuriyet.edu.tr/haber/11995-scu-akademisyeni-kriz-haberciligi-ve-sosyal-medya-kullanimi-konusunda-aciklamalarda-bulundu>
- Soe, S. O. (2018). Algorithmic detection of misinformation and disinformation: Gricean perspectives [Algoritmik dezenformasyon ve yanlış bilginin tespiti: Griceci perspektifler]. *Journal of Documentation*, 74(2), 309–332.
- Soergel, D. (2004). Information retrieval [Bilgi erişimi]. https://www.researchgate.net/publication/308874065_Information_Retrieval/citations
- Soydan, E., & Alpaslan, N. (2014). Medyanın doğal afetlerdeki işlevi. *İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 53–64.
- Soydan, E., & Alpaslan, N. (2016). Medyanın doğal afetlerdeki işlevi. (s. 54–58).
- Speier, H. (1950). Historical development of public opinion [Kamuoyunun tarihsel gelişimi]. *American Journal of Sociology*, 55(4), 376–388.
- STM ThinkTech. (2023). Kahramanmaraş merkezli depremler odağında doğal afetlerde teknoloji kullanımı. Erişim tarihi: 2025. <https://thinktech.stm.com.tr/tr/kahramanmaraş-merkezli-depremler-odagında-dogal-afetlerde-teknoloji-kullanimi>

- Stone, E. F., Gardner, D. G., Gueutal, H. G., & McClure, S. (1983). A field experiment comparing information privacy values, beliefs, and attitudes across several types of organizations [Bilgi gizliliği değerleri, inançları ve tutumlarını çeşitli organizasyon türleri arasında karşılaştıran saha deneyi]. *Journal of Applied Psychology*, 68(3), 459–468.
- Sultanov, E. (2019). Gelişmiş teknolojiler döneminde geleneksel ve internet medyasının gelişimi. *Hajiyev.org*. Erişim tarihi: 08.02.2025. <https://hajiyev.org/qabaqcil-texnologiyalar-dovrund%C9%99-%C9%99n%C9%99n%C9%99vi-v%C9%99-internet-medianin-inkisafi/>
- Sutton, J., Palen, L., & Sijckovski, I. (2008). Backchannels on the front lines: Emergent uses of social media in the 2007 Southern California wildfire [Ön saflarda geri kanallar: 2007 Güney Kaliforniya yangınında sosyal medyanın ortaya çıkan kullanımları]. In F. Friedrich & B. Van de Walle (Eds.), *Proceedings of the 5th International ISCRAM Conference* (ss. 1–9). Washington, DC.
- Şahinsoy, K. (2017). Kriz yönetimi açısından geleneksel ve sosyal medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(4), 1–19.
- Şahin, C., & Sipahioğlu, Ş. (2003). Doğal afetler ve Türkiye. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şarg Gazetesi. (2017, Ekim). Azerbaycan’da medyanın bilgi politikası. Azerbaycan Milli Kütüphanesi. <https://www.anl.az/down/meqale/sherg/2017/oktyabr/577034.htm>
- Şarg Gazetesi. (2015, Mayıs 26). Ekstremler durumları gazeteciliği. Şarg.az. Erişim tarihi: 02.03.2025. <https://sherg.az/arxiv/9343>
- Şavur, E., & Tomas, S. A. (2010). Terör olayları sonrasında psikososyal destek hizmetleri. *Kriz Dergisi*, 18(1), 45–58.
- Takahashi, B., & Tandoc, E. C. (2016). Media Framing of Disaster and Human Suffering: Effects of Dramatic Coverage on Disaster Communication. *Journal of Communication*, 66(4), 620–639. <https://doi.org/10.1111/jcom.12227>
- Takemoto, S., Shibuya, N., & Sakoda, K. (2021). Learning from megadisasters: A decade of lessons from the Great East Japan Earthquake. *Feature Story*.
- Taşdemir, E. (2002). Basının kamuoyu oluşturma fonksiyonu doğrultusunda siyasi partilere yaklaşımı (1995 ve 1999 genel seçimleri örneği). *Selçuk İletişim*, 2(3), 79–95.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2024). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Erişim Tarihi: 09.10.2024. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekgöz, O. (2017). *Temel gazetecilik*. İstanbul.
- Tekke, A., & Lale, A. (2021). Sosyal medyada etik, bilgi manipülasyonu ve siber güvenlik. *Journal of Academic Inquiries*, 44-62.
- Tierney, K., Bevc, C., & Kuligowski, E. (2006). Metaphors matter: Disaster myths, media frames, and their consequences in Hurricane Katrina. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 604(1), 57–81.
- TMMOB. (2012). *Türkiye’de deprem gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın önerileri oda raporu*. TMMOB Yayınları.

- TUBİTAK. (2020). *Derinlemesine görüşme*.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (2023). Türkiye gazetecilik hak ve sorumluluk bildirgesi. Erişim Tarihi: 26.01.2025. <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk%02bildirgesi/bildirge.html>
- UK Essays. (2018, November). Impact of natural disasters on infrastructure. <https://www.ukessays.com/essays/environmental-studies/impact-natural-disaster-infrastructure-3242.php?vref=1>
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC). (2016). Davranış kuralları. Hayata Destek Derneği. <https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2016/12/icrc-davranis-kurallari.pdf> adresinden erişim sağlandı.
- UNDP. (2004). Reducing disaster risk: A challenge for development. United Nations Development Programme.
- UNICEF. (2020). Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları: Hak temelli perspektif. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/cocuk-haklari-ve-gazetecilik-uygulamalari-hak-temelli-perspektif-0>
- Usta, G. (2023). Dünya’da meydana gelen afetlerin istatistiksel olarak analizi (1900-2022). Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 172-186.
- Van der Haak, B., Castells, M., & Parks, M. (2012). The future of journalism: Networked journalism. *International Journal of Communication*, 6, 2923–2938.
- Van Dijk, T. A. (2011). *Discourse and ideology* [Söylem ve ideoloji]. Sage Publications.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimler sözlüğü*. Multilingual Yayınları.
- Veliyev, Ş. (2016). *Azerbaycan medyası: Tarihi gelişim ve modernlik*. Bakü: Doğu-Batı Yayınevi.
- Vishnevsky, T., Cann, A., Calhoun, L. G., Tedeschi, R. G., & Demakis, G. J. (2010). Gender differences in self-reported posttraumatic growth: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 34(1), 110–120.
- Vural, A. M., Boztepe Taşkıran, H., Türkoğlu, S., Sari, M., Maral, T., Keskin, R. K., Koparan, E., Yüncüoğlu, B., Gülnar, M., Ağca, M. E., Şahin, H., & Ünlü, T. T. (2022). Risk iletişiminde geleneksel medya: Gazete haberlerinin deprem felaketleri örnekleminde analizi. *Selçuk İletişim*, 15(2), 672–701.
- Wardle, C. (2020). Bilgi düzensizliği çağı (C. Başaçek, H. E. Yakar, K. E. Tanca, A. E. Zübeyir & S. Gış, Çev.). In C. Silverman (Ed.), *Dezenformasyon ve medya manipülasyonu üzerine doğrulama el kitabı*, 9–15. European Journalism Centre.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2018). Thinking about ‘information disorder’: Formats of misinformation, disinformation, and mal information. In C. Ireton & J. Posetti (Eds.), *Journalism, fake news and disinformation*. Paris, France: UNESCO.
- Weinberg, T. (2009). *The new community rules: Marketing on the social web* [Yeni topluluk kuralları: Sosyal ağlarda pazarlama]. O'Reilly Media.
- Westin, A. (1968). Privacy and freedom [Mahremiyet ve özgürlük]. *Washington and Lee Law Review*, 25(1), 166.

- World Federation for Mental Health. (2016). *Dignity in mental health: Psychological & mental health first aid for all*. https://www.who.int/mental-health-day/paper_wfmh_2016.pdf?ua=1 adresinden erişim sağlandı.
- World Health Organization. (2002). *World health report 2002: Reducing risks, promoting healthy life* [2002 Dünya sağlık raporu: Risklerin azaltılması, sağlıklı yaşamın teşviki]. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2007). *The World Health Report 2007: A safer future: Global public health security in the 21st century* [2007 Dünya sağlık raporu: Daha güvenli bir gelecek – 21. yüzyılda küresel halk sağlığı güvenliği]. Geneva: Switzerland. Erişim tarihi: 13.11.2024. www.who.int/whr/2007/whr07_en.pdf
- World Health Organization. (2013). *Türkiye earthquake: External situation report no. 5*. World Health Organization, Regional Office for Europe. *Journal of Health*, 5(2), 13–19.
- Yakublu, N. (2014). *Azerbaycan basın tarihi*. Bakü: Kanun Yayınları.
- Yavuz, A., & Dikmen, S. (2015). Doğal afetlerin zararlarının finansmanında kullanılan afet öncesi finansal araçlar. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 3(2), 303–322.
- Yazıcı, S., & Zincir, O. (2013). Kriz yönetimi ve afetlerde sosyal medya kullanımı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 49, 65–82.
- Yeniazerbaycan.com. (2009). Azerbaycan basın tarihi. Erişim tarihi: 25.02.2025. https://www.yeniazerbaycan.com/Medeniyyet_e3603_az.html adresinden erişim sağlandı.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, B. (2014). Çocuk ve ergenler. T. Doğan & Ö. Erdur (Ed.), *Afetler, krizler, travmalar ve psikolojik yardım içinde* (s. 25–43). Türk PDR Derneği Yayınları.
- Yılmaz, S. S. (2016). Medya güvenilirliği: Gençlerin medya güvenilirliği üzerine ampirik bir çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(1). <https://doi.org/10.19145/guifd.03692>
- Yüksel, O. (2014). *İnternet gazeteciliği ve blog yazarlığı*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Zeytinli, M. (1997). *Uluslararası haber dengesizliği*. İstanbul: Rebel Yayıncılık.
- Zibel, A. (2017). Acil durum yönetimi temel ilke ve kavramları. S. N. Çabuk & K. B. Kumlu (Ed.), *Acil durum bilgisi ve yönetimine giriş içinde* (Ünite 1). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

EKLER

EK-1 Görüşme Soruları

1. Sizce Azerbaycan'da afet haberciliği hangi düzeydedir? Bu alanda gelişmeye ihtiyaç var mı?
2. Olağanüstü durumlarda bilgi çok hızlı yayılmaktadır. Bu sırada dezenformasyon ve asılsız bilgilerin yayılma riski artıyor. Bu tür durumlar sırasında gazeteciler toplumun yanlış yönlendirilmemesi adına hangi kaynaklara dayanmalı ya da hangi kaynaklara güvenmelidir?
3. Azerbaycan'da gazeteciler afet durumlarda çalışmak için özel eğitimlerden geçiyor mu? Olağanüstü durumlarda hızlı hareket etme, travmatik durumlarda röportaj yapma gibi beceriler üzerine bir hazırlık var mı?
4. Afet olayları sırasında bazı bilgilerle ilgili sansür veya oto-sansür durumlarıyla karşılaşmak mümkün. Siz bu tür durumlarla karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız, bu daha çok hangi nedenlerden kaynaklanıyor?
5. Olağanüstü durumlarda haber hazırlanırken insanların psikolojik durumu çok hassas olabilir. Sizce bu tür durumlarda haber dili ve sunumu panik yaratmaması açısından nasıl olmalıdır? Bu tür olaylar sırasında bir gazetecinin temel görevi nedir?
6. Afet haberlerinin hazırlanması sırasında gazeteciler hangi temel kurallara ve etik ilkelere uymaktadırlar? Bu alanda sizce ne tür eksiklikler ve yetersizlikler söz konusudur?
7. Türkiye'de meydana gelen 6 Şubat depremi Azerbaycan medyasında nasıl yansıtıldı? Sizce bu haberlerde etik yaklaşımlar açısından olumlu ya da eleştirel yönleri olan unsurlar var mıydı?

EK-2 Afet Haberciliği Üzerine Yapılan Derinlemesine Görüşmeler – Katılımcı Yanıtları

K1 (ulusal bir medya kuruluşunda görevli gazeteci)

K2 (savaş muhabiri)

K3 (özel bir haber ajansına bağlı medya okulunun yöneticisi)

Soru 1: Sizce Azerbaycan’da afet haberciliği hangi düzeydedir? Bu alanda gelişmeye ihtiyaç var mı?

K1: Genel olarak yalnızca afet gazeteciliğinde değil, tüm alanlarda sürekli gelişim ve yenilenmeye ihtiyaç vardır. Azerbaycan basını tarihsel süreçte farklı misyonlar üstlenmiştir. Sovyet döneminde propaganda öne çıkarken, modern sistemlerde bilgilendirme ve aydınlatma öncelikli hale gelmiştir. Ancak “afet gazeteciliği” Azerbaycan’da uzun süre öncelikli bir alan olmamıştır. Bu alanda gerçek anlamda talep İkinci Karabağ Savaşı’ndan sonra oluşmuştur. Aslında gazetecilik doğası gereği zaten ekstrem bir iştir. O yüzden “ekstrem gazeteci” ayrımı yapmak yerine, tüm gazetecilik alanına yeni talepler ve sorumluluklarla yaklaşmak daha faydalıdır.

K2: Azerbaycan’da afet haberciliği, önceki yıllara kıyasla artık daha gelişmiş durumda. Özellikle bu alan, 2020 Vatan Muharebesi sırasında kendini gösterdi. 2015’ten itibaren bazı eğitimler verildi ve bu eğitimleri tamamlayan gazeteciler savaş döneminde mesleki yeterliliklerini başarıyla ortaya koydu. Yine de bu alanda gelişime ihtiyaç var. Afet haberciliği sadece savaşla sınırlı olmamalı; doğal afetler, sel, çığ, sınır bölgelerinde yaşanabilecek olaylar gibi birçok durumda bilgi sahibi olunması gerekir. Bu tür durumlarda haber yapacak gazetecilerin özel bilgi ve hazırlığa sahip olması gerekir.

K3: Azerbaycan’da afet haberciliğinin düzeyi orta seviyede değerlendirilebilir. Olağanüstü durumlar her zaman olmuştur ve olacaktır, bu nedenle bu alanda gazeteciliğe de ihtiyaç duyulacaktır. Gazetecilik genel olarak olay bekler, olağanüstü bir durum yaşandığında medya daha yoğun çalışır, izleyicilere sıcak haber sağlama imkânı doğar. Ancak günümüzde gazeteciler biraz daha tembelleşmiş durumda. 25-30 yıl önce gazeteciler haberin peşinden koşarken, şimdi haber kendiliğinden dijital platformlara ulaşıyor. Sosyal medya sayesinde artık haberi ilk elde eden gazeteci değil, sıradan bir kullanıcı bile olabiliyor. Medya artık haberin tekelinde değil. Elinde telefon olan bir blog

yazarı bile bir olayı anında yayabilir. Günümüzde birçok gazeteci, ekran başında oturup haberleri başka kaynaklardan alıp paylaşmakla yetiniyor.

Soru 2: Olağanüstü durumlarda bilgi çok hızlı yayılmaktadır. Bu sırada dezenformasyon ve asılsız bilgilerin yayılma riski artıyor. Bu tür durumlar sırasında gazeteciler toplumun yanlış yönlendirilmemesi adına hangi kaynaklara dayanmalı ya da hangi kaynaklara güvenmelidir?

K1: Bir olay meydana geldiğinde toplum zihninde bir boşluk oluşur. Eğer bu boşluk yanlış bilgi (dezenformasyon ya da yanıltıcı bilgi) ile doldurulursa, daha sonra doğru bilgi verilse bile etkisi azalır. Bu nedenle boşluk doğru ve net bilgiyle zamanında doldurulmalıdır. Bu görev profesyonel gazetecilere düşmektedir. İki taraflı bir sorumluluk var: Hem gazeteciler doğruluğu esas almalı, hem de toplum medya okuryazarlığına sahip olmalıdır. Ayrıca devlet kurumları da bilgi vermede gecikmemelidir. Aksi hâlde toplumda boşluk oluşur ve o boşluk yanlış bilgilerle dolar.

K2: Günümüzde geleneksel haber kaynaklarının yerini büyük ölçüde sosyal medya aldı. Ne yazık ki bazı medya organları da “ilk ben vereyim, reyting kazanayım” anlayışıyla doğruluğu teyit edilmemiş haberler paylaşıyor. Halbuki en doğrusu, haberin doğrudan ilgili kurumdan teyit edilerek alınmasıdır. Kurumlardan bilgi almak zaman alabilir, bu bir zorluktur. Ancak haberin yanlış olması daha büyük soruna yol açar. Doğruluğu teyit edilmemiş haberler dezenformasyona sebep olur. Bu nedenle, olayın yaşandığı yere giderek, doğru bilgiye yerinden ulaşmak en sağlıklı habercilik anlayışıdır.

K3: Olağanüstü durumlarda dezenformasyon ve sahte haberlerin hızla yayılmasına sıkça tanık oluyoruz. Bir anda onlarca yalan haber, fotoğraf ve video dolaşıma giriyor. Bunun önüne geçmek çoğu zaman zordur. Gazeteci aldığı bilgiyi defalarca kontrol etmeli. Böyle zamanlarda güvenilirlik en büyük faktördür. Normal zamanlarda blog yazarları daha hızlı davranarak medyayı geride bırakabilir ama ekstremal durumlarda insanlar güvenilir kaynaklardan bilgi almak ister. Olay yerinde bulunan gazetecilerin verdiği bilgiler çok kıymetlidir. Bu nedenle büyük medya kuruluşları kriz anlarında ön plana çıkar.

Soru 3: Azerbaycan’da gazeteciler afet durumlarda çalışmak için özel eğitimlerden geçiyor mu? Olağanüstü durumlarda hızlı hareket etme, travmatik durumlarda röportaj yapma gibi beceriler üzerine bir hazırlık var mı?

K2: 2015'te Azerbaycan'da afet haberciliği eğitimleri verilmişti. Ancak Vatan Muharebesi'nden sonra bu eğitimler bazı sebeplerle durduruldu. Savaş sonrası bazı gazeteciler Türkiye'deki savaş muhabirliği eğitimlerine katıldı ve orada da başarılı performanslar sergilediler. Ancak bu tür eğitimler ücretli olduğu için katılım azaldı. Türkiye'deki eğitimler kadar Azerbaycan'daki bazı eğitimler de kaliteliydi. Fakat şu anda bu alanda sistemli bir eğitim ya da hazırlık olduğunu söylemek zor.

K3: Evet, Azerbaycan'da 20 yılı aşkın süredir Bakü Devlet Üniversitesi öğretim üyesi Alisafa Mehdi tarafından kurulan “Çatışma Gazeteciliği Okulu (ÇGO)” faaliyet gösteriyor. Eğitim süreci 6 aydan fazladır. Önce sınıf ortamında, ardından askeri birlik içinde teorik eğitim verilir; daha sonra ise 10 günlük saha (orman, dağ vb.) eğitimi yapılır. Bu eğitimler savaş koşullarına yakın bir ortamda gerçekleştirilir. Ancak bu kursu başarıyla tamamlamak kolay değildir. Örneğin, 2022'de kursa katılan 80 öğrenciden sadece 20'si sertifika alabilmiştir. Ayrıca ülkedeki güvenlik birimleri de gazetecilere yönelik birkaç günlük özel eğitimler düzenlemektedir. Bu eğitimlerde yangın, kaza, toplumsal olay gibi ekstrem durumlarda gerekli bilgi ve beceriler aktarılır. Ancak belirtmeliyim ki, ÇGO'nun son eğitimi 2022'de yapılmıştır ve şu an maddi yetersizlik nedeniyle faaliyet durmuştur. Bunun dışında, TİKA'nın mali desteğiyle bazı gazeteciler Türkiye'de Anadolu Ajansı tarafından verilen askeri-ekstremal eğitimlere katılabilmektedir.

Soru 4: Afet olayları sırasında bazı bilgilerle ilgili sansür veya oto-sansür durumlarıyla karşılaşmak mümkün. Siz bu tür durumlarla karşılaştınız mı? Eğer karşılaştıysanız, bu daha çok hangi nedenlerden kaynaklanıyor?

K1: Azerbaycan yasalarına göre gazeteciler bilgi edinme, işleme ve yayma konusunda özgürdür. Ancak devlet sırları, askeri bilgiler ve ulusal güvenlik meselelerinde sınırlar vardır. Bu konularda sansür uygulanabilir ve bu doğaldır. Çünkü bazı bilgiler paylaşılsa iç huzursuzluk veya uluslararası krizler çıkabilir. Yine de bu sansür, yalnızca gerekli durumlarda uygulanmalıdır. Aksi takdirde fazlası, kamu yararı yerine sorun yaratabilir.

K2: Evet, afet durumlarında sansür veya oto-sansür uygulamalarıyla karşılaşıyoruz. Özellikle benim gibi askeri gazetecilik yapanlar için bu durum daha sık görülür. Askeri alanlarda gizlilik önemlidir ve gazetecilerin bu gizliliği koruma sorumluluğu vardır. Hem gazeteci hem de vatandaş olarak bu sınırları gözetmek gerekir.

K3: Böylesi haberlerde en azından bir oto-sansür mutlaka olmalıdır. Çünkü olaylar sırasında bazı tanıklar ya da katılımcılar gerçek dışı yorumlar yapıyor. Örneğin bir olayda bir kişi dronla vurulduğunu söyleyebilir, oysa bu bir füze saldırısıdır. Bu gibi durumlarda gazeteci çok dikkatli olmalı, tanığın ifadesini doğrudan vermek yerine doğrulamalı, açıklamalıdır. Redaksiyondan geçmeyen haberler siyasi krize bile neden olabilir. Bu yüzden gazetecinin teknik bilgiye ve teyit sürecine çok önem vermesi gerekir.

Soru 5: Olağanüstü durumlarda haber hazırlanırken insanların psikolojik durumu çok hassas olabilir. Sizce bu tür durumlarda haber dili ve sunumu panik yaratmaması açısından nasıl olmalıdır? Bu tür olaylar sırasında bir gazetecinin temel görevi nedir?

K1: Gazetecinin görevi bilgi vermektir, ancak bu bilgi toplumda kargaşaya neden olmamalıdır. Örneğin bir intihar vakasında, intihar yöntemi gibi detaylar verilmemelidir. Bu tür detaylar başkalarını da intihara yönlendirebilir. Afet haberlerinde de durum böyledir. Dramatik sunumlar psikolojik olarak zayıf bireyleri etkileyebilir. Ayrıca hükümete yönelik haksız tepkiler oluşabilir. Bu yüzden bilgi verirken sorumluluk duygusuyla hareket etmek gerekir.

K2: Bana göre her medya kurumunun, her alan için ayrı gazetecisi olmalıdır. Örneğin sosyal haberlerle ilgilenen bir gazeteci ekstrem bir olay yerine gönderilmemeli. Çünkü böyle durumlarda görev yapacak gazetecinin soğukkanlı olması gerekir. Ben savaş zamanı bir olay yaşadım: Minomet mermisi bir kişinin yanına düşmüş ve kişi gözümüzün önünde hayatını kaybetmişti. Biz ona yardım etmeye çalıştık ama ben görevimi unutmadım, soğukkanlılığımı korudum ve durumu olduğu gibi aktardım. Bu soğukkanlılık gazetecinin en önemli vasıflarından biridir.

K3: Olağanüstü durumlarda haber hazırlayan gazeteci çok dikkatli olmalıdır çünkü küçük bir hata bile paniğe yol açabilir. Örneğin 2001 yılında ABD'deki terör saldırılarında ilk haberlerde on binlerce insanın öldüğü söylenmişti. Oysa gerçek rakam yaklaşık 3 bindi. İlk bilgiler çoğunlukla doğru değildir. Gazeteci de, izleyici de bunu bilir. Bazı gazeteciler bilerek rakamları abartarak sansasyon yaratmaya çalışır. Bu da özellikle hassas psikolojik durumdaki bireyleri etkiler. Bazen “hiçbir şey dememek”, yanlış bir bilgi vermekten daha doğrudur. Gazetecinin duygusallığı, mesleki yeterliliğin önünde engeldir. Duygudan çok soğukkanlılık gereklidir.

Soru 6: Afet haberlerinin hazırlanması sırasında gazeteciler hangi temel kurallara ve etik ilkelere uymaktadırlar? Bu alanda sizce ne tür eksiklikler ve yetersizlikler söz konusudur?

K1: Bu hem etik hem de hukuki bir meseledir. Etik kurallar vicdana dayanır, ama hukuki düzenlemeler doğrudan sorumluluk getirir. Örneğin 18 yaş altı bireylerin kimlikleri ifşa edilemez. Şiddet içerikleri bulanıklaştırılmalı, nefret söyleminden uzak durulmalıdır. Gazeteci savcı veya hâkim değildir, bu yüzden bir kişiyi “suçlu” ilan edemez. Ayrıca cinsiyet, din veya etnik temelli ayrımcılığı körükleyen ifadeler yer verilmemelidir. Bu hem etik dışıdır, hem de sosyal açıdan zarar verici olabilir.

K2: Olağanüstü durumlarda gazetecinin güçlü kurumlarla iletişimi olmalıdır. Haberi paylaşmadan da elde tutarak güven kazanmak mümkündür. Böylece kurumlar bu gazeteciye güven duyar ve başka olaylarda önce onu bilgilendirir. Bu karşılıklı güveni kurmak etik ilkenin bir parçasıdır.

K3: Afet haberleri yapan gazetecinin en önemli kuralı olay yerine mümkün olduğunca yakın olmaktır. Tanıklarla görüşmek, resmi kurumlarla sürekli temas içinde olmak gerekir. Olay yerinden alınan görüntü, haberin etkisini büyük ölçüde artırır. Görüntüsüz haber zayıf olur. Ancak video ve fotoğraf paylaşımı sırasında etik kurallara da dikkat edilmelidir. Sensasyon peşinde koşan bazı gazeteciler her görüntüyü servis edebilir. “Bu kare paylaşılmalı mı?” sorusunun cevabı nettir diyemem. Profesyonel bir editör doğru kararı vermelidir. Aksi halde gazeteci, istemeden karşı tarafa stratejik bilgi verebilir. Örneğin cephe hattında yapılan canlı yayınlar askeri sırları ortaya çıkarabilir. Bu ise askerlerin hayatını riske atabilir. Eksremal gazetecilik ciddi hazırlık gerektirir. Çünkü cephede bazen %95’i sizin dışınızdadır, sadece %5 oranında kontrol sizdedir. Hazırlıksız bir gazetecinin hayatta kalma ihtimali çok düşüktür.

Soru 7: Türkiye’de meydana gelen 6 Şubat depremi Azerbaycan medyasında nasıl yansıtıldı? Sizce bu haberlerde etik yaklaşımlar açısından olumlu ya da eleştirel yönleri olan unsurlar var mıydı?

K1: Bence Azerbaycan medyası bu olaya oldukça başarılı ve duyarlı bir şekilde yaklaşmıştır. Normalde siyasi konularda medya kurumları arasında farklılıklar olsa da, deprem konusunda hepsi aynı duyarlılığı göstermiştir. Haberler manşetlerden düşmedi, sosyal medyada yoğun destek sağlandı. Bu yalnızca bir habercilik meselesi değil, aynı zamanda milli birlik ve kardeşlik ruhunun yansımasıdır. Bu bağlamda, Azerbaycan

gazeteciliğinin tıpkı İkinci Karabağ Savaşı'nda olduğu gibi, Türkiye'de yaşanan deprem sürecinde de oluşan olağanüstü ve kriz dolu ortamda sorumluluğunu hakkıyla yerine getirdiğini düşünüyorum.

K2: 2023'te Türkiye'de yaşanan deprem, Azerbaycan'da halkın kalbinde derin etkiler yarattı. Halk büyük bir üzüntü yaşadı ve yardım için seferber oldu. Bu süreçte Azerbaycan medyası da üzerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirdi. Olay bölgesine medya mensupları gönderildi. Dünya medyasının yaşadığı zorlukları biz de yaşadık ama genel olarak medya etik kurallara uydu ve görevini hakkıyla yerine getirdi.

K3: 6 Şubat depremini Azerbaycan medyası oldukça kapsamlı bir şekilde haberleştirdi. Neredeyse hiçbir medya kuruluşu bu olay karşısında kayıtsız kalmadı. "Report" haber ajansının afet gazetecileri de birkaç gün içinde Türkiye'ye giderek süreci detaylı şekilde aktardılar. Azerbaycan basınının haberlerinde Türkiye'ye karşı derin bir sevgi ve duygusallık hissediliyordu. Elbette etik ilkeler haberlerin tarafsız verilmesini gerektirir ama haberi yazan insanların içtenliği, duyguları da açıkça hissediliyordu. Son yıllarda Azerbaycan medyasında yurtdışında gerçekleşen başka hiçbir afet olayı bu kadar detaylı işlenmemiştir.

EK-3 Haber İçeriklerinin Kod Açılımı

Kod adı	Kodun açılımı
Genel Değerlendirmeler ve Resmî Açıklamalar	Depremin genel durumu, afetin boyutu ve devlet kurumlarının yaptığı açıklamaları içeren haber içerikleri
Yardım ve Destek Faaliyetleri	Azerbaycan'da devlet ve kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin yardım kampanyaları, bağışlar ve lojistik destekleriyle ilgili haberler
Uzman Görüşleri ve Bilimsel Analizler	Depremin teknik yönleri, yapı güvenliği, fay hatları, afet yönetimi gibi konularda uzmanların değerlendirmeleri ve analizler
Başsağlığı Mesajları ve Dayanışma Açıklamaları	Azerbaycan devlet yetkilileri, siyasi liderler ve halk tarafından yapılan başsağlığı dilekleri ile kardeşlik vurgusu içeren dayanışma mesajları
Kişisel Kurtulma ve Ölüm Hikâyeleri	Depremi yaşayan kişilerin bireysel deneyimleri, kurtulma anları, hayatını kaybedenlerle ilgili trajik hikâyeler
Ekonomik Etkiler	Depremin yol açtığı ekonomik zararlar, altyapı kayıpları, ticari faaliyetlerdeki aksaklıklar gibi etkiler
Siyasi Analiz	Depremin siyasi boyutları, hükümetin kriz yönetimi, muhalefetin tepkileri ve olayın politik yansımaları

EK-4 Haberlerin Dil ve Üslubunun Kod Açılımı

Kod adı	Kodun açılımı
Yardım ve Destekleyici	Dayanışma, yardımlaşma çağrıları içeren, destekleyici ve yapıcı anlatım biçimi
Panik Uyandırıcı / Sansasyonel	Aşırı duygusal, korku, panik veya felaket algısını artıran abartılı dil ve başlıklar
Millî Birlik	Azerbaycan-Türkiye kardeşliği, ortak tarih ve birlik mesajları içeren milliyetçi ton
Bilgilendirici	Objektif, yalın ve doğrudan bilgi aktaran, açıklayıcı haber dili
Bilimsel ve Analitik	Akademik veya uzman temelli açıklamalarla desteklenen, teknik dil içeren haberler
Umut Verici ve Mucizevi	Kurtarma başarıları, hayatta kalma hikâyeleri, umut aşılayan anlatımlar
Endişe Uyandırıcı	Belirsizlik, tekrar deprem olasılığı, yetersiz müdahale gibi kaygı verici içerikler
Teşekkür Mesajı	Türkiye'ye yardım eden Azerbaycan halkı, kurumları veya yetkililerine yönelik teşekkür içerikleri
Nefret Söylemi	Suçlayıcı, ayrımcı, düşmanlaştırıcı veya kutuplaştırıcı ifadeler içeren dil kullanımı
Politik	Hükûmet politikaları, siyasi partilerin açıklamaları, liderlerin tutumları üzerine odaklı içerikler
Dramatik ve Trajik	Acı, kayıp, gözyaşı gibi duygusal yoğunluğu yüksek, dramatize edilmiş haber dili

EK-5 Haber Kaynaklarının Kod Açılımı

Kod adı	Kodun açılımı
Resmî Kaynak / Resmî Kurum	Devlet daireleri, bakanlıklar, resmi yetkililer ve kurumların sağladığı bilgi ve açıklamalar
Muhabir	Haber metnini doğrudan hazırlayan, sahada bulunan gazeteciler veya muhabirlerin aktardığı bilgiler
Haber Ajansı	Ülkenin ulusal haber ajanslarından alınan haber içerikleri
Sosyal Medya / Haber Sitesi	Sosyal medya platformları veya bağımsız haber sitelerinden alınan bilgiler
Belirtilmemiş	Haber kaynakları metinde açıkça belirtilmeyen veya anonim kalan kaynaklar

EK-9 Etik Kurul Onay Belgesi

Evrak Kayıt Tarihi: 17.03.2025	Protokol No: 868529	Tarih: 27.03.2025

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Afet Haberciliğinin Azerbaycan Medyasında Sunumu: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremi Örneği
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN
TEZ YAZARI:	Nasiba JAFARLI
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı :

Yabancı Dil :

Doğum Yeri / Yılı :

E-Posta :

ORCID Numarası :

Eğitim Bilgileri:

2025 — Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basın ve Yayın Anabilim Dalı

2020 — Lenkeran Devlet Üniversitesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği

2016 — Lenkeran 5 No'lu Tam Ortaokul (Lise)

Bilimsel Faaliyetleri (Kongre, Sempozyum, Çalıştay vb.):

Jafarli, N. (Nasiba) (2019). Differences of British and American English Varieties. *Öğrencilerin I. Bilimsel Konferansı*, Lenkeran Devlet Üniversitesi, Lenkeran, Azerbaycan

Ödülleri:

Üstün Başarı Belgesi - Öğrencilerin I. Bilimsel Konferansı, 2019, Azerbaycan